

MAELUMINISTEERIUM

RIIGIKANTSELEI

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

Eesti Maaülikool

Estonian University of Life Sciences

Majandus- ja sotsiaalinstituut
Institute of Economics and Social Sciences

www.emu.ee

Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030 mõjude eelhindamine

LÕPPARUANNE

1. oktoober 2019

Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030 (PõKa 2030) eelnõu mõjude eelhindamine viidi läbi Riigikantselei strateegiabüroo tellimusel ja seda rahastati ühtekuuluvuspoliitika fondide 2014–2020 rakenduskava prioriteetse suuna 12 „Haldusvõimekus“ meetmest 12.2 „Poliitikakujundamise kvaliteedi arendamine“. Projekti algataja oli Maaeluministeerium koostöös Keskkonnaministeeriumiga. PõKa 2030 eelhindamise viis läbi Eesti Maaülikool koostöös valdkondlike ekspertidega.

Eelhindamine teostati PõKa 2030 eelnõu versioonile seisuga 25. aprill 2019.

Eelhindamise projektimeeskond:

Ants-Hannes Viira – projektijuht alates detsember 2018, põllumajanduse ja toiduainetööstuse analüütik

Mati Mõtte – projektijuht augustist detsembrini 2018

Kersti Aro – maaelupoliitika, kogukonnajuhtitud tegevuste analüütik, andmetöötlusspetsialist

Jüri Lillemets – andmetöötlusspetsialist, poliitika mõjude hindamise analüütik

Katrin Kreegimäe – teadus- ja arendustegevuse analüütik

Anne Pöder – regionaalpoliitika analüütik

Katrin Lemsalu – majandusanalüütik

Evelin Loit – põllumajanduse, taimekasvatuse analüütik

Karin Kauer – keskkonnajuhtimise analüütik

Ivi Jõudu – toiduainetööstuse analüütik

Mati Roasto – toiduohutuse analüütik

Heiki Jaanuska – kalanduse, vesiviljeluse analüütik

Ain Järvalt – kalanduse, veekeskkonna analüütik

Uuringu tulemuste kasutamisel palume viidata järgnevalt:

Viira, A.-H., Mõtte, M., Aro, K., Lillemets, J., Pöder, A., Kreegimäe, K., Lemsalu, K., Loit, E., Kauer, K., Jõudu, I., Roasto, M., Jaanuska, H., Järvalt, A. 2019. Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030 mõjude eelhindamine. Lõpparuanne. Eesti Maaülikool, 2019.

Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut

Rg-kood 74001086

Kreutzwaldi 1, 51006 Tartu

Tel: +372 731 3014

E-post: mst@emu.ee

<http://www.ms.emu.ee>

Sisukord

Mõisted ja lühendid	4
Lühikokkuvõtte eelhindamise tulemustest	7
1. Sissejuhatus	17
1.1. Eelhindamise eesmärk ja etappide kirjeldus	17
1.2. Eelhindamise meetodika	18
2. Eelhindamise tulemused	20
2.1. Hinnang olukorra kirjeldusele, eesmärkide ja tegevussuundade valikule	20
2.1.1. SWOT analüüs ja olukorra kirjeldus	20
2.1.2. Hinnang eesmärkide ja tegevussuundade valikule	24
2.2. Hinnang mõõdikute valikule	27
2.3. Hinnang sekkumisloogikale	33
2.3.1. Hinnang tegevussuundade sekkumisloogikale	33
2.3.2. Hinnang horisontaalsele sekkumisloogikale	34
2.4. Hinnang PõKa 2030 eelnõu mõjudele	36
2.4.1. Mõjude tuvastamine, olulisus ja avaldumine	36
2.4.1.1. Tegevussuund 1: põllumajanduskeskkond	36
2.4.1.2. Tegevussuund 2: taimetervis, loomade tervis ja heaolu	50
2.4.1.3. Tegevussuund 3: toiduohutus	58
2.4.1.4. Tegevussuund 4: kvaliteetsed sisendid põllumajanduses	65
2.4.1.5. Tegevussuund 5: põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine, turustamine	75
2.4.1.6. Tegevussuund 6: maa- ja rannapiirkondade areng	87
2.4.1.7. Tegevussuund 7: teadus ja innovatsioon ning teadmussiire	100
2.4.1.8. Tegevussuund 8: kestlik kalandus	114
2.4.2. Tegevussuundade koondmõju	127
2.4.3. PõKa 2030 elluviimisega seotud strateegilised riskid	128
2.5. Indeksite ja baromeetrite kasutamine	129
2.5.1. OECD <i>Better Life index</i> ehk parema elu indeks	129
2.5.2. Suurbritannia maapiirkondade elukvaliteedi näitajatega seotud hindamisjuhend <i>Rural Proofing</i> 130	
2.5.3. Hea maaelu indeks	131
2.5.4. Muud regionaalsed indeksid	134
2.5.5. Tarbija kindlustunde baromeeter	134
2.5.6. Tarbija teadlikkuse baromeeter	137
2.5.7. Loomatervise baromeeter	138
2.5.8. Toiduohutuse baromeeter	140
2.6. Võrdlus EL teiste liikmesriikide sarnaste arengukavadega	143
2.7. PõKa 2030 tegevussuundade vahe- ja järelhindamise meetodika	148
Lisad	158
Lisa 1. Intervjuudes osalenute nimekiri	158
Lisa 2. Mõjude avaldumisega seotud asjaolude kirjeldamisse kaasatud eksperdid	159
Lisa 3. Eelhindaja koostatud mõõdikute fail Exceli formaadis (eraldi failina)	160
Lisa 4. PõKa 2030 mõjude eelhindamise meetodika	161

Mõisted ja lühendid

AHP	Meetod mõõdikutele kaalude omistamiseks, <i>Analytic hierarchy process</i>
AMR	Mikroobide antibiootikumiresistentsus, <i>Antimicrobial resistance</i>
CBA	Kulu-tulu analüüs, <i>Cost-benefit analysis</i>
CEA	Kuluefektiivsuse hindamine, <i>Cost-effectiveness analysis</i>
CIS	EL innovatsiooni uuring, <i>Community innovation survey</i>
CLLD	Kogukonna juhitud kohalik areng, <i>Community Led Local Development</i>
CMEF	Ühine seire ja hindamise raamistik, <i>Common monitoring and evaluation framework</i>
DiD	Erinevuste erinevus, <i>Differences-in-differences</i>
EAS	Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus
EIP	Euroopa innovatsioonipartnerlus
EKF	Euroopa Kalandusfond
EL	Euroopa Liit
EMKF	Euroopa Merendus- ja Kalandusfond
EMÜ	Eesti Maaülikool
ETKI	Eesti Taimekasvatuse Instituut
FAME	Kalanduse ja vesiviljeluse seire ja hindamine, <i>Fisheries and Aquaculture Monitoring and Evaluation under the European Maritime and Fisheries Fund</i>
FAO	ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsioon, <i>Food and Agriculture Organization of the United Nations</i>
GMO	Geneetiliselt muundatud organism
HACCP	Põhimõtted, mida toidukäitlejad (restoranid, hotellbaarid, kohvikud, jäätiseputkad jne) enesekontrolliplaani kohaselt rakendavad.
HTM	Haridus- ja Teadusministeerium
IKT	Informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiad
IV	Instrumentaalmuutuja, <i>Instrumental variable</i>
JVIS	Veterinaar- ja Toiduameti järelevalve infosüsteem
K	Kaalium
KeM	Keskkonnaministeerium
KHG	Kasvuhoonegaasid
KI	Kontekstindikaator
KIK	Sihtasutus Keskkonnainvesteeringute Keskus
KKP	Kriitiline kontrollpunkt
KOV	Kohalik omavalitsus

KSM	Keskkonnasõbraliku majandamise toetus
LEADER	EL algatusprogramm, mille eesmärk on edendada kohalikku elu maapiirkonnas läbi kohaliku tasandi koostöö, aidates luua kohalikel partnerlustel põhinevaid maaelu arengustrateegiaid. Programmi nimi on akronüüm prantsuskeelsest lausest <i>Liaison entre actions de développement de l'économie rurale</i> (seosed maamajandust arendavate tegevuste vahel).
MAK	Eesti maaelu arengukava
MAPP	Osalusmeetod programmide ja projektide mõju hindamiseks, <i>Method for Impact Assessment of Programmes and Projects</i>
MeM	Maaeluministeerium
MES	Maaelu Edendamise Sihtasutus
MKM	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
MTA	Maksu- ja Tolliamet
N	Lämmastik
NAFO	Loode-Atlandi Kalandusorganisatsioon, <i>Northwest Atlantic Fisheries Organization</i>
NTA	Nitraaditundlik ala
OECD	Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon, <i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>
P	Fosfor
PAH	Polütsüklilised aromaatsed süsivesinikud
PI	Programmiindikaator
PMA	Põllumajandusamet
PMK	Põllumajandusuuringute Keskus
PRIA	Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet
PSM	Tõenäosusel põhinev sobitamine, <i>Propensity score matching</i>
PVT	Parim võimalik tehnika
PõKa 2030	Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava 2030
RUP	Rakendusuuringute programm
SAK	Sigade Aafrika katk
SKP	Sisemajanduse koguprodukt
SMART kriteeriumid	Põhimõtted, millele peavad vastama arengukava eesmärgid ja mõõdikud. Akronüüm tuleneb ingliskeelsetest sõnadest <i>specific</i> (konkreetne), <i>measurable</i> (mõõdetav), <i>achievable</i> (saavutatav), <i>relevant</i> (oluline) ja <i>time-bound</i> (ajastatud).
SWOT analüüs	Valdkonna tugevusi (<i>strengths</i>), nõrkusi (<i>weaknesses</i>), võimalusi (<i>opportunities</i>) ja ohte (<i>threats</i>) kaardistav analüüs
TAI	Teadus- ja arendustegevus ning innovatsioon
TKM	Toiduga kokkupuutuvad materjalid

TS	Tegevussuund
VTA	Veterinaar- ja Toiduamet
VTL	Veterinaar- ja Toidulaboratoorium
WTO	Maailma Kaubandusorganisatsioon, <i>World Trade Organization</i>
ÜKP	EL ühine kalanduspoliitika
ÜPP	EL ühine põllumajanduspoliitika
ÜPT	Ühtne pindalatoetus

Lühikokkuvõte eelhindamise tulemustest

Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030 (PõKa 2030) eelhindamise viis Riigikantselei strateegiabüroo tellimisel läbi Eesti Maaülikool (EMÜ). Projekti algatas Maaeluministeerium (MeM) koostöös Keskkonnaministeeriumiga (KeM). Eelhindamise eesmärk on uurida süsteemselt püstitatud eesmärkide ja sekkumisloogika vastavust ning analüüsida tegevussuundade sotsiaalseid, demograafilisi, majanduslikke (sh põllumajandus, kalandus, vesiviljelus, toidutööstus), keskkonna-, regionaal- ning maaelu-, julgeoleku-, administratiiv- ja eelarvemõjusid. PõKa 2030 rakendamise kaasnevate mõjude analüüsi koostamisel lähtuti Justiitsministeeriumi ja Riigikantselei koostatud mõjude hindamise metoodikast¹. Mõjude analüüsi kaasati lisaks eelhindamise projektimeeskonnale valdkondade eksperte. Eelhindamine viidi läbi perioodil 13. august 2018 kuni 30. september 2019. Eelhindamine teostati PõKa 2030 eelnõu versioonile seisuga 25. aprill 2019 ning viidi läbi PõKa 2030 eelnõuga samal üldistuse astmel. Eelhindamine ei hõlma komplekselt arengukava keskkonnamõjude hindamist. Keskkonnamõjude strateegiline hindamine viidi läbi paralleelselt teise hindaja poolt.

Hinnang olukorrajeldusele

PõKa 2030 eelnõus toodud olukorra analüüs ja eesmärgistatud tegevussuunad katavad ära valdkonna probleemid ja väljakutsed ning on piisavalt hästi seotud tegevussuundade valikuga. Tegevussuundade lõikes on PõKa 2030 eelnõus olulises osas olukorra analüüs esitatud, kuid kuna tegu on strateegilise dokumendiga, siis tuleks iga konkreetse probleemi kohta esitada enam analüütilisi seisukohti. Tegevussuundade olukorra kirjeldused ei too välja eelnevate arengukavade elluviimise, sh Eesti maaelu arengukavade 2007–2013 ja 2014–2020 käigus saadud õppetunde ja tuvastatud mõjusid.

Ettevõtjate suuremad probleemid seostuvad peaaesjalikult tarneahela ja turustamisega, mis kajastuvad tegevussuuna 5 olukorra kirjelduses. Samas, paljud olulised probleemid, millega ettevõtted igapäevaselt silmitsi seisavad (esmatootjate ja töötleva tööstuse jaoks ebapiisav turuhind, bürokraatia ja järelevalveasutuste kontrollide maht, keskkonnanõuete jäikus, kõrged tööjõumaksud, tarbija eelistuste muutumine, tooraine kättesaadavus toiduainetööstuses jms), PõKa 2030 olukorra kirjelduses probleemina ei kajastu.

Tegevussuundade olukorra analüüsis on piisavalt kajastatud probleemid, mille lahendamiseks peab riiklikult sekkuma, et jõuda arengukava üld- ja alaeesmärkide täitmiseni.

Hinnang eesmärkide valikule

Tegevussuundade eesmärgid on piisavalt selged, konkreetsed, sõnastatud arusaadavalt ja kajastavad soovitud seisundit. Tegevussuundade eesmärkide puhul, mis vastavad osaliselt SMART² kriteeriumidele, tuleb eesmärk muuta konkreetsemaks või vaadata eesmärk üle selle mõõdetavuse seisukohast (kas andmete kogumine ja analüüsimise metoodika on keerukas või lihtne ning kui palju vajab andmete kogumine ja hilisem analüüs aega, inimressurssi ja raha).

Hinnang mõõdikute valikule

Valitud mõõdikud peavad asjakohaselt peegeldama PõKa 2030 tegevussuundade eesmärke ja kavandatud sekkumiste mõju. Ühtlasi on vajalik, et mõõdikul oleks seos statistiliste näitajatega, mille kaudu on probleemi kirjeldatud. PõKa 2030 tegevussuundadele planeeritud mõõdikud vastavad paljudel juhtudel SMART kriteeriumidele osaliselt. Küsitav on eelkõige mõõdikute asjakohasus.

---

¹ Justiitsministeerium ja Riigikantselei. 2012. Mõjude hindamise metoodika. https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/mojude_hindamise_metoodika.pdf

² SMART on akronüüm, mis tuleneb ingliskeelsetest sõnadest *specific* (konkreetne), *measurable* (mõõdetav), *achievable* (saavutatav), *relevant* (oluline) ja *time-bound* (ajastatud).

Hinnang sekkumisloogikale

PõKa 2030 üld- ja alaeesmärgid on seotud ja kooskõlas valitud tegevussuundade eesmärkidega. Tegevussuundade eesmärgid kajastavad hästi olukorra analüüsis esitatud probleemi lahendust läbi võimaliku riikliku sekkumise ehk seisundit arengukava perioodi lõpuks.

PõKa 2030 sekkumisloogika katab valdavas osas vajadusi ning arengukava SWOT analüüs, hetkeolukorra kirjeldus, tegevussuundade valik ja riiklik sekkumine on omavahel seostatud. Planeeritud tegevussuunad on eesmärkide täitmiseks asjakohased ning seotud PõKa 2030 üldeesmärgiga ning selle saavutamise eeldustega. Samal ajal esineb PõKa 2030 eelnõu tegevussuundade kirjeldustes mõningaid puudujääke nii probleemi kui ka sekkumise sõnastustes. Seatud mõõdikute vastavus tegevussuuna eesmärkidele on soovitatav samuti täiendavalt üle vaadata.

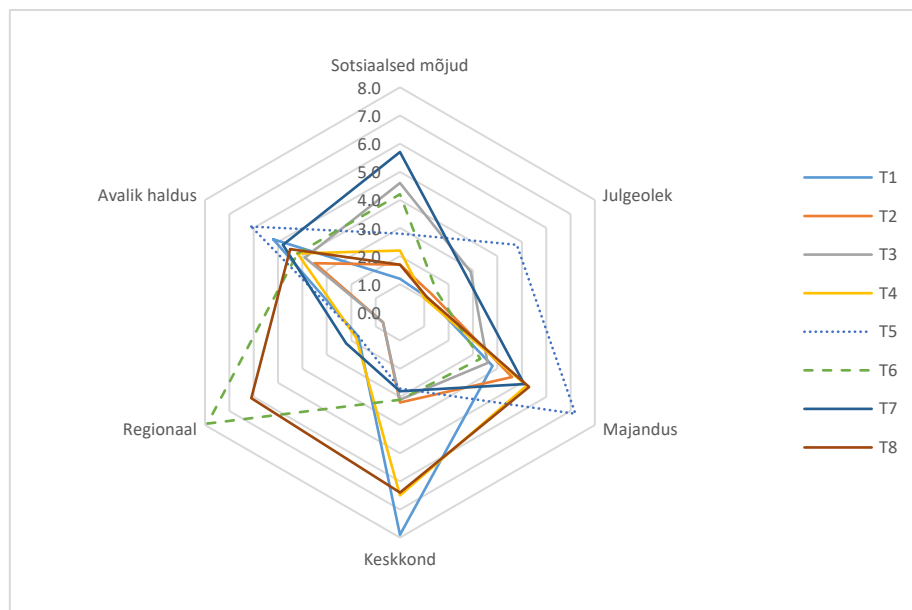
Mõningaseks riskiks võib osutada EL reeglitest või nõuetest rangemate siseriiklike reeglite loomisega kaasnev pärssiv mõju valdkonna arengule. Samas võivad eksportturgude nõuded olla omakorda EL reeglitest rangemad, mistõttu rangemate reeglite kehtestamine ja järgmine võib teatud juhtudel olla põhjendatud ja mõjuda valdkonna rahvusvahelisele konkurentsivõimele positiivselt. Seega tuleb jälgida, et ei tekiks konflikti täiendavate nõuete ja ettevõtete konkurentsivõime ning arenguvõimaluste vahel. Sekkumise sõnastus peab olema põhjendatud nii, et see selgitaks tehtud valikuid ja nende võimalikku mõju sektori jätkusuutlikkusele. PõKa 2030 eelnõus ei ole selgitatud, milliseid alternatiive kaaludes eelnõus toodud sekkumised välja valiti. Mitmel puhul tuleks PõKa 2030 eelnõus sekkumise sõnastust muuta konkreetsemaks.

Fookusgruppide aruteludes PõKa 2030 negatiivseid mõjusid otseselt ei tuvastatud, kuid leiti, et tuleks täpsustada eelnõu seosed teiste riiklike arengukavadega ning fikseerida teistes vastutusvaldkondades toimivate või kavandatavate arengute võimalik negatiivne mõju. Soovitame suurendada PõKa 2030 sidusust teiste riiklike arengukavadega ning teha koostööd ministeeriumide vahel, et maapiirkondade arendamisel oleksid sarnased, üksteist täiendavad, mitte üksteisele vastu töötavad eesmärgid ja sekkumised. Olulise positiivse mõjuga oleks maaelupoliitika muutmine horisontaalseks poliitikaks, millega kaasneb erinevate riigi algatatud arengukavade ja õigusaktide eelnõude maapiirkondadele avalduva mõju süsteemne hindamine (*Rural proofing*).

Hinnang PõKa 2030 eelnõu mõjudele

PõKa 2030 eelnõus toodud sekkumised mõjutavad kõige sagedamini majanduse ning loodus- ja elukeskkonna mõjuvaldkondi (joonis 1). Nendes mõjuvaldkondades on mõjusid praktiliselt kõikidel tegevussuundadel. Regionaalarengut mõjutavad enam tegevussuundade 6 ja 8 sekkumised.

Joonis 1. PõKa 2030 eelnõus kavandatud sekkumiste mõju mõjuvaldkondadele

Jooniselt 1 ilmneb, et proportsionaalselt kõige enam on mõjusid keskkonna, majanduse ning riigiasutuste ja kohalike omavalitsuse asutuste korralduse ning avaliku sektori kulude ja tulude mõjuvaldkondades. Need on seotud PõKa 2030 rakendamisega. Nimelt kaasnevad enamiku tegevustega ülesanded riigiasutustele ning nende ülesannete täitmisega kaasnevad ka kulud. Kõige vähem on mõjusid julgeoleku ja välissuhete mõjuvaldkonnas, kuid selle puhul tuleb märkida, et mõjude hindamises puudus julgeoleku mõjuvaldkonnas toidujulgeoleku kategooria, mida PõKa 2030 eelnõu mõjutab oluliselt nii toiduga kindlustatuse kui toiduohutuse aspektis. Soovitame riigil lisada mõjude hindamise meetodilisse juhendisse toidujulgeoleku teema.

PõKa 2030 eelnõus toodud sekkumiste ja tegevuste mõju on sotsiaalsete, sh demograafiliste mõjude valdkonnas kõige sagedamini seotud:

- haridussüsteemi ja kultuuri korraldusega, sh eelkõige teadus- ja arendustegevusega ning teadmus-põhise ühiskonna arenguga;
- tööturuga, kuna PõKa 2030 eelnõu mõjutab nii era- kui avaliku sektori töötajate koostöövajadust ning täienduskoolituse kättesaadavust;
- hoolekande- ja tervishoiusüsteemi korraldusega, kuna PõKa 2030 mõjutab oluliselt inimeste tervise eeldusi (tervislik toitumine, haigestumus, tervisekahjustuse riskitegurid);
- kodanike võimalustega osaleda ühiskondlikus elus ja seda mõjutada läbi elanike ja mittetulunduslike ühingute aktiivsuse ja arengu (kogukonna juhitud kohalik areng ehk CLLD lähenemine).

Riigi julgeoleku ja välissuhete mõjuvaldkonnas:

- Eesti rahvusvaheliste kohustuste täitmisega (kliimamuutused, õhusaaste, mikroobide antibiootikumiresistentsus - AMR) ja Eesti välisesinduste tööga (eksport);
- Eesti osalemisega rahvusvaheliste organisatsioonide (nt FAO, WTO, OECD) töös ning rahvusvahelise teaduskoostööga.

Majanduse mõjuvaldkonnas:

- põllumajanduse, kalamajanduse ja toiduainetetööstuse arenguga (toiduohutus ja kvaliteet, põllumajanduslik maakasutus, maaparandussüsteemid, loomade heaolu, geneetilised ressursid, taimede ja loomade tervislik seisund, ettevõtete arenguvõimalused ja konkurentsivõime, põllumajandusega tegelemiseks vajaliku keskkonna säilimine);

- ettevõtluskeskkonnaga (ettevõtetele kehtestatud tasud, toetused, kapitali kaasamise võimekus, äri-tegevuse suuniluse muutumine, ettevõtete konkurentsivõime, innovatsioon, ettevõtete vaheline koostöö, maaettevõtlus);
- ettevõtete halduskoormusega (teabe kogumise, sisestamise ja kontrolliga seotud tööprotseduurid).

Loodus- ja elukeskkonna mõjuvaldkonnas:

- keskkonnariskide realiseerumise tõenäosuse vähendamisega, elukeskkonna kvaliteedi ning inimeste keskkonnavalaste hoiakute, käitumise ja väärtuste kujundamisega;
- välisõhu saaste, veekogude seisundi, mulla kvaliteedi, elurikkuse ning kasvuhoonegaaside (KHG) heitkogustega.

Regionaalarengu mõjuvaldkonnas:

- eri piirkondade regionaalarengut kujundavate teguritega (kindlates piirkondades avalduvad keskkonnamõjud, ettevõtete konkurentsivõime ja tegevuseelduste piirkondlik võrdsus, piirkondade tööhõive, piirkonnaspetsiifiliste arengueelduste säilimine);
- regionaalpoliitika üldiste eesmärkide saavutamise (Eesti eri piirkondade majanduslik konkurentsivõime, eri piirkondade koostöö ja sidusus).

Riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korralduse ning avaliku sektori kulude ja tulude mõjuvaldkonnas:

- avaliku sektori asutuste tööülesannete ja kuludega, mis on seotud PõKa 2030 eelnõus kavandata-vate sekkumiste ja tegevuste elluviimisega.

Võimalused PõKa 2030 eelnõus kavandatud sekkumiste positiivse mõju suurendamiseks

Järgnevalt on esitatud tegevussuundade lõikes peamised soovitud PõKa 2030 eelnõus kavandata-vate sekkumiste positiivse mõju suurendamiseks ning negatiivse mõju vähendamiseks.

Tegevussuund 1: põllumajanduskeskkond

Tegevussuuna 1 sekkumiste olulised mõjud avalduvad majanduse, loodus- ja elukeskkonna ning riigi-asutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korralduse ning avaliku sektori kulude ja tulude mõjuvald-kondades. Kavandatud põllumajanduskeskkonna toetusmeetmed on olulised põllumajandusega tegele-miseks vajaliku keskkonna säilimise tagamiseks. Need mõjutavad pikemas perspektiivis põllumajan-dusmaa kasutust, kvaliteeti ning seeläbi põllumajanduse jätkusuutlikkust.

Ulatuslikum põllumajanduskeskkonna seire ja analüüs võimaldab täpsemalt hinnata põllumajanduse mõju loodus- ja elukeskkonnale, annab enam andmeid teadmistel põhinevate otsuste langetamiseks ja sekkumisvajaduse hindamiseks. See omakorda võimaldab kujundada senisest täpsemalt sihitud, mõju-samad ja tõhusamad põllumajanduskeskkonna toetusmeetmeid.

Spetsiifiliste liigi-, tootmistüübi- või piirkonnapõhiste toetusmeetmete väljatöötamine ja rakendamine võimaldab saavutada sama eelarve juures suurema positiivse keskkonnamõju. Keskkonda säästvate põl-lumajanduspraktikate kasutamise soodustamisel tuleks eelistada selliseid praktikad, millega kaasneb ka positiivne majanduslik, sotsiaalne või muu keskkonnavalane mõju. Hulga eri tingimusi seadvate toetuste nõuete täitmisega ning nõuete täitmise tõendamise (või kaasneda ettevõtjate ja riigi halduskoormuse suurenemine. Selle ohu maandamiseks tuleks info kogumiseks, esitamiseks ja ka järelevalve teostami-seks kasutusele võtta kaasaegseid digitehnoloogiad.

Põllumajanduskeskkonna toetuste rakendamise puhul tuleb eelnevalt hinnata nende pikemaajalist mõju põllumajandustootjate toetustest sõltumisele. Sageli kaasnevad ettevõtjatele põllumajanduskeskkonna toetusskeemides osalemisega kas täiendavad kulud või jääb osa tulust saamata. Seetõttu toetuste osa-tähtsus põllumajandustootjate sissetulekutes suureneb. Kui põllumajandustootjate sõltuvus toetustest on suur, siis kesk-pikas perspektiivis nende konkurentsivõime väheneb. Selle ohu vältimiseks on vaja eden-dada ettevõtjate turgude tundmise ning müügi-alaseid oskusi. Mittetootlikud keskkonnainvesteeringud

ja suur toetustest sõltuvus võivad suurendada põllumajandussektori riskitaset finantsasutuste silmis, mistõttu ligipääs investeeringuteks vajalikule kapitalile võib halveneda.

Kuna ühiskonnas muutub keskkonnahoid järjest olulisemaks, siis tuleb edendada selliseid kvaliteedikavasid ja ärimudeleid, mis võimaldavad põllumajandustootjatel keskkonnasäästlikult toodetud toodangu eest kõrgemat hinda saada. Teadlikkuse suurendamiseks ja selliste kvaliteedikavade loomiseks on sobilikud eelkõige nõuannet, teadmussiiret, innovatsiooni ja koostööd puudutavad sekkumised.

Kuna riiklikul tasandil ei ole pärast 2014. aastat lämmastiku- ja fosforibilansse avaldatud, siis on vaja teha pingutusi lämmastiku- ja fosforibilansside arvutamiseks ja avaldamiseks. Vaja on jõuda selleni, et suurematel tootjatel toimiks lämmastiku- ja fosforibilansside arvestus vähemalt nn taluvärava tasandil, kuid eelistatum on põllupõhiste bilansside arvestamiseni jõudmine.

Väiksemate põldude teket soodustavat sekkumist peaks rakendama vabatahtliku meetmena. Kõige tõhusam oleks kaardistada alad, kus suurte põldude osatähtsus on kõige suurem ning pakkuda seal ettevõtjatele individuaalseid, põllu- ja ettevõttepõhiseid lahendusi. Ettevõtjatele tuleb pakkuda elurikkuse ekspertide abi, kellega koostöös disainitakse sobivad lahendused, olgu nendeks siis suurte põldude tükeldamine või maastikuelementide rajamine. Kuna antud meede ei puuduta ainult põllumajandustootjaid, siis tuleb teha koostööd maaomanikega ja kaasata lahenduste väljatöötamisse kohalikud kogukonnad.

Eestis on umbes 100 000 ha püsirohumaad, mida aktiivselt põllumajandustootmises ei kasutata, kuid mis on olulised elurikkuse tagamisel. Nende potentsiaal rohusööda tootmisel varieerub, kuna saadava rohusööda saak on sageli madal ja selle kvaliteet ebahütlane. Kaaluda tuleks selliste püsirohumaade hooldamist nii, et see ei peaks toimuma iga-aastaselt, vaid vajaduspõhiselt harvem.

Kliimamuutuste eesmärkide saavutamiseks ja biomajanduse arenguks eelduste loomiseks tuleks välja töötada terviklik maakasutuspoliitika, mis arvestaks põllumaa, rohumaade ja metsamaa potentsiaali põllumajandustootmise, metsanduse, keskkonnahoiu, kliimamuutuste leevendamise ja biomajanduse arengu seisukohast. Maakasutuspoliitika väljatöötamisel ja rakendamisel tuleb kaasata nii põllumajandustootjad, maaomanikud kui kohalikud kogukonnad.

Kuna mitmeid tehnoloogiaid ja praktikaid, millel võib olla soodne mõju KHG ja õhusaasteainete emissioonide vähendamisele, ei ole veel rahvusvaheliselt piisavalt uuritud, et nende mõjus kindel olla, siis tuleb panustada selliste praktikate ja tehnoloogiate mõju uurimisele Eesti kontekstis. Need võivad osutada neile alternatiiviks olevatest vähe- ja mittetootlikest investeeringutest tõhusamaks ja soodsamaks.

Ökoloogiline tõhustamine ja ringmajandus vajavad Eesti põllu- ja biomajanduses arendamist. Näiteks tuleks uurida püsirohumaade biomassi potentsiaali kas väetisetoodete (nt biosüsi) või energia (nt bio-gaas, pelletid) tootmiseks. Seejuures tuleks silmas pidada ka väiksemas mastaabis rakendatavaid lahendusi, mida saaks kasutusele võtta kas kogukondlikul või piirkondlikul tasandil.

PõKa 2030 eelnõu ei näe ette sekkumisi, mis aitaks edendada kohalikul tasandil bioenergia tootmist ja kasutamist. Bioenergia tootmise ja kasutamise võimalustele tuleb tähelepanu pöörata ka seoses KHG ja õhusaasteainete heitkoguste vähendamiseks vajalike investeeringutega sõnnikumajanduses.

Tegevussuund 2: taimetervis, loomade tervis ja heaolu

Tegevussuuna 2 olulised mõjud avalduvad sotsiaalsete, sh demograafiliste mõjude, majanduse, loodus- ja elukeskkonna ning riigiasutuste ja kohalike omavalitsuse asutuste korralduse ning avaliku sektori kulude ja tulude mõjuvaldkondades. Loomaheaolu märgistuste ja kvaliteediprogrammide kasutusele võtmine tarneahelas eeldab loomaheaolu jälgitavuse ja läbipaistvuse parandamist. Selleks on vaja arendada nii loomaheaolu automaatset seiret (andurid jm tehnoloogia lautades) kui ka tarneahelas osapoolte vahelist andmevahetust. See eeldab omakorda vastavate digiteenuste ja andmebaaside arendamist. Tegevussuunas 2 kavandatavad sekkumised näevad ette küll digiteenuste arenguks võimaluste loomist,

kuid eelkõige riiklike registrite korrastamise ja aruandluse vähendamise aspektist. Enam tähelepanu tuleb pöörata tarneahela üleste digilahenduste arendamisele.

Bio- ja ringmajanduse sekkumise rühmas tuleb lisaks loomsete kõrvalsaaduste efektiivsemale kõrvaldamisele tähelepanu pöörata ka muudele (nt taimsetele) kõrvalsaadustele ja jäätmetele. Lisaks jäätmete kõrvaldamisele tuleb enam tähelepanu pöörata nende väärindamisele ja taaskasutamisele.

PõKa 2030 eelnõu peaks lisaks karantiinsetele taimekahjustajatele enam tähelepanu pöörama ka Eestis levinud tavapärastele taimehaigustele, kuna just need põhjustavad suure osa taimekaitsevahendite kasutusest. Selleks tuleks põllumajandustootjaid suunata resistentsemate sortide kasutamisele. Seeläbi väheneks taimekaitsevahendite kasutamine. Samuti tuleks täpsustada taimekahjustajate tõrjekriteeriume, et tõrjumine ei toimuks liiga vara ega liiga hilja (liigne taimekaitsevahendite kasutamine, mis ei aita ära hoida kahju saagile). Samuti tuleb tõhustada taimekaitsevahendite kasutamise selgitamist tarbijatele ja parendada taimekaitsevahendite kasutamise jälgitavust.

Tegevussuund 3: toiduohutus

Tegevussuuna 3 olulised mõjud avalduvad sotsiaalsete, sh demograafiliste mõjude, riigi julgeoleku ja välissuhete, majanduse, loodus- ja elukeskkonna ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korralduse ning avaliku sektori kulude ja tulude mõjuvaldkondades. Väikekäitlejatele paindlike toiduohutuse tingimuste seadmisel on positiivne majanduslik mõju, kuna see loob võimaluse uutele ettevõtjatele valdkonda sisenemiseks. Võib eeldada, et enamik väikekäitlejaid tegutseb tarbijatele lähedal, st linnades või linnade lähistel, kuid neile soodsamate tingimuste võimaldamine võib ka regionaalarengule positiivselt mõjuda.

Oluline on, et kõikide toiduohutuse alaste riskide osas tagatakse optimaalne seire ja järelevalve maht ning kriitiliste ja pikaajaliste riskide osas tagatakse suurendatud seire ja järelevalve maht kuni vastavate riskide olulise vähenemiseni. Seire ja järelevalve tegemise eelduseks on omakorda laborite võimekuse tagamine. Eriti oluline on see kriisiolukordades, kus on vaja kiirelt reageerida ja küsimustele analüüsidel põhinevaid vastuseid saada, nt toidumürgistuspuhangute ajal. Laborvõimekust tuleb oluliselt suurendada ka toidu võltsimise ning päritolu kindlaks tegemiseks. Uuendtoidu ja e-kaubanduse alase järelevalve tõhustamine on toiduohutuse tagamiseks olulised. Arvestades praegusi suundumusi, on see 2030. aasta perspektiivis kasvava olulisusega.

Tegevussuund 4: kvaliteetsed sisendid põllumajanduses

Tegevussuuna 4 olulised mõjud avalduvad sotsiaalsete, sh demograafiliste mõjude, majanduse, loodus- ja elukeskkonna, regionaalarengu ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korralduse ning avaliku sektori kulude ja tulude mõjuvaldkondades. Väärtusliku põllumajandusmaa kaitsmine ehitistega hõlmamise ja metsastamise, st mittepõllumajandusliku kasutamise eest on oluline, et kaitsta mulda kui peamist põllumajandustootmise ressursi ning tagada toidu tootmise potentsiaal ja põllumajanduse jätkusuutlikkus. Samas võib see lühiajalises perspektiivis piirata ettevõtjate valikuid maa kasutamiseks kõige kasumlikumal viisil ning kohati võib sellega kaasneda negatiivne mõju ettevõtluse ja regionaalarengule, kuna see võib raskendada taristu ja ehitiste rajamist mittepõllumajandusliku ettevõtluse tarbeks. Piirkondades, kus kaitstava väärtusliku põllumajandusmaa asukoht pakub huvi ka taristu või ehitiste rajajatele tuleb koostöös kohalike omavalitsustega aegsasti kavandada nt tööstusparkide või elamupiirkondade alaks selline maa, mis ei oleks väärtuslik põllumajandusmaa. Kuna põllumajandusmaa kasutuspiirangud on mullakaitse seisukohast vältimatud, siis lühiajalisi negatiivseid mõjusid aitavad leevendada hästitoimivad kriisijuhtimise meetmed ning rahastamisvahendid, mis tagavad põllumajandustootjate ligipääsu kapitalile.

Bio- ja ringmajanduse arenguga seotud tegevuste (kasutuseta põllumajandusmaale uute biomajanduslike kasutusviiside leidmine, biomajandusele sobilike kultuuride aretamine ja koostöö suurendamine meliorante tootvate ettevõtete ja põllumajandustootjate vahel) mõju avaldub pikema perioodi jooksul. Seetõttu tuleks alustada nende tegevuste elluviimisega võimalikult kiiresti.

Tegevussuund 5: põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine, turustamine

Tegevussuunas 5 kavandatud sekkumiste olulised mõjud avalduvad sotsiaalsete, sh demograafiliste mõjude, riigi julgeoleku ja välissuhete, majanduse, loodus- ja elukeskkonna ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korralduse ning avaliku sektori kulude ja tulude mõjuvaldkondades. Eestis on väljakutseks ja probleemiks nii ühistulise tegevuse tagasihoidlik areng kui ka ettevõtete väiksusest tulenev vähene tootearenduse võimekus. Seetõttu on oluline suurendada ettevõtete arvu, kes osalevad nii ühistegevuse edendamise ja tootearendusega seotud tegevustes. PõKa 2030 eelnõu peaks selgemalt sihiks seadma suuremate ja tugevamate ühistute loomisele ja arengule kaasa aitamise arvukate väikeste ühistute loomise asemel.

Tegevussuunas 5 kavandavad sekkumised mõjutavad märkimisväärselt valdkonna ettevõtete arengut ja konkurentsivõimet. Lisaks puhtale keskkonnale, kõrgele toiduohutuse tasemele ja heale kuvandile on oluline, et Eesti põllumajandussektori ja toiduainetetööstuse ettevõtted oleksid konkurentsivõimelised nii sise- kui välisurgudel, ning seda parasjagu kehtivate turuhindade juures. Seega tuleb pöörata tähelepanu ettevõtete tootlikkuse ja efektiivsuse suurendamise, tootmisomahinna vähendamise ja laiemalt konkurentsivõime suurendamisega seotud teguritele, seda nii toetusmeetmete kujundamisel kui sektori jaoks rakendusuringute kavandamisel.

Hindamises osalenud eksperdid leidsid, et PõKa 2030 eelnõu ei too välja valdkondi, milles Eesti ettevõtjatel on võimalus näiteks impordi asendamiseks, või nišše eksporditurgudel, mida Eesti ettevõtjad võiksid sihiks võtta. Samuti ei puuduta PõKa 2030 eelnõu selgesõnaliselt Eesti maarekursi jm põllumajandustootmiseks vajalike ressursside maksimaalse väärindamise temaatikat. Erinevates põllumajanduse harudes prioriteetsete tegevuste (nt impordi asendamine või eksporditoodete arendamine, kriisis oleva sektori aitamine, kodumaise tooraine väärindamine) seadmiseks ning Eesti põllumajandustootmiseks sobilike ressursside maksimaalse väärindamise võimaluste esiletoomiseks on vaja leida hea sidusus PõKa 2030 eelnõu ning põllumajandussektori ja toiduainetetööstuse erinevate harude arengukavade vahel.

Põllumajandustootjate sissetulekute tagamisel on äärmiselt olulised EL ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) toetused. Eesti põllumajandustootjatele soodsamate tingimuste saamiseks ja ebasoodsate tingimuste välistamiseks on vajalik pidev lobitöö nii EL ametkondades kui teiste liikmesriikide ametkondades ning esindusorganisatsioonides. Sellesse tegevusse peavad oma panuse andma nii ametnikud, poliitikud, diplomaadid, eksperdid kui ettevõtlusorganisatsioonid.

Eesti toiduainetetööstuses töötlemisvõimsuse suurendamine on oluline selleks, et kohalikku põllumajanduslikku toorainet väärindada ning suurendada kõrgema lisandväärtusega toodete ekspordi. Selleks vajaliku tootmistehnoloogia uuendamiseks on vaja soodustada investeringute tegemist kas investeringutoetuste või erinevate rahastamisvahendite näol.

Tarneaehelate läbipaistvuse suurendamine, ebaausate kauplemistavade vältimine ja lühikeste tarneaehelate arendamine mõjutab positiivselt põllumajandustootjate ja toiduainetetööstuse positsiooni tarneaehelas ning nende majanduslikku jätkusuutlikkust. Tarneaehelate arendamisel tuleb hoolikalt jälgida, et kui arendatakse näiteks esmatootmist, siis arendatakse ka sellega seotud ladustamist, logistikat ning töötlemist, või kui arendatakse töötlemist, siis arendatakse ka sellele eelnevaid tarneaehela lülisid. See aitaks kaasa tarneaehela lülide vahelise parema tasakaalu saavutamisele. Tarneaehelate paremaks toimimiseks on oluline turuinfo kättesaadavaks tegemine kõikidele osapooltele.

Kriisi- ja riskijuhtimisinstrumendid on väga olulised, et leevendada turgude volatiilsusest ja äärmuslikest ilmastikuoludest tingitud tagasilööke põllumajandustootjatele. Need aitavad tagada põllumajandustootjate majanduslikku jätkusuutlikkust ning tehtud investeringute tootlikku kasutamist. Kriiside ajal on oluline anda signaal sektori olulisusest ka finantsasutustele. Selleks sobivad näiteks kaaslaenamise instrumendid, kus laenu annavad koos nii finantsasutus kui riik nt Maaelu Edendamise Sihtasutuse (MES) kaudu. Samuti tuleks kasutusele võtta kriisi- või riskifondid, millesse panustavad sisse maksetena

nii ettevõtjad kui riik. Sellised fondid aitaksid paremini üle elada turgude volatiilsusest või heitlikest ilmaoludest tulenevaid kriise.

Põllumajandustootjate sissetulekute tagamine tootmiskohustusest lahti seotud otsetoetuste abil on oluline sektori stabiilsuse hoidmiseks. Samas on nendel meetmetel väike mõju tootlikkuse arengule, kuid need mõjutavad põllumajandusmaa turgu ja nn passiivset põllumajandusmaa kasutust. Toetuste eelarve seadmisel tuleb leida mõistlik tasakaal sissetulekutoetuste ning põllumajanduskeskkonna hoidu ja teisi avalikke hüvesid ning sektori arengut toetavate tegevuste rahastamise vahel.

Investeeringute soodustamine ja juurdepääs kapitalile on põllumajandussektori ja toiduainetetööstuse arengu seisukohalt väga olulised. Eelistada tuleb investeeringuid, mis samal ajal aitavad vähendada põllumajandustootmise ja toiduainetetööstuste negatiivset välismõju, kuid suurendavad ka majanduslikku tootlikkust või aitavad vähendada kulusid, võimaldavad anda toormeale enam lisandväärtust, edendada eksporti ja asendada importtoodangut kodumaise toodanguga.

Tegevussuund 6: maa- ja rannapiirkondade areng

Tegevussuuna 6 sekkumistel on oluline positiivne mõju sotsiaalsete, sh demograafiliste mõjude mõjuvaldkonnale, majandusele, loodus- ja elukeskkonnale, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele. Maapiirkonnas sotsiaalse, sh tööhõive olukorra parandamiseks planeeritud sekkumised mõjutavad positiivselt tööhõivet, ettevõtlusega alustamist (noorte sihtrühma osas on sekkumise ulatus väike) ja selle arendamist ning töö ja ümberõppe kättesaadavust. Samas on planeeritud sekkumised konservatiivsed, kuna kajastavad praeguste tegevuste jätkumist. Ebapiisavalt on kajastatud maapiirkonnas aset leidvad muutused töajõus (võõrtööjõu suurenev osatähtsus) kuni aastani 2030. Hooajalisusest tingitud töajõuprobleemi lahendamisele sekkumised kaasa ei aita, kuid PõKa 2030 mõju suurendamiseks tuleks leida sellele probleemile lahendus. Sotsiaalse ja demograafilise mõju suurendamise eesmärgil võiks luua nt Põhjamaadesse tööle läinud elanikele suunatud tööhõivet stimuleerivaid meetmeid, mis soodustaks nende tagasirännet maapiirkondadesse. Kaaluda võiks ülereguleerituse vältimist pereliikmete (pereliikme registreerimine Maksu- ja Tolliametis (MTA)) kaasamisel pereettevõtte töödesse.

Rahvastiku arengut mõjutavate sekkumiste planeerimisel tuleb arvestada sellega, et kogukonna tugev identiteet võib olla takistuseks uute elanike maapiirkonda elama asumisel, uue ettevõtte loomisel (turismitalu rajamisel vms) ning sulandumisel kohalikkude kogukonda. Probleemi lahendamiseks tuleks rakendada CLLD lähenemist, et teha teavitustööd kogukonna hulgas kogukonna oskusliku kaasamisega. Lisaks tuleks lisada sekkumine, millega toetatakse noortel kodu soetamist ja renoveerimist, kuna maapiirkonnas ei saa eluaseme ostmiseks ja ehitamiseks laenu samadel tingimustel nagu linnapiirkonnas.

Oluline on hoida, säilitada ja kaitsta looduskeskkonda. Selleks planeeritakse lisaks ÜPP-le teiste EL poliitikate panustamist põllumajanduse, toiduainetetööstuse ja maaelu arendamiseks, nt EL keskkonna- ja kliimapoliitikaid. Samas, piirangud looduskeskkonna kaitseks piiravad ettevõtete teatud tüüpi tegevusi, kuid ühtlasi on neil positiivne mõju elukeskkonnale ja teistele tegevustele (nt turismile).

Elukeskkonna arendamisel maa- ja linnapiirkondade sümbioosi tekitamisel tuleks kasutada varasemalt tehtud uuringute tulemusi, et vältida sekkumiste negatiivseid mõjusid. Digilahenduste väljatöötamiseks ja edukaks rakendamiseks on vaja tähelepanu pöörata nii nende loomise oskustele kui ka erinevate sihtrühmade (sh just väljapool valglinnastumise alade paikneva maaelanikkonna vanuselist profiili arvestades) digioskuste arendamisele. PõKa 2030 eelnõusse tuleks lisada täiendava sekkumisena elukeskkonna parendamine, st elukeskkonna korrastamine, amortiseerunud põllumajandus- ja tööstushoonete lammutamine ning kogukonnakeskse energiamajanduse toetamine.

Tegevussuuna 6 sekkumised panustavad oluliselt Eesti regionaalpoliitika eesmärkide saavutamisse. Samas uute väikeettevõtete rajamist ja maasettevõtluse arendamist väljaspool põllumajandussektorit (majutus- ja toitlustusettevõtted vms) piirab bürokraatia rohkus ja järelevalve ülereguleeritus. Tuleks kaaluda bürokraatia vähendamist ning järelevalve regulatsioonides teha erisusi maapiirkonna väikeettevõ-

tetele maksude, lõivude ja erinevate kohustuste osas. Samuti võiks kohaliku toidu tooraine päritolu tõendamisel teha väiksematele maaettevõtjatele (turismitaludele, toitlustajatele vms) erisusi või lihtsustusi. Erinevate piirkondade arendamisel tuleks rõhutada rohkem kohalike arengueelduste ja –ressursside paremat kasutamist. Negatiivsete mõjude vältimiseks tuleb teha selgeks, millist regionaalpoliitika tulemust aastaks 2030 soovitakse.

Tegevussuund 7: teadus ja innovatsioon ning teadmussiire

Tegevussuuna 7 sekkumistel on oluline mõju majandusele ning sotsiaalsete, sh demograafiliste mõjude mõjuvaldonnale. Mõju avaldub ka riigi julgeolekule ja välissuhetele, regionaalarengule, loodus- ja elukeskkonnale ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele. Tegevussuuna 7 sekkumised mõjutavad oluliselt põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengut, ettevõtluskeskkonda ja ettevõtete tegevust, sh konkurentsi, turu toimivust, väikeettevõtlust ja alustavaid ettevõtteid ning investeeringuid ja innovatsiooni aga ka infoühiskonna arengut.

Nõustamissüsteemi arendamisel sh nõustajate olemasolu ja järelkasvu tagamiseks, aga ka nõustamisteenuste kvaliteedi parendamisel on soovitatav minna üle paindlikule, rohkem ettevõtete vajadusi ja süsteemi tõhusust järgivale mudelile. Innovatsiooni tugisüsteemi ülesehitusel on soovitatav lähtuda enam innovatsioonisüsteemi komplekstunnustest, mis hõlmavad nii baasteadust kui uue teadmuse loomise vormi, rakendusteadust, millel on praktiline eesmärk ning katse- ja arendustegevust, mille eesmärk on uute toodete või protsesside väljatöötamine.

Mitmeid olulisi sekkumisi on planeeritud haridussüsteemi asjakohastamises, kuid need ei ole eelnõus eesmärgistatud. Et sekkumiste mõju hinnata tuleks eesmärgistada valdkonna ettevõtetes erialase haridusega spetsialistide tagamisega (sh järelkasvu tagamisega) seotud tegevused.

Tegevussuuna sekkumised mõjutavad tööturgu ning haridussüsteemi korraldust. Positiivse mõju suurendamiseks tuleks kaaluda sekkumisi, mis aitaksid kaasa valdkonna spetsialistide ja nõustajate järelkasvu (sh nt agronoomia ja maaparanduse valdkonnas) probleemi lahendamisele ning enam tähelepanu pöörata noorte huvi tekitamisele keskkonnatemaatika vastu, mis ühest küljest aitab kaasa keskkonnateadlikkuse suurenemisele ning teisalt ka teadmuse rakendamisele ja edasiuurimisele.

Tegevussuund 8: kestlik kalandus

Tegevussuuna 8 sekkumistel on oluline mõju majandusele, loodus- ja elukeskkonnale, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele. Positiivse majandusliku mõju suurendamiseks on mõistlik järelevalve reegleid lihtsustada ning vesiviljeluse arendamisel bürokraatiat vähendada. Tootlikkuse ja lisandväärtuse suurendamiseks ning samal ajal ressursside paremaks ja jätkusuutlikumaks kasutamiseks on töötajatel ja ettevõtjatel vaja nii tehnilisi, juhtimis- kui keskkonnavalitsuseid oskusi ja teadmisi. See tähendab nõudlust kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu järele, mistõttu on vajalik tehnikasse tehtavate investeeringute ja teaduskoostöös loodavate lahenduste kõrval tähelepanu pöörata sellele, et investeeritakse ka inimressurssi, kellest sõltub projekti või koostöö järel uute lahenduste tegelik rakendamine.

Digilahenduste ajakohastamise käigus on oluline analüüsida, milles seisneb elektrooniliste lahenduste alakasutuse senine probleem (kalurite vanus ja vähesed digioskused, keelebarjäär vms), kas seni loodud vahendid ja lahendused on olnud otstarbekad, kasutajasõbralikud ja arusaadavad ning kuidas praegusest olukorrast edasi areneda.

Positiivse majandusliku mõju suurendamiseks vajab karbi- ja vetikakasvatuse meres lisaks keskkonnateemalistele uuringutele ka majanduslikke tasuvus- jms uuringuid. PõKa 2030 positiivse mõju suurendamise eesmärgil tuleks soovimatu kaaspüük siduda biomajanduse arendamise võimalustega.

Ranna- ja sisevetekalapüük ning sellega seotud tegevused omavad olulist regionaalset mõõdet. Kavanatud sekkumistel on positiivne mõju regionaalarengule ning sekkumistega tagatakse töökohtade, keskmise palga ja ettevõtete müügitulu säilimine või kasv. Positiivse mõju suurendamiseks tuleks arendada

kalasadamate multifunktsionaalsust (arendada välja erinevad teenused), et tehtud investeeringud oleksid pidevas kasutuses paljude erinevate huvigruppide poolt, soodustada sidusust ja suurendada kalanduspiirkondade koostööd Eesti ülejäänud maapiirkondadega.

PõKa 2030 tegevussuundade koosmõju

PõKa 2030 tegevussuundade koosmõju analüüsist ilmneb, et võimalikult suure mõju saavutamiseks tuleks tagada tegevussuuna 5 (põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine, turustamine) võimalikult suur eelarve, kuna selle tegevussuuna mõju on eri mõjuvaldkondade kokkuvõttes suurim.

Regionaalarengu mõjuvaldkonnale suurema kaalu omistamisel tuleks kõige enam eelarvevahendeid suunata tegevussuuna 6 (maa- ja rannapiirkondade areng) eelarvesse. Kui omistada suurem kaal sotsiaalsetele mõjudele, siis tuleks eelistada tegevussuunda 6 (maa- ja rannapiirkondade areng) ning 7 (teadus ja innovatsioon ning teadmussiiire). Loodus- ja elukeskkonna mõjuvaldkonnale suurema kaalu omistamisel oleks optimaalne suurendada tegevussuuna 1 (põllumajanduskeskkond) eelarvet.

PõKa 2030 elluviimisega seotud riskid

PõKa 2030 eelnõu mõjude eelhindamise käigus analüüsiti strateegilisi riske, mis võivad takistada PõKa 2030 eesmärkide saavutamist. PõKa 2030 elluviimisega seotud strateegilistest riskidest on suuremaks probleemiks prioriteetide puudumine. Ebasoovitavate tagajärgede (eelkõige PõKa 2030 eesmärkide mittesaavutamine) maandamiseks tuleks prioriseerida tegevussuundade sekkumised. Prioriteetide puudumine võib suure tõenäosusega mõjutada PõKa eesmärkide saavutamist. Strateegilises plaanis on prioriteetide seadmine oluline nii eelarve planeerimisel kui poliitilise keskkonna muutumisel. Oluline on PõKa 2030 eelnõu ning programmide vahetamine raames hinnata püstitatud eesmärkide saavutamist ja saavutamise tõenäosust läbi vahepealsete tulemuste. Kui sekkumised pole eesmärgistatud ja mõõdetavad jääb tõenäosus, et nende elluviimine on juhuslik ja mõju vähene. Väliskeskkonna muutumisel, eesmärkide saavutamisel või ebarealistlikuks osutumisel tuleb vahetamine järel uuendada ka PõKa 2030 eesmärgid ja sekkumisi ning nende saavutamiseks rakendatavaid programme.

Teiste riikide valdkondlikud arengukavad

PõKa 2030 eelnõu ja teiste riikide sarnaste valdkondade arengukavade võrdlusest saab välja tuua järgnevad aspektid, mida võiks ka PõKa 2030 eelnõu täiendamisel kaaluda:

- Enamasti on valdkondlikes arengukavades välja toodud prioriteedid, PõKa 2030 eelnõus selgesõnalisi prioriteete esitatud ei ole.
- Soome maaelu arengukavas on ühe prioriteedina esitatud biomajanduse edendamine, PõKa 2030 eelnõu küll puudutab ka biomajandusega seotud aspekte, kuid biomajanduse arendamise osas on PõKa 2030 eelnõu väheambitsioonikas.
- Enamikus vaadeldud riikide arengukavades on olulisel kohal toidujulgeolek, isevarustatuse tagamine ja impordi asendamise edendamine. Ka PõKa 2030 eelnõus on neid aspekte mainitud, kuid need tuleks tugevamalt esile tuua.
- Iirimaa arengukavad seavad väga konkreetseid mõõdetavaid majanduslikke eesmärgid ja sihttasemeid, mis on seotud lisandväärtusega, ekspordiga ja töökohtade loomisega. PõKa 2030 eelnõus on eesmärgid esitatud pigem suundadena, mitte konkreetsete sihttasemetena.

1. Sissejuhatus

Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030 eelhindamise eesmärk on uurida süsteemselt püstitatud eesmärkide ja sekkumisloogika vastavust ning analüüsida tegevussuundade sotsiaalseid, demograafilisi, majanduslikke (sh põllumajandus, kalandus, vesiviljelus, toidutööstus), keskkonna-, regionaal- ning maaelu-, julgeoleku-, administratiiv- ja eelarvemõjusid. PõKa 2030 rakendamisega kaasnevate mõjude analüüsi koostamisel lähtuti Justiitsministeeriumi ja Riigikantselei koostatud mõjude hindamise metoodikast³. Mõjude analüüsi kaasati lisaks eelhindamise projektimeeskonnale valdkondlikke eksperte. Eelhindamine viidi läbi perioodil 13. august 2018 kuni 8. september 2019. Eelhindamine teostati PõKa 2030 eelnõu versioonile seisuga 25. aprill 2019. PõKa 2030 eelhindamine ei hõlma komplekselt arengukava keskkonnamõjude hindamist. PõKa 2030 eelnõu keskkonnamõjude strateegiline hindamine viidi läbi paralleelselt teise hindaja poolt. Eelhindamine viidi läbi PõKa 2030 eelnõuga samal üldistuse astmel.

PõKa 2030 eelnõu eelhindamise lõpparuande sissejuhatus annab ülevaate eelhindamise eesmärgist, etappidest ja metoodikast. Teises peatükis esitatakse eelhindamise analüüsi tulemused ning kirjeldatakse indekse ja baromeetrite koostamise metoodikat ning nende võimalikku kasutust, esitatakse ülevaade valitud EL liikmesriikide sarnastest arengukavadest ning PõKa 2030 vahe- ja lõpphindamise metoodiline juhend. Eelhindamise lõpparuandel on neli lisa.

1.1. Eelhindamise eesmärk ja etappide kirjeldus

PõKa 2030 eelnõu mõjude eelhindamise eesmärk on uurida süsteemselt püstitatud tegevussuundade sotsiaalseid, demograafilisi, majanduslikke (sh põllumajandus, kalandus, vesiviljelus, toidutööstus), keskkonna-, regionaal- ning maaelu-, julgeoleku-, administratiiv- ja eelarvemõjusid ning pakkuda MeMile ning kaasatud partneritele rakenduslikku teavet PõKa 2030ga seotud otsuste kvaliteedi parendamiseks.

PõKa 2030 eelhindamise protsess oli kaheetapiline. I etapi ülesanded olid:

- PõKa 2030 olukorra kirjelduse, eesmärkide, tegevussuundade ja mõõdikute loogiliste seoste analüüs, sh SMART kriteeriumidele vastavuse hindamine;
- teiste EL liikmesriikide sarnaste valdkondade ja arengukavade võrdlemine PõKa 2030ga, sh teiste riikide või OECD poolt kasutatavate mõõdikute võimaliku rakendamise analüüs.

II etapi ülesanded olid:

- oluliste mõjude analüüsimine sotsiaal-demograafiliste, majanduslike, regionaalsete, riigiasutuste töökorralduse ja riigieelarveliste mõjude kategooriates ning üldisemalt keskkonnavalaste, julgeolekualaste ja rahvusvaheliste suhete alaste mõjude kategooriates PõKa 2030 eelnõu tegevussuundade lõikes;
- PõKa 2030 eelnõu mõjude eelhindamise tulemuste võrdlemine olukorra kirjelduses esitatud probleemide ja nende lahendamiseks pakutud eesmärkide, tegevussuundade ja mõõdikutega. Ettepanekute tegemine, kuidas sekkumiste mõju oleks veelgi positiivsem;
- PõKa 2030 eelnõus esitatud sekkumiste mõõdikute sihttasemetele hinnangu andmine;
- PõKa 2030 tegevussuundade koosmõju analüüsimine ning ettepanekute tegemine majanduslike, sotsiaalsete, keskkonnavalaste ja regionaalsete eesmärkide tasakaalustatud saavutamiseks;
- PõKa 2030 mõjude vahe- ja järeelhindamise metoodilise juhendi koostamine.

---

³ Justiitsministeerium ja Riigikantselei. 2012. Mõjude hindamise metoodika. https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/mojude_hindamise_metoodika.pdf

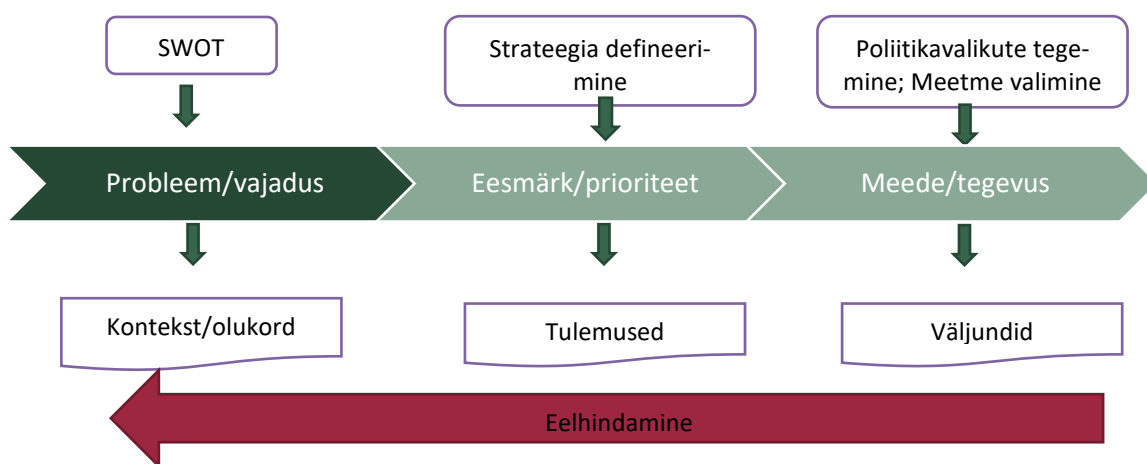
1.2. Eelhindamise meetodika

I etapi tööde teostamisel kasutati kombineeritud meetodit, mis tähendab, et võrreldi nii kvalitatiivset kui kvantitatiivset infot ning kasutati vähemalt kolme eri andmeallikat (triangulatsioon). Kvalitatiivsete meetodite kasutamine oli tingitud vajadusest saavutada küllaltki vähese arvu osalejate kaasamisega mitmekihiline ja mitmekülgne, kuid samas usaldusväärne olukorra kirjeldus PõKa 2030 eesmärkide ja mõõdikute vastavuse selgitamiseks ja tõlgendamiseks. Sellega kaasnes induktiivne analüüs, mis tähendab järeldamist üksikult üldisele. Kvantitatiivne meetod aitas kinnitada, tõestada ja vajadusel hinnata PõKa 2030 eesmärkide täitmise võimalikkust. Ühtlasi kaasnes deduktiivne analüüs, mis tähendab järeldamist üldiselt üksikule. PõKa 2030 seoste analüüsimisel lähtuti neljast kriteeriumist (asjakohasus, toimivus, efektiivsus ja mõju). Vastavalt kriteeriumile kasutati sobivat hindamismeetodit (tabel 1).

Tabel 1. Kriteeriumidele vastavate meetodite valik

Meetod	Asjakohasus, kooskõla	Efektiivsus	Toimivus	Mõju	Vahend
Dokumendianalüüs	X		X		Kaardistamine ja võrdlusanalüüs
SWOT analüüs	X		X		Kaardistamine ja intervjuud (intervjueeritute nimekiri lisas 1)
Eesmärkide hierarhia	X		X		Kaardistamine ja intervjuud (intervjueeritute nimekiri lisas 1)
Sekkumisloogika vastavus-analüüs või stsenaariumide analüüs	X			X	Kaardistamine ja intervjuud (intervjueeritute nimekiri lisas 1)
SMART analüüs	X				Kaardistamine ja intervjuud (intervjueeritute nimekiri lisas 1)
Mitmekriteeriumi analüüs				X	Sekkumiste mõju analüüs ja fookusgrupi arutelud (ekspertide nimekiri lisas 2)

Ühtlasi rakendati eelhindamisel printsiipi, kus arengukava mõju hindamisel kontrolliti kolme põhikomponendi olemasolu ja nende omavahelist vastavust sekkumisloogika alusel (joonis 2).

Joonis 2. Poliitikavalikute kujundamine ja eelhindamine sekkumisloogika alusel (autori kohandatud⁴)

⁴ European Evaluation Network for Rural Development 2014. Guidelines for the Ex ante evaluation of 2014–2020 RDPs. https://enrd.ec.europa.eu/evaluation/publications/guidelines-ex-ante-evaluation-2014-2020-rdps_en

Eesmärkide ja nende tulemusliku täitmise mõõtmiseks kasutatavate mõõdikute omavahelise vastavuse hindamiseks viidi läbi vastavus- ja SMART analüüs. Rakendati sekkumisloogikast tulenevat konstruktsiooni ja SMART kriteeriumide raames hinnati ka eesmärgile vastavate indikaatorite omavahelist korreleerumise võimalust. Eelhindamise käigus analüüsiti mõõdikute valdkondliku määratluse alusel nende seoseid tegevussuuna eesmärgi ja sekkumistega.

II etapi tööde ehk PõKa 2030 eelnõu mõjude analüüsimise meetodika aluseks oli Justiitsministeeriumi ja Riigikantselei koostatud mõjude hindamise meetodika. PõKa 2030 eelnõu mõjude eelhindamisel kasutatud meetodika kirjeldus on esitatud lisas 4. Mõjude analüüs toimus neljas etapis:

1. sekkumiste koondamine rühmadesse;
2. mõjude tuvastamine sekkumise rühmade lõikes;
3. mõjude olulisuse hindamine⁵;
4. mõjude avaldumisega seotud asjaolude kirjeldamine ning põhjalikum analüüs. Põhjalikumalt analüüsiti vaid neid sekkumise rühmasid, mis said koondhinnangu „oluline mõju“.

Mõjude avaldumisega seotud asjaolude kirjeldamisel tugineti valdkondlikule statistikale, varasematele uuringutele ja poliitikaanalüüsidele ning eksperthinnangutele (ekspertide nimekiri asub lisas 2).

---

⁵ Koondhinnang anti sekkumise rühma mõju olulisusele nelja kriteeriumi lõikes: ulatus, sagedus, sihtrühma suurus ja ebasoovitavate mõjude risk (skaalal väike, keskmine, suur). Mõju kvalifitseerus oluliseks siis, kui neljast kriteeriumist vähemalt üks sai hinnangu „suur“ või vähemalt kaks kriteeriumi sai hinnangu „keskmine“. Koondina hinnati sekkumise rühma mõju kas „oluline“ või „väheoluline“.

2. Eelhindamise tulemused

2.1. Hinnang olukorra kirjeldusele, eesmärkide ja tegevussuundade valikule

2.1.1. SWOT analüüs ja olukorra kirjeldus

PõKa 2030 SWOT analüüs ja olukorra kirjeldus on esitatud kahe alaeesmärgi ja tegevussuundade valiku kaudu. PõKa 2030 tegevussuundade kirjelduses ei eristata olukorra kirjeldust ja riikliku sekkumist ning jäetakse lugejale interpreteerimise võimalus. Enne PõKa 2030 eelnõu koostamist loodi PõKa 2030 koostamise kava (PõKa 2030 koostamise ettepanek), kus kirjeldati eelnõu esialgset struktuuri tegevussuundade lõikes. PõKa 2030 eelnõus (seisuga 25. aprill 2019) fikseeritud struktuur on sarnane algselt ametkonna loodud struktuurile. Eelnevalt fikseeritud tegevussuundade põhiselt SWOT analüüsi koostamine ei ole põhjendatud. PõKa 2030 eelnõu koostamine oleks soovitatavalt pidanud toimuma kaheastmeliselt ehk esmalt SWOT analüüsi koostamine valdkondadele ja seejärel tegevussuundade sõnastamine.

Intervjuudest tegevussuundade koordinaatoritega selgus, et kõikide tegevussuundade SWOT analüüsi koostamisel kasutati töögruppides nn maailmakohviku meetodit. Meetod hõlmab osalejate gruppidesse jagunemist ja esmase töö täiendamise printsiipi. Esimesel tunnil viidi läbi ajurünnak ja siis jaguneti omakorda neljaks väiksemaks grupiks (tugevused, nõrkused, ohud ja võimalused) ning töötati 4x15 kuni 4x25 minutit maailmakohviku meetodil. Väikeseid erandeid tehti tegevussuundade 7 ja 8 SWOT analüüside koostamisel. Kuna tegevussuund 7 planeeriti esialgu horisontaalsena, koguti selle SWOT analüüsiks sisend teiste tegevussuundade töörühmade materjalides, st tegevussuuna 7 maailmakohviku meetodi sisendiks olid teiste tegevussuundade SWOT analüüsid. Tõstatatud teemasid täpsustati ja täiendati tegevussuuna 7 töörühmas. Lisaks võimaldati pärast töörühma toimumist täiendada SWOT analüüsi ka kirjalikult. Kalanduse tegevussuuna puhul jaguneti neljaks grupiks. Lisaks MeMis toimunud kahele grupile (vesiviljelus ning kalapüügi- ja vesiviljelustoodete töötlemine ja turustamine) toimus SWOT analüüs ka KeMis kahes grupis (kutseline- ja harrastuskalapüük) ning hiljem SWOT analüüsid ühendati.

Eelhindaja poolt kasutatud SWOT analüüsi dokumentidest⁶ ilmnes, et analüüsi koostamisel on jõutud tulemini ja tegevussuundade põhiselt on kirja pandud tugevused ja nõrkused ning võimalused ja ohud. SWOT analüüsi läbiviimisel kasutatud metoodikat ei ole PõKa 2030 eelnõus kirjeldatud ning seetõttu on keeruline hinnata, kas eelnõus kirjeldatud hetkeolukorra analüüs ja esitatud probleemid on asjakohased ja olulised. Hindajad ei lugenud PõKa 2030 töörühmade koostatud SWOT analüüsi kaardistustest välja, et tugevuste, nõrkuste, ohtude ja võimaluste väljatoomisele oleks järgnenud nende olulisuse analüüs (seda väidet kinnitasid ka MeMi ametnikud intervjuudes) ja strateegiliste alternatiivide hindamine maatriksmeetodil, nagu see on iseloomulik mitmeetapilisele SWOT analüüsile⁷. Samuti ei järgitud koostajate poolt SWOT analüüsi koostamise juhendit⁸, mistõttu baseerub hetkeolukorra kaardistamine ja probleemide esitlemine arengukava dokumendis SWOT analüüsi esimese etapi tulemustel. Juhime tähelepanu asjaolule, et SWOT analüüsi tulemustele ei ole teostatud ka kvaliteedikontrolli, mistõttu on tegevussuundade põhised SWOT analüüsi tulemused jäänud erineva üldistuse astme ja täpsusega töövahendiks (nt mõned faktorid SWOT analüüsis on toodud välja märksõnadena, teised aga selgitavalt ning kohati on paigutatud faktorid valede kategooriate alla, nt tugevused võimaluste ja nõrkused ohtude alla).

---

⁶ MeM töörühmade teave ja materjalid 2018. <https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/pollumajanduse-ja-kalanduse-valdkonna-arengukava-aastani-2030/tooruhmad>

⁷ Dealtry, R. Dynamic SWOT analysis; 1992; J.Leimann jt; Strateegiline juhtimine, 2003 jne.

⁸ MeMi töögrupi dokument „hetkeolukorra analüüs: SWOTi põhi“.

Samal ajal on oluline ka see, et mahuka kaasamisprotsessi jooksul ei ole töörühmade esindajad oluliselt ümber kujundanud ja muutnud tegevussuundade struktuuri (v.a kalanduse puhul, mis tulenes ka muudest asjaoludest). Samal ajal tehti kaasamise käigus olulises mahus ettepanekuid PõKa 2030 eelnõu 1. versiooni olukorrajelduse ja sekkumise peatükkidele. Ettepanekute tulemusel on eelnõus probleemikirjeldust ja sekkumist oluliselt täiendatud.

PõKa 2030 tegevussuundade lõikes SWOT analüüsis välja toodud nõrkuste ja tugevuste vastavuse hindamisel tegevussuuna olukorra kirjelduses esitatud probleemidele kasutati skaalat „Jah, vastab“, „Vastab osaliselt“ ja „Ei vasta“. SWOT analüüsi tulemuste ülekandmist olukorra kirjeldusse ei olnud võimalik hinnata tegevussuuna 2 (taimetervis) puhul. Analüüsi tulemused on esitatud tabelis 2. Enamiku tegevussuundade puhul on SWOT analüüsis kajastatud tugevused ja nõrkused üle kantud ja kirjeldatud olukorra kirjelduses. Olukorra kirjelduses on välja toodud probleemid, kuigi need ei ole esitatud punktuaalselt. Osaline vastavus on tegevussuunas 7, kus SWOT analüüs oli väga napsõnaline ning kirjeldas vaid mõne valdkonna nõrkusi. Puudujäägid on ka tegevussuundade 4 ja 5 osas, kus tegevussuuna ala-teemade lõikes esines SWOT analüüsi ja probleemi vastavuses puudujääke.

Tabel 2. SWOT analüüsi tabelis ja olukorra kirjelduses esitatud probleemi vastavuse võrdlus

Tegevussuund	Vastavus "SWOT-probleem"	Märkus, selgitus
1	SWOT analüüsis on nimetatud nõrkusena "maaparandussüsteemid" ning "teadus- ja arendustegevus nõrk kliima valdkonnas", kuid probleemides need ei kajastu. Probleemina on kirjas GMO-toodete turustamine ja invasiivsed võõrliigid, kuid ohtudena neid kirjas ei ole. Vasturääkivus on tugevuste („tolmeldajate hea olukord“ ja „teaduslik võimekus“) ja probleemide vahel ("vähe on teadmisi põllumuldade bioloogilisest seisundist ja "mesilaste hukkumisest...").	Üksikute teemade osas SWOT-probleem vastavus puudub, vasturääkivusi vähe.
2	Loomade tervise ja heaolu osas SWOT analüüsis kirja pandud nõrkused kajastuvad probleemide kirjelduses.	Taimetervises SWOT analüüs puudub. Looma-tervise ja heaolu osas SWOT-probleem vastavus olemas.
3	SWOT analüüsis kirja pandud nõrkused kajastuvad probleemide kirjelduses. Olukorra kirjelduses on kirjas, et tarbijate toiduohutuse alast teadlikkust ei ole uuritud, kuid SWOT analüüsis see nõrkusena ei kajastu.	Ühe teema osas SWOT-probleem vastavus puudub.
4	SWOT analüüsis nimetatud nõrkused on vastavuses osaga „vesi ja maaparandus“, osaliselt vastavuses osaga „põllumajandusmaa kui peamine ressurss“ ning ülejäänud osades vastavus puudub.	SWOT-probleem vastavuses on puudujääke.
5	SWOT analüüsis nimetatud nõrkused on vastavuses osaga „tarneahela sidusus ja toimimine“, osaliselt vastavuses osaga „põllumajandus- ja toiduainesektori struktuur“ (SWOT analüüsis ei kajastu toidukao, mahetoodete, toodangu väärtuse, lisandväärtuse, tootjahindade volatiilsus, toiduainetööstuse tootmismahtude jne teema) ning vastavus puudub osas „põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport“ (SWOT analüüsis ei kajastu kaubandusbilansi, kaubandusdefitsiidi, töötlemise võimekus jne teema).	SWOT-probleem vastavuses on puudujääke.
6	SWOT analüüsis on nimetatud nõrkusena "õpitud abitus, toetussõltuvus, konkurentsi moonutused" ning "nõrk kohaliku elu ja vajaduste arvestamine seadusloomes, ülereguleerimine", kuid probleemides need ei kajastu. Samuti on probleemina kirjas, et "haavatavamad on keskusest kaugemal asuvad ja madalama asustustihedusega piirkonnad" ning "biomajanduse valdkonnas on potentsiaal alakasutatud", kuid nõrkusena neid kirjas ei ole.	Üksikute teemade osas SWOT-probleem vastavus puudub.
7	Probleeme on oluliselt rohkem kui SWOT analüüsis nõrkusi. Ükski innovatsiooni ja tootearenduse osas kirjeldatud probleem ei kajastu SWOT analüüsis, teadmussiirde, teadus- ja arendustegevuse ning kutse- ja kõrghariduse osas kirjeldatud probleemidest veidi vähem kui pooled kajastuvad SWOT analüüsis. Probleem on tingitud asjaolust, et SWOT analüüsi järel saadeti SWOT koostamise töörühmale veel kirjalikke ettepanekuid, mida arvestati probleemide/sekkumiste osas, kuid need ei kajastu SWOT analüüsis.	SWOT-probleem vastavuses on puudujääke.
8	SWOT analüüsis märgitud nõrkused kajastuvad probleemide kirjelduses, v.a SWOTis märgitud nõrkus „kalavaru majandamine kahes ministeeriumis“, mis olukorra kirjelduses kajastust ei leidnud.	Ühe teema osas SWOT-probleem vastavus puudub.
Jah, vastab		
Vastab osaliselt		
Ei vasta		

Eelhindamise käigus kaardistati probleemid ettevõtjate (tehti 30 telefoniintervjuud, vt lisa 1) ning kodanikuühenduste, haridus- ja teadusasutuste, põllumajanduse erialaorganisatsioonide, kohalike omavalitsuste ning kalandusorganisatsioonide esindajate (toimus viis fookusgruppi, vt lisa 1) abil.

PõKa 2030 eelhindamise käigus läbi viidud viies fookusgrupis osalenute arvamuse järgi on eelnõus toodud olukorra analüüs tegevussuundade lõikes nii analüüsi detailsusastme kui esitusviisi poolest mõnevõrra ebahühtlane. Iga probleemi kirjelduse ja väite juures võiks olla numbriline väljendusviis, mis iseloomustaks probleemi ning tooks välja ühtlasi vaatlusaasta, mille kohta näitaja on esitatud. Samuti arvati, et visuaalses mõttes oleks andmete ilmestamisel võinud kasutada tabeleid, jooniseid, skeeme jm visuaalseid elemente. Teksti lugemise teeb raskesti jälgitavaks joonealuste viidete ja märkuste rohkus. See tähendab, et teksti põhjalikul lugemisel (st viidete kasutamisel) tuleb jälgida mitut dokumenti korraga. Samas leiti, et olulised probleemid on kaardistatud ja vajalik riiklik sekkumine on põhiosas kaetud.

Ettevõtjatel küsiti, millised on tänasel päeval nende tegevusvaldkonnas kõige suuremad probleemid, vajadused või kitsaskohad, mis pärsivad ettevõtete arengut või normaalset toimimist. Ilmnes, et pooled probleemidest või kitsaskohtadest ei kajastu PõKa 2030 tegevussuundade olukorra kirjelduses. PõKa 2030 eelhindamise vahearuaande põhjal eelnõud täiendati ning PõKa 2030 eelnõu 25. aprilli 2019 versioonis oli enamik neist juba arvesse võetud. Tabelis 3 on toodud eelhindaja soovitus PõKa 2030 eelnõu täiendamiseks, osade ettepanekute puhul ka märge selle kohta, kas need peaks kajastuma programmide tasandil või kuuluma PõKa 2030 vahehindamise teemade hulka.

Tabel 3. Huvirühmade tõstatatud probleemid ja ettepanekud

TS	Tõstatud probleem, ettepanek	Tuleks kaaluda PõKa 2030 eelnõu täiendamist, kajastamist programmides või käsitleda PõKa 2030 vahehindamisel
1	Sektorisisese ja sektorite vahelise (nt intensiivpõllumajandustootjad ja mesinikud) koostöö soodustamine.	Sektorisisese ja sektorite vahelise koostöö edendamine, mis aitaks hoida põllumajanduskeskkonda ja elurikkust võiks olla samuti arengukavas ära märgitud.
1	Keskonnanoüete täitmine. Nõuded on jäigad, kuid tootmine sõltub ilmastikust ja kaasnevatest teguritest.	Seoses IKT arenguga peaks kasvama ka paindlikkus keskkonnanoüete täitmisel ja järelevalves. Ilmastikuga on seotud eelkõige sõnniku laotamise temaatika. Tuleks kaaluda selle teema lisamist tegevussuunda 1.
5	Probleemina kirjeldati vajadust mahe piimatootmise järele suurfarmides, kuid mahetingimused ei ole sobilikud suurtootmise jaoks (tingimused vajavad korrigeerimist).	Tuleks täiendavalt kaaluda vajadus leida ka suurtootmises kasutatavaid keskkonnahoidlikke ja kõrget loomade heaolu tagavaid tootmisskeeme (mahe vms sertifitseerimine, nt loomade heaolu), mis võimaldaks müüa toodangut kõrgema hinnaga (annaks enam lisandväärtust).
5	Põllumajandustootjatel on samad probleemid toiduainetöötajatega (tööjõu puudus), kuid ei kajastu tegevussuuna olukorra kirjelduses.	Ka esmatootjate tööjõupuudusega seotud probleemid peaks olema PõKa 2030 eelnõus kajastatud.
5	Suureks probleemiks on põllumajandussaaduste ja toiduainete turuhind, mille tõttu on tootjatel siseturul keeruline konkureerida odava ekspordikaubaga ning väljaspool Eestit tegutsevatele kokkuostjatele Eesti keskmisest kõrgema hinnaga, kuna kokkuostjad lähtuvad Eurostatis kajastatud põllumajandussaaduste Eesti keskmisest hinnast.	Tuleks kaaluda PõKa 2030sse tegevussuuna 5 olukorra kirjelduses hindade EL keskmisest erinevuse teema lisamist.
5	Tooraine kättesaadavus toidutööstuses (kvaliteet, vastavus EL standarditele, tooraine töötlusaste) toidu katkematu tarneahela mõistes.	Tegevussuuna 5 olukorra kirjelduses tuleks seda probleemi kajastada. Teatud kvaliteediga (nt mahe) tooraine stabiilne kättesaadavus on Eesti väikeste esmatootmise mahtude tõttu toidutööstuste jaoks probleemiks. See ei lase areneda ei esmatootmisel ega toiduainetetööstusel. Lahendust saab otsida koostöö ja ühistegevuse kaudu.
5	Otsetoetuste jätkumine (mesindus).	Tuleks käsitleda programmi tasandil.
5	Otsetoetuste loomine (emisetoetus).	Tuleks käsitleda programmi tasandil.
7	Väiketootjal on vajadus tootearenduse järele (tootjatel on selleks ebapiisav finantsvõimekus).	Tegevussuuna 7 riigi tuleviku sekkumiste kirjelduses tuleks sekkumised, sh just väiketootjaid silmas pidades, selgemini välja tuua või käsitleda programmi tasandil. Sekkumised on nimetatud „toiduainesektori areng“ peatükis ning tegevussuunas 7 läbi innovatsiooni toetava tugisüsteemi väljakujundamise.
7	Lisaks vajavad tegevussuuna 7 olukorra kirjelduses kajastatud probleemid kriitlist mõtestamist, st kas tegevussuunas 7 kirjeldatud probleemid on ikka probleemid (töö hooajalisus vms)? Nõudlus ei ole probleem, pigem pakumine.	Tegevussuuna 7 hetkeolukorra kirjeldusest tuleks maha võtta viide töö hooajalisusele. Tegemist on valdkonna eripäraga, mida pole võimalik arengukavaga muuta.

7	Teadus- ja arendustegevust puudutavates lõikudes samasisulised probleemid ühendada (projektipõhisus ja uurimistoetuste probleem on sisuliselt sama) ja seada järjekorda (haridustasemetega järjekorda).	Tegevussuuna 7 hetkeolukorra kirjelduses tuleks uurimistoetuste ja projektipõhisuse probleem ühendada või kui tegemist on kahe eri probleemiga, siis selgemalt eristada.
7	Killustumine ja kommunikatsioon ei ole tegelikult probleemid. Suur osa teadmusest ei ole mõeldud laiemalt kommunikeerimiseks.	Tegevussuuna 7 olukorra kirjelduses tuleks täpsustada teabe killustumise probleemi olemust.
7	Riigi raha eest loodud digilahendustele ligipääs peaks olema avatud, mitte läbi tasuliste rakenduste, st loodud infot ei tohi siduda tasuliste rakendustega (nt Vitalfields, eAgronom). Digilahendused ei tohiks olla liialt lihtsustatud nagu äpid.	Digilahenduste, suurandmete ja neid kasutavate kommertsrakenduste mõju sektori arengule tuleks hinnata PõKa 2030 vahehindamise käigus.
7	Sekkumiste „kutse- ja kõrghariduse„ juures oleks vaja rõhutada (suurendada) haridustasandite vahelist koostööd, rohkem interdistsiplinaarsust. Mitte lineaarset, vaid võrgustumist ja koostööd.	Tegevussuuna 7 planeeritava sekkumise osas tuleks lisada eri haridustasandite koostöö süvendamine. Hariduse interdistsiplinaarsus praegu PõKa 2030s ei kajastu. Kajastub teadus-arendustegevuse interdistsiplinaarsus.
7	Riik peab mitmekesistama rahastamiskeeme ka baasuurinngutele. Tuleks määratleda, mis on täpselt nn rakendusuuringud.	Tegevussuuna 7 tekstis puudub viide alusuuringutele. Tuleks kaaluda selle teema lisamist.

Vastused hindamisküsimustele

- Kui olulises osas SWOT analüüs kajastab kõiki probleeme, mis on hõlmatud PõKa 2030s esitatud olukorra analüüsis, sh mitte jättes olulisi aspekte kõrvale ja lisades uusi analüüsimata aspekte?

Hindamisel selgus, et SWOT analüüsi kokkuvõtte fikseerimisele (tugevuste, nõrkuste jne loetlemine) ei järgnenud sisulist analüüsi, mistõttu on keeruline hinnata SWOT analüüsis toodud faktorite olulisust sellest aspektist, kas kõik olulised probleemid on kajastatud hetkeolukorra analüüsis. Eelhindaja sai kasutada SWOT analüüsi tabelite tööversioone (millele ei olnud tehtud kvaliteedikontrolli) ning hindas nende alusel vastavust probleemikirjeldusele. Üldistatult võib öelda, et enamike tegevussuundade puhul on SWOT analüüsis kirjeldatud nõrkused üle kantud tegevussuuna olukorra kirjeldusse ja esitatud probleemidena. PõKa 2030 koostajal on soovitatav kontrollida tegevussuundade 4, 5 ja 7 puhul, kus SWOT analüüsi ja probleemi vastavuses olid puudujäägid ning tegevussuuna 2 puhul, kus vastavusanalüüsi ei olnud võimalik teha, kas on vajadust probleeme täpsustada.

Soovitame mõningad valdkondlikud probleemid paremini grupeerida ja esitada tervikuna. Näiteks tegevussuunas 1 sõnniku kogumise ja laotamise seosed kliima- ja veepoliitikaga on võimalik esitada ühe punktina. Soovitame probleemid konkretiseerida ja esitada eraldi lõiguna põhilised faktandmed, mis kinnitavad probleemi olemasolu.

Ettevõtjate suuremad probleemid, mis seostuvad tarneahela ja turustamisega, on peaaesjalikult kajastatud tegevussuuna 5 olukorra kirjelduses, kuid probleemid, millega ettevõtjad igapäevaselt silmitsi seisavad (tootjaid ja töötajaid ebarahuldavad turuhinnad, bürokraatia ja järelevalveasutuste kontrolli mahud, keskkonnanõuete jäikus, suured tööjõumaksud, tarbija hinnangute muutused ja tooraine kättesaadavus toiduainetööstuses) ja probleemid, mis on maapiirkonnale omased (ühistranspordi, kiire interneti, ühisveevärgi ja kanalisatsiooni kättesaadavus jne), PõKa 2030 olukorra kirjelduses probleemina ei kajastu.

- Kui olulises osas on kasutatud asjakohastel andmetel põhinevat analüüsi ja teavet (nt kontekstnäitajad ja vajadusel muu teave)?

Tegevussuundade põhiselt on olulises osas olukorra analüüs olemas, kuid PõKa 2030 eelnõu tekst võiks pakkuda täpsemalt iga probleemiga haakuvaid statistilisi näitajaid. Kuna tegu on strateegilise dokumendiga, siis soovitame iga konkreetse probleemi kohta esitada märksa enam analüütilisi seisukohti. Olukorra kirjeldus ei too kahjuks välja eelnevate arengukavade, sh Eesti maaelu arengukava (MAK) 2014–2020 käigus saadud õppetunde.

Organisatsioonide, haridus- ja teadusasutuste ning kohalike omavalitsuste esindajate arvates on eelnõus toodud olukorra analüüs tegevussuundade lõikes nii analüüsi detailsusastme kui esitusviisi (iga probleemi kirjelduse ja väite juures võiks olla numbriline väljendusviis, mis iseloomustaks probleemi ning

välja toodud aasta, mille kohta number käib) osas mõnevõrra ebahütlane, kuid olulised probleemid on kaardistatud.

- Kui piisav on hetkeolukorras kirjeldatu sektorite ja tegevusvaldkondade lõikes ning milliseks võib hinnata terviklikkuse programmeerimisvaldkonnast?

Hindamisel ei ilmnenud, et eesmärgistatud tegevusvaldkonnad oleks ebapiisavad või vajaksid täiendamist (va sekkumised, mis puudutavad loomakasvatuses EL nõuete rakendamist). Tegevussuundade all kaardistatud valdkonnad katavad terviklikult põllumajanduse, maamajanduse ja kalanduse valdkonnad.

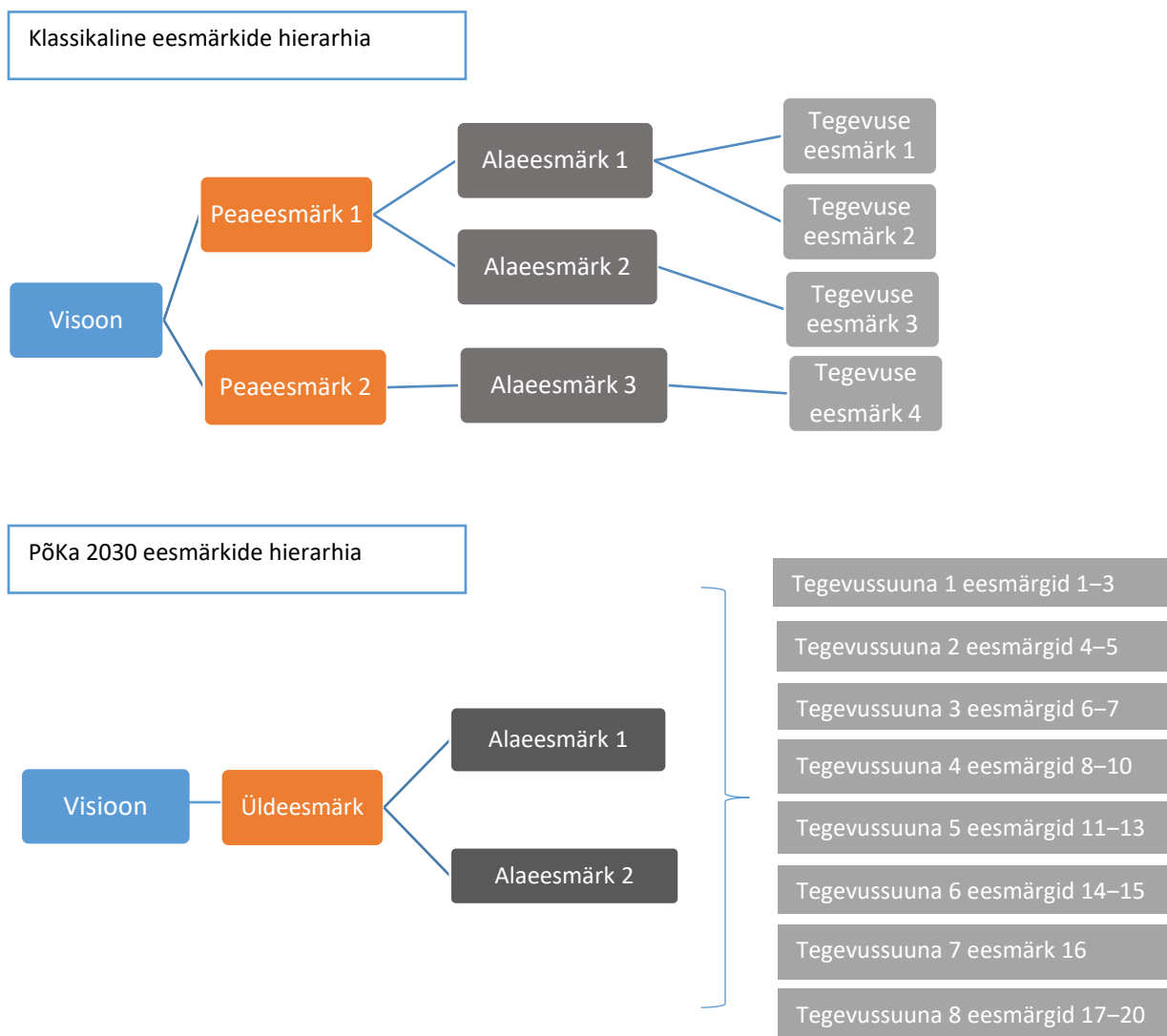
2.1.2. Hinnang eesmärkide ja tegevussuundade valikule

Eesmärkide hindamisel lähtuti PõKa 2030 eelnõus esitatud arengukava struktuurist (vt PõKa 2030 eelnõu joonis 1). Eelhindaja juhendus erialakirjanduses esitatud eesmärkide seadmise hierarhiast (joonis 3 ülemine osa). Arengukava visioon asetub hierarhia tippu, mille täitmiseks sõnastatakse peaesmärgid. Seejärel võidakse luua kolmanda taseme eesmärgid ehk alaesmärgid. Klassikalise hierarhia puhul vastab üldjuhul madalaim tase ehk tegevuse tase küsimusele „kuidas?“ ja kõrgeim tase ehk visiooni tase vastab küsimusele „miks?“.

Klassikalises eesmärkide struktuuris on strateegiline ehk peaesmärk konkreetne sihteesmärk teatud perioodil (saavutatakse perioodi lõpuks), mida hakatakse täitma spetsiifiliste ehk otseselt sõnastatud alaesmärkide abil. Spetsiifilisi ehk otseselt sõnastatud alaesmäärke püstitatakse kolm kuni viis ja vajadusel järjestatakse pingeritta. Spetsiifiline eesmärk näitab olukorda, mida soovitakse saavutada konkreetse tegevussuuna tulemusena. Spetsiifiliste eesmärkide täitmiseks sõnastatakse sekkumised, mis tagavad tulemuse. PõKa 2030 puhul vastutavad spetsiifiliste eesmärkide täitmise eest MeM ja tootjate esindusorganisatsioonid (eelkõige tegevusvaldkondlike arengukavade tasandil) ning perioodi pikkuseks on kümme aastat.

PõKa 2030 eelnõu eesmärkide hierarhia on klassikaline (joonis 3 alumine osa). Kuna PõKa 2030 tasandil luuakse sekkumine tegevussuundade lõikes eelkõige riigi tasandil, siis on oluline, et eesmärgid iga täidesaatva organisatsiooni vaates seotakse vastavate asutuste tegevustega. Ühtlasi on oluline, et tootjate esindus- ja erialaorganisatsioonid mõistaksid oma ülesandeid või loodaks tegevusvaldkonnapõhised arengu- ja tegevuskavad. Ehk oluline on *cascading down, folding back up* printsiibi jälgimine, mis tähendab teadlikkust sektori püstitatud ootustest ja edasiste tegevuste teadlikku valikut. Juhul kui tegevusvaldkonnad (piimatootmine, teraviljakasvatus, seakasvatus jne) loovad uued eesmärgid, mis ei ühti PõKa 2030 eesmärkidega, siis võib tekkida arengukava üldeesmärgi täitmisel probleeme ning lahknevust. Saavutamaks eesmäärke, peab kogu sektor tegema koostööd ja saama aru, milliseid tegevusi tuleb teha ning ühtlasi täidetakse seeläbi sektori poolt *folding back up* printsiipi. Võib eeldada, et eesmärkide täitmise ühisosa MeMi ja ettevõtjate vahel tekib PõKa 2030 puhul tegevussuundade eesmärkide tasandil, millest edasi peavad tulema konkreetselt jaotatud tegevuste eesmärgid.

Joonis 3. Klassikaline versus PõKa 2030 eesmärkide hierarhia

Vaadeldes PõKa 2030 eelnõus kajastatud tegevussuundade sõnastusi ja hindamise perioodil tehtud sõnastuse muudatusi, ei ole eesmärkide sõnastust oluliselt muudetud. Tegevussuuna eesmärgid on sõnastatud valdavalt seisundina. Samal ajal vajaksid mõningad eesmärgid täpsustamist selles osas, millist muutust soovitakse sekkumisega saavutada.

Tegevussuundade eesmärkide vastavust hinnati järgmiste SMART kriteeriumide suhtes:

- S** Eesmärk peab olema spetsiifiline, täpselt sõnastatud, üheselt arusaadav, konkreetne. See peab kirjeldama soovitud tulemust viisil, mis on üksikasjalik, keskendunud ja täpselt määratletud. Konkreetnes eesmärgis on kirjeldatud täpne või konkreetne käitumine, saavutus või lõpptulemus, mida annab siduda numbriliste näitajatega.
- M** Eesmärk peab olema mingil viisil mõõdetav ja erinevate indikaatoritega määratletud.
- A** Eesmärk peab olema saavutatav ja vastuvõetav.
- R** Eesmärk peab olema reaalne. See peab toetama arengukava alaeesmärke, visioonieesmärke ja visiooni.
- T** Eesmärgil peab olema saavutamise või lõpuleviimise tähtaeg (ajaliselt määratletud).

SMART kriteeriumidele vastamise hindamisel kasutati skaalat „Jah, vastab“, „Vastab osaliselt“ ja „Ei vasta“, millest omakorda moodustati koondhinnang (tabel 4). Kohendamist vajavad need eesmärgid, mille SMART vastavus ei ole värvitud roheliseks. Eesmärgid, mis sisaldavad märget „vastab osaliselt“ SMART kriteeriumidele, tuleb muuta konkreetsemaks või vaadata eesmärk üle sellise vaatega, et eesmärk oleks mõõdetav (probleemiks on andmekogumise ja analüüsi meetoodika keerukus).

Tabel 4. PõKa 2030 eesmärkide vastavus SMART kriteeriumitele (J – jah, vastab, O – vastab osaliselt, E – ei vasta).

Tegevussuunad ja eesmärgid	S	M	A	R	T	Märkused
Tegevussuund 1: põllumajanduskeskkond						
Väetiste ja taimekaitsevahendite kasutamise negatiivne mõju keskkonnale on vähenenud	O	O	J	J	J	Ei ole konkreetne, osaliselt dubleerib järgmist eesmärki. Eesmärk võiks sisaldada viiteid, et silmas on peetud toitainete bilanssi mullas ja veekvaliteeti. Missugused on negatiivse mõju kriteeriumid? Probleemiks saab olema meetoodika ja andmete kättesaadavus.
Põllumajandustootmise negatiivne mõju kliimamuutustele ja õhukvaliteedile on vähenenud ning positiivne mõju on suurenenud	J	O	J	J	J	Probleemiks on meetoodika ja andmete kättesaadavus. Osalt dubleerib eelmist eesmärki. Mõju on kaudne ja seetõttu raskesti mõõdetav. Missugused on negatiivse mõju kriteeriumid?
Säilinud on põllumajandusmaa elurikkus ja maastiku mitmekesisus ning tagatud on ökosüsteemi teenuste toimimine	O	J	J	J	J	Eesmärgi teine osa on spetsiifiline, kuid ei ole üheselt arusaadav (mõiste on lai) ning ei väljenda piisavalt hästi lõpptulemust.
Tegevussuund 2: taimetervis, loomade tervis ja heaolu						
Eesti on vaba ohtlikest taimekahjustajatest	O	J	J	J	J	On spetsiifiline, kuid ole konkreetne, kuna PõKa 2030 ei sisalda metsandust.
Loomade tervise ja heaolu tase riigis on kõrge: Eesti on vaba eriti ohtlikest loomataudidest ning likvideeritud loomataudide vaba olukord püsib; üldine karjatervise tase ja loomade heaolu paraneb	J	J	J	J	J	
Tegevussuund 3: toiduohutus						
Eestis toodetud ja tarbitav toit on ohutu	J	O	J	J	J	Probleemiks on meetoodika, kuid eeldatavalt valmib terviklik mõõdikute komplekt 2019. a juuniks.
Tarbija teadlikkus toiduohutusest on kõrge ja tehtud valikud on tervist toetavad	J	O	J	J	J	Probleemiks on meetoodika, kuid eeldatavalt valmib terviklik mõõdikute komplekt 2019. a juuniks.
Tegevussuund 4: kvaliteetsed sisendid põllumajanduses						
Põllumajandusmaa võimaldab mitmekesist põllumajandustootmist	O	O	J	J	J	Eesmärk ei ole konkreetne, üheselt arusaadav. Rõhutama peaks põllumajandusmaad kui ressursi või kokku viima mõõdikutega. Kas eesmärk on, et põllumajandusmaa võimaldab kasvatada erinevaid taimekultuure ja loomatõuge? Eesmärgi sõnastus ei anna sisu, mõtet hästi edasi ning võiks kuuluda tegevussuuna 1 eesmärkide hulka. Probleemiks on meetoodika ja andmete kättesaadavus.
Põllu- ja aiakultuuride sortide ning taimse paljundusmaterjali valik on mitmekesine, kvaliteetne ja kohalikesse oludesse sobiv	O	O	O	J	J	Spetsiifiline, kuid ei ole konkreetne (kas sisaldab ka metsakultuure? jne). Probleemiks on meetoodika ja andmete kättesaadavus. Eesmärk on saavutatav, kuid sõltub nõudlusest (kultuurid, sordid).
Tõuaretusega on tagatud Eesti oludesse sobivad tõud ja geneetiline mitmekesisus	J	J	J	J	J	
Tegevussuund 5: põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine, turustamine						
Eesti toiduainesektor on konkurentsivõimeline nii sise- kui ka välisurul	J	J	J	J	J	
Tootja positsioon turul on tugev	O	J	J	J	J	Spetsiifiline, kuid ei ole konkreetne (ei ole üheselt arusaadav). Probleemiks on meetoodika ja andmete kättesaadavus.
Eesti tarbijad eelistavad ja tarbivad Eestis toodetud toitu	O	O	J	J	J	Mõõtmise on võimalik, kuid keeruline, sest eeldab mahukaid uurinuid.
Tegevussuund 6: maa- ja rannapiirkonna areng						
Maapiirkonna elanikkond on aktiivne ja elujõuline	J	O	J	J	J	Tegevussuund sisaldab mõistet „rannapiirkond“, kuid tegevussuuna eesmärgis see mõiste puudub. Mõõdetav, kuid haldusreformi järgselt on maapiirkonna mõiste muutumas ning erinevates avalikes andmebaasides on maapiirkonnal (või regioonidel) erinev tähendus. Eesmärgi täitmine on ambitsioonikas, kuid jätab laia tõlgendamisvõimaluse (nt elujõuline elanikkond).
Maapiirkonnas on kasvava lisandväärtusega mitmekesine ettevõtlus	O	O	J	J	J	Tegevussuund sisaldab mõistet „rannapiirkond“, kuid tegevussuuna eesmärgis see mõiste puudub. Spetsiifiline, kuid ei ole konkreetne (üheselt arusaadav). Mõõdetav, kuid haldusreformi järgselt on maapiirkonna mõiste muutumas ning erinevates avalikes andmebaasides on maapiirkonnal (või regioonidel) erinev tähendus.
Tegevussuund 7: teadus ja innovatsioon ning teadmussuure						

Teadmiste loome ja teadmussiire toetab põllumajanduse ja kalanduse valdkonna eesmärkide saavutamist ⁹	J	J	J	J	J	Mõõdikud on konkreetsed ning mõõdavad üldplaanis tegevuste toimumist. Valemid on olemas ja andmed on kättesaadavad.
Tegevussuund 8: kestlik kalandus						
Keskonnateadlikult ja jätkusuutlikult kalavarusid majandades on kalavarud heas seisus	J	O	J	J	J	Mõõtmine on keeruline (metoodika ja andmete kättesaadavus).
Keskonnateadliku harrastuspüügi kasv	J	O	J	J	J	Mõõtmine on keeruline (metoodika ja andmete kättesaadavus).
Kalandus- ja vesiviljelussektor on jätkusuutlik ja konkurentsivõimeline	J	J	J	J	J	
Kalandus- ja vesiviljelusektori toodang on kvaliteetne, kõrge lisandväärtuse ja suure ekspordipotentsiaaliga	J	O	J	J	J	Probleem on metoodika ja andmete kättesaadavus.

Vastus hindamisküsimustele

- Mil määral vastavad PõKa 2030 eesmärgid ja kavandatavad tegevussuunad valdkondlikele ja regionaalsetele väljakutsetele ja vajadustele, mis on hetkeolukorra analüüsis esitatud?

Tegevussuundade eesmärgid on piisavalt selged ja konkreetsed ning sõnastatud arusaadavalt ja soovitud seisundit kajastavalt. Eesmärkide puhul, mis sisaldavad märget „Vastab osaliselt“ SMARTile, tuleb eesmärk muuta konkreetsemaks või vaadata eesmärk üle sellise vaatega, kas eesmärk on mõõdetav (probleemiks on andmekogumise ja analüüsi metoodika keerukus).

2.2. Hinnang mõõdikute valikule

Mõõdikute hindamine viidi läbi kaheastmelisena. Esimeses etapis hinnati mõõdiku tüüpi ja valdkonda. Mõõdiku tüübi määramisel kasutati klassifikatsiooni: sisendit, väljundit, tulemust või mõju iseloomustav. Sealjuures arvestati rahvusvaheliselt tunnustatud mõõdikute sobivuse määramist arengukava või strateegia tasandil, milleks on vajalik leida sobivad tulemust ja mõju iseloomustavad näitajad. See tähendab, et väljundit iseloomustavad mõõdikud ei ole PõKa 2030 tasandil kasutamiseks sobilikud. Väljundit iseloomustava mõõdikuga mõõdetakse tegevuskava või programmi abil rahastatud tegevusi ehk otseseid tulemusi (koolitatute arv, soetatud masinate arv, koostööprojektide arv, ehitatud hoonete arv, loomakohtade arv jne). Väljundindikaator ei ole sobilik arengukava indikaator, kuna ei mõõda lühema-ega pikemaajalist mõju valdkonnas, millega on seotud strateegiline või spetsiifiline (alamvaldkonna) eesmärk. Mõju iseloomustav mõõdik iseloomustab tingimusi, kus mõõdikute tulemused kestavad või ilmnevad keskpikal perioodil pärast tegevuse lõppemist (tegevusvaldkonna lisandväärtuse kõrgem tase kahe aasta pärast, loodud töökohad kahe aasta pärast jne). Mõju iseloomustavad mõõdikud jagatakse omakorda programmi- (PI) ja kontekstindikaatoriteks (KI). Sealjuures arvestatakse, et KI kirjeldab ettevõtluse, majanduse või rahvastiku ja elanike kategooriaid kogu riigi territooriumil, kus programmi ellu viiakse. KI näitab sekkumise asjakohasust, kuid üldiselt ei ole võimalik hinnata sekkumise (programmi) mõju. Mõjuindikaatorite valikul tuleks eelistada programmiga (PI) seotud mõjuindikaatoreid. PI puudub üksnes toetatud piirkonda, üht osa ettevõtjatest (nt põllumajandustootjatele sobilik näitaja), maapiirkonna elanikkonda jne. Seega on PI eesmärk võimalikult täpselt mõõta arengukava tulemusi ja mõjusid.

Tinglikult loeti sobivaks ka tulemust iseloomustav mõõdik. Tulemusmõõdikutega mõõdetakse programmi jooksul toimunud lühiajalisi muutusi sihtgrupiga seonduvalt (nt koolitatute kvalifikatsiooni suurenemine, masinate võimsuse muutus, töökiiruse muutus, kvaliteedi paranemine, saagikuse suurendamine, koostööna (ühistegevusena) saavutatud ekspordimahu kasv). Seega on tulemust iseloomustav mõõdik sobilik ka arengukava indikaatoriks, juhul kui täielikku mõjuindikaatorit ei ole võimalik leida

⁹ MeMi poolt parandatud eesmärk seisuga 13.05.2019.

ja eeldusel, et tulemus on püsiv ning toetab teiste positiivsete sotsiaalmajanduslike või keskkondlike muutuste teket.

Mõõdiku valdkonna määramisel kasutati sekkumise mõjuvaldkonna klassifikatsiooni. PõKa 2030 mõõdikute süsteemis on valdavalt leitud eesmärkide mõõtmiseks sobivad mõju ja tulemust iseloomustavad näitajad. Kokkuvõtte mõõdikute tüüpidest on toodud tabelis 5.

Tabel 5. PõKa 2030 mõõdikute vastavus tulemus- ja mõjuhindamise tüübile

TS	Mõõdikute arv tüübi alusel				Hinnang mõõdikute
	väljund	tulemus	mõju	kokku	
1	0	1	13	14	Mõõdikud on sobivad strateegiliste eesmärkide hindamiseks. Mõõdikud iseloomustavad valdavalt keskkonna mõjuvaldkonda.
2	1	4	1	6	Mõõdikud on riiklikust aspektist valdavalt tulemusmõõdiku tüüpi, kuid esialgselt hinnati mitmed väljundit mõõtvateks. Mõõdikud iseloomustavad valdavalt nii majanduse, keskkonna kui ka julgeoleku mõjuvaldkonda.
3	0	0	2	2	Mõõdikud on sobivad strateegiliste eesmärkide hindamiseks. Mõõdikud iseloomustavad valdavalt nii majanduse, keskkonna kui ka julgeoleku mõjuvaldkonda.
4	2	4	2	8	Mõõdikud on valdavalt tulemust iseloomustavad ja keskmiselt sobivad strateegiliste eesmärkide hindamiseks. Mõõdikud iseloomustavad valdavalt nii majanduse, keskkonna kui ka julgeoleku mõjuvaldkonda.
5	0	9	8	17	Mõõdikud on sobivad strateegiliste eesmärkide hindamiseks. Mõõdikud iseloomustavad valdavalt nii majanduse kui ka sotsiaalset ja regionaalset (maapiirkonna) mõjuvaldkonda.
6	0	1	5	6	Mõõdikud on sobivad strateegiliste eesmärkide hindamiseks. Mõõdikud iseloomustavad valdavalt nii majanduse kui ka sotsiaalset ja regionaalset (maapiirkonna) mõjuvaldkonda.
7	1	3	0	4	Mõõdikud on valdavalt tulemust iseloomustavad ja keskmiselt sobivad strateegiliste eesmärkide hindamiseks.
8	0	6	5	11	Mõõdikud on sobivad strateegiliste eesmärkide hindamiseks. Mõõdikud iseloomustavad valdavalt nii majanduse kui ka sotsiaalset ja regionaalset (maapiirkonna) mõjuvaldkonda.

Tabelis 6 on esitatud mõõdikute SMART analüüs. Mõõdikuid hinnati läbi järgmiste üldiste küsimuste:

- S** Kuidas mõõdik peegeldab eesmärki ja on piisavalt konkreetne? Mis iseloomustab mõõdiku spetsiifilisust? Mida mõõdik mõõdab?
- M** Kas mõõdik on kergesti leitav? Kui suur on mõõdiku usaldusväärsus?
- A** Kui realistlik on mõõdikut täita? Mil määral on mõõdik tase ambitsioonikas ja vastuvõetav?
- R** Kuidas mõõdik näitab eesmärgi täitmist ja probleemi lahendamist?
- T** Kas mõõdiku abil on hinnatav eesmärgi täitmine vastavalt määratud perioodile (tähtajale)?

Lisaks üldistele küsimustele kasutati täiendavaid küsimusi, mille vastamisel kasutati skaalat „Jah, vastab“, „Vastab osaliselt“ ja „Ei vasta“, millest omakorda moodustati koondhinnang. Läbiviidud analüüsi alusel soovitate välja jätta või ümber vaadata nii osaliselt sobivate kui mittesobivate mõõdikud.

Tabel 6. PõKa 2030 mõõdikute vastavus SMART kriteeriumitele (J – jah, vastab, O – vastab osaliselt, E – ei vasta).

Tegevussuunad ja mõõdikud	S	M	A	R	T	Märkused
Tegevussuund 1: põllumajanduskeskkond						
Lämmastiku ja fosfori üldbilans ja kasutamise tõhusus	O	O	J	O	O	Osaliselt; peamine põhjus kogumise mahukuses, keerukuses ja usaldusväärsuses. Asjakohasus eesmärgi täitmise otseseks hindamiseks ebapiisav.
Piirnormi ületavate taimekaitsevahendite jääkidega proovide osakaal Eesti päritolu toidus	J	O	J	J	J	Eeldab piisavate algandmete olemasolu (proovide arvu).
Lämmastikku sisaldavate mineraalväetiste kasutamine	O	J	J	J	J	Ei ole selge, mille alusel või mille suhtes on mõeldud kasutamist.
Põhjavee seirepunktide osakaal, mille nitraadisaldus ületab 50 mg/l	J	O	J	J	O	Andmeallikas on ebaselge.
Pestitsiidide kvaliteedi piirväärtust ületavate põhjaveeseirejaamade osakaal NTA-I (%)	J	J	J	J	J	
Taimekaitsevahendite jääkide sisaldus mullas	J	J	J	J	J	
Põllumajandusmaal kasutatud taimekaitsevahendite kogused põllumajandusmaa hektari kohta	J	J	J	O	J	

Kasvuhoonegaaside (KHG) heide põllumajandus- toodangu väärtuse kohta	J	O	O	J	J	Ei pruugi olla täpne, kuna arvutatakse erinevate sisendite ja koefitsentide kaudu. Mõõdik on väga ambitsioonikas, sest tootmismahtu- sid pigem suurendatakse.
Põllumajandusmaa orgaanilise süsiniku varu	J	O	J	J	J	Mõõtmisprotseduur on keeruline, kuid teostatav. Kuna sõltub vali- mist ja reaalistest mõõtmise mahtudest, ei pruugi olla usaldus- väärne.
Põllumajandussektori ammoniaagi heitkogus	J	O	J	J	J	Andmete kogumine on mahukas ja muude näitajate kaudu arvuta- mine ei ole täpne.
Maastikuindeks	J	J	O	J	J	Eeldatakse olukorra paranemist, kuid mille alusel seda eeldatakse? Kas see tähendab seda, et tootjad hakkaksid maastikku teadlikult mitmekesistama?
Põllulindude indeks	J	J	J	J	J	
Kimalaste/tolmeldajate mitmekesisuse indeks	J	J	J	J	J	
Mulla (mikro- ja makro)elustik	J	O	J	J	O	Mõõdik vastab SMART kriteeriumitele osaliselt. Keerukas on hin- nata baastaseme leidmiseks vajalikku tööde mahtu.
Tegevussuund 2: taimetervis, loomade tervis ja heaolu						
Puhangute arv	J	J	J	J	J	Mõõdik ei peegelda tegevusvaldkonnas tekkivat mahulist, rahalist või keskkondlikku muutust (mõju), kuid näitab riiklikul tasemel tea- tud tulemust.
Taimeterviselise nõuetele mittevastavusest tingitud rahvusvaheliste teatiste (notifikatsioonide) arv	J	J	J	O	J	Ei pruugi iseloomustada tegelikku olukorda.
Ohtlike taimekahjustajate seirete arv	J	J	J	O	J	Ei pruugi iseloomustada probleemi ulatust.
Taudide arv, millest tulenevad rahvusvahelised kaubanduspiirangud	J	J	J	J	J	Mõõdik ei peegelda tegevusvaldkonnas tekkivat mahulist, rahalist või sotsiaalset muutust (mõju), kuid näitab riiklikul tasemel teatud tulemust.
Kohustuslikult (EL) teavitamisele kuuluvate taudi- juhtumite arv	J	J	J	J	J	Mõõdik ei peegelda tegevusvaldkonnas tekkivat mahulist, rahalist või sotsiaalset muutust (mõju), kuid näitab riiklikul tasemel teatud tulemust.
Antibiootikumide kasutamise tase	J	J	J	J	J	Mõõdik ei peegelda tegevusvaldkonnas tekkivat mahulist, rahalist või sotsiaalset muutust (mõju), kuid näitab riiklikul tasemel teatud tulemust.
Tegevussuund 3: toiduohutus						
Toiduohutuse baromeeter	J	O	O	J	O	Probleem on keerukuses ja mõõtmistulemuste usaldusväärsuses. Ka- heldav on ohjatus, sest baastaseme ja näitaja muutumise kiirus tead- mata.
Tarbija teadlikkuse baromeeter	J	O	O	J	O	Probleem on keerukuses ja mõõtmistulemuste usaldusväärsuses. Ka- heldav on ohjatus, sest baastaseme ja näitaja muutumise kiirus tead- mata.
Tegevussuund 4: kvaliteetsed sisendid põlluma- janduses						
Kasutuses oleva põllumajandusmaa pindala (ha)	J	J	J	O	J	Mõõdik ei peegelda tegevusvaldkonnas tekkivat mitmekesisust otse- selt, vaid on eelduseks.
Toimivad riigi poolt korrashoitavad ühiseesvoo- lud, mis võimaldavad kasutada põllumajandus- maad sihtotstarbeliselt (ha?)	J	J	J	O	J	Mõõdik ei peegelda tegevusvaldkonnas tekkivat mitmekesisust otse- selt, vaid on eelduseks.
Sordilehte võetud sortide arv, sh Eestis aretatud sortide arv	J	J	J	J	J	
Eestis toodetud sertifitseeritud seemne kogus (t)	J	J	J	O	J	Kogus ei näita mitmekesisust ega kvaliteeti.
Eestis sertifitseeritud seemne sortide arv	J	J	J	J	J	
Puhtatõuliste tõuraamatu põhiosas olevate loo- made arv	J	J	J	J	J	Mõõdik ei peegelda tegelikku nõudlust ja geneetilise mitmekesisuse tekke, vaid on eelduseks.
Jõudluskontrollis osalevate loomade arvu osakaal loomade arvust kokku (liigiti, %)	J	J	J	J	J	
Kohalike ohustatud tõugu(de) loomade arv (tõuti)	J	J	J	J	J	
Tegevussuund 5: põllumajandussaaduste tootmine, väärimine, turustamine						
Põllumajandussektori tootmisteguri tulu töö- jõuaastaühiku kohta võrreldes ELi keskmisega (3 aasta liikuv keskmine)	J	J	J	J	J	
Toiduainetööstuse lisandväärtus hõivatu kohta võrreldes ELi keskmisega	J	J	J	J	J	
Erinevate põllumajandussektori harude (FADN tootmistüüpide) netolisandväärtus tööjõu aas- täühiku kohta	J	J	J	J	J	
Noorte juhtide osakaal põllumajanduslikes majapi- damistes	J	J	J	J	J	
Töödeldud toodete osakaal Eesti põllumajandus- saaduste ja toidukaupade ekspordis	J	J	J	J	J	
Avatud turgude arv	J	J	J	O	J	Turgude arv ilma vastavate ekspordimahtudeta ei iseloomusta täieli- kult konkurentsivõimet.

Uute stabiilsete ekspordi sihtturgude arv	J	J	J	O	J	Turgude arv ilma vastavate ekspordimahtudeta ei iseloomusta täielikult konkurentsivõimet.
Põllumajandussaaduste ja toidukaupade kaubandusbilanss	J	J	O	J	J	Tulemus sõltub lisaks konkurentsivõimele ka nõudlusest.
Põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi väärtus, sh mahetoodete ekspordi väärtus	J	J	J	O	J	Absoluutarv ei pruugi olukorda iseloomustada.
Kogu tarneahela poolt loodav lisandväärtus suhtena kogu ettevõtlussektori lisandväärtusesse	J	J	J	O	J	Pole arusaadav, kas tarneahela all mõeldaks kuni lõpptarbijani ehk koos või ilma jaekaubanduseta?
Ühistu poolt teenitud müügitulu liikme kohta	J	J	J	O	J	Mõõdik ei näita tarneahela tasakaalu piisavalt hästi, kuna ühistuvälise müügiga andmeid ei võrrelda.
Ühistusse koondunud põllumajandustootjate arv (keskmine ühistu liikmete arv)	O	J	J	E	J	Ei; peamine põhjus kauses eesmärgiga ehk asjakohasuses. Näitaja konkreetsus on küsitav, kuna ei võeta arvesse ühistute suurus.
Ühistute loodud lisandväärtuse osakaal kogu põllumajandussektori loodud lisandväärtusesse	J	O	J	J	J	Probleemiks on mõõtmine ja andmete kättesaadavus.
Peamiste toidukaupade hinnamarginaalide jagunemine tootja-töötaja-jaekaubanduse vahel	J	J	J	J	J	
Osakaal Eesti tarbijatest, kes eelistavad osta kodumaist toitu	J	O	J	J	J	Keeruline ja kulukas mõõta, kuna nõuab uuringuid ja esinduslikku valimit.
Kodumaiste toodete osakaal jaekaupluste sortimendis (sh käibemaht, tootegruppide jaotus)	J	O	J	J	J	Vajab palju andmeid ja arvutusi.
Regulaarselt (vähemalt kord nädalas) mahetoitu tarvitavate inimeste osakaal	J	O	J	O	J	Keeruline ja kulukas mõõta, kuna nõuab uuringuid ja esinduslikku valimit. Samuti mahetoodete tarvitamine ei näita Eestis toodetud kauba eelistamist.
Tegevussuund 6: maa- ja rannapiirkonna areng						
Maapiirkonnas elavate noorte vanuses 21–40 osatähtsus sama vanusegrupi noorte üldarvus	J	O	J	J	J	Maapiirkonna definitsioon riiklikus statistikas ja PõKa-s võib erineda (vt väikelinnaline ja maaline asustuspriirkond vs maapiirkond def.), mis võib teha andmete töötlemise keerukaks.
Suhtelise vaesuse määr maapiirkonnas	O	O	J	J	J	Osaliselt; peamine põhjus on konkreetsuses, kuna hõlmatakse kõik vanusegrupid. Küsitav on mõõdetavus ja selleks vajalik töö maht, kuna maapiirkonna definitsioon PõKa 2030 ja riikliku statistika tasandil võib erineda.
Maapiirkonna elanike vanuses 20–64 tööhõive määr	J	O	J	J	J	Maapiirkonna definitsioon riiklikus statistikas ja PõKa-s võib erineda (vt väikelinnaline ja maaline asustuspriirkond vs maapiirkond def.), mis võib teha andmete töötlemise keerukaks.
Maapiirkonna SKP elaniku kohta	J	O	J	J	J	Maapiirkonna definitsioon riiklikus statistikas ja PõKa-s võib erineda (vt väikelinnaline ja maaline asustuspriirkond vs maapiirkond def.), mis võib teha andmete töötlemise keerukaks.
Maapiirkonna ettevõtlusstruktuur	J	O	J	J	J	Osaliselt; peamine põhjus on konkreetsuses, kuna põllumajanduslikud majapidamised ei ole seotud kõik ettevõtlusega. Küsitav on mõõdetavus ja selleks vajalik töö maht, kuna maapiirkonna definitsioon PõKa 2030 ja riikliku statistika tasandil võib erineda. Vajalik baastaseme seadmine.
Maapiirkonnas töötavate inimeste arv ja osatähtsus koguhõives osalejates põhitöökoha asukoha alusel	O	O	J	J	J	Osaliselt; peamine põhjus on konkreetsuses, kuna eristub riiklikust statistikast ja hõlmab kahte näitajat. Küsitav on mõõdetavus ja selleks vajalik töö maht, kuna maapiirkonna definitsioon PõKa 2030 ja riikliku statistika tasandil võib erineda. Vajalik baastaseme seadmine. Saavutatavus PõKa 2030 kaasabil on väga ambitsioonikas.
Tegevussuund 7: teadus ja innovatsioon ning teadmussiire¹⁰						
Maaeluministeriumi rahastatav valdkonna teadus- ja arendustegevuse maht (eurodes)	J	J	J	O	J	Mõõdik mõõdab tegevuste toimumist rahaliselt, on väljundmõõdiku tüüpi, mitte mõjumõõdik.
Teadus- ja arendusastutustute ja ettevõtete koostöös toimuvates innovatsioonitegevustes osalenud ettevõtete osakaal valdkonna ettevõtete koguarvust (%), innovatsioonitegevustesse kaasatud nõustajate osakaal nõustajate koguarvust (%)	J	J	J	O	J	Mõõdik mõõdab tegevuste toimumist, on tulemusmõõdiku tüüpi, mitte mõjumõõdik.
Teadmussiirde tegevustes osalenud ettevõtete osakaal valdkonna ettevõtete koguarvust (%)	J	J	J	O	J	Mõõdik mõõdab tegevuste toimumist, on tulemusmõõdiku tüüpi, mitte mõjumõõdik.
Nõustamisteenuseid kasutanud ettevõtete osakaal valdkonna ettevõtete koguarvust (%)	J	J	J	O	J	Mõõdik mõõdab tegevuste toimumist, on tulemusmõõdiku tüüpi, mitte mõjumõõdik.
Tegevussuund 8: kestlik kalandus						
Heas seisus varude arv	J	O	J	J	J	Kogumine keerukas, uuringutel põhinev.
Kalapüügi rikkumiste suhtarv (kutselise- ja harrastuspüügi rikkumiste arvu suhe läbi viidud kontrollidesse)	O	J	J	O	J	Osaliselt; peamine põhjus on strateegilisuses ja asjakohases nõrgas seoses eesmärgiga. Tulemusmõõdiku tüüpi.
Harrastajate arv (sh organisatsioonidesse kuulujate osakaal)	O	J	O	O	J	Osaliselt; peamine põhjus on strateegilisuses ja asjakohases nõrgas seoses eesmärgiga. Väljundmõõdiku tüüpi.

¹⁰ MeMi poolt parandatud mõõdikud seisuga 13.05.2019.

Majanduslik mõju (sots-maj mõju eurodes) 1 harastaja kohta aastas	J	O	J	O	J	Osaliselt; peamine põhjus mõõdiku ebaselges sõnastuses.
Sektoris hõivatute keskmine vanus	J	O	J	J	J	Andmete kogumine võib osutada keerukaks.
Kalandusettevõtete töökohtade arv	J	J	J	J	J	
Keskmine palk (suhe Eesti keskmisesse)	J	J	J	J	J	
Ettevõtete müügitulu (eurodes)	O	J	J	J	J	Müügitulu iseenesest ei näita konkurentsivõimet, tuleks vaadata millegi suhtes.
Kalandustoodete tarbimine Eestis (kg inimese kohta) – kui võimalik, siis eristada ka kodumaisest toormest toodete tarbimist	J	O	J	O	J	Osaliselt; peamine põhjus näitaja keerukuses (uuringu põhine), usaldusväärus ja asjakohasus. Kaudne seos eesmärgiga.
Lisandväärtus töötaja kohta (eurodes)	J	J	J	J	J	
Eksporditavate toodete koguväärtus (eurodes)	J	J	J	J	J	

Vastus hindamisküsimustele

- Kui asjakohane on mõjude hindamise mõõdikute süsteem ja mõõdikute vastavus SMART kriteeriumidele?

PõKa 2030 mõõdikute süsteemis on valdavalt leitud eesmärkide mõõtmiseks sobivad mõju ja tulemust iseloomustavad näitajad. Tulemusmõõdikuid on liigselt tegevussuuna 2, 4 ja 7 eesmärkide täitmise hindamiseks, mis seab kahtluse alla eesmärk-mõõdik seose vastavuse ja piisavalt strateegilise mõõdiku kasutamise. Tegevussuundade koordinaatorite intervjuudest ilmses, et tegevussuuna 2 mõõdikud on tulemus-tüüpi üsna suure reservatsiooniga, kuna tuleb mõelda riiklikul tasandil tekkivale mõjule. Nt taudide ja puhangute arv riiklikul tasandil mõjutab väga oluliselt kogu sektori väliskaubandust ehk majanduslikku mõju ja antud mõju seos on üle kantav väljund-/tulemus-tüüpi mõõdikule. Lisaks tuleb arvestada, et tegevussuuna 2 eesmärkide tegevuste täitmine saab olla eelkõige avaliku sektori ülesanne ennetavate tegevuste läbiviimise kaudu. Ehk väljund-tüüpi mõõdik on seotud tegevustega ja nt puhangute arv on tegevuste tulemus. Tegevussuuna 7 puhul toodi tulemusmõõdikute kasutamise põhjusena välja, et teaduse loome ja teadmussiirde tegevuste mõju ei ilmne piisavalt kiiresti, et seda arengukava rakendamise tulemusena saaks mõõta.

Ettepanekud mõõdikute kohta

Tegevussuund 1

Kas mõõdiku „Lämmastiku ja fosfori üldbilanss ja kasutamise tõhusus“ puhul on kindel, et Statistikaamet edastab Eurostatile vajalikud lähteandmed, mille põhjal Eurostat lämmastiku (N) ja fosfori (P) kogubi-lansiarvutusi Eesti kohta teha saab? Kuna riiklikul tasandil ei ole pärast 2014. aastat N- ja P-bilansse avaldatud, siis antud näitaja mõõdikuna kasutamiseks ning selle põhjal põllumajandussektori arengut suunavate poliitikainstrumentide väljatöötamiseks ja rakendamiseks on vaja teha pingutusi N- ja P-bilansside arvutamiseks ja avaldamiseks. Vaja on jõuda selleni, et suurematel tootjatel toimiks N- ja P-bilansside arvestus vähemalt nn taluvärava tasandil, kuid eelistatum on põllupõhiste bilansside arvestamiseni jõudmine. Sealhulgas tasuks uurida, kuidas teised riigid (näiteks Taani) peavad N ja P üldbilansi osas riigiülelset arvestust.

Korrigeerimist ja üle vaatamist vajaksid Statistikaameti poolt praegu kasutatavad taimekasvatusega ja loomakasvatusega seotud toiteelementideks ümberarvutamise koefitsiendid. Mida mõeldakse kasutamise tõhususe all – kas N ja P kasutamise efektiivsust? Enne mõõdiku kinnitamist peaks olema selge, kas andmed hakkavad olema kättesaadavad, vastasel juhul ei ole võimalik mõõdiku alusel edenemist hinnata, poliitikainstrumente kujundada ja põllumajandussektori arengut suunata.

Mõõdiku „Põllumajandusmaal kasutatud taimekaitsevahendite kogused“ puhul on Statistikaameti andmed preparaaside füüsilises koguses kasutamise kohta, mis ei iseloomusta tegelikku keskkonnamõju¹¹. Andmete esitamise intervall on viis aastat, mis ei võimalda jälgida tegelikku pestitsiidide kasutamise muutust. Täpsustamist vajab, millise pinna kohta pestitsiidide kasutamist põllumajanduses arvestatakse. Praegusel juhul on põllumajandusmaa hulka arvestatud ka põllumajandustootmises mittekasutatav maa, mida hoitakse heas põllumajanduskorras (nt 2013. aastal 108 421 ha). Kui andmete esitamise intervalliks jääb viis aastat, siis soovitame seda arengukava mõõdikuna mitte kasutada. Eurostat kasutab teatud olukordades võrreldava näitajana taimekaitsevahendite turustamise andmeid, mida avaldatakse igal aastal. See sisaldab ka mittepõllumajanduslikku kasutust, aga selle osa ei ole väga suur. Seega tuleks mõõdikuna kasutada pigem iga-aastaselt kättesaadavaid näitajaid, kuid teema olulisuse tõttu tuleks vahehindamise käigus teha põhjalikum taimekaitsevahendite kasutamise uuring, mis käsitleks ka erinevaid toimeained ning leitud taimekaitsevahendite jääke näiteks vees, mullas, multsis ja toidus.

Mõõdiku „Põllumajandusmaa orgaanilise süsiniku varu muutus“ puhul tuleks täpsustada sõnastust. Tõenäoliselt on silmas peetud põllumajandusmaa orgaanilise süsiniku varu, mille soovitatav trend on olukorra säilimine või varu suurenemine. Praeguses sõnastuses jääb mulje, et soovitakse suurendada põllumajandusmaa orgaanilise süsiniku varu muutumise kiirust.

Nii põllumajanduse KHG kui ka NH₃ heitkoguste ohjamisel on lisaks teistele heite vähendamise meetmetele oluline täppisväetamine. Täppisväetamist arvestav mõõdik annaks põllumajanduse KHG kui ka NH₃ eesmärkide täitmise ja meetmete rakendamise efektiivsuse seiramisel olulist tagasisidet. Statistikaamet avaldas vastavaid andmeid kuni 2012. aastani, aga kaasatud eksperdid ei olnud kindlad kasutatud meetodika sobivuses.

PõKa 2030 eelnõu mõjude hindamises osalenud eksperdid soovitasid kaaluda tegevussuuna 1 mõõdikutena kasutamiseks ka mahepõllumajandusliku põllumajandusmaa pindala ning heas seisundis poollooduslike koosluste pindala, kuna Eesti põllumajandusega seotud peamine elurikkus on just nendel aladel. Kui neid mõõdikutena kasutusele ei võeta, siis PõKa 2030 vahe- ja järeelhindamise käigus tuleks nende näitajate dünaamikale siiski tähelepanu pöörata.

Tegevussuund 4

Hindamisse kaasatud eksperdid soovivad lisaks mõõdikule „Sordilehte võetud sortide arv, sh Eestis aretatud sortide arv“ ka säilitussortide arvu mõõdiku.

Tegevussuund 5

Juhime tähelepanu, et mõõdiku „Uute stabiilsete ekspordi sihtturgude arv“ puhul tuleks määratleda ka ekspordi rahaline väärtus, millest alates arvestust pidama hakatakse. Väliskaubanduse statistikas on mitmeid sihtriike, kuhu eksporditakse kaupu marginaalses väärtuses (sadades või tuhandetes eurodes). Selliseid turge ei saa käsitleda stabiilsetena.

Tegevussuund 6

Juhime tähelepanu sellele, et sellises strateegilises dokumendis nagu PõKa 2030, mis on aluseks teistele valdkondlikele strateegilistele dokumentidele, on oluline defineerida mõiste „maapiirkond“. Leiame, et maapiirkonna mõiste tegevussuuna olukorra kirjelduses, sekkumistes ning mõõdikute esitlemisel varieerub suurel määral ning PõKa 2030 eelnõud lugedes ei selgu, millisest maapiirkonna mõistest millises

---

¹¹ Iga taimekaitsevahend sisaldab erinevas koguses toimeainet (koostisainet), mis on mõeldud üldise või eriomase mõju avaldamiseks taimekahjustajale, taimetele või taimsele saadusele. Toimeainest tuleneb otsene koormus keskkonnale ja tervisele. Taimekaitsevahendites sisalduvad toimeained on väga erinevad nii keemilise koostise kui toksilisuse poolest. Lisaks toimeainele sisaldavad kõik taimekaitsevahendid veel ka nn lisaaineid, mida kasutatakse konkreetse toimeaine paremaks mõjule pääsemiseks (nt kleepuvuse parandamiseks). Erinevad on ka kasutatavad taimekaitsevahendite kogused, mida olenevalt preparaadist kasutatakse kas grammides, või suuremates kogustes. Taimekaitsevahendite kasutamise kohta ülevaate andmine preparaaside füüsilistes kogustes ei väljenda erinevatest toimeainetest tulenevat tegelikku koormust keskkonnale ja ei ole ümberarvutatavad toimeainetele.

kontekstis räägitakse. 2018. aastal muudeti Statistikaametis maalise asustuspiirkonna definitsiooni, mille kohaselt maaliseks asustuspiirkonnaks loetakse asula, kus rahvastikutihedus on väiksem kui 200 inimest km² kohta, või tihedama asustusega piirkond, mille rahvaarv jääb alla 5000 elaniku)¹².

Tegevussuund 7

Möödiku „Maaeluministeeriumi rahastatav valdkonna teadus- ja arendustegevuse maht (eurodes)“ puhul tuleb defineerida, mida arvestatakse valdkonna teadus- ja arendustegevuse mahu sisse, mida mitte. Selgitus tõstab mõõtmise kvaliteeti.

Teise möödiku puhul tasub arvestada, et innovatsioonitegevustes osalenud ettevõtete ja nõustajate osakaal valdkonna ettevõtete ja nõustajate koguarvust ei iseloomusta piisavalt innovatsioonitegevuste mõju. Pigem peab väljenduma mõju toetust saanud (innovatsioonitegevustes osalenud) ettevõtete majandusnäitajates (võrrelduna võrdlustetevõtetega), sh müügitulus, ekspordikäibes ja lisandväärtuses.

Tegevussuuna 7 möödikutest küll nähtub, et teenuste kvaliteedi hindamist (rahulolu) eesmärgi saavutamise mõõtmiseks ette nähtud ei ole, kuid soovitav on kaaluda selle mõõtmist. MAK 2014–2020 prioriteetide hindamisel tõid näiteks ettevõtjad välja, et nõustamisest saadud kasu uute või oluliselt täiustatud toodete väljatöötamisele, uute turundus- ja organisatoorse meetodite rakendamisele ning ka personaaliriskide vältimisele ja uute töökohtade loomisele on olnud vähene.¹³ Samas on need kriitilise tähtsusega valdkonnad sektori ettevõtetele. Kui programmi tasandil rahulolu mõõdetakse, siis kaaluda võiks sihteesmärgi seadmist rahuolunäitajas ka strateegilises plaanis.

Kuigi kutse- ja kõrghariduse asjakohastamine, õppekavade jätkuv arendamine tööturu ootusi arvestavalt ning järelkasvu tagamine valdkonnas hariduse omandanud (tipp)spetsialistide näol on arengukava eelnõus sekkumistena leidnud palju ära märkimist, siis tegevussuuna möödikutes antud teema ei kajastu (nt konkreetse valdkonna õppekava lõpetajate arv ja vilistlaste hõivatus erialase tööga). Antud sekkumine on enam Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) mõjualas, kuid konkretiseerida tuleb, milline roll ja oodatav mõju on PõKa 2030l. Samuti puuduvad möödikud teadmiste loomise ja teadmussiirde süsteemi väljaarendamisega seotud sekkumiste mõju hindamiseks.

Möödikute seadmisel lähtuda tegevuste toimumise mõõtmise asemel või paralleelselt nendega mõju mõõtmise möödikutest, mille abil oleks võimalik mõõta muutust ja võrrelda seda seatud eesmärkidega, mis lihtsustaks arengukava elluviimisel sisutegevuste korrigeerimist.

2.3. Hinnang sekkumisloogikale

2.3.1. Hinnang tegevussuundade sekkumisloogikale

Käesolev alapeatükk käsitleb PõKa 2030 eelnõus esitatud probleemide, eesmärkide ja sekkumise omavahelist kooskõla. Peatüki eesmärgiks on anda ülevaade PõKa 2030 olukorra kirjelduses kajastatud probleemi ja sekkumiste omavahelistest seostest ning tuua tekkinud tähelepanekute kohta välja soovitud, mis oleksid kasutatavad arengukava eelnõu täiendamisel.

Sekkumine on sidus ja asjakohane juhul, kui defineeritud üldeesmärk on otseselt põhjendatud ning seotud tegevussuundadega, mille kaudu saavutatakse vajalik sekkumine, sealjuures täites alaeesmärke. Sekkumisloogika hindamiseks kasutati ekspertarvamusi ja intervjuude tulemusi.

¹² SA. http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvastik/03Rahvastikusundmused/08Ranne/RVR_01.htm

¹³ Eesti Maaülikool (2017) Eesti maaelu arengukava 2014–2020 prioriteetide 1, 2, 3, 4, 5 ja 6 hindamise lõpparuanne. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/uuring-2017-mak-2014-prioriteetid-1-6-aruanne.pdf>

PõKa 2030 eesmärkide seosed tegevussuundadega on toodud peatükis 2.1.2. Tegevussuuna eesmärkide kaudu toimub piisav sekkumine üldeesmärki. Analüüsi tulemusel võib öelda, et programmi eesmärkide hierarhiline struktuur on asjakohane, kuid mõnevõrra keeruliselt seostatud.

Lisaks hinnati PõKa 2030 tegevussuundade lõikes tegevussuuna olukorra kirjelduses toodud probleemide vastavust sekkumistele ning sekkumiste vastavust probleemidele skaalal „Jah, vastab“, „Vastab osaliselt“ ja „Ei vasta“. Tabelis 7 esitatud tulemustest järeldub, et üks-ühele olid probleemid ja sekkumised vastavuses tegevussuundades 2, 3, 4, 5, 7 ja 8, kuid tegevussuundades 1 ja 6 olid probleemid ja sekkumised omavahel vastavuses väikeste mööndustega.

PõKa 2030 sekkumisloogika katab valdavas osas täiendavalt valideeritud vajadusi ning arengukava sidusus SWOTi, hetkeolukorra kirjelduse, tegevussuundade valiku ja riikliku sekkumise osas on heal tasemel. Planeeritud tegevussuunad läbi eesmärkide on asjakohased ning seoses PõKa 2030 üld- ja alaeesmärkidega. Samal ajal esineb eelhinnangu aluseks oleva eelnõu tegevussuuna kirjeldustes mõningaid puudujääke nii probleemi kui ka sekkumise sõnastustes. Seatud mõõdikute vastavus tegevussuuna eesmärkide mõõtmisele on soovitatav samuti täiendavalt üle vaadata.

Tabel 7. Olukorra kirjelduses probleemi ja sekkumise vastavuse võrdlus

Tegevussuund	Vastavus "probleem-sekkumine"
Tegevussuund 1	Probleemides on kirjas "kontroll GMO-toodete turustamise üle" ja „taastuvatest allikatest toodetud energia madal osakaal põllumajandussektoris, seda eriti põllumajandusmasinate kütuste osas“, kuid vastavaid sekkumisi planeeritud ei ole.
Tegevussuund 2	Probleemid ja sekkumised on vastavuses.
Tegevussuund 3	Probleemid ja sekkumised on vastavuses.
Tegevussuund 4	Probleemid ja sekkumised on vastavuses.
Tegevussuund 5	Probleemid ja sekkumised on vastavuses.
Tegevussuund 6	Sekkumises on kirjas põlvkondade vahetus maatettevõtluses ning maa- ja linnapiirkondade sidustamise teema, kuid olukorra kirjelduses sekkumist toetav probleem puudub.
Tegevussuund 7	Probleemid ja sekkumised on vastavuses.
Tegevussuund 8	Probleemid ja sekkumised on vastavuses.
Jah, vastab	
Vastab osaliselt	
Ei vasta	

➤ Millised on sekkumiste võimalikud negatiivsed kõrvalmõjud, riskid ja kuidas neid leevendada?

Fookusgruppides tuvastati negatiivne kõrvalmõju kestliku kalanduse tegevussuunas. Kalandussektori esindajate arvates on keskkonna teema üle võimendatud ja mõnevõrra vastuolus sektori konkurentsivõime suurenemisega. Muudes tegevussuundades negatiivseid kõrvalmõjusid otseselt ei tuvastatud, kuid täpsustada tuleks maa- ja rannapiirkondade lõikes riiklike arengukavade sidusus ja terviklik positiivne ning võimalik negatiivne mõju teistest vastusvaldkondadest. Soovitame luua sidususe riiklike arengukavadega ning teha koostööd teiste ministriumide esindajatega (et maapiirkondade arendamisel on sarnased, üksteist täiendavad, mitte üksteisele vastu töötavad eesmärgid).

➤ Millised sekkumised suurendaksid positiivset mõju?

Fookusgruppides leiti, et võimalik on suurendada eelkõige tegevussuundade 6 ja 7 sekkumiste positiivset mõju. Vastavalt esitatud ettepankutele on soovitatav sekkumise punktid üle vaadata.

2.3.2. Hinnang horisontaalsele sekkumisloogikale

➤ Mil määral on PõKa 2030 olukorra kirjelduses, eesmärkides ja tegevussuundades arvestatud hariduse ja teaduse, ekspordi ja keskkonna ning kliimapolitiika teemavaldkonnaga ning milline on hinnang PõKa 2030 võimalikule sekkumisele eelmärgitud valdkondades?

PõKa 2030 eelnõus on kavandatud horisontaalsete teemadena haridus, teadus, eksport ning keskkond ja kliima. Hariduse ja teaduse teemat on eraldi tegevussuunana käsitletud tegevussuunas 7 ja horisontaalse

teemana ülejäänud tegevussuundades. Ekspordi teemat on käsitletud peaausjalikult tegevussuundades 5 ja 8. Keskkonna ja kliima teemat on käsitletud peaausjalikult tegevussuundades 1, 4 ja 8. Hindaja hinnangul ja fookusgrupi osalejate arvates vajab horisontaalse teemana käsitlust ka mahepõllumajanduse teema, mida on käsitletud tegevussuundades 1, 4, 5 ja 6. Maheteema on oluline, kuna oma tavapõllumajandustoodanguga ei suuda Eesti EL tasandil ja maailmas konkureerida, kuid mahetoodang (juhul, kui sel on piisavalt mahtu) tõstaks Eesti toidu konkurentsivõimet oluliselt (nt ökoriik, puhta toidu eksportija).

Fookusgrupi intervjuudelt ilmnes, et hariduse ja teaduse teemad on hästi kaetud, kuna arengudokumentis on vastavad teemad kajastatud eraldi tegevussuunana ja horisontaalse teemana ülejäänud tegevussuundades, kuid tuleb uurida haridust puudutavaid muid arengukavasid, et tekiks parem sidusus ja et ei tekiks vasturääkivusi. Arvati, et tegevussuunas on 6 haridust ja teadust vähe kajastatud ning vastavaid sekkumisi võiks rohkem olla (nt ülikooli õppejõudude poolt loengu andmine üldhariduskoolis, huviringide toetamine jne).

Keskkonna ja kliima teema on fookusgrupi osalejate arvates horisontaalselt läbivalt teemana dokumentis olemas. Arvati, et keskkonna teema on teistes riiklikes arengudokumentides niigi palju kajastatud. Samas leiti, et tegevussuunas 6 ei ole kajastatud kogukonnakeskset energiamajandust (sh isemajandavad kogukonnad). Sellega puututakse tänasel päeval palju kokku. Teemaks on ka väärtusliku põllumajandusmaa sihtotstarbe muutmine roheline energia tootmise kasuks (nt päikesepaneelide pargi rajamine põllumajandusmaale jms).

Ekspordi teema osas arvati, et see kajastub tegevussuundades piisavalt, seda enam, et koostamisel on „Toidusektori ekspordi edendamise kava“ ning jätkatakse „Eesti toidu tutvustamise ja müügiesenduse kava“ tegevustega. Samas leiti, et ekspordivõimekust võiks rõhutada tegevussuundades 6 (nt turismis ja nišimahetoodete osas) ja 8 on ekspordi liialt vähe käsitletud. Osa järelevalvest võiks olla erasektori korraldada, kuna praegune järelevalve ei ole paindlik ja on liialt bürokraatlik.

2.4. Hinnang PõKa 2030 eelnõu mõjudele

Eelhindamise II etapis analüüsiti PõKa 2030 eelnõu mõjusid tegevussuundade lõikes sotsiaalsete, sh demograafiliste, majanduslike, regionaalsete, riigiasutuste töökorralduse ja riigieelarveliste mõjude kategooriates ning üldisemalt keskkonnaalaste, julgeolekualaste ning rahvusvaheliste suhete alaste mõjude kategooriates.

2.4.1. Mõjude tuvastamine, olulisus ja avaldumine

2.4.1.1. Tegevussuund 1: põllumajanduskeskkond

Probleemid ja väljakutsed

Tegevussuuna 1 hetkeolukorra kirjelduses on esitatud kaks suuremat probleemide, väljakutsete ja teemade rühma: 1) põllumajanduse mõju kliimamuutustele, mullale ja veele; 2) maastikuline mitmekesisus ja elurikkus.

Peamised probleemid ja väljakutsed, mis on seotud põllumajanduse mõjuga kliimamuutustele, mullale ja veele, on:

- põllumajanduse intensiivistumisega kaasnev taimekaitsevahendite ning N ja P sisaldavate mineraalväetiste kasutuse kasv ning sellega seotud kasvav surve mulla ja vee heale seisundile;
- loomakasvatuse kontsentreerumine ning vedelsõnniku osakaalu suurenemine;
- vähene KHG ja ammoniaagi heidet vähendavate praktikate rakendamine, nagu näiteks sõnnikuhoidlate katmine, puudujäägid sõnnikukäitluse tehnoloogiates ja väetamises;
- puudulikud andmed väetiste kasutuse ja sõnnikuhoidlate kohta;
- viimasel aastakümnel suurenenud nitraaditundliku ala (NTA) põhjavee nitraatiooni sisaldus;
- osade järvede ja rannikumere eutrofeerumine;
- põllumuldade agrokeemiliste omaduste põhise väetiste kasutamise ja taimetoitainete- ja huumusbilansi koostamise praktika vähene levik, vähesed teadmised põllumuldade bioloogilisest seisundist;
- põlluraamatu pidamiseks, väetamis- ja taimekaitsealaste soovitude andmiseks ja bilansside koostamiseks vajalike digiteenuste vähene areng;
- Eesti oludesse kohandatud mudelite puudumine, mille abil hinnata taimekaitsevahendite jääkide võimalikku akumulatsioonist ja toimet muldades;
- turvasmuldade jätkuv harimine, viljaka mullastikuga põllumajandusmaa ebapiisav kaitse, muldade orgaanilise süsiniku varu säilimist soodustavate põllumajanduspraktikate ebapiisav levik.

Peamised maastikulise mitmekesisuse ja elurikkusega seotud probleemid ja väljakutsed on:

- liigirikkust iseloomustava põllulindude indeksi langev trend;
- täiendav vajadus taimekaitsevahendite turustamise ja kasutamise järelevalve tõhustamiseks, avalikkuse teavitamiseks ning koostöö tugevdamiseks põllumajandussektori esindusorganisatsioonidega, mille on toonud esile mesilaste hukkumiste juhtumid ja laialdast avalikkuse tähelepanu saanud taimekaitsetööd avalikes kohtades;
- maheettevõtete arvu ja mahemaa kiire kasvuga seotud täiendavad väljakutsed järelevalvesüsteemile;
- senisest enam tähelepanu vajavad ka muud rohumaad, mis on liigirikkad ja kus on looduslik taimestik säilinud (võrrelduna poollooduslike kooslustega);
- võimalike ohtude maandamiseks tuleb kontrollida GMO-toodete turustamist;
- jätkuvaks surveteguriks elurikkusele ja maastikele on invasiivsed võõrliigid.

Soovitame täpsustada esimese probleemide ja väljakutsete rühma „põllumajanduse mõju kliimamuutustele, mullale ja veele“ sõnastust ja lisada sinna ka viide välisõhu kvaliteedile. Samuti soovitame täiendada probleemi „osade järvede ja rannikumere eutrofeerumine“ sõnastust ja lisada sellele ka vooluveekogud. Soovitame täiendada maastikulise mitmekesisuse ja elurikkusega seotud probleemide ja väljakutsete rühma suurte monokultuursete põllualade elurikkuse mõju probleemiga. Sekkumiste tasandil on sellele lahendusi pakutud, kuid probleemina esitatud ei ole.

Eesmärgid ja mõõdikud

Tegevussuuna 1 eesmärgid, mõõdikud, mõõdikute algtasemed ja mõõdikute soovitatavad trendid (sihtväärtused) on toodud tabelis 8.

Tabel 8. Tegevussuuna1 eesmärgid ja mõõdikud

Eesmärk	Mõõdikud	Algase*	Trend
Väetiste ja taimekaitsevahendite kasutamise negatiivne mõju keskkonnale on vähene	Lämmastiku ja fosfori üldbilanss ja kasutamise tõhusus	N bilanss 22 kg/ha (2014) P bilanss -7 kg/ha (2014)	Eeldatakse olemasoleva olukorra säilimist või bilansinäitajate ja tõhususe paranemist
	Piirnormati ületavate taimekaitsevahendite jääkidega proovide osakaal Eesti päritolu toidus	0,90% (2015)	Eeldatakse olemasoleva olukorra säilimist või osakaalu langust
	Lämmastikku sisaldavate mineraalväetiste kasutamine		Kasvu pidurdumine
	Põhjavee seirepunktide osakaal, mille nitraadisaldus ületab 50 mg/l		Osakaal sama, mis xxxx aastal või langeb
	Pestitsiidide kvaliteedi piirväärtust ületavate põhjaveeseirejasmade osakaal NTA-1 (%)		Eeldatakse osakaalu langust
	Taimekaitsevahendite jääkide sisaldus mullas		Eeldatakse olemasoleva olukorra säilimist või sisalduse langust
	Põllumajandusmaal kasutatud taimekaitsevahendite kogused põllumajandusmaa hektari kohta		Eeldatakse olemasoleva olukorra säilimist või kasutuse langust
Põllumajandustootmise negatiivne mõju kliimamuutustele ja õhukvaliteedile on vähenenud ning positiivne mõju on suurenenud	KHG heide põllumajandustootdangu väärtuse kohta	2500 t/mln euro (2017)	Eeldatakse heite vähenemist
	Põllumajandusmaa orgaanilise süsiniku varu		Eeldatakse süsinikuvaru säilimist või kasvu
	Põllumajandussektori ammoniaagi heitkogus	10,6 kt (2016)	Eeldatakse heitkoguse vähenemist ¹⁴
Säilinud on põllumajandusmaa elurikkus ja maastiku mitmekesisus ning tagatud on ökosüsteemi teenuste toimimine	Maastikuindeks		Eeldatakse olukorra säilimist või paranemist
	Põllulindude indeks	61,9 (2017)	Eeldatakse indeksi tõusu
	Kimalaste/tolmeldajate mitmekesisuse indeks	1,7 (2017)	Eeldatakse indeksi säilimist või mõõdukat tõusu
	Mulla (mikro- ja makro)elustik		Eeldatakse mõõdukat paranemist

*Eelhindaja koostatud mõõdikute fail Exceli formaadis (lisa 3).

Allikas: PõKa 2030 eelnõu (seisuga 25.04.2019).

Sekkumised

Tegevussuuna 1 hetkeolukorra kirjelduses toodud probleemide ja väljakutsetega toimetulekuks on kavandatud hulk sekkumisi ja tegevusi. Edasise analüüsi tarbeks koondati sarnast liiki või sarnast eesmärki saavutada aitavad sekkumised ja tegevused rühmadesse (tabel 9). Seejuures võib üks sekkumine või tegevus kuuluda rohkem kui ühte sekkumise rühma.

¹⁴ Vastavalt Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiivis (EL) 2016/2284 sätestatud kohustusele, mille kohaselt Eesti peab vähendama ammoniaagi heidet 1% 2005. aastaga võrreldes.

Tabel 9. Tegevussuuna 1 sekkumise rühmad ja sekkumised

Sekkumise rühm	Detailne sekkumine
Põllumajanduskeskonna seire ja analüüs	Põllumajandusest pärinevate toitainete seire peab muutuma senisest tihedamaks ja järjepidevamaks.
	Tuleb hakata koguma andmeid selle kohta, kuidas põllumajandustootjad rakendavad oma ettevõttes toitainete bilansi arvutusi.
	Tuleb hakata tegema mulla bioloogilise seisundi seiret.
	Elurikkuse seire peab muutuma senisest tihedamaks ja järjepidevamaks.
	Taimkaitsevahendite jääkide seire peab muutuma senisest tihedamaks ja järjepidevamaks. Laiendama peab taimkaitsevahendite jääkide seiret taimses materjalis.
	Parandada taimkaitsevahendite ja nende toimeainete hindamise võimekust.
	Mahepõllumajanduse elujõulisuse peab tagama mahepraktikate keskkonnamõju analüüs.
	Nii siseriiklikult kui rahvusvahelisel tasandil aktiivne tegelemine KHG ja õhusaasteainete hindamise meetodika ja andmete täpsustamisega, selleks siseriiklikult või koostöös teiste riikidega vajalike rakendus- ja alusuuringute läbiviimine, Eesti positsioonide esindamine ÜRO-s ja EL-s.
Väetiste, taimkaitsevahendite ja mahetootmise järelevalve	Tõhustada järelevalvet väetiste kasutamise üle.
	Parandada taimkaitsevahendite turustamise ja kasutamise järelevalve võimekust.
	Parandada määratud ulatuses kasutuspiirangute seadmise ning uute ja ohutumate taimkaitsevahendite turule toomise protsessi võimekust.
	Mahepõllumajanduse elujõulisuse peab tagama usaldusväärne järelevalve.
Kommunikatsioon ja teadmussiire	Pikaajaliste kommunikatsiooniplaanide loomine ja rakendamine, et tagada usalduslikku suhet sihtgrupi ja ühiskonnaga.
	Mahepõllumajanduse elujõulisuse peab tagama vajadusel mahepõllumajanduse positiivse keskkonnamõju kuvandit tagavate meetmete rakendamine.
	Põllumajandustootjatele tuleb senisest tõhusamalt tutvustada taimkaitsevahendite ja väetiste turustamist ja kasutamist reguleerivaid õigusakte ning nõudeid.
	Peab täiendama parima võimaliku tehnika juhendeid, sest teadusuuringutega saame pidevalt uut informatsiooni põllumajanduse keskkonnamõjust.
	Vastavalt õhusaasteainete heitkoguste vähendamise riiklikule programmile aastateks 2020-2030 peab riik aktiivselt suhtlema ja tegema koostööd põllumajandustootjatega.
Ametkondlik koostöö ja strateegiline planeerimine	Arengukava keskkonnanägemise täitmiseks ja keskkonnanägemise terviklikuks käsitlemiseks on senisest enam vaja teha koostööd nii MeMi ja KeMi kui ka nende haldusalade asutuste ning erinevate keskkonnavaldkondade vahel.
	Mullatemaatika tuleks edaspidi enam strateegiliste ja juriidiliste dokumentide kaudu tähtsustada, jõudes ühtsete kokkulepeteni, mida seada Eesti mullakaitse prioriteetideks ning milliseid seiretegevusi või uuringuid selle jaoks on tervikuna tarvis on.
Mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskonna toetusmeetmed	Vabatahtlike sekkumisviiside kujundamine nii, et sekkumiste kombinatsioon võimaldaks laialdast rakendamist, hõlmates endas võimalikult suurt osa põllumajandusmaast riigi või regiooni tasandil ning teisalt võimalikult suurt osa potentsiaalsetest saasteallikatest või kasutatavatest tehnoloogiatest.
	Tuleb välja töötada spetsiifilised liigi-, tootmistüübi- või piirkonnapõhised toetusmeetmed.
	Soodustada tuleb pinna- ja põhjavett säästvate põllumajanduspraktikate kasutamist (talvine taimkate, püüdekuultuurid, puhvervööndid, maaparanduslikud keskkonnakaitserajatised, püsirohuma osakaalu suurendamine tundlikel aladel, täppisviljelus, keskkonناسäästlik sõnnikuhoidustamine ja laotamine, toitainebilanss, integreeritud taimkaitse jmt).
	Õhusaasteainete heitkoguste vähendamise riiklikust programmist aastateks 2020-2030 tulenevate nõuete ja meetmete rakendamine.
	Muldade hea tervise säilitamiseks peab soodustama muldade elurikkust soosivate, erosiooni ja toitainete kadu vältivate viljeluspraktikate kasutamist.
	Maastike mosaiiksuse tagamiseks tuleb soodustada mitmekesist maakasutust, väiksemate põldude rajamist ning vältida suuri maastikuelementideta alasid, selle heal tasemel hoidmisele suunatud tegevuste juures peab edaspidi enam tähelepanu pöörama piirkondade erisustele.
	Liikide ja elupaikade säilimiseks ning põllumajanduse jätkusuutlikkuse tagamiseks tuleb soodustada poollooduslike koosluste kasutamist ja põllumajanduslikke tegevusi (karjatamine ja sööda varumine) nendel aladel.
	Töötatakse välja meetmed liigirikaste või looduslike rohumaade säilitamiseks ning maastikuelementide jt põllumajanduslikku elurikkust toetavate alade integreerimiseks põllumajandusmaastikesse.
	Riigipoolsete sekkumiste kujundamisel peab arvesse võtma teatud elurikkuse säilitamisele kaasa aitavaid asjaolusid nagu püsirohuma säilitamine, säästlikud majandamispraktikad ning madala riskiga taimkaitsevahendite ja biopreparaatide kasutamine.
Ökoloogiline tõhustamine ja ringmajandus	Riik peab soodustama ökoloogilise tõhustamise põhimõtete järgimist ning ringmajanduspõhimõtetele tuginevaid lahendusi põllumajanduses.
	Peab julgustama taastöödeldud või orgaaniliste materjalide kasutamist väetisetoodes, seejuures tagades väetisetoote ohutuse inimeste ja loomade tervisele ja keskkonnale.
	Riik peab soodustama mineraalväetiste asendamist orgaaniliste väetistega.
	Tuleks võimalusel soodustada näiteks täppisviljeluse tehnoloogiate levikut.
Digiteenuste arenguks tingimuste loomine	Nõuete ja järelevalveprotseduuride kehtestamisel tuleb arvesse võtta moodsaid tehnoloogiaid.
	Riik peaks sõltumatute väetamis- ja taimkaitsealaseid soovitusi andvate digiteenuste arenguks ja laialdasemaks kasutuselevõtuks tegema kättesaadavamaks põllumajandusandmed
Kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamise	Nii siseriiklikult kui rahvusvahelisel tasandil aktiivne tegelemine KHG ja õhusaasteainete hindamise meetodika ja andmete täpsustamisega, selleks siseriiklikult või koostöös teiste riikidega vajalike rakendus- ja alusuuringute läbiviimine, Eesti positsioonide esindamine ÜRO-s ja EL-s.
	Peab eelistama investeeringuid, sealhulgas mittetootlikke, kliimasäästlikesse ja õhusaastet vähendavatesse tehnoloogiatesse.
	Tuleks võimalusel soodustada näiteks täppisviljeluse tehnoloogiate levikut, sõnnikuhoidlate katmist, sõnniku sisestus- ja läga hapestamise tehnoloogiate kasutamist.

	Tuleb toetada turvasmuldade jätkuvat viimist püsirohumaat alla ning seal asjakohastel juhtudel veerežiimi kohandamist.
	Õhusaasteainete heitkoguste vähendamise riiklikust programmist aastateks 2020-2030 tulenevate nõuete ja meetmete rakendamine.
	Riik peab soodustama mineraalväetiste asendamist orgaaniliste väetistega.
	Tuleb toetada säästlikku maakasutust.
Rahvusvaheline koostöö	Nii siseriiklikult kui rahvusvahelisel tasandil aktiivne tegelemine KHG ja õhusaasteainete hindamise meetodika ja andmete täpsustamisega, selleks siseriiklikult või koostöös teiste riikidega vajalike rakendus- ja alusuuringute läbiviimine, Eesti positsioonide esindamine ÜRO-s ja EL-s.

Tuvastatud mõjud

Kokkuvõtlikult on tegevussuuna 1 sekkumise rühmade tuvastatud mõjud mõjuvaldkondade kaupa esitatud tabelis 10. Seejuures on olulised mõjud eristatud tumedama värvitooniga. Tegevussuunal 1 on mõjusid kõikides mõjuvaldkondades, kuid olulised mõjud avalduvad majanduse, loodus- ja elukeskkonna ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korralduse ning avaliku sektori kulude ja tulude mõjuvaldkondades. Tegevussuuna 1 otsene ja oluline mõju majandusele ja keskkonnale hõlmab kõiki Eesti regioone, kus põllumajandusettevõtted tegutsevad.

Tabel 10. Tegevussuuna 1 mõjud mõjuvaldkondade kaupa

	1. Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud	2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele	3. Mõju majandusele	4. Mõju loodus- ja elukeskkonnale	5. Mõju regioonidele	6. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele
Põllumajanduskeskkonna seire ja analüüs						
Väetiste, taimekaitsevahendite ja mahetootmise järelvalve						
Kommunikatsioon ja teadmussiire						
Ametkondlik koostöö ja strateegiline planeerimine						
Mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna toetusmeetmed						
Ökoloogiline tõhustamine ja ringmajandus						
Digiteenuste arenguks tingimuste loomine						
Kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamine						
Rahvusvaheline koostöö						
Tuvastatud mõju						
Oluline mõju						

Olulised mõjud

Järgnevalt hinnati tuvastatud mõjude olulisust. Tegevussuuna 1 olulised mõjud mõjuvaldkondade lõikes on esitatud tabelis 11.

Tabel 11. Tegevussuuna 1 olulised mõjud mõjuvaldkondade lõikes

Mõjuvaldkond	Mõju alavaldkond	Sekkumise rühm	Mõju siht-rühm	Mõju olulisus				Koond-hinnang mõju olulisusele	Mõju avaldumisega seotud ajaolude kirjeldus
				ulatus	sagedus	siht-rühma suurus	ebasoovitavate mõjude risk		
3. Majandus	- Ettevõtluskeskkond ja ettevõtete tegevus - Ettevõtete, mittetulundusühingute ja füüsiliste isikute halduskoormus - Infoühiskonna areng - Põllumajanduse, kalamajanduse ja toiduainete tööstuse areng	- Mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna toetusmeetmed - Kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamine - Digiteenuste arenguks tingimuste loomine - Kommunikatsioon ja teadussiire	Ettevõtjad	KES KMI NE	KES KMI NE	SUUR	VÄIKE	OLULINE	- Põllumajanduskeskkonna toetusmeetmed moodustavad märkimisväärse osa põllumajandussektori toetustest ning mõjutavad neid saavate ettevõtete toimetulekut ning seeläbi ka põllumajanduse arengut. - Kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamine võib mõjutada põllumajandustootjatele kehtestatud tasusid, toob kaasa vajaduse vähetootlike investeeringute tegemiseks ning võib vähendada põllumajandusettevõtete konkurentsivõimet. - Digiteenuste arenguks tingimuste loomine edendab põllumajandussektori innovatsiooni, võimaldab vähendada ettevõtete halduskoormust ja mõjutab soodsalt põllumajanduse arengut. Samuti loob eeldusi infoühiskonna arenguks. - Põllumajanduskeskkonna alane kommunikatsioon ja teadussiire aitavad mõjutada ettevõtjate valikuid keskkonnale ja põllumajandusressursside säilimisele soodsas suunas
4. Loodus- ja elukeskkond	- Looduskeskkond, sh välisõhk, vesi, muld, taimestik ja loomastik - Elukeskkond, sh elutingimused ja heaolu.	- Põllumajanduskeskkonna seire ja analüüs - Väetiste, taimekaitsevahendite ja mahetootmise järelevalve - Mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna toetusmeetmed - Kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamine - Kommunikatsioon ja teadussiire - Ökoloogiline tõhustamine ja ringmajandus - Digiteenuste arenguks tingimuste loomine	Ettevõtjad	KES KMI NE	KES KMI NE	SUUR	VÄIKE	OLULINE	- Ulatuslikum seire võimaldab paremini mõista põllumajanduse mõju keskkonnale ning kavandada teadmiste tugevaid ning Eesti olusid arvestavaid põllumajanduskeskkonna meetmeid. - Tõhusam järelevalve aitab kaasa taimekaitsevahendite ja väetiste õigele kasutamisele ja mahepõllumajanduse arengule, mõjutades positiivselt veekogude seisundit, mulla kvaliteeti, elurikkust, KHG ja õhusaaste heitkoguseid. Järelevalve pigem aitab negatiivset keskkonnamõju ära hoida ja suurendab toodangu usaldusväärsust (sh ka eksportturgudel). - Põllumajanduskeskkonna meetmed aitavad tagada loodusressursse säästvat majandamist, KHG ja õhusaasteainete heitkoguste vähenemist. - Kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamine mõjutab välisõhu saasteainete ja KHG emissioonide heitkoguseid. CO ₂ emissiooni vähendab mullas süsinikuvaru suurendamine. Emissioonifaktoreid tuleks täpsustada nii taime- kui loomakasvatuses. Mineraalväetiste asendamisel orgaanilise väetisega tuleks arvestada selle reallikkude ulatust ning ära hoida võimalik negatiivne mõju ettevõtete tootlikkusele. - Teadussiirde tegevustes on mahetootjad aktiivsemad. Ka keskkonnasõbraliku majandamise (KSM) toetuse saajatel on kohustus osaleda. Infoüritusi on liiga palju ja tootjad ei jõua neil osaleda. - Põllumajanduse kõrvaltoodanguna saadavat põhku ja läga kasutatakse ka praegu, kuid ringmajanduse pakutavaid võimalusi nii nende kui teiste kõrvalsaaduste osas tuleb edasi arendada ja täiendavalt kasutusele võtta. - Digiteenuste kasutuselevõtmine võimaldab üle minna asukohapõhisele väetamisele ja taimekaitsevahendite kasutusele, mis parandab N ja P bilansse ning vähendab negatiivset keskkonnamõju riski. Seeläbi paraneb ka inimeste keskkonnaalane teadlikkus ning elukeskkond.
5. Regionaalareng	- Eri piirkondade regionaalarengut kuni jundavad tegurid	- Mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna toetusmeetmed	Ettevõtjad	KES KMI NE	KES KMI NE	KESK-MINE	VÄIKE	OLULINE	- Liigi-, tootmistüübi- ja piirkonnapõhised toetusmeetmed võtavad arvesse piirkondlike eripärsid nii looduskeskkonna, põllumajanduse erinevate tootmisarude paiknemise kui ettevõtete struktuuri osas ning mõjutavad Eesti eri piirkondi erinevalt.
6. Riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldus ning avaliku sektori kulud ja tulud	- Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldus - Avaliku sektori rahastamine, sh kulud ja tulud	- Põllumajanduskeskkonna seire ja analüüs - Väetiste, taimekaitsevahendite ja mahetootmise järelevalve - Mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna toetusmeetmed - Digiteenuste arenguks tingimuste loomine - Kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamine - Kommunikatsioon ja teadussiire	Avalik sektor	KES KMI NE	KES KMI NE	KESK-MINE	VÄIKE	OLULINE	- Tõhusama seire, analüüsi ja järelevalvega kaasneb riigiasutuste tihedam koostöö. See mõjutab asutuste töökoormust ja töötajate koolitusvajadust. - Muutused põllumajanduskeskkonna toetusmeetmetes toovad kaasa ka muutused asutuste töökorralduses. - Digiteenuste ja uue tehnoloogia laialdasem kasutamine toob kaasa muutusi ka asutuste töökorralduses. - Vajalik on asutuste vaheline koostöö, töötajate koolitamine. - Planeeritud sekkumistega kaasneb vastavate asutuste ja teenuste rahastamise vajadus.

Kuigi tegevussuuna 1 eesmärgid ja mõõdikud on seotud loodus- ja elukeskkonna mõjuvaldkonnaga, on sellel tegevussuunal oluline mõju ka majandusele, regionaalarengule ning riigi ja kohalike omavalitsuste asutustele.

Mõju majandusele

Tegevussuuna 1 olulised mõjud majanduse mõjuvaldkonnale avalduvad neljas sekkumise rühmas – mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna toetusmeetmed, kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamise, digiteenuste arenguks tingimuste loomine ning kommunikatsioon ja teadmussiire.

Ettevõtluskeskkond ja ettevõtete tegevus

Ettevõtluskeskkonda ja ettevõtete tegevust mõjutavad oluliselt kaks põllumajanduskeskkonna tegevussuuna sekkumiste rühma: 1) mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna toetusmeetmed on seotud põllumajandustoetuste maksimisega ning nendega seotud tingimuste kehtestamisega; 2) kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamiseks tuleb ettevõtjatel kasutusele võtta uusi tehnoloogiaid ja selleks investeringuid teha.

Mõjusate ja tõhusate põllumajanduskeskkonna toetusmeetmete¹⁵ rühma kuuluvad sekkumised ja tegevused mõjutavad oluliselt ettevõtluskeskkonda ja ettevõtete tegevust, ettevõtete halduskoormust, infoühiskonna arengut ning põllumajanduse, kalamajanduse ja toiduainetetööstuse arengut. Kavandatavatel põllumajanduskeskkonna toetusmeetmetel on oluline mõju põllumajandusega tegelemiseks vajaliku keskkonna säilimise tagamisel, see mõjutab pikemas perspektiivis nii põllumajandusmaa kasutust kui ka kvaliteeti ning seeläbi põllumajandustootmise jätkusuutlikkust.

Kavandatud sekkumised ja tegevused on otseselt seotud põllumajandustootjatele makstavate toetustega. Ka ühtne pindalatoetus (ÜPT) ning kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetus on perioodil 2014–2020 seotud erinevate keskkonnahoidlike praktikate kasutamise. Aastatel 2015–2020 moodustab Eestis ÜPT ning kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetus 95% otsetoetuste eelarvest. MAK 2014–2020 indikatiivsest eelarvest moodustasid põllumajanduskeskkonna, mahepõllumajanduse ja Natura alade toetused 36% ning ökosüsteemide, ressursitõhususe ja kliimamuutuste prioriteetid 39%¹⁶. Seega, ka aastatel 2014–2020 on umbes 60% Eestis makstavatest ÜPP toetustest ühel või teisel moel seotud põllumajanduskeskkonnaga.

Aastatel 2014–2018 moodustasid muud tootmistoetused ja tootetoetused 62% Eesti põllumajanduse tootmisteguritulust¹⁷. Kui eeldada, et 60% toetustest on seotud põllumajanduskeskkonnaga, siis need toetused moodustasid umbes 37% tootmisteguritulust. Neid toetusi saavad Eestis praktiliselt kõik põllumajandusmaad harivad põllumajandustootjad. Seega mõjutavad põllumajanduskeskkonna toetusmeetmed nii perioodil 2014–2020 kui ka PõKa 2030 eelnõu kohaselt oluliselt põllumajandustootjate sissetulekut.

Põllumajanduskeskkonna toetusmeetmed soodustavad selliste tootmispraktikate kasutamist, millel on positiivne mõju muldade tervisele, mis säästavad pinna- ja põhjavett, soodustavad elurikkust, vähendavad KHG ja õhusaasteainete heitkoguseid jne. Selliste praktikate kasutamist on vaja soodustada seetõttu, et turusignaalidele tuginedes on põllumajandustootjate jaoks lühiajalises perspektiivis sageli soodsam neid mitte kasutada, kuna nendega kaasneb täiendav kulu või toodangu ja tulu vähenemine. Põllumajanduskeskkonna toetuste ülesanne ongi sellist täiendavat kulu või saamata jäävat tulu kompenseerida,

---

¹⁵ Mõjususe (*effectiveness*) all peetakse silmas meetme reaalset mõju põllumajanduskeskkonna seisundile. Tõhususe all (*efficiency*) all peetakse silmas meetmete kulutõhusust, seda nii riigi kui ettevõtjate seisukohast. Varasemalt on kritiseeritud näiteks ÜPP nn rohestamise meetet selle väikese keskkonnamõju ja ka tõhususe pärast (nt OECD (2017) Evaluation of Agricultural Policy Reforms in the European Union: The Common Agricultural Policy 2014–20, OECD Publishing, Paris).

¹⁶ OECD (2018) Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Estonia, OECD Food and Agricultural Reviews, OECD Publishing, Paris.

¹⁷ Statistikaamet [PM54].

suurendada avalike hüvede pakkumist ja soodustada selliste praktikate kasutamist, mis suurendavad avalikke hüvesid ning aitavad tagada põllumajandustootmise jätkusuutlikkust pikemas perspektiivis.

Riigi seisukohast on põllumajanduskeskkonna toetuste seadmine kompleksne optimeerimisülesanne, sest üheaegselt on vaja saavutada toetuste eelarve suhtes maksimaalne positiivne keskkonnamõju ning samal ajal tagada, et Eesti põllumajandustootjad oleksid oma toodanguga nii sise- kui rahvusvahelisel turul konkurentsivõimelised. Liiga kõrgete toetuse määrade või tootmispraktikatele esitatavate nõuete liigse leebuse puhul kannatab toetusmeetmete kulutõhusus, st sama raha eest saadakse positiivset keskkonnamõju vähem kui oleks võimalik. Liiga madalate toetuse määrade või liiga rangete tootmispraktikatele esitatavate nõuete puhul on oht, et põllumajandustootjad ei hakka neid meetmeid kasutama. Sellega kaasneb aga risk, et nõ toetussüsteemi välisena tegutsedes kasutatakse keskkonnale soodsaid tootmispraktikaid veelgi vähem ning negatiivne keskkonnamõju suureneb. Üheks näiteks on siin ÜPT ning kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetuse puhul põllumajandusmaa minimaalsete hooldusnõuete rangemaks muutmine 2015. ja 2016. aastal, mille tagajärjel vähenes püsirohuma pindala alla kokkulepitud miinimumi^{18,19}. Seega tuleb põllumajanduskeskkonna toetuste puhul põhjalikult kaaluda toetuse üheaegset mõju põllumajandustootjate sissetulekutele, konkurentsivõimele, keskkonnale ning samuti tagada meetmete kulutõhusus.

Lisaks tuleb põllumajanduskeskkonna toetuste (aga ka kõikide teiste toetuste) puhul enne rakendamist hinnata nende pikemaajalist mõju põllumajandustootjate toetustest sõltumisele. Kuna sageli kaasnevad põllumajanduskeskkonna toetuskeemides osalemisega kas täiendavad kulud või jääb osa tulust saamata, siis toetuste osatähtsus põllumajandustootjate sissetulekutes suureneb. Näiteks 2017. aastal oli mahetootmisega tegelevate põllumajandustootjate toetuste suhe nende kogutoodangu väärtusesse 49% ning tavatootmises 20%. Toetused moodustasid vastavalt 106% ja 61% mahe- ja tavatootjate netolihandväärtusest²⁰. Erinevates põllumajanduskeskkonna toetusmeetmetes osalevate põllumajandustootjate toetussõltuvus on väga erinev, sõltudes nii põllumajandustootja spetsialiseerumisest, suurusest kui ka konkreetsest toetuskeemist. Eestis 2016. aastal makstud keskkonnatoetuste majandusliku mõju analüüsi põhjal võib aga üldistada, et ilma konkreetse meetme toetuseta oleks neis osalevate ettevõtete majanduslik jätkusuutlikkus väiksem²¹.

Suurem toetuste osatähtsus sissetulekust vähendab põllumajandustootjate jaoks küll sissetuleku varieerumise riski, kuid samal ajal suurendab sõltumist toetustest. Kuna toetused kavandatakse teatud (eelarve)perioodideks (näiteks 4 või 7 aastat), siis pole ettevõtja, aga ka ettevõtja tegevust rahastavate finantsasutuste jaoks kunagi päris kindel, millises mahus ja millistel tingimustel järgmisel perioodil toetuste maksmist jätkatakse. Kui põllumajandustootjate sõltuvus toetustest on suur, siis kesk-pikas perspektiivis nende konkurentsivõime väheneb. Selle ohu vältimiseks on vaja edendada ettevõtjate tootmise, majandamise ja müügiälaseid oskusi.

Kuna ühiskonnas laiemalt muutub keskkonnahoid olulisemaks, siis tuleb edendada ka selliseid kvaliteedikavasid ja ärimudeleid, mis võimaldaks põllumajandustootjatel keskkonnasäästlikult toodetud toodangu eest kõrgemat hinda saada. Sellised kvaliteedikavad ja ärimudelid ühelt poolt annavad tarbijale infot pakutava toodangu nn nähtamatutest omadustest (*credence attributes*), nt positiivsest või vähesest

---

¹⁸ Viira, A.-H., Ariva, J., Kall, K., Oper, L. (2016) Põllumajanduslike otsetoetuste raames minimaalsete hooldustööde nõuete rakendamine aastatel 2013–2016. Uuringu aruanne. Eesti Maaülikool.

¹⁹ Viira, A.-H.; Ariva, J. (2019). Maintenance of permanent grasslands – agri-environmental protection, passive land use or constraint for the structural development? 172nd EAAE Seminar ‘Agricultural policy for the environment or environmental policy for agriculture?’ May 28-29, 2019. Brussels. European Association of Agricultural Economists (EAAE).

²⁰ Põllumajandusuuringute Keskus (2019) Põllumajandusliku raamatupidamise andmebaas (FADN). Standardtulemused. <http://fadn.agri.ee/standardtulemused/>

²¹ Põllumajandusuuringute Keskus (2018) Eesti maaelu arengukava 2014–2020 4. ja 5. prioriteedi hindamiseks 2017. aastal läbiviidud uuringute aruanne, lk 159-161.

negatiivsest keskkonnamõjust ja teisalt, kui tarbija omistab sellisele toodangule kõrgema tarbimisväärtuse, võimaldavad seda väärtust ka tarneahelas tegutsevatele ettevõtetele kõrgema hinna kujul tagasi kanda. EL mahelogo on üks näide sellisest kvaliteedikavast, kuid nn tavatootmise ja mahetootmise vahele jääb hulk keskkonna jaoks soodsaid tootmisviise, mille jaoks riiklikud märgisüsteemid puuduvad. Nende puhul oleks võimalik kasutusele võtta vabatahtlikke, eraalgatusel põhinevaid süsteeme, kuid teadlikkus nende osas on praegu vähene. Ka teaduskirjanduses^{22,23} tõdetakse, et toiduainete puhul sellise sotsiaalse kasu nõustamine ei ole olnud sageli edukas, vajab riigipoolset institutsionaalset tuge ning edasisi uuringuid sobivate mudelite leidmiseks.

Kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamiseks on üldistatult kaks võimalust: 1) kas vähendada põllumajandustootmise mahtu, või 2) võtta kasutusele selliseid tootmispraktikaid ja tehnoloogiaid, mis võimaldavad KHG ja õhusaasteainete heitkoguseid vähendada. KHG ja õhusaasteainete heitkoguste vähendamiseks praeguse või suureneva põllumajandustoodangu mahu juures tuleb teha investeeringuid, sh vähe- ja mittetootlikke investeeringuid, mis suurendavad ettevõtete püsikulusid ja nende toodangu omahinda. Selleks, et ettevõtete konkurentsipositsioon ei halveneks, tuleb jälgida, et nõuded ei oleks tarbetult rangemad kui naaberriikides.

Soovitame lauses „Riik peaks sõltumatute väetis- ja taimekaitsealaseid soovitusi andvate digiteenuste arenguks ja laialdasemaks kasutuselevõtuks kättesaadavamaks tegema põllumajandusandmed.“ täpsustada, milliseid andmeid peetakse silmas ning kellele need kättesaadavamaks soovitakse teha. Juhime tähelepanu, et oluline on tagada ka andmete kaitse, et ettevõtjate tundlikud (majandus)andmed ei satuks kolmandate isikute kasutusse.

Kuidas suurendada positiivset mõju:

- Keskkonnanahoidlike kvaliteedikavade ja uute ärimudelite osas teadlikkuse suurendamiseks ja selliste süsteemide loomiseks oleksid sobilikud eelkõige nõuannet, teadmussiiret, innovatsiooni ja koostööd edendavad sekkumised. PõKa 2030 eelnõus pole tegevussuuna 1 puhul selliseid sekkumisi kavandatud, kuid nende abil oleks võimalik suurendada tegevussuuna 1 positiivset keskkonnamõju kui ka põllumajandusettevõtete majanduslikku elujõulisust.

Mõju halduskoormusele

Konkreetsete eesmärkide saavutamiseks seotud põllumajanduskeskkonna toetusmeetmete rakendamine nn menüüna²⁴, millest põllumajandustootjad saavad valida, millistes toetusmeetmetes nad osalevad, on eeldatavasti kulutõhusam, kuid hulga eri tingimusi seadvate toetuste nõuete täitmisega ning nõuete täitmise tõendamise, järelevalve ja seirega võib nii põllumajandustootja kui ka riigi jaoks kaasneda halduskoormuse suurenemine. Selle ohu maandamiseks tuleks info kogumiseks, esitamiseks ja ka järelevalve teostamiseks kasutusele võtta kaasaegseid digitehnoloogiaid. See vajadus on ära toodud ka tegevussuuna 1 kavandatavate sekkumiste alapeatükis ning seda on soovitanud ka OECD²⁵.

Samuti võivad halduskoormust suurendada kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamiseks seotud sekkumised. Nendega seoses võib olla ettevõtetele tulevikus vajadus esitada täpseid andmeid kasutatavate sisendite ja saadud toodangu koguste, aga ka kasutusel olevate tehnoloogiliste lahenduste kohta.

Kuigi keskkonna, kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamiseks võib kaasnedä suurem andmete esitamise kohustus, siis teisalt on see vajalik nii ettevõtetele kui ka põllumajandus- ja toidusektori

---

²² Lusk, J.L. (2018) Separating Myth from Reality: An Analysis of Socially Acceptable Credence Attributes. Annual Review of Resource Economics. Vol. 10: 65-82.

²³ Sheldon, I.M. (2017) Certification Mechanisms for Credence Attributes of Foods: Does It Matter Who Provides Diagnosis? Annual Review of Resource Economics. Vol. 9: 33-51.

²⁴ Eesti Maaülikool, Eesti Konjunkturiinstituut (2017) Ühise põllumajanduspoliitika tulevikuanalüüs. Lõppraport.

²⁵ OECD (2018) Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Estonia, OECD Food and Agricultural Reviews, OECD Publishing, Paris, lk 19.

arenguks üldiselt. Ilma senisest täpsema aruandluseta ei ole võimalik kujundada senisest täpsemalt suunatud toetus- ja muid meetmeid ning pole võimalik ka seatud eesmäärke saavutada, mis omakorda võib pidurdada sektori arengut.

Infoühiskonna areng

Tegevussuund 1 panustab infoühiskonna arengusse läbi moodsate tehnoloogiate kasutuselevõtu nõuete ja järelevalveprotseduuride kehtestamisel ning põllumajandusandmete kättesaadavaks tegemise, et luua tingimused sõltumatute väetamis- ja taimekaitsealaseid soovitusi andvate digiteenuste arenguks ja laialdasemaks kasutuselevõtuks. Moodsate tehnoloogiate kasutuselevõtt nõuete ja järelevalveprotseduuride kehtestamisel võimaldab rakendada senisest täpsemalt suunatud ja eesmärgistatud põllumajanduskeskkonna toetusmeetmeid. Väetamis- ja taimekaitsealaseid soovitusi andvad digiteenused võimaldavad vähendada põllumajanduse negatiivseid ja suurendada positiivseid keskkonnamõjusid ning samal ajal optimeerida ka ettevõtete majanduslikku tootlikkust.

Põllumajanduse, kalamajanduse ja toiduainete tööstuse areng

Tegevussuunas 1 kavandatud põllumajanduskeskkonna alane kommunikatsioon ja teadmussiire aitavad mõjutada ettevõtjate valikuid keskkonnale ja põllumajandusressursside säilimisele soodsas suunas ning mõjutavad seega ka Eesti põllumajanduse arengut. Näiteks senisest teadlikum ja täpsem taimekaitsevahendite kasutamine vähendab ka riski, et taimekaitsevahendite jäägid inimtoidus ületavad lubatud piire.

Mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna toetusmeetmed mõjutavad oluliselt kasutatavaid tootmispraktikaid, põllumajandusressursside kasutust, põllumajandusega tegelemiseks vajaliku keskkonna säilimist, põllumajanduslikku maakasutust ja põllumajandusmaa kvaliteeti.

Mõju loodus- ja elukeskkonnale

Tegevussuuna 1 olulised mõjud loodus- ja elukeskkonna mõjuvaldkonnale avalduvad neljas sekkumise rühmas – põllumajanduskeskkonna seire ja analüüs, väetiste, taimekaitsevahendite ja mahetootmise järelevalve, mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna toetusmeetmed ning kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamine.

Põllumajanduskeskkonna seire ja analüüs

Ulatuslikum põllumajanduskeskkonna seire ja analüüs võimaldab täpsemalt hinnata põllumajanduse mõju loodus- ja elukeskkonnale, annab enam algandmeid otsuste langetamiseks ja sekkumisvajaduse hindamiseks. See omakorda on vajalik selleks, et kujundada täpsemalt sihitud põllumajanduskeskkonna toetusmeetmeid. Seeläbi on võimalik vähendada põllumajanduse negatiivset ja suurendada positiivset keskkonnamõju. Kuna ulatuslikum põllumajanduskeskkonna seire ja analüüs nõuab ka enam vahendeid, tähendab see ühtlasi ka suuremaid kulutusi, mille peab kandma kas riik või ettevõtjad.

Soovitame üle vaadata sõnastuse „Mahepõllumajanduse elujõulisuse peab tagama mahepraktikate keskkonnamõju analüüs“. Keskkonnamõju analüüs iseenesest ei taga mahepõllumajanduse elujõulisust. Seda saavad teha analüüsi põhjal ette võetavad tegevused. Sama probleem esineb lausega „Mahepõllumajanduse elujõulisuse peab tagama usaldusväärne järelevalve“. Järelevalve on oluline, aga selle seos mahepõllumajanduse elujõulisusega ei ole ilmne ja seda tuleks PõKa 2030 eelnõus enam avada.

Väetiste, taimekaitsevahendite ja mahetootmise järelevalve

Tõhus järelevalve tagab nõuetest kinnipidamise ning aitab ära hoida võimaliku negatiivse keskkonnamõju, mis kaasneb nõuete eiramisega ning suurendab toodangu usaldusväarsust, sh ka eksportturgudel. Näiteks mahepõllumajandusega tegelevad põllumajandustootjad on võrreldes nn tavatootjatega oluliselt tihedama järelevalve all, mahetootmise positiivne keskkonnamõju on osaliselt leidnud kinnitust (nt elurikkuse ja veekvaliteedi osas) ning tarbijatel on EL mahemärgi suhtes usaldus. Sama oluline kui reeglitest kinnipidamise kontrollimine (järelevalve) on ka reeglite asjakohasuse tagamine, mis omakorda tugineb piisavas mahu ja ulatuses tehtavale põllumajanduskeskkonna seirele ja analüüsile.

Tõhusam järelevalve väetiste kasutamise üle on vajalik selleks, et vähendada väetiste kasutamise võimalikku negatiivset mõju keskkonnale. Eestis on N bilanss olnud aastaid ülejäägiga ning P bilanss puudujäägiga. N bilansi ülejääk²⁶, mis ohustab veekogusid ja põhjavett, on langustrendis, mis on põllumajanduskeskkonna seisukohast positiivne. Samas ei anna Eesti keskmine N bilanss infot põllu tasandil esinevate äärmuslike N bilansside kohta, kuid reaalne keskkonnamõju avaldub just põllu tasandil. N kasutamise efektiivsuse suurendamine on oluline ka ammoniaagi (NH₃) heitkoguse vähendamiseks²⁷. P bilansi puudujääk halvendab muldade olukorda. Eestis on P sisaldus põllumuldades viimastel aastatel siiski suurenenud, st olukorda on teadvustatud ning seda on suudetud ka positiivses suunas mõjutada²⁸. Kuigi Eestis seiratakse ja hinnatakse ka K bilanssi ja K kasutamise efektiivsust²⁹, PõKa 2030 eelnõu seda ei käsitle.

Taimekaitsevahendite turustamise ja kasutamise järelevalve tõhustamine, määratud ulatuses kasutuspiirangute seadmine ning uute ja ohutumate taimekaitsevahendite turule toomise kiirendamine on olulised, et vähendada taimekaitsevahendite kasutamise negatiivset mõju pinna- ja põhjavee saastumisele, muldkeskkonnale ja elurikkusele³⁰.

Soovitame täiendada PõKa 2030 eelnõu teksti ja taimekaitsevahendite probleematika juures ära nime-tada taimekaitsevahendite mõju ka teistele elustikurühmadele peale mesilaste – teistele tolmeldajatele, vee-elustikule, mulla-elustikule, kahepaiksetele, põllumajandusmaastike selgrootutele (nt jooksiklased, vihmaussid, jt). Peale otsese kahjuliku mõju elurikkusele on väljakutseks ka vähene teadlikkus taimekaitsevahendite koosmõjudest.

Mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna toetusmeetmed

Põllumajanduskeskkonna toetusmeetmed aitavad tagada loodusressursse säästvat majandamist, KHG ja õhusaasteainete heitkoguste vähenemist. Nende rakendamise tulemusena saastekoormus väheneb ja elukeskkond paraneb. Paraneb ka kliimamuutustega kohanemise võime ning väheneb põllumajanduse mõju kliimamuutuste tekkele. Lisaks paraneb õhusaasteainete heitkoguste vähenemise tulemusena õhukvaliteet ja seekaudu ka elukeskkond.

Kuna ka ÜPT ning kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetus on seotud keskkonnale soodsate praktikate rakendamisega, siis võib eeldada, et PõKa 2030 eelnõus kavandatav põllumajanduskeskkonna toetusmeetmete kompleks mõjutab praktiliselt kogu Eesti põllumajandusmaad ning praktiliselt kõiki põllumajandustootjaid ning põllumajandusmaa kasutajaid.

Perioodil 2014–2020 rakendatud ÜPP nn rohestamise toetus on pälvinud kriitikat selle eest, et selle raames peab valdav enamik põllumajandustootjaid rakendama piiratud valikut põllumajanduskeskkonnale soodsaid praktikaid. Piltlikult öeldes püütakse kõiki põllumajandustootjaid üle kogu EL-i lüüa ühe vitsaga. Seetõttu on rohestamise positiivne täiendav keskkonnamõju olnud tagasihoidlik ning rohestamise meede ka kriitika all³¹.

---

²⁶ Normaalselt toimivas põllusüsteemis peab lämmastikubilanss olema väikese ülejäägiga, sest lisaks kasvavatele taimedele ja loomadele peab ka muule elustikule mullas toitu jätkuma.

²⁷ Põllumajandusuuringute Keskus (2018) Taluvärava toiteelementide bilansi uuring. http://pmk.agri.ee/mak/wp-content/uploads/sites/2/2018/04/Maamess_-taluv%C3%A4rava-bilanss_2018.pdf

²⁸ Põllumajandusuuringute Keskus (2016).

²⁹ Põllumajandusuuringute Keskus (2017) Taluvärava toiteelementide bilansi ja kasutuse uuring 2017. Aastal 2016. Aasta andmete kohta. <http://pmk.agri.ee/mak/wp-content/uploads/sites/2/2018/04/Toiteelementide-bilanss-2017-kodulehe.pdf>

³⁰ Põllumajandusuuringute Keskus (2018) Pestitsiidide kasutuskoormuse uuring. http://pmk.agri.ee/mak/wp-content/uploads/sites/2/2018/10/Pestitsiidide-kasutuskoormus_2018.pdf

³¹ OECD (2017) Evaluation of Agricultural Policy Reforms in the European Union: The Common Agricultural Policy 2014–20. OECD Publishing, Paris, lk 7–10.

Põhjustatud on spetsiifiliste liigi-, tootmistüübi- või piirkonnapõhiste toetusmeetmete väljatöötamine, mis võimaldab saavutada sama eelarve juures suurema positiivse keskkonnamõju. See võib soodsalt mõjuda ka põllumajanduskeskkonna meetmete kuvandile põllumajandustootjate ja avalikkuse silmis.

Pinna- ja põhjavett säästvate põllumajanduspraktikate kasutamise soodustamisel tuleks eelistada selliseid praktikad, millega kaasneb ka positiivne majanduslik (nt täppisviljelus, toitainebilanss, haljasväetised), sotsiaalne või muu keskkonna-alane mõju.

Õhusaasteainete heitkoguste vähendamise riikliku programmi 2020–2030 nõuete ja meetmete rakendamine aitab vähendada ammoniaagi emissioone. Võimalike meetmete seast tuleks eelistada neid, mida põllumajandustootjad on hakanud kasutama ka nn turutingimustel (nt vedelsõnniku sisestuslaotus, otsekülv, pindharimine)³². Samas on oluline investeringutoetuste abil soodustada ka mittetootlike investeringute tegemist. Võrreldes künnipõhise maaharimisega kaasneb nende tehnoloogiatega ka kulude kokkuhoid masintöödelt. Samal ajal eeldavad need praktikad täiendavat herbitsiidide (glüfosaadi) kasutamist³³. 2030. aasta perspektiivis on ebaselge, milliseid herbitsiide on põllumajandustootjatel võimalik kasutada ning juhul kui ELis keelatakse glüfosaadi kasutamine, kas selle asemel tuleb turule sama tõhusaid ja hinnalt soodsaid, kuid ohutumaid asendustootmeid. Uuringutingimused kinnitavad, et Eestis on pikaajaliselt otsekülvi all olnud põldudel vähenenud 0-15 cm sügavusel orgaanilise süsiniku sisaldus ning mullale mõjub paremini minimeeritud harimine ja vähene künd³⁴. Pikema aja jooksul vaid otsekülvi ja minimeeritud mullaharimisega kaasneb tõenäoliselt suurem umbrohu levik. Seega oleks jätkusuutlikum otsekülvi, minimeeritud mullaharimise ning künnipõhise mullaharimise kombineerimine vastavalt põllumajandustootja kasutuses oleva põllumajandusmaa muldadele ning külvikorrale.

Soovitame täiendada sekkumise „Muldade hea tervise säilitamiseks peab soodustama muldade elurikkust soosivate, erosiooni ja toitainete kadu vältivate viljeluspraktikate kasutamist.“ sõnastust ning lisada ka mulla orgaanilise süsinikuvaru säilimist ja suurenemist tagavate praktikate osa.

Kavandatud sekkumine väiksemate põldude rajamiseks ning suurte maastikuelementideta alade vältimiseks vajab enne rakendamist lisaks keskkonnavalase mõju arvestamisele ka majanduslike ja sotsiaalsete aspektide kaalumist. Enamik (89%) Eesti põlde on väiksemad kui 15 ha ning üle 30 ha suurusi põlde on suhteliselt vähe³⁵. Väiksemate põldude rajamisega võib kaasneda ka negatiivseid keskkonnamõjusid – suurem manööverdamisvajadus põllu otstes võib viia mulla tihenemise ja degradeerumiseni, mis omakorda võib viia elurikkuse vähenemiseni mullas. Täpsemalt tasub uurida maastikuelementide mõju elurikkusele. Võimalik, et väiksemate põldude rajamise asemel mõjutavad elurikkust samaväärselt positiivselt ka maastikuelementide säilitamine ja loomine. Suuremate põldude tekkimise trend viitab sellele, et need suurendavad lühiajalises perspektiivis ettevõtete tegevuse efektiivsust. Samas puuduvad PõKa 2030 eelnõu tekstis viited faktilistele andmetele, mis kinnitaks Eestis liiga suurte põldude ja sellest tuleneva elurikkuse kao probleemi olemasolu ja seda, millise perioodi jooksul olukord on halvenenud. Suuremate põldude nn tükeldamisel väiksemateks põldudeks tekib mitmeid praktilisi küsimusi, millele tuleb leida vastused. Näiteks võib ühel suurel põllul olla hulk erinevaid omanikke ning seda kasutab põllumajandustootmiseks üks või enam rentnikku. Kelle kohustus on sellisel juhul põllu tükeldamine? Kui see on omanike kohustus, siis kuidas see eri omanike vahel jaotub? Kui see on rentniku(e) kohustus, siis kas kohustus saab olla rendilepingu tähtjast pikem? Samuti võib eeldada, et teatud juhtudel on suured põllud olnud sellised aastakümneid ning selline põllumajandusmaastik on kohalike elanike jaoks nende kohaidentiteedi osa. Sellisel juhul peaks maastiku muutmisega nõustuma ka kohalikud elanikud.

³² Ariva, J., Viira, A.-H. (2019) Hinnang teatavate õhusaasteainete riiklike heitkoguste vähendamise direktiivi 2016/2284/EL lisas III toodud meetme rakendamise võimalikkusele Eestis. http://ms.emu.ee/userfiles/instituudid/ms/MSI%20failid/Uuringud/%C3%95VP_EM%C3%9C%09042019.pdf

³³ Põllumajandusuuringute Keskus (2018) Kattetulu arvestused taime- ja loomakasvatases 2018.

³⁴ Põllumajandusuuringute Keskus, Tallinna Tehnikaülikool (2016) Minimeeritud harimise mõju muldade omadustele ja keskkonnaseisundile. http://pmk.agri.ee/mak/wp-content/uploads/sites/2/2017/04/minharimine_2016.pdf

³⁵ Tartu Ülikool (2016) Eesti tingimustes oluliste maastikuelementide määratlemine ja olulisuse hindamine. Lk 14. https://www.pikk.ee/upload/files/AruanneDP_9.pdf

Seega on antud sekkumise puhul olulisel kohal koostöö nii põllumajandusmaa kasutajate, maaomanike kui ka kohalike kogukondadega. Riik peaks väga hästi läbi mõtlema, kuidas ta kommunikeerib maaomanikele põlvkondade vältel välja kujunenud maastiku muutmise vajadust.

Väiksemate põldude teket soodustavat sekkumist peaks rakendama rangelt vabatahtliku meetmena, kus maaomanikul ja –kasutajal on võimalik kaalutleda, kas seda rakendada või mitte. Piirkonnaspetsiifilise rakendamise asemel oleks kõige tõhusam ära kaardistada alad, kus suurte põldude osatähtsus on kõige suurem (nt kesk-Eestis) ning pakkuda seal ettevõtjatele individuaalseid lahendusi, kuna iga põllu puhul on kõige mõjusam ja ka tõhusam tõenäoliselt erinev lahendus. Samuti tuleb ettevõtetele ja maaomanikele pakkuda elurikkuse ekspertide abi, kellega koostöös disainitakse sobivad lahendused.

Püsirohumaade säilitamine on ÜPP raames liikmesriikidele kohustuslik. Samas on Eestis ca 100 000 ha selliseid püsirohumaaid, mida aktiivselt põllumajandustootmises ei kasutata, kuid mis on olulised elurikkuse tagamisel. Küsitav on nende potentsiaal rohusööda tootmisel, kuna saadava rohusööda saak on madal ja kvaliteet ebaühtlane. Kaaluda tuleks selliste püsirohumaade hooldusnõuete muutmist nii, et see ei peaks toimuma iga-aastaselt, vaid vajaduspõhiselt harvem. Seetõttu võiks kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamiseks kaaluda osade vähem väärtuslike püsirohumaade metsastamist ning tervikliku maakasutuspoliitika väljatöötamist, mis arvestaks põllu- ja metsamaa potentsiaali põllumajandustootmise, metsanduse, keskkonnanohiu, kliimamuutuste leevendamise ja biomajanduse arengu seisukohast, pidades silmas nii toodangu kogust, väärtust, lisandväärtust kui sellega seotud töökohtade arvu tarne- ja väärtusahelates. Tervikliku maakasutuspoliitika väljatöötamisel ja rakendamisel tuleb teha koostööd põllumajandustootjatega, maaomanike kui kohalike kogukondadega. Biomajanduse arendamise kontekstis võiks kaaluda ka selliste kasutuste püsirohumaade, mis ei ole elurikkuse seisukohast prioriteetsed, üle külvamist näiteks bioenergia tootmiseks või biorafineerimiseks sobilike liikidega.

Kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamine

Kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamine on olulised Eesti rahvusvaheliste kohustuste täitmiseks. Eestis on arenguruumi KHG ja õhusaaste emissioonide inventuuri alusandmete ja emissioonifaktorite (nii taime- kui loomakasvatuses) täpsuse osas. Andmete täpsustamisega seotud tegevused on äärmiselt olulised, et kavandada vajalike sekkumiste ulatus õigesti. Suurendada on vaja põllumajandustootjate teadlikkust KHG ja õhusaaste emissioonide vähendamiseks tehnoloogilistest lahendustest, seda eriti pika kasutusajaga vara osas (loomakasvatusehitised, sõnnikuhoidlad).

Kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamisel tuleks eelistada praktikaid ja investeeringuid, mida põllumajandustootjad kasutavad ka praegustel nn turutingimustel ja millel oleks ka positiivne majanduslik mõju. Samuti tuleks pikemas perspektiivis eelistada selliseid praktikaid ja investeeringuid, mis üheaegselt aitavad saavutada nii kliimamuutuste kui õhusaaste vähendamise, aga ka veekaitse ja teisi keskkonnalaseid eesmärke. Kiire mõjuga praktikad ja investeeringud (nt kaetud vedelsõnnikuhoidlate³⁶ rajamine laguunide asemele) on sageli kallimad kui pikaajalist mõju omavad praktikad ja investeeringud (nt tõuaretus, söötmissstrateegiate muutmise).

Kuna mitmeid tehnoloogiaid ja praktikaid, millel võib olla soodne mõju KHG ja õhusaasteainete emissioonide vähendamisele, ei ole veel rahvusvaheliselt piisavalt uuritud, et nende mõjus kindel olla, siis tuleb panustada ka nende praktikate ja tehnoloogiate mõju uurimisele Eesti kontekstis. Näiteks läga hapestamine on prima võimaliku tehnika juhendi kohaselt üks võimalik meede, kuid praegu pole hapestamise pikaajalist mõju muldadele veel piisavalt uuritud, et seda kindlalt kasuliku näitena sisse tuua. Lisaks ei ole hapestamine kohaldatav piirkondadele, kus on happelised mullad (nt Lõuna-Eesti). Seda meedet ei ole ka õhusaasteainete vähendamise programmis täna esitatud tulenevalt ebapiisavast infost selle efektiivsuse kohta. Maailmas tehakse erinevates riikides uuringuid erinevate preparaatidega, mille

---

³⁶ Samas aitab sõnnikuhoidlate katmine kaasa nt ka lõhnaprobleemide vähendamisele, seeläbi vähendades probleeme piirkonnas esinevate lõhnakaebustega. Oluline on silmas pidada, et lõhnakaebusi ei esine mitte kõikide loomakasvatushoonete ja sõnnikuhoidlate läheduses.

kasutamine kas söödalisisandina või laudakeskkonnas aitab vähendada KHG ja õhusaasteainete emissioone. Koostöös teadlastega tuleb tutvuda nende uuringute tulemustega ning võimalusel vastavaid uuringuid ka Eestis läbi viia.

Keskonnainvesteeringute ja toetustest sõltuvusega seoses on oluline ka see, et need võivad suurendada põllumajandussektori riskitaset finantsasutuste silmis, mistõttu ligipääs kapitalile võib põllumajandussektori jaoks halveneda.

PõKa 2030 eelnõus nähakse ette nii siseriiklikul kui rahvusvahelisel tasandil aktiivset tegelemist KHG ja õhusaasteainete heitkoguste hindamise meetodika ja andmete täpsustamisega. Samas võrreldakse rahvusvaheliselt (nt Eurostat, OECD, HELCOM) ka teisi keskkonnamõõdikuid (nt N ja P bilansid). Seetõttu tuleks laiendada keskkonnamõõdikute alast siseriikliku ja rahvusvahelise tegevuse ulatust. HELCOMi raames võetud rahvusvahelised kohustused ja nende täitmiseks vajalik rahvusvaheline koostöö tuleks PõKa 2030 eelnõu tegevussuuna 1 probleemide ja väljakutsete, aga ka sekkumiste kirjelduses selgemalt välja tuua. See annaks täpsema ülevaate keskkonnaga seotud eesmärkide täitmiseks vajaliku rahvusvahelise koostöö (mõjuvaldkond 2) ulatusest.

Mineraalväetiste asendamine orgaanilise väetisega ei pruugi olla realistlik, kuna loomakasvatuse tegevusmahud ei pruugi Eestis suureneeda. Samuti võib mineraalväetiste orgaaniliste väetistega asendamisega kaasneda põllukultuuride saagikuse ja põllumajandusettevõtete tootlikkuse vähenemine. Nii keskkonnamõju kui põllumajandusettevõtete tootlikkuse seisukohast tuleks esmalt parendada väetistarvet arvestavat väetamise planeerimist ja väetamist ning alles seejärel tegeleda küsimusega, kas katta väetistarvet mineraalse või orgaanilise väetisega. Samas tuleks uurida, kas ja kuidas oleks võimalik näiteks püsirohumaadel kasvavat biomassi või teisi biojätmeid (näiteks kodumajapidamistes tekkivaid biojätmeid) kasutada orgaaniliste väetiste tootmiseks.

Kommunikatsioon ja teadmussiire

Kaasaegne ja adekvaatne info aitab põllumajandustootjatel langetada valikuid, sh ka põllumajanduskeskkonna suhtes soodsa mõjuga praktikate ja investeeringute osas. Perioodi 2014-2020 kogemuste põhjal on tunnetuslikult erinevaid infoüritusi liiga palju ning põllumajandustootjad ei jõua kõigil neile potentsiaalselt vajalikel infoüritustel osaleda^{37,38}. Seega on oluline teadmussiirde ürituste parem planeerimine, mis on sekkumisena kavandatud tegevussuunas 7. Samuti on oluline, et teadmisi ei antaks edasi ainult ühekordsete lühikeste infoüritustega, vaid nii kutse- kui kõrghariduses arendataks ka põllumajandustootjate süsteemseid agronoomilisi teadmisi, et paraneks nende teadmised agronoomilistest praktikatest, mis võimaldavad põllumajanduse negatiivseid keskkonnamõjusid vähendada. See on eriti oluline nende ettevõtjate puhul, kes on alustanud põllumajandustoomisega ilma vastava erialase ettevalmistuseta. Head agronoomilised teadmised võimaldavad vähendada riski, et ebapiisavate teadmiste tõttu tehakse selliseid otsuseid ja valikuid, mis näiteks põllukultuuride kasvuperioodi ebasoodsa ilmastiku korral viivad saagi kvaliteedi ja koguse märkimisväärse languseni.

Soovitame täiendada lauset „Peab täiendama parima võimaliku tehnika (PVT) juhendeid, sest teadusuuringutega saame pidevalt uut informatsiooni põllumajanduse keskkonnamõjust.“. PVT juhendeid tuleb täiendada vastavalt tehnoloogia arengule. Samuti tuleb PVT juhendeid ning nende seotust keskkonna-, kliima- ja õhusaaste eesmärkide saavutamiseks senisest enam ettevõtjatele tutvustada.

Soovitame täiendada lauset „Põllumajandustootjatele tuleb senisest tõhusamalt tutvustada taimekaitsevahendite ja väetiste turustamist ja kasutamist reguleerivaid õigusakte ning nõudeid.“ ning lisada sellele uute tehnoloogiate ja agronoomiliste võtete tutvustamise vajaduse.

³⁷ Maaeluministerium (2016) Põllumajandus-, toidu- ja metsandussektori koolitusvajadus. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/2016/uuring-2016-koolitusvajadus.pdf>

³⁸ Kutsekoda (2017) Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: põllumajandus ja toiduainetööstus. Lk. 142. http://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2018/04/OSKA_PMTT_terviktekst.pdf

Soovitame muuta lauset „Mahepõllumajanduse elujõulisuse peab tagama vajadusel mahepõllumajanduse positiivse keskkonnamõju kuvandit tagavate meetmete rakendamine.“ nii, et teavitatud saaks nii mahe- kui tavapõllumajanduse keskkonnamõju kõik aspektid (sh nii positiivsed kui negatiivsed). Ainult positiivsetele aspektidele rõhumine ei ole objektiivne ja on eksitav.

Ökoloogiline tõhustamine ja ringmajandus

Ökoloogiline tõhustamine ja ringmajandus vajavad Eesti põllumajanduses arendamist. Näiteks tuleks uurida püsirohumaade biomassi potentsiaali kas väetisetoote (nt biosüsi) või energia (nt biogaas, pelletid) tootmiseks. Varasemalt on leitud, et poollooduslike rohumaade rohtse biomassi alternatiivne kasutamine bioenergia tootmiseks on võimalik, energeetiliselt efektiivne ning majanduslikult otstarbekas³⁹. Nii taime- kui loomakasvatuses toimub ringmajandus ka traditsioonilisel kujul (nt põhu ja sõnniku kasutamine), kuid valdkonnas on palju arenguruumi. Seejuures tuleks silmas pidada ka väiksemas mastaabis rakendatavaid lahendusi, mida saaks kasutusele võtta kas kogukondlikul või piirkondlikul tasandil. PõKa 2030 eelnõu ei näe ette sekkumisi, mis aitaks edendada kohalikul tasandil bioenergia tootmist ja kasutamist. Nendele tuleb tähelepanu pöörata ka sõnnikmajanduses õhukvaliteedi tagamiseks vajalike investeeringute kontekstis.

Soovitame täiendada lauset „Riik peab soodustama mineraalväetiste asendamist orgaaniliste väetistega.“ rõhutades kohalikke või piirkondlikke orgaanilisi väetisi.

Digiteenuste arenguks tingimuste loomine

Digiteenuste arenguks tingimuste loomisel ja nende laialdasemal kasutuselevõtul on positiivne mõju ka keskkonna seisukohast. Kultuuripõhise väetamise asemel asukohapõhiselt (vähemalt põllu tasemel) varieeruvad sõltumatud väetamise soovitused on tasakaalustatud ja mullapõhise väetamise eelduseks. See läbi saab mineraalväetiste kasutus nii mõneski riskiga kohas väheneda, väetiste efektiivsus on parem ja seega N ja P bilansid rohkem tasakaalus ning N ja P kadude risk väiksem. Samamoodi võimaldaksid digilahendused optimeerida taimekaitsevahendite kasutamist.

Mõju regionaalarengule

Tegevussuuna 1 olulised mõjud regionaalarengu mõjuvaldkonnale avalduvad mõjusate ja tõhusate põllumajanduskeskkonna toetusmeetmete sekkumise rühmas. Kuna PõKa 2030 eelnõus kavandatakse ka piirkonnapõhiseid toetusmeetmeid, siis neil võib olla oluline positiivne mõju teatud piirkondade ettevõtluse arengule, loodus- ja elukeskkonnale.

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele

Kuna PõKa 2030 eelnõus toodud sekkumised ja tegevused eeldavad üldjuhul riigiasutuste poolset elluviimist, siis mõjutavad need nii riigiasutuste tööülesandeid (asutuste korraldust) kui avaliku sektori kulusid. Tõhusama põllumajanduskeskkonna seire, analüüsi ja järelevalvega kaasneb riigiasutuste tihedam koostöö, see mõjutab asutuste töökoormust ja töötajate koolitusvajadust. Viimastel aastatel on selles osas olukord paranenud, kuid arenguruumi on endiselt. Muutused põllumajanduskeskkonna toetusmeetmetes toovad eeldatavasti kaasa ka mõningaid muutusi toetusi administreerivate ja järelevalvet tegevate asutuste töökorralduses. 2030. aasta perspektiivis mõjutab asutuste töökorraldust ka digiteenuste ja uue tehnoloogia laialdasem kasutamine. Kliimamuutuste ja õhusaaste eesmärkide saavutamiseks on vajalik asutuste vaheline koostöö, samuti töötajate koolitamine. Tervikliku mullapoliitika kujundamisel on väga oluline teadmuspõhisus ning põllumajanduses kasutatavate praktikate komplekssete mõjudega arvestamine.

---

³⁹ Melts, I. (2014) Biomass from semi-natural grasslands for bioenergy. Doktoritöö. Eesti Maaülikool.

2.4.1.2. Tegevussuund 2: taimetervis, loomadeervis ja heaolu

Probleemid ja väljakutsed

Tegevussuuna 2 hetkeolukorra kirjelduses on esitatud kaks suuremat probleemide ja väljakutsete rühma – 1) taimetervis ning 2) loomadeervis ja heaolu.

Peamised taimetervisega seotud probleemid ja väljakutsed on:

- tootjate ja kauplejate kasinad teadmised karantiinsete ja reguleeritud mittekarantiinsete, kuid majanduslikku kahju põhjustavate taimekahjustajate kohta ja oskused tõhusa enesekontrollisüsteemi rakendamiseks;
- olemasolev nõuandesüsteem ei kata taimetervisise valdkonda;
- kehtiv õigusraamistik ei suuda peatada kaubanduse globaliseerumise ja kliimamuutuste tagajärjel suurenenud uute taimekahjustajate ja -haiguste levikut, seega taimetervisise kaitsel tuleb kohaneda uute väljakutsetega;
- uues taimeterviserežiimis tuleb parandada karantiinsete taimekahjustajate seire süsteemi ja kriisivalmidust, ka ettevõtjad peavad võtma suurema vastutuse;
- ohutu kaubanduse võimaldamiseks peab kahjustajate diagnoosimine toimuma kiiresti ja usaldusväärset, et toetada ekspordi ja impordi kontrolli ning tõrjemeetmete rakendamist.

Peamised loomadeervis ja heaoluga seotud probleemid ja väljakutsed on:

- eelkõige keeruliste ilmastikutingimuste tõttu kõikuv söötade kvaliteet ning ebahütlane olemasolevate tehnoloogiliste võimaluste ära kasutamine;
- loomapidajal puuduvad teadmised ja oskused tõhusa enesekontrollisüsteemi rakendamiseks;
- olemasolev nõuandesüsteem ei kata loomakasvatuse kõiki aspekte;
- püsib erinevate loomahaiguste ja -taudide oht – nt putuksiirutajate abil levivad nodulaarne dermatiit ja lammaste katarraalne palavik, metslindude rändega seotud lindude gripp ning suu- ja sõrataud, mis esineb meie veisekasvatussektorile olulises kaubanduspartnerriigis Türgis;
- seire maht ajas on vähenenud seoses taudidest vaba staatuse saavutamise ja ei taga täielikku ülevaadet kõigi majanduslikult oluliste karjapõhiste loomataudide levikust riigis;
- siiani ei ole VTAl heakskiitmiseks esitatud tõrjeprogramme nende loomataudide osas, mille kohta riiklikke programme ei ole koostatud ning mida loomapidaja, põllumajandustootjate ühendus või muu isik saab omal kulul alata;
- rahvusvahelised organisatsioonid on probleemseks tõstatanud loomade pikaajalisel veol loomaheaolu nõuete järgimise tagamise ning lemmikloomade illegaalse kaubanduse;
- siseriiklikult on olulist arutelu pälvinud karusloomakasvatuse küsimus ning põllumajandusloomade tapmisele ja pidamisele kehtivate nõuete rakendamisel esinevad puudused;
- täiendavat kaardistamist ja analüüsi vajavad ühiskonna ootused ja edasised sammud riigi täiendavateks sekkumisteks lemmikloomade heaolu tagamisel;
- loomataudide diagnoosimise laboriteenust pakkuva Veterinaar- ja Toidulaboratooriumi (VTL) ning söötade osas laboriteenust pakkuva PMK laboratooriumide aparatuur on keskmiselt üle 11 aasta vana;
- pädevatele asutustele pandud kohustuste täitmist ja laboriteenuste arendamist pärsivad rahalised piirangud, mis ei võimalda kõikide riskide (seired, uuringud) järjepidevat/süsteemset hindamist ja juhtimist;
- prioriteet peab olema kõige kõrgema rahvatervis-, keskkonna- või majanduslike riskidega seotud nõuetekohasuse järelevalvel ja taudiprogrammide elluviimisel;
- hetkel ei võimalda VTA järelevalve infosüsteem (JVIS) ja PRIA põllumajandusloomade register koguda ja analüüsida veterinaaravimite kasutamist põllumajandusloomade raviks, mis on oluline sisend AMR väljakujunemise vähendamiseks vajalikele tegevustele;
- registrites olevate andmete kvaliteet vajab parandamist, nt mesilate arv Statistikaameti ja PRIA ning hobuste arv PRIA ja aretusühingute andmebaasides erinevad oluliselt.

Eesmärgid ja mõõdikud

Tegevussuuna 2 eesmärgid, mõõdikud, nende algtasemed ja soovitatavad trendid (sihtväärtused) on toodud tabelis 12.

Tabel 12. Tegevussuuna 2 eesmärgid ja mõõdikud

Eesmärk	Mõõdikud	Algtase	Trend
Eesti on vaba ohtlikest taimekahjustajatest	Puhangute arv		Arv sama kui xxxx aastal või väiksem
	Taimetervise nõuetele mittevastavusest tingitud rahvusvaheliste teatiste (notifikatsioonid) arv		Eeldatakse olukorra säilimist
	Ohtlike taimekahjustajate seirete arv		Eeldatakse seire mahu vajaduspõhist suurenemist
Loomade tervise ja heaolu tase riigis on kõrge: - Eesti on vaba eriti ohtlikest loomataudidest ning likvideeritud loomataudide vaba olukord püsib - Üldine karjatervise tase ja loomade heaolu paraneb	Taudide arv, millest tulenevad rahvusvahelised kaubanduspiirangud	1 (2018)	Eeldatakse taudide esinemise vähenemist (nt SAK)
	Kohustuslikult (EL) teavitamisele kuuluvate taudide esinemise arv		Eeldatakse mõõdukat langemist
	Antibiootikumide kasutamise tase		Eeldatakse kasutamise langemist

Allikas: PõKa 2030 eelnõu (seisuga 25.04.2019).

Sekumised

Tegevussuuna 2 hetkeolukorra kirjelduses toodud probleemide ja väljakutsetega toimetulekuks on PõKa 2030 eelnõus kavandatud hulk sekkumisi ja tegevusi. Edasise analüüsi tarbeks koondati sarnast liiki või sarnast eesmärki saavutada aitavad sekkumised ja tegevused rühmadesse (tabel 13). Seejuures võib üks sekkumine või tegevus kuuluda rohkem kui ühte sekkumise rühma.

Tabel 13. Tegevussuuna 2 sekkumiste rühmad

Sekumise rühm	Detailne sekkumine
Taimetervise ja -kahjustajate ning loomataudide seire, analüüs, ennetus ja tõrje	Otseskohtaldava EL taimetervise määrase rakendamisel on oluline kindlustada ressurss tänasest suuremas mahus liikmesriikidele kohustuslike seirete läbiviimiseks ja muude lisanduvate ülesannete täitmiseks.
	Jätkeb ohtlike taimekahjustajate ning ELis programmiliselt tõrjutavate ohtlike taimekahjustajate seire, ennetus- ja tõrjemeetmete riiklik koordineerimine.
	Riik julgustab sektorit enam rakendama vabatahtlike taimekahjustajatega seotud riskide juhtimise kavasad.
	Taimetervise, loomade tervise ja heaolu nõuetekohasuse tagamiseks suurendatakse ettevõtjate omavastutust ja nähakse ette nõuded nende kvalifikatsioonile.
	Riik kasutab võimalust hüvitada tootjate ohtlike taimekahjustajate tõrjemeetmete rakendamist lubatud riigiabi piires.
	Kehtiva regulatsiooni paremaks rakendamiseks tugevdatakse laborite analüüsi- ja ekspertiisivõimekust.
	Laborite võimekuse tagamisel pööratakse suuremat tähelepanu sellele, et tagatud oleks kvaliteetne (sh kaa-saegse aparatuuri olemasolu) ja pädevate asutuste vajadustest lähtuv teenus.
	Jätkeb eriti ohtlike ja ohtlike loomataudide seire, ennetus- ja tõrjemeetmete riiklik koordineerimine ning otsuste taudikahjude kompenseerimine.
	Riik seirab ja julgustab sektorit rakendama tõrjeprogramme loomataudide osas, mis mõjutavad karjatervist ja ekspordivõimekust.
Töötatakse välja loomatervise- ja loomaheaolu baromeeter, mille kaudu saab hinnata olukorra muutusi erinevate mõjukomponentide kaudu (nt loomade karjas püsivuse aeg, vasikate suremus, soomaatiliste rakkude arv piimas, nõuetekohasuse kontrolli tulemused jne).	
Loomatervise (sh karjatervise) parendamine ja AMR vähendamine	EL loomatervise määruks määratletakse põllumajandustootja vastutus toiduohutuse ja loomatervise teemal.
	EL loomatervise määruks kohaldatakse karjatervise regulaarse veterinaarse hindamise kohustus.
	Taimetervise, loomade tervise ja heaolu nõuetekohasuse tagamiseks suurendatakse ettevõtjate omavastutust ja nähakse ette nõuded nende kvalifikatsioonile.
	Siseriiklikke loomaheaolu reegleid uuendatakse tulenevalt uutest teadusandmetest ja heaoluidikaatoritest.
	Lemmikloomade heaolu parendamiseks vajalikud meetmed töötatakse välja ja kehtestatakse vastavalt väljatöötatava tegevuskava käigus läbiviidud analüüsitulemustele.
	Riik seirab ja julgustab sektorit rakendama tõrjeprogramme loomataudide osas, mis mõjutavad karjatervist ja ekspordivõimekust.
	Riik soodustab kõrgemate loomatervise ja heaolustandardite rakendamist läbi erinevate toetuskeemide.
Riik julgustab sektorit enam rakendama vabatahtlike programmilisi tegevusi, nagu loomaheaolu märgistus, kvaliteediprogrammid, loomataudide tõrjeprogrammid, karjaterviseprogrammid jms.	

	Karjatervise taseme tõstmisel tuleb arvestada uue otsekohalduva EL veterinaarravimite määrusega, kus reguleeritakse muuhulgas AMR vähendamise põhimõtted veterinaarravimite vastutustundlikuks kasutamiseks ning luuakse alused ja süsteem EL üleseks andmete kogumiseks antibiootikumide kasutamise üle.
	Jätkatakse AMR riikliku programmiga loomatervise valdkonnas eesmärgiga olla osa „Üks tervis“ terviklikust lähenemisest.
	Alustatakse antimikroobsete ravimite kasutamise üle loomaliigiti andmete kogumist, mis on aluseks edasisteks tegevusteks AMR vastases võitluses.
Taime- ja loomatervise ning loomaheaolu järelevalve	Taimetervise, ning loomade tervise ja heaolu nõuetekohasuse tagamiseks rakendatakse süsteemset riskipõhist järelevalvet, tõstetakse järelevalve efektiivsust, tagatakse vajalik mahu ja kvaliteedis kontrollide läbiviimine, sh riigipiiril.
	Siseriiklikke loomaheaolu reeglite järelevalvet põllumajandusloomade pidamisel, veol ja hukkamisel tõhustatakse tulenevalt uutest teadusandmetest ja heaoluidikaatoritest.
	Kontrollisüsteemi ühtlustamiseks ja tõhustamiseks rakendub uus EL kontrollimäärus, millega seoses vaadatakse üle ka rikkumiste korral rakendatavate meetmete tõhusus, sealhulgas kehtivad karistused.
	EL loomatervise määruks antakse paindlikkus madala riskiga loomakasvatustevõtetele administratiivsete kohustuste osas.
Digiteenuste arenguks tingimuste loomine	Kehtiva regulatsiooni paremaks rakendamiseks arendatakse e-riigi võimalusi, korrastatakse registrid.
	Andmevahetuse võimaldamiseks luuakse ettevõtja ning riigi organisatsioonide vahele andmestruktuur vabatahtliku andmevahetuse tarbeks, et vähendada aruandluse vajadust ja andmete korduvat esitamist.
Loomakasvatuse toetusmeetmed	Jätkatakse loomsete kõrvalsaaduste kogumise ja kahjutustamise kompenseerimist.
	Riik soodustab kõrgemate loomatervise ja heaolustandardite rakendamist läbi erinevate toetuskeemide.
Bio- ja ringmajanduse edendamine	Otsitakse võimalusi loomsete kõrvalsaaduste efektiivsemaks kõrvaldamiseks.
Kommunikatsioon ja teadmussiire	Läbi pikaajaliste teadmussiirde programmide tõstetakse seotud osapoolte teadlikkust taimetervisest, ning loomade tervist ja heaolu mõjutavatest loomakasvatuse aspektidest nagu farmitehnoloogiad, söötmine, karjaterviseprogrammid, loomaheaolu, bioturvalisus jt.
	Avalikkuse paremaks informeerimiseks ja usaldusväärse tagamiseks avalikustatakse regulaarselt taimetervise, loomade tervise ja heaolu olukorra ülevaated koos järelevalvetulemuste analüüsi ja uute riskidega.
	Töötatakse välja loomatervise- ja loomaheaolu baromeeter, mille kaudu saab hinnata olukorra muutusi erinevate mõjukomponentide kaudu (nt loomade karjas püsivuse aeg, vasikate suremus, somaatiliste rakkude arv piimas, nõuetekohasuse kontrolli tulemused jne).
	Tarbijate teavituse ja toodete vastava vabatahtliku märgistuse läbi on võimalik kõrgemate heaolustandardite kasutusele võtmine loomapidamises.
	Loomade heaolu alase teadlikkuse tõstmine ühiskonnas peaks algama juba koolis.
	Taimetervise valdkonnas on ettevõtjate omavastutuse suurendamise kohustuse täitmiseks vajalik luua nende koolitussüsteem.
	Taimetervise, loomade tervise ja heaolu nõuetekohasuse tagamiseks suurendatakse ettevõtjate omavastutust ja nähakse ette nõuded nende kvalifikatsioonile.
	Siseriiklikke loomaheaolu reegleid uuendatakse tulenevalt uutest teadusandmetest ja heaoluidikaatoritest.
Ametkondlik koostöö ja strateegiline planeerimine	Taimetervise valdkonna eesmärkide täitmiseks tõhustatakse koostööd teiste ministriumidega ning valitsemisala asutuste vahel.
	Töötatakse välja loomatervise- ja loomaheaolu baromeeter, mille kaudu saab hinnata olukorra muutusi erinevate mõjukomponentide kaudu (nt loomade karjas püsivuse aeg, vasikate suremus, somaatiliste rakkude arv piimas, nõuetekohasuse kontrolli tulemused jne).
Rahvusvaheline koostöö	Osaletakse rahvusvaheliste organisatsioonide töös, et saada osa informatsioonist ja osaleda otsustusprotsessis.

Tuvastatud mõjud

Kokkuvõtlikult on tegevussuuna 2 tuvastatud mõjud mõjuvaldkondade kaupa esitatud tabelis 14. Tegevussuuna 2 mõjud avalduvad sotsiaalsete, sh demograafiliste mõjude mõjuvaldkonnas, riigi julgeoleku ja välissuhete, majanduse, loodus- ja elukeskkonna ning riigiasutuste ja kohalike omavalitsuse asutuste korralduse ning avaliku sektori kulude ja tulude mõjuvaldkondades. Olulised mõjud avalduvad sotsiaalsete, sh demograafiliste mõjude mõjuvaldkonnas, majanduse, loodus- ja elukeskkonna ning riigiasutuste ja kohalike omavalitsuse asutuste korralduse ning avaliku sektori kulude ja tulude mõjuvaldkondades.

Tabel 14. Tegevussuuna 2 mõjud mõjuvaldkondade kaupa

	1. Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud	2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele	3. Mõju majandusele	4. Mõju loodus- ja elukeskkonnale	5. Mõju regionaalarengule	6. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele
Taimetervise ja -kahjustajate ning loomataudide seire, analüüs, ennetus ja tõrje						
Loomatervise (sh karjatervise) parendamine ja AMR vähendamine						
Taime- ja loomatervise ning loomaheaolu järelevalve						
Digiteenuste arenguks tingimuste loomine						
Loomakasvatuse toetusmeetmed						
Bio- ja ringmajanduse edendamine						
Kommunikatsioon ja teadmussiire						
Ametkondlik koostöö ja strateegiline planeerimine						
Rahvusvaheline koostöö						
Tuvastatud mõju						
Oluline mõju						

Olulised mõjud

Järgnevalt hinnati tuvastatud mõjude olulisust. Tegevussuuna 2 olulised mõjud mõjuvaldkondade lõikes on esitatud tabelis 15.

Tabel 15. Tegevussuuna 2 olulised mõjud mõjuvaldkondade lõikes

Mõjuvaldkond	Mõju alavaldkond	Sekkumise rühm	Mõju siht-rühm	Mõju olulisus				Koondhin-nang mõju olulisusele	Mõju avaldumisega seotud ajaolude kirjeldus
				ulatus	sagedus	siht-rühma suurus	ebasoovitavate mõjude risk		
1. Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud	- Hoolekande- ja tervishoiuteenuste korraldus ja inimeste tervis - Tööturg	- Loomatervise (sh karjater-vise) parendamine ja AMR vähendamine - Taimetervise ja -kahjusta-jate ning loomataudide seire, analüüs, ennetus ja tõrje - Kommunikatsioon ja tead-mussiire	Ettevõt-jad ja elanikud	KESK-MINE	VÄIKE	SUUR	VÄIKE	OLULINE	- Loomatervise parendamine ja AMR vähendamine vähendab haiguste riskitegureid. - Laborite analüüsi- ja ekspertiisivõimekuse suurendamine eeldab spetsialistide täiendkoolitusi, ettevõtjate omavastutuse suurendamine eeldab täienduskoolitusi. - Teadmussiire ja täienduskoolitus mõjutab täiendus- ja ümberõppe korraldust ja kasutamist.
3. Majandus	- Ettevõtluskesk-kond ja ettevõtete tegevus - Ettevõtete, mitte-tulundusühingute ja füüsiliste isikute halduskoormus - Infoühiskonna areng - Põllumajanduse, kalamajanduse ja toiduainete töös-tuse areng	- Taimetervise ja -kahjusta-jate ning loomataudide analüüs, ennetus ja tõrje - Loomatervise (sh karjater-vise) parendamine ja AMR vähendamine - Loomakasvatuse toetus-meetmed - Taime- ja loomatervise ning loomaheaolu järele-valve - Digiteenuste arenguks tin-gimuste loomine	Ette-võtjad	KESK-MINE	KESK-MINE	KESK-MINE	VÄIKE	OLULINE	- Ettevõtete omavastutuse suurendamine ja vabatahtlike riskijuhtimiskavade loomine võib mõjutada ettevõtete konkurentsivõimet ja äritegevuse suunilust; - Toetusmeetmete rakendumine võib mõjutada ettevõtete valikuid, loomade heaolu ja ka ettevõtete majandustulemusi; - Ettevõtete omavastutuse suurenemise ja vabatahtlike kavade rakendamisega võib kaasna ettevõtete halduskoormuse suurenemine läbi täiendavate tööprotseduuride; - Riskipõhine järelevalve ja madala riskiga loomakasvatuse ettevõtetele paindlikkuse suurendamine võib vähendada ettevõtete halduskoormust; - Digiteenuste arendamine võib vähendada ettevõtete halduskoormust; - Kõrgemate loomatervise ja heaolustandardite rakendamisega kaasnevad täiendav tööprouduurid, kuid nendega seotud kulud peaks hüvitama vastav toetus; - EL ülese andmete kogumise süsteemi loomine mõjutab infoühiskonna teenuste kasutamist ja pakkumist; - Andmestruktuuri loomine võimaldab infoühiskonna teenuste pakkumist suurendada; - Meede mõjutab loomade tervist, karjater-vise ja veterinaar-ravi käsitlust; - Toetusmeetmed mõjutavad loomakasvatusega tegelevate ettevõtete arengut ning ka loomade heaolu ja tervislikku seisundit.
4. Loodus- ja elukeskkond	- Looduskesk-kond, sh välisõhk, vesi, muld, tai-mestik ja loomas-tik	- Loomakasvatuse toetus-meetmed - Loomatervise (sh karjater-vise) parendamine ja AMR vähendamine	Ettevõt-jad	KESK-MINE	KESK-MINE	KESK-MINE	VÄIKE	OLULINE	- Mõjutab jäätmete taaskasutuse suurenemist. Loomsete jäätmete kahjutustamise toetamine vähendab riski, et loomsetest jäätmetest saavad loodusesse sattudes alguse haigus- ja taudipuhangud. - Loomatervise parendamine ja AMR vähendamine on 2030. aasta perspektiivis väga oluline ning eeldab muudatusi loomakasvatuse korralduses, veterinaar-ravis ja farmide juhtimises.
6. Riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldus ning avaliku sektori kulud ja tulud	- Riigi- ja koha-liku omavalitsuse asutuste korraldus ning avaliku sektori kulud ja tulud	- Loomatervise (sh karjater-vise) parendamine ja AMR vähendamine; - Digiteenuste arenguks tin-gimuste loomine; - Kommunikatsioon ja tead-mussiire; - Taimetervise ja -kahjusta-jate ning loomataudide seire, analüüs, ennetus ja tõrje; - Taime- ja loomatervise ning loomaheaolu järele-valve;	Avalik sektor	KESK-MINE	KESK-MINE	VÄIKE	VÄIKE Negatiivse ise-loomuga mõjud puuduvad või on vähesed	OLULINE	- Karjater-vise parandamise ja AMR vähendamisele suunatud tegevused nõuavad avalikult sektorilt muudatusi nii seadusandluses, toetusmeetmetes kui koostöös sektori ja teiste osapooltega. - Taime- ja loomatervise ning loomaheaolu alase teadlikkuse suurendamine nõuab ka teadmussiirede programmide märkimisväärset arendamist. - Digiteenuste arendamine suurendab seotud tööülesannete hulka ning teened ise võivad ka tööülesannete hulka vähendada. Digiteenuste arenguks tingimuste loomisega kaasnevad kulud - Seire, tõrje ja analüüsi mahtude suurendamine eeldab ka tööülesannete muutmist ning kulude suurenemist. - Loomaheaolu järelevalve suurendab seotud asutuste tööülesannete hulka ning kulusid. - Teadmussiirede programmide arendamine suurendab seotud asutuste tööülesannete hulka ja kulusid.

Kuigi tegevussuuna 2 eesmärgid ja mõõdikud on seotud taimekahjustajate ja loomataudide leviku ning antibiootikumide kasutamise, on sellel meetmel oluline mõju nii sotsiaalsete sh demograafiliste mõjude, majanduse, loodus- ja elukeskkonna, ja riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korralduse ning avaliku sektori kulude ja tulude mõjuvaldkondadele.

Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud

Tegevussuuna 2 olulised mõjud sotsiaalsete sh demograafiliste mõjude mõjuvaldkonnale avalduvad kolmes sekkumise rühmas – loomatervise (sh karjatervise) parendamine ja AMR vähendamine; taimetervise ja -kahjustajate ning loomataudide seire, analüüs, ennetus ja tõrje; kommunikatsioon ja teadmussiire.

Loomatervise parendamine, AMR vähendamine ja „Üks tervis“ tervikliku lähenemise arendamine vähendab haiguste riskitegureid nii loomakasvatuses kui ka elanikkonna seisukohast. Potentsiaalselt puudutab see kogu elanikkonna tervist ja terviseriske ning on seotud ühe suurima tervise-alase oleviku- ja tulevikuväljakutsega.

Laborite analüüsi- ja ekspertiisivõimekuse suurendamine eeldab laborites töötavate spetsialistide täiendkoolitusi. Ettevõtjate täienduskoolituste vajadust mõjutab nende omavastutuse suurendamine taimetervise, loomade tervise ja heaolu nõuetekohasuse tagamisel.

PõKa 2030 eelnõu ei puuduta metsloomade haiguste seiret. Samas, Eestis tarbitakse suhteliselt palju metsloomade liha, mis võib tarbijatele olla potentsiaalne ohuallikas.

Taime- ja loomatervise, loomaheaolu ja AMR vähendamise teemadel täienduskoolituste süsteemseks pakkumiseks on PõKa 2030 eelnõus ette nähtud teadmussiirde ja täienduskoolitusega seotud sekkumised ja tegevused, mis teevad täiendus- ja ümberõppe kättesaadavaks nii ettevõtjatele kui töötajatele era- ja avalikus sektoris.

Mõju majandusele

Tegevussuuna 2 olulised mõjud majanduse mõjuvaldkonnale avalduvad viies sekkumise rühmas – taimetervise ja -kahjustajate ning loomataudide analüüs, ennetus ja tõrje; loomatervise (sh karjatervise) parendamine ja AMR vähendamine; loomakasvatuse toetusmeetmed; taime- ja loomatervise ning loomaheaolu järelevalve; digiteenuste arenguks tingimuste loomine.

Taimetervise ja -kahjustajate ning loomataudide seire, analüüs, ennetus ja tõrje

Ohtlike taimekahjustajate tõrjemeetmete rakendamise hüvitamine ja otseste taudikahjude kompenseerimine mõjutab kaudselt ettevõtete toetusi. Vabatahtlike taimekahjustajatega seotud riskide juhtimise kavade ning loomataudide tõrjeprogrammide rakendamine võib positiivselt mõjutada karjatervist ning seeläbi ka Eesti põllumajandustoodangu kvaliteeti ning usaldusväarsust. Seeläbi mõjutavad need eeldatavasti positiivselt ka põllumajandustootjate, -toodangu vahendajate ning toiduainetetööstuse ettevõtete konkurentsivõimet eksportturgudel. Nende kavade ja programmide rakendamine võib kaasa tuua muudatusi ka põllumajandustootmise suunitluses, suunates põllumajandustootjaid lisaks toodangu mahule enam oluliseks pidama ka bioohutust ja toodangu kvaliteeti.

Karjatervise paranemisega kaasneb piimakarjades karjatervisekulude (ravimid, müümata jääv toodang, enneaegne praakimine^{40,41}) vähenemine. Kulude vähenemine suurendab eeldatavasti ettevõtete tootlikkust, efektiivsust ja konkurentsivõimet. Võrreldes paljude teiste liikmesriikide tootjatega on Eesti

---

⁴⁰ Mõtus, K., Viira, A.-H., Kalmus, K., Kalmus, P., Kavak, A., Luik-Lindsaar, H. (2018) Katseprojekt näitab häid tulemusi. Põllumehe teataja, oktoober 2018, lk 22–25.

⁴¹ Mõtus, K.; Viira, A.-H.; Kalmus, P.; Kalmus, K.; Kavak, A.; Luik-Lindsaar, H. (2019). Karjatervise programmi rakendamine Eesti piimaveisekarjades - mõju karja tervisele ning ettevõtte majandusnäitajatele. Terve loom ja tervislik toit: Terve loom ja tervislik toit, Tartu, 6.-7.03.2019. Toim. Marko Kass. Tartu: Vali Press OÜ, 131–141.

piimatootjate puhul elusloomade ning vasika- ja veiseliha toodang ühe piimalehma kohta madalam⁴². Karjatervise ning piimalehmade karjas püsimise paranemine võimaldaks Eesti piimatootjatel müüa enam elusloomi. See aitaks maandada piima kokkuostuhinna volatiilsusest tulenevaid riske.

Vabatahtlike taimekahjustajatega seotud riskide juhtimise kavade ning loomataudide tõrjeprogrammide rakendamine võib positiivselt mõjutada ka ettevõtete vahelise koostöö edendamist ning innovatsiooni. Seda läbi uute tootmismeetodite ja teenuste väljatöötamise. Vabatahtlike taimekahjustajatega seotud riskide juhtimise kavade ning loomataudide tõrjeprogrammide rakendamisega, suurema sagedusega seire ja järelevalvega võib ettevõtetele kaasneda halduskoormuse suurenemine. Halduskoormuse suurenemist aitaks pidurdada uute digiteenuste turule toomine.

Loomatervise (sh karjatervise) parendamine ja AMR vähendamine

Vabatahtlikud süsteemsed tegevused nagu loomaheaolu alane märgistus, kvaliteediprogrammid, loomataudide tõrjeprogrammid, karjaterviseprogrammid jms loovad eelduse kvaliteetsemate ning tarbijate ja ühiskonna ootustele enam vastava toodangu pakkumiseks. Seeläbi võib suureneda Eesti loomakasvatustoodangu kvaliteet ja konkurentsivõime ning loomakasvatuse suunitluses võib lisaks tooraine mahule olulisemaks muutuda loomaheaolu ja toodangu kvaliteet. See on ka üks võimalus, mille abil suurendada loomakasvatusega tegelevate ettevõtete jaoks toodangu hinda. Nt, väidetavalt on Rootsis tänu märgi „Svensk kött“ kasutamisele pörsaste hinnad Läänemere äärsete riikide kõrgeimad⁴³.

Nii nagu ka tegevussuuna 1 puhul, tuleb ka tegevussuuna 2 puhul tõdeda, et teaduskirjanduses^{44,45} leitakse, et toiduainete puhul nähtamatute omaduste nagu sotsiaalse kasu või avaliku hüve nõ turustamine on seni sageli edutu, vajab riigipoolset institutsionaalset tuge ning edasisi uuringuid sobivate ja toimivate ärimudelite leidmiseks. Teadlikkuse suurendamiseks ja selliste süsteemide loomiseks oleksid sobilikud eelkõige nõuannet, teadmussiiret, innovatsiooni ja koostööd puudutavad sekkumised. PõKa 2030 eelnõu tegevussuuna 2 kommunikatsiooni ja teadmussiiret puudutavad sekkumised selles valdkonnas ettevõtjate ja spetsialistide teadmiste suurendamise tegevusi ette ei näe.

Samuti eeldab loomaheaolu märgistuste ja kvaliteediprogrammide kasutusele võtmine tarneahelas loomaheaolu läbipaistvuse ja jälgitavuse parandamist. Selleks on vaja nii loomaheaolu automaatse seire (andurid jm tehnoloogia lautades) kui ka tarneahela sees osapoolte vahelise andmevahetuse arendamist. See eeldab omakorda vastavate digiteenuste arendamist. Tegevussuuna 2 kavandatavad sekkumised sisaldavad küll digiteenuste arenguks võimaluste loomist, kuid eelkõige riiklike registrite korrastamise ja aruandluse vähendamise aspektist.

Loomakasvatuse toetusmeetmed

Loomsete kõrvalsaaduste kogumise ja kahjutustamise kompenseerimise jätkamine mõjutab ettevõtete toetusi ning on oluline selleks, et loomseid kõrvalsaadusi ei viidaks kulude kokkuhoiu eesmärgil loodusesse, kus need võivad põhjustada haiguste levikut nii metsloomadele kui inimestele.

Läbi toetusskeemide kõrgemate loomatervise ja heaolustandardite rakendamine mõjutab ettevõtete toetusi ning on eelduseks loomatervise ja heaolu taseme parandamiseks Eestis.

---

⁴² Eesti Maaülikool (2015) Eesti põllumajandustootjate konkurentsivõimelisus Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika tingimustes. Projekti lõpparuanne, lk 50–51.

⁴³ Jansik, C. (2018) Competitiveness comparison of meat chains around the Baltic Sea. Ettekanne Lihafoorumil 2018. <https://www.pikk.ee/wp-content/uploads/2018/01/L%C3%A4%C3%A4nemere-riikide-lihasektori-konkurent-siv%C3%B5ime.pdf>

⁴⁴ Lusk, J.L. (2018) Separating Myth from Reality: An Analysis of Socially Acceptable Credence Attributes. Annual Review of Resource Economics. Vol. 10: 65-82.

⁴⁵ Sheldon, I.M. (2017) Certification Mechanisms for Credence Attributes of Foods: Does It Matter Who Provides Diagnosis? Annual Review of Resource Economics. Vol. 9: 33-51.

Taime- ja loomatervise ning loomaheaolu järelevalve

Uue EL kontrollimääruse rakendumisel vaadatakse üle rikkumiste korral rakendatavate meetmete tõhusus ja kehtivad karistused. Sellega võib kaasneda maksude või tasude suurenemine. Samas võidakse suurendada paindlikkust madala riskiga loomakasvatustevõtete jaoks, mis vähendaks eeldatavasti nende halduskoormust. Samas võib sellise paindlikkusega kaasneda oht, et madalama riskiga ettevõtetes muututakse sisemiste kontrolliprotseduuride osas lohakamaks.

Digiteenuste arenguks tingimuste loomine

E-riigi võimaluste arendamine, registrite korrastamine, aruandluse vajaduse ning andmete mitu korda esitamise vajaduse vähendamine mõjutavad positiivselt infoühiskonna arengut. Lisaks ettevõtete ja riigi vahelise vabatahtliku andmevahetuse arendamisele tuleks arendada ka ettevõtete vahelist andmevahetust, et oleks võimalik kasutusele võtta näiteks tarbijale suunatud loomaheaolu märgistust, mis suurendaks läbipaistvust ja jälgitavust tarneahelas alates loomakasvatajast kuni tarbijani.

Kuidas positiivset mõju suurendada:

- Bio- ja ringmajanduse sekkumise rühmas tuleks lisaks loomsete kõrvalsaaduste efektiivsemale kõrvaldamisele tähelepanu pöörata ka muudele (nt taimsetele) kõrvalsaadustele ja jäätmetele. Lisaks kõrvaldamisele tuleks enam tähelepanu pöörata nende väärindamisele ja taaskasutamisele.

Mõju loodus- ja elukeskkonnale

Tegevussuunal 2 on oluline mõju looduskeskkonnale loomakasvatuse toetusmeetmete sekkumise rühma kaudu. Loomsete kõrvalsaaduste kogumise ja kahjutustamise kompenseerimisega jätkamine aitab ära hoida võimalust, et loomakorjused jäetakse nõ metsa alla, kus neist saavad potentsiaalsed nakkusallikad nii metsloomadele kui inimestele ning veekogude reostusallikad.

Kui loomakasvatuses kasutatakse vähem ravimeid, sh antibiootikume, siis nii loomade väljaheidetega kui ka nõ inimeste kaudu tuleb vähem jääkaineid loodus- ja elukeskkonda (sh veekogud, mullad). Seetõttu on loomade tervise ja heaolu parendamise ning antibiootikumide kasutamise vähendamisega seotud eesmärgid ja tegevused äärmisel olulised ka loodus- ja elukeskkonna seisukohast ning 2030. aasta perspektiivis nende olulisus suureneb.

Kuidas positiivset mõju suurendada:

- PõKa 2030 eelnõu peaks lisaks karantiinsetele taimekahjustajatele enam tähelepanu pöörama ka Eestis levinud tavapärastele taimehaigustele nagu nt helelaiksus jt, kuna just need põhjustavad suure osa taimekaitsevahendite kasutusest. Selleks tuleks põllumajandustootjaid suunata resistentsimate sortide kasutamisele. Seeläbi väheneks taimekaitsevahendite kasutamine. Samuti tuleks täpsustada tõrjekriteeriume, et tõrjumine ei toimuks liiga vara ega liiga hilja (liigne taimekaitsevahendite kasutamine, mis ei aita ära hoida kahju saagile).

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele

Tegevussuuna 2 olulised mõjud riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korralduse ning avaliku sektori kulude ja tulude mõjuvaldkonnale avalduvad viies sekkumise rühmas – loomatervise (sh karjatervise) parendamine ja AMR vähendamine; digiteenuste arenguks tingimuste loomine; kommunikatsioon ja teadmussiire; taimetervise ja -kahjustajate ning loomataudide seire, analüüs, ennetus ja tõrje; taime- ja loomatervise ning loomaheaolu järelevalve.

Karjatervise parandamise ja AMR vähendamisele suunatud tegevused nõuavad ka avalikult sektorilt suuremaid muudatusi nii seadusandluses, toetusmeetmetes kui koostöös sektori ja teiste osapooltega. Selleks vajalikud tegevused ja programmid suurendavad seotud asutuste tööülesannete hulka ning kulusid.

Digiteenuste arendamine toob kaasa avaliku sektori asutuste ja töötajate kohanemise vajaduse. Digiteenuste arendamiseks tingimuste loomine suurendab seotud asutuste arendustööga seotud tööülesannete hulka samal ajal kui teenused ise võivad ka tööülesannete hulka vähendada. Digiteenuste arenguks tingimuste loomisega kaasnevad paratamatult kulud.

Taime- ja loomatervise ning loomaheaolu alase teadlikkuse suurendamine nõuab ka teadmussiirde programmide märkimisväärset arendamist, mis suurendab sellega seotud asutuste tööülesannete hulka ja kulusid.

Tõhusama taimetervise ja loomataudide seire, analüüsi ning järelevalvega kaasneb riigiasutuste tihedam koostöö, see mõjutab asutuste töökoormust, kulusid ja töötajate koolitusvajadust. Laborite võimekuse suurendamine eeldab vastavate investeeringute tegemist. Seire, tõrje ja analüüsi mahtude suurendamine eeldab ka tööülesannete muutumist ning kulude suurenemist.

Taime- ja loomatervise ning loomaheaolu järelevalve ulatuse suurendamine suurendab sellega seotud asutuste tööülesannete hulka ning kulusid

2.4.1.3. Tegevussuund 3: toiduohutus

Probleemid ja väljakutsed

Tegevussuuna 3 hetkeolukorra kirjelduses on esitatud peamised toiduohutusega seonduvad probleemid ja väljakutsed:

- hea olukorra hoidmiseks ning uute riskide (nt uued tehnoloogiad, keskkonna riskid) maandamiseks on vajalik kõigi osapoolte pidev panustamine toiduohutuse tagamisse;
- esineb tervisestatistika puudujääke toidutekkeliste nakkushaiguste osas. Samuti ei ole piisav toidutekkeliste haiguspuhangute väljaselgitamise süsteem;
- vajadusel tuleb ajakohastada õigusakte võttes arvesse uusi teadusandmeid ja riskitegureid nagu e-kaubandus, otseturundus, globaliseerumine, tehnoloogiate areng, kliimamuutused, tarbijate toiduvalikute suunamise vajadus (nt toitumisalased valikud) jne;
- tulenevalt uutest riskiteguritest, teadusandmetest ja muudest mõjuteguritest lisandub järelevalveasutuste ülesannete hulka uusi valdkondi (nt toidupettused, toidu reformuleerimine, AMR) ja seeläbi suureneb koormus. Samuti peab riigi järelevalvesüsteem olema valmis võimalikeks eriolukordadeks;
- järelevalveasutuste prioriteet on praegu eelkõige seotud otseste rahvatervise riskidega (toidutekkelised nakkushaigused) kuid pikaajalise mõjuga riske (nt saasteained, lisained, GMO) on seni hinnatud ebapiisavalt. Võtmetähtsusega on süsteemne lähenemine prioriteetide seadmisel, et hinnatud oleksid kõik riskitegurid;
- pädevatele asutustele pandud kohustuste täitmise ja laboriteenuste arendamise (nt vananeva aparatuuri uuendamine laborites) ressursid on piiratud ja ei võimalda kõikide ülesannete (seired, uurin-gud, tarbijate ja toidukäitlejate ootused) järjepidevat/süsteemset täitmist. Toidukäitlejate jaoks oluline ühetaoline järelevalve ei ole alati tagatud, mis võib soodustada ebaõiglast konkurentsi;
- järelevalve koormus on suurenenud ka seoses toidukäitlejate arvu kasvuga viimase 5 aasta jooksul (33%). Toidukäitlejate teadlikkus toiduohutusest on üldiselt kasvanud, kuid on veel ebaühtlane;
- ettevõtetele tehtud ettekirjutused on peamiselt seotud ruumide ja seadmete mittevastavustega ja üldiste hügieeninõuete eiramisega käitlemisel, samuti toidu märgistusega ning jälgitavusega. Viimasel ajal on suurenenud ettekirjutuste arv seoses toidu märgistuse ning enesekontrollisüsteemi toimivusega, vähenenud on ettekirjutuste arv seoses ruumide ja seadmete mittevastavustega ning üldiste hügieeninõuete eiramisega käitlemisel ja personaliga;
- toidu ohutuse eest vastutavad toidukäitlejad peavad toime tulema järjest suuremate väljakutsetega, mis tulenevad erinevatest riskiteguritest;

- esindusorganisatsioonide suutlikkus oma liikmeid kaasata ja kõigi huve esindada on ebaühtlane;
- tähelepanu vajab toidukäitlejate süsteemne teavitamine uutest nõuetest. Kuigi Eestis on toimiv nõuandesüsteem, on toidutöötlemise valdkonnas vaid üks kutsetunnistusega konsulent;
- lisaks toidukäitlejatele vajab tähelepanu ka tarbijate teadlikkus toiduohutuse osas ja oskus teha teadlikult tervist toetavaid valikuid. Tarbijate toiduohutuse alast teadlikkust ei ole Eestis uuritud;
- tarbijale suunatud süstemaatilisi toiduohutuse teemalisi teavitamisprogramme ei ole läbi viidud ja võib eeldada, et teadlikkus on ebaühtlane;
- tarbija on ostuvalikute tegemisel keerulises olukorras, tihti on tema valikute tegemisel aluseks uskumused ja müüdid ning mitte teaduspõhine informatsioon. Ostutotsust mõjutab ka tootele tehtav turundus. Samuti on probleemiks, et tarbijatel puuduvad praegu Eestis tugevad esindusorganisatsioonid.

Eesmärgid ja mõõdikud

Tegevussuuna 3 eesmärgid, mõõdikud, mõõdikute algtasemed ja mõõdikute soovitatavad trendid (sihtväärtused) on toodud tabelis 16.

Tabel 16. Tegevussuuna 3 eesmärgid ja mõõdikud

Eesmärk	Mõõdikud	Algtase	Trend
Eestis toodetud ja tarbitav toit on ohutu	Toiduohutuse baromeeter	100	Toiduohutuse tase suureneb
Tarbija teadlikkus toiduohutusest on kõrge ja tehtud valikud on tervist toetavad	Tarbija teadlikkuse baromeeter	100	Tarbija teadlikkus toiduohutusest paraneb

Allikas: PõKa 2030 eelnõu (seisuga 25.04.2019).

Sekkumised

Tegevussuuna 3 hetkeolukorra kirjelduses toodud probleemide ja väljakutsetega toimetulekuks on kavandatud hulk sekkumisi ja tegevusi. Edasise analüüsi tarbeks koondati sarnast liiki või sarnast eesmärki saavutada aitavad sekkumised ja tegevused rühmadesse (tabel 17). Seejuures võib üks sekkumine või tegevus kuuluda rohkem kui ühte sekkumise rühma.

Tabel 17. Tegevussuuna 3 sekkumise rühmad

Sekkumise rühm	Detailne sekkumine
Toiduohutuse alaste õigusaktide ajakohastamine ja väljatöötamine	Toiduohutuse tagamiseks panustatakse otsekohaldavate EL-i õigusaktide jm abinõude ajakohastamise ning vajadusel uute väljatöötamise sh toidu tarneahela läbipaistvuse suurendamiseks.
	Analüüsitakse toiduohutuse valdkonda reguleerivate riigisiseste õigusaktide ajakohastamise ja täiendamise vajadust, sh kohustusliku toiduohutuse koolitusele ning koolituste läbiviijale esitatavate nõuete kehtestamist, motivatsioonimeetmeid toiduohutuse tagamiseks (nt <i>bonus-malus</i> põhimõte – järelevalvetasu sõltub -tulemustest).
	EL kontrollimäärus rakendamisega vaadatakse üle rikkumiste korral rakendatavad meetmed.
	Rakendatakse EL õigusest tulenevat toiduohutuse meetmete päidlikkust.
	Rakendatakse mitmeaastasel kontrollikaval baseeruv süsteemne riskipõhine järelevalve.
	Tõstetakse järelevalve efektiivsust ja ühetaolisust, sh tagatakse laborite võimekus, panustatakse uute riskidega seonduva järelevalve arendamisele nagu uuendtoit, e-kaubandus jms.
	Riik pöörab suuremat tähelepanu pikaajalise mõjuga riskidele tehes tõhusamat järelevalvet (sh suurendatakse seirete mahtusid).
Toiduohutuse alase järelevalve tõhustamine	Laborite võimekuse tagamisel pööratakse suuremat tähelepanu sellele, et tagatud oleks kvaliteetne (sh kaasaegse aparatuuri olemasolu) teenus, sh pädevate asutuste vajadustest lähtuv teenus.
	Rakendatakse mitmeaastasel kontrollikaval baseeruv süsteemne riskipõhine järelevalve.
	Tõstetakse järelevalve efektiivsust ja ühetaolisust, sh tagatakse laborite võimekust, panustatakse uute riskidega seonduva järelevalve arendamisele nagu uuendtoit, e-kaubandus jms.
	Rakendatakse EL õigusest tulenevat toiduohutuse meetmete päidlikkust.
	Riik pöörab suuremat tähelepanu pikaajalise mõjuga riskidele tehes tõhusamat järelevalvet (sh suurendatakse seirete mahtusid).
Rahvusvaheline koostöö	Laborite võimekuse tagamisel pööratakse suuremat tähelepanu sellele, et tagatud oleks kvaliteetne (sh kaasaegse aparatuuri olemasolu) teenus ning pädevate asutuste vajadustest lähtuv teenus.
	Analüüsitakse motivatsioonimeetmeid toiduohutuse tagamiseks (nt <i>bonus-malus</i> põhimõte – järelevalvetasu sõltub -tulemustest).
	Osaletakse rahvusvaheliste organisatsioonide töös, et saada osa informatsioonist ja osaleda otsustusprotsessis.
	Kaalutakse ja vajadusel töötatakse välja käitlejatele suunatud toiduohutuse juhendmaterjale.

Kommunikatsioon, teavitust ja teadmussuure	Aidatakse kaasa eriala- ning tarbija-organisatsioonide toiduohutuse alase pädevuse tõstmisele ja tegevuste elluviimisele.
	Jätkatakse käitlejate toiduohutuse alaste koolituste läbiviimise toetamist.
	Avalikkuse paremaks informeerimiseks ja usaldusväärse tagamiseks teavitatakse neid regulaarselt ja süsteemsel toiduohutuse olukorrast, mis hõlmab järelevalvetulemuste analüüsi ning infot uute riskide kohta ja vajadusel soovitusi nende maandamiseks.
	Töötatakse välja baromeeter, mille kaudu saab monitoorida toiduohutuse olukorra muutusi erinevate mõjukomponentide kaudu (nt pestitsiidijääkide, akrüülamiidi, dioksiini sisaldus, salmonelloosi haigestumine inimestel jne).
	Tarbija toiduteadlikkust tõstetakse süstemaatiliste tegevustega nagu nt erinevad programmid ja kampaaniad.
	Töötatakse välja baromeeter, mille kaudu saab monitoorida tarbija teadlikkust toiduohutuse osas ja hinnata oskust teha tervist toetavaid valikuid.
	Jätkatakse süsteemse teadmussuure tegevusega toiduohutuse teemadel ja täiendatakse seda tarbijatele ja teatud sidusrühmadele (nt õpetajad, esmatasandi tervishoiutöötajad ja toitumisoostajad) suunatud teavitustegevustega, et nad omaksid laiapõhjalist, ajakohast ja teaduspõhist teavet toiduohutuse kohta.
	Toiduohutuse koolitusmoodulit laiendatakse toiduhügieenil teistele toiduohutuse teemadele.
Toiduohutuse alase seire tõhustamine	Analüüsitakse kohustusliku toiduohutuse koolituse ning koolituste läbiviijale esitatavate nõuete kehtestamist.
	Riik pöörab suuremat tähelepanu pikaajalise mõjuga riskidele tehes tõhusamat järelevalvet (sh suurendatakse seirete mahtusid).
	Ekspordivõimekuse suurendamiseks viib riik ellu sihtkohariikide poolt nõutavaid täiendavaid tegevusi, sh nõuete kohasuse kontroll, seire jms.
	Analüüsitakse toidutekkeliste haiguspuhangute põhjuste väljaselgitamise süsteemi, vajadusel tõhustatakse toidutekkeliste haiguspuhangute põhjuste väljaselgitamise süsteemi.
Ametkondlik koostöö ja strateegiline planeerimine	Töötatakse välja baromeeter, mille kaudu saab monitoorida toiduohutuse olukorra muutusi erinevate mõjukomponentide kaudu (nt pestitsiidijääkide, akrüülamiidi, dioksiini sisaldus, salmonelloosi haigestumine inimestel jne).
	Suurendatakse koostööd erinevate osapoolte vahel, sh teadus- ja järelevalveasutused, eriala- ning tarbijaid esindava organisatsioonidega.
Vabatahtlike kavade, programmide ja märgistuse rakendamine	Töötatakse välja baromeeter, mille kaudu saab monitoorida toiduohutuse olukorra muutusi erinevate mõjukomponentide kaudu (nt pestitsiidijääkide, akrüülamiidi, dioksiini sisaldus, salmonelloosi haigestumine inimestel jne).
	Analüüsitakse tarbija tervist toetavaid valikuid suunava vabatahtliku märgistuse loomist ja/või rakendamist, sealjuures arvestades võimalusel EL ülest lähenemist.
	Kaalutakse võimalust luua tarbijasõbralik teavitussüsteem käitleja toiduohutuse olukorrast (nt Smiley süsteem).
	Riik julgustab ja toetab sektorit enam rakendama vabatahtlike kvaliteedisüsteeme (nt ISO, BRC).

Tuvastatud mõjud

Kokkuvõtlikult on tegevussuuna 3 tuvastatud mõjud mõjuvaldkondade kaupa esitatud tabelis 18. Tegevussuuna 3 mõjud avalduvad sotsiaalsete, sh demograafiliste mõjude mõjuvaldkonnas, riigi julgeoleku ja välissuhete, majanduse, loodus- ja elukeskkonna ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korralduse ning avaliku sektori kulude ja tulude mõjuvaldkondades. Tegevussuuna 3 puhul esineb kõikides nimetatud mõjuvaldkondades olulisi mõjusid.

Tabel 18. Tegevussuuna 3 mõjud mõjuvaldkondade kaupa

	1. Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud	2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele	3. Mõju majandusele	4. Mõju loodus- ja elukeskkonnale	5. Mõju regionaalarengule	6. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele
Toiduohutuse alaste õigusaktide ajakohastamine ja väljatöötamine						
Toiduohutuse alase järelevalve tõhustamine						
Rahvusvaheline koostöö						
Kommunikatsioon, teavitust ja teadmussuure						
Toiduohutuse alase seire tõhustamine						
Ametkondlik koostöö ja strateegiline planeerimine						
Vabatahtlike kavade, programmide ja märgistuse rakendamine						
Tuvastatud mõju						
Oluline mõju						

Olulised mõjud

Järgnevalt hinnati tuvastatud mõjude olulisust. Tegevussuuna 3 olulised mõjud mõjuvaldkondade lõikes on esitatud tabelis 19.

Tabel 19. Tegevussuuna 3 olulised mõjud mõjuvaldkondade lõikes

Mõjuvaldkond	Mõju alavaldkond	Sekumise rühm	Mõju siht-rühm	Mõju olulisus				Koondhin-nang mõju olulisusele	Mõju avaldumisega seotud ajaolude kirjeldus
				ulatus	sagedus	siht-rühma suurus	ebasoovi-tavate mõ-jude risk		
1. Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud	- Hoolekandea- ja tervishoiuteenuste korraldus ja inimeste ter- vis	- Toiduohutuse alase järelevalve tõhustamine - Rahvusvaheline koostöö - Kommunikatsioon, teavitust ja teadmussuure - Toiduohutuse alase seire tõhus- tamine - Ametkondlik koostöö ja strateegiline planeerimine - Vabatahtlike kavade, programme ja märgistuse rakendamine	Elanikud	KESK- MINE	SUUR	SUUR	VÄIKE	OLULINE	- Laborite võimekus on eeldus seire ja järelevalve tegemiseks ja võimaldab kriisisi- tuatsioonides kiirelt reageerida. - 2030. aasta perspektiivis on üha olulisem, et e-kaubandus oleks järelevalve all ja, et toiduohutus oleks tagatud. - Rahvusvaheline koostöö on riigi tasandil võimekuse tagamiseks vajalik (EL toi- duohutus on maailma parim). - Käitlejatele suunatud koolitused ja toiduohutuse materjalid muutuvad olulisemaks kui väikekäitlejaid tuleb juure. - Väga oluline on teiste sihtrühmade kaasamine (nt õpetajad, esmatasandi tervishoi- tutõõtjad jne) toiduohutuse alasesse teadmussuuresse. - Kui seiremahutsid suurendatakse, siis pikaajalistele riskidele suurema tähelepanu pööramine on oluline. Oht on, et kui osadele riskidele pööratakse suuremat tähele- panu, siis teistele selle arvelt pööratakse vähem tähelepanu. - Praegu ei teata piisavalt toidutekkeliste haiguspuhangute põhjuseid. Seda peab pa- randama, et osata tegutseda haiguspuhangute korral. - Järelevalvesteem on Terviseamet ja VTA – Terviseamet tuvastab haiguspuhangu ja VTA peaks sellele reageerima. Seega, ametkondade omavaheline koostöö mõju- tab tarbijaid ja elanikke palju. - Tarbija valikuid suunavaid vabatahtlikud märgistusteemide puhul on võtmeküsimu- seks, kuidas neid rakendatakse. - Vabatahtlikel kvaliteedijuhtimise süsteemidel on ka toiduohutuse alane mõju. Kui ettevõtte rakendab midagi, mida ei nõuta, siis on enamasti ka toiduohutuse enese- kontrolli süsteem parem.
2. Riigi julge- olek ja välissuh- ted	- Suhted välis- riikide ja rah- vusvaheliste or- ganisatsioonide- ga	- Rahvusvaheline koostöö	Avalik sektor	KESK- MINE	KESK- MINE	VÄIKE	VÄIKE	OLULINE	- Rahvusvaheline koostöö eeldab selles osalemist ja saadava info läbitöötamist. Rahvusvaheline koostöö on riigi tasandil võimekuse tagamiseks vajalik.
3. Majandus	- Põllumajan- duse, kalama- janduse ja toi- duainete töö- tuse areng	- Toiduohutuse alaste õigusaktide ajakohastamine ja väljatöötamine - Toiduohutuse alase järelevalve tõhustamine - Kommunikatsioon, teavitust ja teadmussuure - Toiduohutuse alase seire tõhus- tamine.	Ettevõtjad	VÄIKE	KESK- MINE	SUUR	VÄIKE	OLULINE	- Toiduohutuse alaste õigusaktide täiendamine, järelevalve ja seire tõhustamine ning teadmussuure mõjutavad positiivselt Eestis toodetava, töödeldava ja tarbitava toidu ohutust.
4. Loodus- ja elukeskkond	- Elukeskkond, sh elutingimise- sed ja heaolu	- Toiduohutuse alase järelevalve tõhustamine - Kommunikatsioon, teavitust ja teadmussuure	Elanikud ja ettevõt- jad	KESK- MINE	KESK- MINE	KESK- MINE	VÄIKE	OLULINE	- Toiduohutuse alase järelevalve tõhustamine vähendab riski, et impordiga kaasneb toidutekkeline haiguspuhang. - Toiduohutuse alase teadlikkuse suurendamine suurendab nii elanike kui ettevõtete valmisolekut toidutekkelisteks haiguspuhanguteks.
6. Riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldus ning avaliku sektori kulud ja tulud	- Riigi- ja koha-liku omavalit- suse asutuste korraldus - Avaliku sek- tori rahasta- mine, sh kulud ja tulud	- Toiduohutuse alase järelevalve tõhustamine - Kommunikatsioon, teavitust ja teadmussuure - Toiduohutuse alase seire tõhus- tamine - Rahvusvaheline koostöö	Avalik sektor	VÄIKE	KESK- MINE	KESK- MINE	VÄIKE	OLULINE	- Järelevalve ja seire tõhustamine suurendab seotud asutuste tööülesannete hulka ja kulusid. - Teadmussuure korraldamine suurendab sellega seotud asutuste tööülesannete hulka ja kulusid. - Rahvusvahelises koostöös osalemisega kaasnevad kulud.

Kuigi tegevussuuna 3 eesmärgid ja mõõdikud on seotud sotsiaalsete ja demograafiliste ning majanduse mõjuvaldkondadega, on sellel meetmel oluline mõju ka riigi julgeolekule ja välissuhetele, loodus- ja elukeskkonnale ning riigi ja kohalike omavalitsuste asutustele.

Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud

Tegevussuuna 3 olulised mõjud sotsiaalsete sh demograafiliste mõjude mõjuvaldkonnale avalduvad kuues sekkumise rühmas – toiduohutuse alase järelevalve tõhustamine, rahvusvaheline koostöö, kommunikatsioon, teavitust ja teadmussuure, toiduohutuse alase seire tõhustamine, ametkondlik koostöö ja strateegiline planeerimine, vabatahtlike kavade, programmide ja märgistuse rakendamine.

Toiduohutuse alase järelevalve tõhustamine

Rahvatervise seisukohast on oluline ettevõtete enesekontrolli süsteemide tõhusus. Riiklik järelevalve on ja jääb ka tulevikus olema riskipõhine. Probleemsetes ettevõtetes sagedasem järelevalve teostamine suurendab riigisektori kulusid, kuid aitab kaasa toiduohutuse tagamisele.

EL õigusest tulenev toiduohutuse meetmete paindlikkus loob võrreldes praeguse olukorraga mingil määral eeliseid väikekäitlejatele. Seejuures jäävad kehtima põhihügieeninõuded ning eeltingimus, et toiduohutus peab olema tagatud. Määrus (EÜ) nr 852/2004 toiduainete hügieeni kohta sätestab, et paindlikkus ei tohi kahjustada toiduhügieeni eesmärkide saavutamist. Eeltoodust tingituna meetmete paindlikkus rahvatervist oluliselt ei mõjuta. Samas on väikekäitlejatele paindlike tingimuste seadmisel positiivne majanduslik mõju, kuna see loob võimaluse uutele ettevõtjatele valdkonda sisenemiseks. Võib eeldada, et enamik väikekäitlejaid tegutseb tarbijatele lähedal, st linnades või linnade lähistel, kuid neile soodsamate tingimuste võimaldamine võib ka regionaalarengule positiivselt mõjuda. Seega on antud sekkumisel eeldatavasti positiivne mõju ka tegevussuuna 6 eesmärkide saavutamisele.

Riiklikus seires ja järelevalves pikaajalistele riskidele suurema tähelepanu pööramine on oluline, kuid eeldab seiremahtude suurendamist. Kavandatava toiduohutuse baromeetri alusel oleks võimalik suurendada seire ja järelevalve mahtusid teatud kriitiliste näitajate lõikes. Samas kaasneb sellega oht, et kui osadele toiduohutuse riskidele pööratakse suuremat tähelepanu, siis teistele riskidele pööratakse nende arvelt vähem tähelepanu. Oluline on, et kõikide riskide osas tagatakse optimaalne seire ja järelevalve maht ning kriitiliste ja pikaajaliste riskide osas tagatakse suurendatud seire ja järelevalve maht kuni vastavate riskide olulise vähenemiseni.

Seire ja järelevalve tegemise eelduseks on omakorda laborite võimekuse tagamine. Eriti oluline on see kriisilukordades, kus on vaja kiirelt reageerida ja küsimustele analüüsidele põhinevaid vastuseid saada, nt toidumürgistuspuhangute ajal. Haiguspuhangute ning muud epidemioloogilised uuringud eeldavad patogeeni tüvede uue põlvkonna sekveneerimisvõimekuse ja vastavate platvormide olemasolu ning andmete töötluse ja interpreteerimise oskust laborites. Laborvõimekust tuleb oluliselt tõsta ka toidu võltsimise ning päritolu kindlaks tegemiseks. Uuendtoidu ja e-kaubanduse alase järelevalve tõhustamine on toiduohutuse tagamiseks olulised. Arvestades praeguseid suundumusi on see 2030. aasta perspektiivis kasvava olulisusega.

Motivatsioonist sõltuvad toiduohutuse meetmete rakendamisse tuleb suhtuda ettevaatlikkusega, kuna sellega seoses võivad riskid suurendada. On vastupidise mõju oht, st võidakse hakata tegelikku olukorda rohkem varjama. Lihtsam riiklik järelevalve ei ole tõenäoliselt ettevõtete jaoks kõige olulisem motivatsioon. Oma ettevõtte arendamisele ja konkurentsivõime suurendamisele orienteeritud ettevõtjate motivatsioon on tarbija usaldus nende toodangu suhtes ja läbimüük. Motivatsioonimeetmeks võiks olla ettevõtte eripäradest lähtuvad koolitused ja ettevõttega koostöös lahenduste otsimine. Ettevõtete konkurentsivõime suurendamise seisukohast võiks motiveeriv olla läbi kõrgel tasemel toiduohutuse ja -kvaliteedi oma toodangu eest kõrgema hinna saamine.

Rahvusvaheline koostöö

Rahvusvaheline koostöö on riigi tasandil vajalik selleks, et tagada võimekust erinevate teemade osas. Paljud toiduohutuse alased uuendused on tulnud ja tulevad läbi rahvusvahelise koostöö. EL toiduohutus on maailma parim ja see mõjutab positiivselt ka rahvatervise alast olukorda Eestis. Tihe koostöö Euroopa Toiduohutusameti ning teiste rahvusvaheliste toiduohutusega tegelevate organisatsioonidega võimaldab kaasa rääkida sealsete protsesside ja otsuste kujundamisel Koostöö teadus- ja arendustööpartneritega tagab toiduohutuse alaste teadmiste parema rakendamise ka Eestis, millel on kaudne positiivne mõju rahvatervise tagamisele.

Kommunikatsioon, teavitust ja teadmussuure

Käitlejatele suunatud toiduohutuse alaste teabematerjalide koostamine otseselt tarbijat ei mõjuta, kuid sellel on kaudne positiivne mõju toiduohutusele. Praegu tegeletakse toiduohutuse pikaajalise teadmussuure programmi raames juhend- ja teabematerjalide väljatöötamisega. Kui väikekäitlejate arv suureneb, siis muutub selliste materjalide koostamine ja levitamine järjest olulisemaks.

Teiste sihtrühmade kaasamine täiendusõppesse (nt õpetajad, esmatasandi tervishoitudotajad jne) on väga oluline, sest see on kõige efektiivsem toiduohutuse alase teabe edastamise viis tarbijateni. Toiduohutuse alast teadlikkust tõstetakse ka erialaorganisatsioonide poolt organiseeritud täienduskoolituste kaudu.

Käitlejatele suunatud tasuta koolitused on efektiivsed. Neil osaleb palju inimesi, eriti väikestest ja keskmise suurusega ettevõtetest, kus toiduohutuse ja enesekontrollisüsteemide alane teadlikkus on väiksem. Osaliselt on suur huvi selgitatav sellega, et tegemist on valdkonnaga, kus ettevõtete arv on suurenenud ning toidu käitlemisega on hakanud tegelema ka inimesed, kelle erialane ettevalmistus on hoopis mõnes muus valdkonnas.

Avalikkuse parem informeerimine toiduohutuse olukorrast on oluline, kuid delikaatne küsimus. Valitseb oht tarbijate negatiivseteks reaktsioonideks ning ohutuslase informatsiooni väärsti mõistmiseks. Siiski peab toiduohutuse alane tarbijate teavitamine olema süstemaatiline, nt vahetult eelnevalt grillihooajale tarbijatele suunatud ohutu grillimise nõuannete edastamine. Rahvas mõistab toiduohutust erinevalt, mistõttu peab toiduohutusega seonduv teavitamine olema läbimõeldud ja vastavuses riskikommunikatsiooni reeglitega. Toiduohutuse baromeetri infot on võimalik meedias rahvale suunata, kuna see iseloomustab toiduohutuse alast üldist tendentsi.

Tarbija toiduteadlikkuse suurendamine on oluline, kuid see peab olema hästi läbi mõeldud. Lisaks kampaaniale on vaja programmi. Näitena võib tuua puu- ja köögiviljade tarbimise kampaania „kaalikas kanni ei kasvata“ ning paralleelselt koolipuuvilja ja -köögivilja programmi (toetust).

Toiduohutuse alase seire tõhustamine

Seires pikaajalistele riskidele suurema tähelepanu pööramine on oluline, kuid eeldab seiremahtude suurendamist. Toiduohutuse baromeetri alusel oleks võimalik suurendada seire mahtusid teatud kriitiliste näitajate lõikes. Samas kaasneb sellega oht, et kui osadele riskidele pööratakse suuremat tähelepanu, siis teistele selle arvelt pööratakse vähem tähelepanu. Seega on oluline, et kõikide riskide osas tagatakse optimaalne seire maht ning kriitiliste ja pikaajaliste riskide osas tagatakse suurendatud seire maht vähemalt kuni olukorra stabiliseerumiseni või seonduvate riskide olulise vähenemiseni.

Ekspordivõimekuse suurendamiseks on seires, kuid eelkõige ekspordiga seonduvate ettevõtete enesekontrolli programmides vaja teha sihtkohariikide poolt nõutavaid tegevusi (täiendavate toiduohutuse kriteeriumite tagamine jms), mida EL õigus otseselt ei nõua. Eesti rahvatervist see ei mõjuta, kuid valdkonna majandusliku arengu seisukohast on see väga oluline.

Toidutekkeliste haiguspuhangute põhjuste analüüsimine on väga oluline, kuna praegu väga sageli jäävad haiguspuhangute põhjused kindlaks tegemata või on tegemist nõrga tõendusega (*weak evidence*). Seda tuleb parandada, et osata tegutseda haiguspuhangute korral nii kiiresti kui võimalik ennetades seejuures

võimalikult paljude inimeste haigestumist. See eeldab laborite võimekuse suurendamist. Haiguspuhangu tekkimise põhjuste väljaselgitamine mõjutab tõenäoliselt rahva käitumist toidu ostmisel ja valmistamisel.

Ametkondlik koostöö ja strateegiline planeerimine

Peamiseks järelevalveasutuseks Eestis on VTA, kuid toidu järelevalvet teostavad ka PMA, Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet ning Maksu- ja Tolliamet. Terviseamet tuvastab haiguspuhangu ning toidutekkelise kahtluse olemasolul reageerib sellele koheselt VTA. Ametkondade omavaheline koostöö mõjutab seega tarbijat palju ning võib mõjutada elanikkonna käitumist.

Vabatahtlike kavade, programmide ja märgistuse rakendamine

Tarbijate paremaks toidu kvaliteedi ja –ohutuse alaseks teavitamiseks planeeritakse kasutusele võtta valgusfoori süsteem ja/või *Smile* süsteem, mida mitmetes riikides on eelnevalt edukalt kasutatud. Toiduohutuse alaste süsteemide/märgistuse kasutusele võtmine peab olema hoolikalt läbi mõeldud ning eeldab riikliku järelevalve ning ettevõtete ühisarutelu ning kokkuleppeid.

Vabatahtlikel kvaliteedijuhtimise süsteemidel on olemas toiduohutuse alane mõju. Kui ettevõtte rakendab midagi rohkemat, kui nõutud, siis on reeglina ka toiduohutus ja -kvaliteet paremini tagatud. Mõju on tugevam ja olulisem siis kui lisaks kvaliteedi juhtimisele on süsteemis ka toiduohutuse juhtimise komponent.

Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Rahvusvaheline koostöö nii EL kui rahvusvahelistes arutelu-, ekspert- ja otsuskogudes on oluline nii selleks, et täiendada Eesti ekspertide ja ametnike teadmisi, et olla kursis toiduohutuse alaste suundumustega teistes riikides ning selleks, et tutvustada Eesti toiduohutuse alast olukorda teiste riikide esindajatele.

Mõju majandusele

Tegevussuuna 3 olulised mõjud majanduse mõjuvaldkonnale avalduvad neljas sekkumise rühmas – toiduohutuse alaste õigusaktide ajakohastamine ja väljatöötamine, toiduohutuse alase järelevalve tõhustamine, kommunikatsioon, teavitus ja teadmussiire, toiduohutuse alase seire tõhustamine.

Toiduohutuse alaste õigusaktide täiendamine mõjutab Eestis toidu tootmise ja töötlemise regulatsioone, enesekontrollisüsteeme, seiret ja järelevalvet ning seeläbi ka tarbitava toidu ohutust. Õigusaktide ajakohastamisel on oluline kaasas käia majanduses toimuvate muutustega, näiteks nii väikekäitlejate arvu suurenemisega, uuendtoitude ilmumise ning e-kaubanduse arenguga. Kuigi innovatsioon on oodatud ja suurendab eeldatavasti heaolu, tuleb toiduga seotud innovatsiooni puhul siiski ennekõike tagada toidu ohutus.

Toiduohutuse alase järelevalve tõhustamine mõjutab Eestis toodetava, töödeldava ja tarbitava toidu ohutust. Järelevalve tõhustamisega võib kaasneda ettevõtete halduskoormuse suurenemine. Samal ajal on see eelduseks, et toiduainete tootmine ja pakumine oleks ohutu, vastaks tarbijate ootustele ning ka eksportturgudel esitatavatele nõuetele. Tõhusam järelevalvesüsteem suurendab usaldust Eesti toidu vastu ning pikemas perspektiivis võimaldab Eestis toidu jaoks hoida avatuna rohkem välisurge. See võimaldab maandada riske, aga ka saada kõrgema kvaliteedi ja toiduohutuse tasemega toodete eest kõrgemat hinda (st loob enam lisandväärtust).

Toiduohutuse alane teadmussiire mõjutab Eestis toodetava, töödeldava ja tarbitava toidu ohutust. See võib mõjutada leibkondade valikuid ja otsuseid Eestis toodetud toidu suhtes nii positiivses kui negatiivses suunas, sõltuvalt sellest, milline on toiduohutuse tase ning selle kohta käiv informatsioon. Hästi toimiv teadmussiirde süsteem on eelduseks, et toidu tootmisega tegelevad ettevõtted, sh üha kasvav arv väikekäitlejaid, suudaksid kaasas käia toiduohutuse alaste standardite arenguga.

Toiduohutuse alase seire tõhustamine mõjutab kaudselt Eestis toodetava, töödeldava ja tarbitava toidu ohutust. Usaldusväärne ja laiaulatuslik seiresüsteem loob eeldusi Eesti toidu ekspordiks, seda eriti kolmandate riikide puhul, mille nõuded sageli erinevad ELis toidukäitlejatele ja toidule esitatavatest nõuetest.

Mõju loodus- ja elukeskkonnale

Toiduohutuse alase järelevalve tõhustamine vähendab toiduohutuse riske k.a. toidu impordiga seonduvaid. See vähendab elukeskkonna riskitegureid ning suurendab võimet nende avaldumiseks valmistuda.

Parem toiduohutuse alane teadlikkus suurendab nii elanike kui ettevõtete võimet ennetada või minimeerida toiduga seonduvaid ohtusid, sh toidutekkelisi haiguspuhanguid. See mõjutab eelkõige inimeste keskkonnateadlikkust ning sellega seotud valikuid, nt toidujäätmete käitlemisel.

Vabatahtlike kavade ja programmide rakendamine suurendab nii ettevõtjate kui elanike toiduohutuse ja toitumise alast teadlikkust aga ka toiduohutuse ning tervisliku toitumise taset. Lisaks toiduohutusele ja tervislikule toitumisele on vabatahtlikud programmid sageli seotud keskkonnasõbralike või loomahaolu suurendavate tootmispraktikate rakendamisega esmatootmises.

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele

Kuna PõKa 2030 eelnõus toodud sekkumised ja tegevused eeldavad üldjuhul riigiasutuste poolset elluviimist, siis mõjutavad need nii riigiasutuste tööülesandeid (asutuste korraldust) kui avaliku sektori kulusid. Avaliku sektori asutuste tööülesandeid mõjutavad tegevussuuna 3 puhul enam toiduohutuse alase seire ja järelevalve tõhustamine, ametkondliku koostöö ja strateegilise planeerimise suurendamine, aga ka rahvusvaheline koostöö ning kommunikatsiooni ja teadmussiirde tegevused. Avaliku sektori kulusid mõjutavad eeldatavasti enam toiduohutuse alase järelevalve ja seire tõhustamine ning kommunikatsiooni ja teadmussiirde alased tegevused.

2.4.1.4. Tegevussuund 4: kvaliteetsed sisendid põllumajanduses

Probleemid ja väljakutsed

Tegevussuund 4 hõlmab põllumajandussaaduste tootmiseks vajalikke sisendeid, sh põllumajandusmaad, vett, taimset paljundusmaterjali ja põllumajandusloomi. Tegevussuuna 4 fookuses on ressursside jätkusuutlik kasutamine ning sordi- ja tõuaretuse asjatundlik suunamine, võttes arvesse kliimamuutuste negatiivset ja positiivset mõju. Seeläbi panustab tegevussuund 4 ka tegevussuuna 5 eesmärkide saavutamisesse.

Tegevussuuna 4 hetkeolukorra kirjelduses on esitatud neli suuremat probleemide ja väljakutsete rühma – 1) põllumajandusmaa ja muld; 2) vesi ja maaparandus; 3) sordiaretus ja taimne paljundusmaterjal ning 4) põllumajandusloomad ja tõuaretus.

Põllumajandusmaa ja mulla jaotuses on eelnõus probleemide ja väljakutsetena esitatud:

- Põllumajandusmaa on Eestis ekstensiivses kasutuses ning ligikaudu viiendik põllumajandusmaast on mahepõllumajanduslikus kasutuses. Samas on nii loomkoormus kui ka maakasutuse intensiivsus riigisiselt väga ebahühtlased. Ühelt poolt tekitab ebahühtlus intensiivsemalt kasutatud piirkondades keskkonnasurvet, teisalt võib osa maast jääda põllumajandusliku kasutusest.
- Viimasel kümnendil on tuhandeid hektareid põllumajandusmaid hoonete ehitamise või teede rajamise tõttu taastumatult põllumajanduslikust kasutusest välja läinud ja muld on pöördumatult hävitatud. Selle edasiseks vältimiseks tuleb rakendada tõhusaid põllumajandusmaa ja põllumuldade kaitsemeetmeid.

- Eesti põllumuldade peamised probleemid on orgaanilise aine vähenemine, tihenemine, kuivendus-süsteemide amortiseerumine ja sellega seotud muldade kasutuse piiramine, muldade kurnamine (toitainearvu vähenemine) ning piirkonniti ka hapestumine. Andmeid põllumuldade bioloogilisest seisundist on vähe.
- Eesti üldine IT-suutlikkus on kõrge ja meie põllumehed uuendusmeelsed. Põllumajanduses kasutatakse üha enam kaasaegseid seadmeid ja tehnoloogiat, kuid see nõuab jätkuvat arendamist. Olemas on põllumuldade agrokeemiliste näitajate digitaalne andmekogu ja põllumajanduses on alustatud IT lahenduste rakendamist. Tehnoloogia pakutavaid võimalusi (sh erinevad digilahendused) tuleb paremini ära kasutada nii põllumajanduses kui ka järelevalves.

Vee ja maaparanduse valdkonnas on eelnõus probleemide ja väljakutsetena välja toodud:

- Maaparandussüsteemide toimimine on eelduseks üle poole põllumajandusmaa sihtotstarbelisele kasutamisele. Kuigi kümnekond aastat toetatud maaparandusinvesteeringud on aidanud põllumajandusmaa kuivendusseisundi halvenemist pidurdada, ei ole see küllaldane.
- Suurem osa maaparandussüsteemidest on üle 30 aasta vanad ja vajavad korrastamist. Nende paiknemine paljude erinevate maaomanike maal tingib vajaduse majandada maaparandussüsteeme ühistegevuse kaudu. Riigi poolt korrashoitavate ühisesvoolude maaparandushoid on ebapiisav.

Sordiaretuse ja taimse paljundusmaterjali valdkonna probleemid ja väljakutsed on:

- Suurenenud on nõudlus mahepõllumajanduslikuks tootmiseks sobivate sortide järele.
- Jätkuvalt tuleb tegeleda tootmispõldudel tuulekaera kui ühe olulise saagikao põhjuse vähendamisega.
- Sertifitseeritud seemnekartuli ja kvaliteetse puuvilja- ja marjakultuuride istutusmaterjali tootmisel on kasvuruumi.
- Kliima tõttu on Eesti taimse paljundusmaterjali, eriti puuvilja- ja marjakultuuride tootjatel soodsamates kliimatingimustes tegutsevate tootjatega keeruline konkureerida.
- Probleemne on Eestis oma tarbeks seemne tootmise korral see kui omatarbeks toodetud seemne kasutamisel ei järgita õiglase tasu maksmise kohustust sordiomanikele. Seeläbi sordiomanikud ei saa õiglast tasu, mis omakorda võib piirata Eestis kasutada olevate sortide valikut.

Põllumajandusloomade ja tõuaretusega seotud probleemid ja väljakutsed on:

- Sööda kvaliteet (toiteväärtus) sõltub kasvatatavast põllukultuurist, kasvupiirkonnast, koristamise ajast ja tehnikast. Kõige madalam on isevarustus proteiinsöötadega, lisaks tuuakse proteiinirikkeid õlikooke sisse kolmandatest riikidest.
- Lihaveiste osas on esindatud palju erinevaid tõuge ning ei ole selgelt välja selekteerunud Eesti oludesse sobivad parimad tõud.
- Loomakasvatuse- ja aretusorganisatsioonid on üldjuhul väikesed ja killustunud ning nende omavaheline koostöö võiks olla parem. Eestis puudub ühtne põllumajandusloomade geneetilise ressursi säilitamise tegevuskava.
- Ohustatud tõuks on tunnistatud eesti maatõugu veis, eesti vutt, eesti hobune, eesti raskeveohobune ning tori hobuse universaalsuuna ja vana-tori suuna populatsioon.

Eesmärgid ja mõõdikud

Tegevussuuna 4 eesmärgid, mõõdikud ja mõõdikute soovitatavad trendid (sihtväärtused) on toodud tabelis 20.

Tabel 20. Tegevussuuna 4 eesmärgid ja mõõdikud

Eesmärk	Mõõdikud	Algtase*	Trend
Põllumajandusmaa võimaldab mitmekesist põllumajandustootmist	Kasutuses oleva põllumajandusmaa pindala (ha)	1 002 234 ha (2017)	Säilib või suureneb mõõdukalt
	Toimivad riigi poolt korrashoitavad ühiseesvoolud, mis võimaldavad kasutada põllumajandusmaad sihtotstarbeliselt	98 500 ha (2016)	Hektarite arv suureneb
Põllu- ja aiakultuuride sortide ning taimse paljundusmaterjali valik on mitmekesine, kvaliteetne ja kohalikesse oludesse sobiv	Sordilehte võetud sortide arv, sh Eestis aretatud sortide arv	622 (2018)	Säilib või suureneb
	Eestis toodetud sertifitseeritud seemne kogus (t)	29 604 t (2017)	Suureneb
	Eestis sertifitseeritud seemne sortide arv	168 (2017)	Säilib või suureneb
Tõuaretusega on tagatud Eesti oludesse sobivad tõud ja geneetiline mitmekesisus	Puhtatõuliste tõuraamatu põhiosas olevate loomade arv		Suureneb
	Jõudluskontrollis osalevate loomade arvu osakaal loomade arvust kokku (liigiti, %)	96% piimalehmadest (2017) 43% lihaveistest (2017) 35% emistest (2017)	Suureneb
	Kohalike ohustatud tõugu(del) loomade arv (tõuti)	2104 (2016)	Suureneb või säilib

*Eelhindaja koostatud mõõdikute fail Exceli formaadis (lisa 3).

Allikas: PõKa 2030 eelnõu (seisuga 25.04.2019).

Sekumised

Tegevussuunas 4 esitatud probleemidele ja väljakutsetele vastamiseks on kavandatud erinevad sekumised ja tegevused. Sekkumiste mõju hindamiseks eeltoodud probleemide lahendamiseks ja väljakutsetele reageerimiseks viidi läbi mõju olulisuse hindamise analüüs, mille raames koondati analüüsi esimeses faasis eelnõus esitatud sekumised, võttes arvesse nende sarnasust või nende läbi sarnaste eesmärkide saavutamist, rühmadesse (tabel 21). Seejuures tuleb arvestada, et üks ja sama sekumine või tegevus võis kuuluda ka enamasse kui ühte sekumise rühma.

Tabel 21. Tegevussuuna 4 sekumise rühmad

Sekumise rühm	Detailne sekumine
Põllumajandusmaa ja mullastiku kaitse ja kasutuspiirangud	Kasutusele tuleks võtta õiguslikud meetmed, mis kaitseksid väärtuslikku kõrge boniteediga põllumajandusmaad ja selle mullastikku, piirates kõrge viljelusväärtusega põllumajandusmaa hõlmamist ehitiste ja metsastamisega.
Ametkondlik koostöö ja strateegiline planeerimine	Oluline on tugevate katusorganisatsioonide väljakujunemine, mille alla oleks eriala- ja tõuaretusorganisatsioonidel võimalus ja soov koonduda ja mis etendaks võtmerolli sektori arengu strateegilisel planeerimisel.
Bio- ja ringmajanduse arendamine	Maadele, millele traditsioonilises põllumajanduses kasutuspotentsiaali ei ole, leida uusi biomajanduslikke kasutusviise või hoida neid looduskaitseliste eesmärkide täitmiseks liiigirikaste rohumaadena.
	Tuleb otsida lahendusi küsimusele, kuidas motiveerida ettevõtteid, kellele meliorandid on kõrvaltooteks või jäätmeks, paremale koostööle põllumajandustootjatega.
	Tuleb toetada biomajandusele vajalike kultuuride aretamist.
Digiteenuste arenguks tingimuste loomine	Loomakasvatases sh aretustegevuste puhul on vajalik julgustada IKT lahenduste kiiret kasutuselevõttu.
Paljundusmaterjali tagamine ja sordiaretus	Tuleb tegeleda Eesti kliimatingimustesse sobivate ja turunõudlust rahuldavate sortide sordilehte ja kaitse alla võtmisega.
	Tuleb pakkuda sordi registreerimis- ja majanduskatse läbiviimise teenust tagamaks laiema valiku sobivate sortide, sh proteiinkultuuride sortide olemasolu.
	Põllumajandustootjad ja tarbijad vajavad kvaliteetset paljundusmaterjali, sh eelkõige seemet, seemnekartulit ning puuvilja- ja marjakultuuride istutusmaterjali. Selle tagamiseks on vaja luua süsteem, tuvastamaks kasutatavaid sorte ja tarbija nõudlust sordivalikule.
	Seemnetootmisel tuleb järjest enam tähelepanu pöörata mahepõllumajanduse vajadustele laiendades mahepõllumajandusse sobivate sortide valikut ja suurendades maheseemne tootmismahtusid.
	Kvaliteetsete sisendite mitmekesisuse ja tarbijate nõudlust arvestava taimse paljundusmaterjali tootmise edendamise oluline eeldus on kvaliteetse teenuse pakkumine.
	Tuleb toetada kohalikesse muutuvasse keskkonningimustesse sobivate ja turunõudlusele vastavate sortide aretamist, mahepõllumajanduslikuks tootmiseks sobivate sortide aretamist, biomajandusele vajalike kultuuride aretamist ning resistentusaretust.
Nii sordiaretuses ja teadustöös kasutamiseks kui potentsiaalse majandusliku kasuga tootmiseks ja ka kultuuripärandi hoidmiseks tuleb jätkuvalt tegeleda põllumajanduskultuuride, nende metsikute sugulasliikide ja põlissortide (rahvaselektsioonisortide) geneetilise ressursi säilitamisega.	

	<p>Tuleb parandada kaitsealuste sortide omanike õiguste kaitset, seda nii kaitse alla võetud sordi seemne ja paljundusmaterjali, seemnekartuli, puuvilja- ja marjakultuuride sortide turustamisel ja kasutamise puhul kui ka kaitsealuse sordi omatarbeks toodetud seemne puhul.</p> <p>Seemnete ning puuvilja- ja marjakultuuride tootmise tõhustamiseks võiks tulevikus sertifitseerimistoimingud minna riigi käest erasektorisse. Selle eelduseks on puuvilja- ja marjakultuuride sertifitseerimise süsteemi käivitamine.</p> <p>Puuvilja- ja marjakultuuride sertifitseerimise süsteemi rakendamine üheskoos erinevate osapooltega.</p> <p>Kvaliteetsete sisendite mitmekesisuse ja tarbijate nõudlust arvestava taimse paljundusmaterjali tootmise edendamise oluline eeldus on tõhus järelevalve taimse paljundusmaterjali tootmise ja turustamise üle.</p> <p>Tuleb jätkata tuulekaera tõrjet ja järelevalvet selle üle.</p>
Põllumajandusloomade aretus ja tõugude valik	<p>Põllumajandusloomade aretuse järelevalves tuleb tagada vajalik mahus kontrollide läbiviimine.</p> <p>Senisest enam tuleb tähelepanu pöörata loomade põlvnemise õigsuse kontrollidele.</p> <p>Tuleb arvestada võimalusega, et lihtsustunud kauplemise tingimuste tõttu võib olulisel määral lisanduda uute tõugude aretusprogramme, mille täitmise üle tuleb teostada järelevalvet.</p> <p>Loomakasvatases tuleks rohkem propageerida Eestisse sobivaid tõuge, sealhulgas kohalikke ohustatud tõuge.</p> <p>Jätakuvalt on vaja toetada aretusühistuid tõuraamatu pidamisel ja jõudluskontrolli läbiviimisel.</p>
Geneetiliste ressursside säilitamine	<p>Nii sordiaretuses ja teadustöös kasutamiseks kui potentsiaalse majandusliku kasuga tootmiseks ja ka kultuuripärandi hoidmiseks tuleb jätkuvalt tegeleda põllumajanduskultuuride, nende metsikute sugulasliikide ja põlissortide (rahvaselektioonisortide) geneetilise ressursi säilitamisega.</p> <p>Prioriteetsete kohalike sortide puhul tuleb jätkuvalt panustada nende kasutuses hoidmist.</p> <p>Loomakasvatases tuleks rohkem propageerida Eestisse sobivaid tõuge, sealhulgas kohalikke ohustatud tõuge.</p> <p>Ohustatud tõugude pidamine on oluline osa kultuuripärandist ning vajaks seetõttu jätkuvat toetamist.</p> <p>Välja tuleb töötada ka loomade geneetilise ressursi säilitamise programm.</p> <p>Tuleb luua (ohustatud tõugude) geenipank.</p>
Kommunikatsioon, teavitamine ja teadmussiire	<p>Nii muldade kui ka põllumajandusmaa väärtusest ja jätkusuutlikust kasutamisest ning vabast maaressurssist tuleb maaomanikke ja -kasutajaid senisest rohkem teavitada.</p> <p>Tervikliku maaparandushoiu korraldamisel on oluline maaomanike teavitamine.</p> <p>Maaparandusalane seadusandlus ja praktika peab enam teavitama maaomanikke maaparandussüsteemide korrashoiu vajalikkusest.</p> <p>Taimse paljundusmaterjali, sealhulgas sordikaitse sektoris on oluline tootjate ja tarbijate teadlikkuse suurendamine.</p> <p>Ohustatud tõugude pidamine on oluline osa kultuuripärandist ning vajaks seetõttu rohkem teadmisi ohustatud tõugude kasulikest omadustest.</p> <p>Oluline on jätkuvalt panustada sööda kvaliteedi ja söötmise alase teadmussiirde tegevustesse.</p>
Maaparandusinvesteeringud, maaparandussüsteemide korrashoid	<p>Vajadus on soodustada kahepoolset veerežiimi reguleerimist, mis võimaldab saagipotentsiaali paremini ära kasutada ja ebasoodsate ilmaolude riski oluliselt maandada.</p> <p>Maaparandusinvesteeringud vajavad jätkuvat tuge ning maaparandustööde planeerimisel ja ellu viimisel tuleb arvestada keskkonna- ja kliimaalaste eesmärkidega.</p> <p>Suuremat tähelepanu vajavad ka riigi poolt korrashoitavad ühiseesvoolud, sest nende toimimisest sõltuvad omakorda väiksemad süsteemid.</p> <p>Tervikliku maaparandushoiu korraldamisel on oluline maaomanike koostöö toetamine, sh hoiutööde toetamine.</p> <p>Maaparandusalane seadusandlus ja praktika peab paremini arvestama kliimamuutuste- ja keskkonnaaspekte ning vajadust hoida sügavate turvasmuldadega rohumaid kuivendamata.</p> <p>Hapestunud muldade põllumajandustootmise potentsiaali tõstmiseks tuleb senisest enam leida võimalusi nende neutraliseerimiseks.</p>
Mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna meetmed	<p>Muldade kaitseks tuleb kaasa aidata keskkonnahoidlike tootmisviiside rakendamisele ning senisest enam tuleb tähelepanu pöörata mulla bioloogilisele seisundile, mis mõjutab mulla struktuuri ning tagab mullaviljakust.</p> <p>Hapestunud muldade põllumajandustootmise potentsiaali tõstmiseks tuleb senisest enam leida võimalusi nende neutraliseerimiseks.</p> <p>Mullaviljakuse parendamiseks, sh optimaalse P ja K sisaldusega põllumuldade osakaalu suurendamiseks on eelkõige vajalik soodustada liblikõieliste, muude haljasväetiskultuuride ja loomakasvatases tekkiva sõnniku oskuslikku kasutamist.</p> <p>Samuti soodustada keskkonnakaitsetelisi avalikke hüvesid pakkuvaid tegevusi toetuste abil.</p> <p>Jätkata tuleb tuulekaera tõrjet.</p>
Teadus- ja arendustegevus ja innovatsioon	<p>Loomakasvatases sh aretustegevuste puhul on vajalik julgustada innovaatiliste lahenduste väljatöötamist.</p> <p>Uute, kasutusele võetud söödakultuuride sobivust ja keskkonnamõju tuleb jätkuvalt hinnata läbi söötmiskatsete.</p>

Tuvastatud mõjud

Kokkuvõtlikult on tegevussuuna 4 tuvastatud mõjud mõjuvaldkondade kaupa esitatud tabelis 22. Tegevussuuna 4 mõjud (sh olulised mõjud) avalduvad sotsiaalsete, sh demograafiliste mõjude mõjuvaldkonnas, majanduse, loodus- ja elukeskkonna, regionaalarengu ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korralduse ning avaliku sektori kulude ja tulude mõjuvaldkondades.

Tabel 22. Tegevussuuna 4 mõjud mõjuvaldkondade kaupa

	1. Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud	2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele	3. Mõju majandusele	4. Mõju loodus- ja elukeskkonnale	5. Mõju regionaalarengule	6. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele
Põllumajandusmaa ja mullastiku kaitse ja kasutuspiirangud						
Ametkondlik koostöö ja strateegiline planeerimine						
Bio- ja ringmajanduse arendamine						
Digiteenuste arenguks tingimuste loomine						
Paljundusmaterjali tagamine ja sordiaretus						
Geneetiliste ressursside säilitamine						
Kommunikatsioon, teavitus ja teadmussiire						
Maaparandusinvesteeringud ja maaparandussüsteemide korrashoid						
Mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna meetmed						
Põllumajandusloomade aretus ja tõugude valik						
Teadus- ja arendustegevus ja innovatsioon						
Tuvastatud mõju						
Oluline mõju						

Olulised mõjud

Järgnevalt hinnati iga sekkumise rühma, sh võttes arvesse sekkumise rühmadesse kuuluvaid sekkumisi/tegevusi, mõju olulisust mõjuvaldkondade kaupa lähtuvalt etteantud kontrollküsimustest. Kas konkreetse sekkumiste rühma mõju on oluline või väheoluline, tuleneb sekkumiste rühma mõju ulatusest sihtrühma käitumisele, sekkumise kasutussagedusest sihtrühma poolt, sekkumistest puudutatud sihtrühma suurusest ning sekkumisega kaasnevate ebasoovitavate mõjude riski tõenäosusest. Antud metoodikat rakendades jõuti analüüsi käigus tulemusele, et tegevussuuna 4 sekkumised avaldavad olulisemat mõju loodus- ja elukeskkonna ning majanduse mõjuvaldkondadele (tabel 23).

Tabel 23. Tegevussuuna 4 olulised mõjud mõjuvaldkondade lõikes

Mõjuvaldkond	Mõju alavaldkond	Sekkumise rühm	Mõju siht-rühm	Mõju olulisus				Koondhin-nang mõju olulisusele	Mõju avaldumisega seotud ajaolude kirjeldus
				Ulatus	sage-dus	siht-rühma suurus	ebasoovita-vate mõ-jude risk		
1. Sotsiaal-sed, sh demograafilis-ed mõjud	- Tööturg - Haridussüsteemi ja kultuuri korraldus	- Kommunikatsioon, teavitus ja teadmussiire - Digiteenuste arengu tingimuste loomine	Ette-võtted	KESK-MINE	KESK-MINE	KESK-MINE	VÄIKE	OLULINE	- Kommunikatsioon, teavitus ja teadmussiire on olulised meetme eesmärkide saavutamise toetamiseks. - Digiteenuste arengu tingimuste loomine mõjutab teadus- ja arendustegevust ning teadmistepõhise ühiskonna arengut. Digiteenuste senisest suuremas mahus rakendamine loomakasvatuses loob uusi võimalusi ka teadus- ja arendustööks.
3. Majandus	- Ettevõtluskeskkond ja ettevõtete tegevus - Halduskoormus - Infoühiskonna areng - Põllumajanduse, kalamajanduse ja toiduainete tööstuse areng	- Põllumajandusmaa ja mullastiku kaitse ja kasutuspiirangud - Ametkondlik koostöö ja strateegiline planeerimine - Bio- ja ringmajanduse arendamine - Digiteenuste arengu tingimuste loomine - Paljundusmaterjali tagamine ja sordiaretus - Maaparandusinvesteeringud ja maaparandussüsteemide korrashoid - Mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna meetmed	Ette-võtted	KESK-MINE	KESK-MINE	KESK-MINE	VÄIKE	OLULINE	- Põllumajandusmaa ja mullastiku kaitse ja kasutuspiirangute seadmine mõjutab väärtusliku põllumajandusmaa kasutust ja säilimist ning on eelduseks toidu tootmise potentsiaali ja põllumajanduse jätkusuutlikkuse tagamiseks. Lühiajalises perspektiivis võivad need piirata ettevõtjate valikuid maa kasutamiseks kõige kasumlikumal viisil. Võib suurendada kooskõlastusega seotud menetlustoimingute hulka ja aeg. - Tugevate katusorganisatsioonide kujunemine mõjutaks valdkonna arengut positiivselt. - Praegu kasutusea põllumajandusmaal lisandväärtust loovate tegevuste soodustamine suurendaks Eesti põllumajanduses loodatavat lisandväärtust. - Loomakasvatuses IKT lahenduste arendamine mõjutab nii lahendusi pakkuvaid kui kasutavaid ettevõtteid. Digiteenused leiaksid neid kasutatavates ettevõtetes tõenäoliselt igapäevast rakendust. Võib kaasneda positiivne mõju loomade tervisele ja heaolule. - Paljundusmaterjali tagamine ja sordiaretus mõjutavad kõiki taimekasvatusega tegelevaid ettevõtteid. - Maaparandusinvesteeringud suurendavad Eesti põllumajandusloomade jätkusuutlikkust, aitavad kohendada kliimamuutustega ning neid leevendada. - Põllumajanduskeskkonna toetusmeetmetel on oluline mõju mullaviljakusele ja seisundile, avalikke hüvesid pakkuvate praktikate kasutamisele.
4. Loodus- ja elukeskkond	- Looduskeskkond, sh välisõhk, muld, taimestik ja loomastik - Elukeskkond sh elutingimused ja heaolu	- Põllumajandusmaa ja mullastiku kaitse ja kasutuspiirangud - Bio- ja ringmajanduse arendamine. - Maaparandusinvesteeringud ja maaparandussüsteemide korrashoid - Mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna meetmed	Ette-võtted	KESK-MINE	KESK-MINE	KESK-MINE	VÄIKE	OLULINE	- Põllumajandusmaa ja mullastiku kaitse ja kasutuspiirangud vähendavad mulla kui olulise tootmisressursi kadu ning on mullakaitse ja keskkonna seisukohast pigem positiivsed, kuid kaitstaval maal tuleks kasutada keskkonnale soodsaid praktikaid. Piirangud võivad teatud piirkondades mõjutada tööstuse paiknemist. Kõrge väärtusega põllumajandusmaa ja põllumajandusmaastike säilimine mõjutab positiivselt elukeskkonda. - Bio- ja ringmajanduse arendamine mõjutab positiivselt taastuvate energiaallikate kasutamist, hoiab ära põllumajandusmaade hülgamist ja parandab seeläbi elukeskkonna kvaliteeti. Meliorantide kasutamine suurendab mulla kvaliteeti. - Korras maaparandussüsteemid vähendavad liigveest tuleneva negatiivse mõju riski elukeskkonnale. Mõju on ka KHG heitkogustele, mulla kvaliteedile ning kasutuskõlbliku põllumajandusmaa pindalale. - Mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna meetmed soodustavad mulla kvaliteeti ja elurikkust positiivselt mõjutavate tootmispraktikate kasutamist.
5. Regio-naalareng	- Eri piirkondade regionaalarengut kujundavad tegurid	- Maaparandusinvesteeringud ja maaparandussüsteemide korrashoid	Ette-võtted	VÄIKE	KESK-MINE	KESK-MINE	VÄIKE	OLULINE	- Maaparandusinvesteeringud toetavad piirkonniti põllumajanduse konkurentsivõimet ja jätkusuutlikkust.
6. Riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldus ning avaliku sektori kulud ja tulud	- Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldus - Avaliku sektori rahastamine, sh kulud ja tulud.	- Paljundusmaterjali tagamine ja sordiaretus - Kommunikatsioon, teavitus ja teadmussiire - Maaparandusinvesteeringud ja maaparandussüsteemide korrashoid - Mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna meetmed - Põllumajandusloomade aretus ja tõugude valik	Avalik sektor	KESK-MINE	KESK-MINE	KESK-MINE	VÄIKE	OLULINE	- Paljundusmaterjali tagamine ja sordiaretus suurendavad nendega seotud asutuste tööülesannete hulka ja kulusid. - Kommunikatsioon, teavitus ja teadmussiire nõuavad riigi poolt rahalist panustamist, kuid on olulised meetme eesmärkide saavutamiseks. - Seadusandluse uuendamine on osa asutuste tavapärasest tööst, kuid maaparandusinvesteeringute ja maaparandussüsteemide hooldamise toetamisega kaasnevad kulud. - Põllumajanduskeskkonna toetusmeetmete rakendamisega kaasneb kulu nii kontrollide, järelevalve kui makstavate toetuste näol. - Aretuse järelevalve suurendab seotud asutuste tööülesannete hulka ja kulusid. Aretusühistute toetamisega kaasnevad kulud.

Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud

Tööturg

Tegevussuund 4 mõjutab tööturgu läbi töötajate koolitusvajaduse ning koolituse kättesaadavuse ning täiendusõppe korralduse ja kasutamise. Mõju avaldavad sekkumise rühma kommunikatsioon, teavitus ja teadmussiire kavandatud sekkumised ja tegevused. Põllumajandusmaa jätkusuutlikust kasutamisest ja maaparandusest teavitamise sihtrühm on kõik põllumajandustootjad ja -maa kasutajad. Ka sordikaitse ja söötmise alal kuuluvad sihtrühma enam kui pooled põllumajandustootjad. Tegevussuunas 4 kavandatud sekkumised on suures osas väga pikaajalise mõjuga (maaparandus, sordiaretus, tõuaretus), mistõttu on väga oluline suurendada ettevõtjate, aga ka avalikkuse teadlikkust erinevate valikute pikaajalisest mõjust ning rollist pikaajaliste väljakutsetega (nt kliimamuutused) toimetulekul⁴⁶.

Haridussüsteemi ja kultuuri korraldus

Tegevussuund 4 mõjutab haridussüsteemi ja kultuuri korralduse teadus- ja arendustegevuse ning teaduspõhise ühiskonna arengu alavaldkonda, ja sh haridusteenuste, sh täiendushariduse kättesaadavuse ja kvaliteedi alavaldkonda. Digiteenuste arenguks tingimuste loomine mõjutab teadus- ja arendustegevust ning teadmispõhise ühiskonna arengut. Kui loomakasvatuse suudetakse tulevikus pakkuda senisest suuremat hulka digiteenuseid ning loomakasvatusega tegelevad ettevõtted, aga ka loomakasvatuse saadiste tarneahelas tegutsevad ettevõtted neid rakendavad, siis sellega kaasnevad tõenäoliselt uued võimalused ka teadus- ja arendustöös. Sekkumise rühma kommunikatsioon, teavitus ja teadmussiire kavandatud sekkumised ja tegevused teevad täienduskoolitused sihtrühma ettevõtetele ja valdkonna töötajatele kättesaadavaks.

Mõju majandusele

Ettevõtluskeskkond ja ettevõtete tegevus

Väärtusliku põllumajandusmaa kaitsmisel ehitistega hõlmamise ja metsastamise, st mittepõllumajandusliku kasutamise eest on oluline mõju mulla kui peamise põllumajandustootmise ressursi pikaajalise kaitsmisele ning toidu tootmise potentsiaali ja põllumajanduse jätkusuutlikkuse tagamisele. Samas võib see lühiajalises perspektiivis piirata ettevõtjate valikuid maa kasutamiseks kõige kasumlikumal viisil ning kohati võib sellega kaasneda negatiivne mõju ettevõtluse ja regionaalarengule, kuna see võib raskendada taristu ja ehitiste rajamist mittepõllumajandusliku ettevõtluse tarbeks. Samuti võib väärtusliku põllumajandusmaa kasutuspiirangute tõttu väheneda maa väärtus, st ka maaomanike vara ning põllumajandustootjate laenude tagatisvara väärtus, kuna sellist maad ei ole võimalik kasutada mittepõllumajanduslikel eesmärkidel (nt taristu ja ehitiste rajamine). Samas on ilmne, et väärtuslik põllumajandusmaa vajab kaitset ning võimalik negatiivne majanduslik mõju lühiajalises perspektiivis on vältimatu. Viimaste aastate kogemus näitab, et kriisiaastatel müüvad põllumajandustootjad näiteks osa maid, et oma kohustusi rahastada, või võtavad maa tagatisel lühiajalisi käibelaene. Samuti on võimalik olukord, kus põllumajandustootja müüb linna lähedal põllumajandusmaad, et osta kaugemal talle tootmismahu suurendamiseks või riskide maandamiseks vajalik suurem põllumajandusmaa. Kuna põllumajandusmaa kasutuspiirangud on mullakaitse seisukohast vältimatud, siis lühiajalisi negatiivseid mõjusid aitavad leevendada hästitoimivad kriisijuhtimise meetmed ning finantsinstrumendid, mis tagavad põllumajandustootjate ligipääsu kapitalile.

Tugevate katusorganisatsioonide väljakujundamine on oluline nende võimekuse suurendamiseks. See läbi oleks sektori ettevõtjatel ja osapooltel võimalik võtta kaalukam roll sisendi pakkumisel sektori arengu strateegilisel planeerimisel ning sektoris koostöö korraldamisel. Oluline on pakkuda tuge aretusühistutele tõuraamatu pidamisel ja jõudluskontrolli läbiviimisel kuna loomakasvatuse- ja aretusorganisatsioonid on Eestis üldjuhul väikesed ja nende võimekus piiratud. Samas on tõuraamatu pidamine ja

---

⁴⁶ OECD (2018) Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Estonia, OECD Food and Agricultural Reviews, OECD Publishing, Paris. Lk 18.

jõudluskontroll eelduseks kvaliteetset toodangut pakkuvale ning ekspordivõimelisele loomakasvatusektorile.

Tegevussuuna 4 tekstis jääb ebaselgeks, kas silmas on peetud kõiki erialaorganisatsioone või ainult aretusega tegelevaid organisatsioone. Juhul kui silmas peetakse kõiki erialaorganisatsioone, siis on küsitav selle tegevuse kavandamine tegevussuuna 4 põllumajandusloomade ja tõuaretuse alajaotuses. Juhul kui silmas peetakse aretusega tegelevaid organisatsioone, siis juhime tähelepanu, et PõKa 2030 mõju suurendamiseks tuleks suunata tähelepanu kõigi sektori erialaorganisatsioonide arendamisele.

Bio- ja ringmajanduse arendamine läbi praegu kasutuseta põllumajandusmaale lisandväärtust loovate tegevuste leidmise on oluline selleks, et suurendada Eesti põllumajandustoodangu väärtust ja lisandväärtust. Kuigi ametlikus statistikas on ajutiselt tootmisest kõrvale jäetud püsirohuma pindala aastatel 2016–2017 vähenenud 57 234 ha-ni⁴⁷, võib siiski eeldada, et hinnanguliselt ulatub kasutuseta püsirohuma pindala ca 100 000 ha ehk 10% Eesti kogu kasutatavast põllumajandusmaast. Samuti on oluline meliorantide kasutamine ning biomajandusele vajalike kultuuride arendamine. Samas juhime tähelepanu sellele, et meliorandid on bio- ja ringmajanduse arendamise kontekstis liigselt piirav määratlus ning PõKa 2030 eelnõus tuleks võimalike kõrvaltoodete või jäätmete ringi laiendada. Roheenergia ja bioloogilistel ressurssidel põhinevate toodete arendamist on Eestile soovitanud ka OECD⁴⁸.

Loomakasvatuses digiteenuste arendamine ja laialdasem kasutuselevõtmine leiab tõenäoliselt neid kasutatavates ettevõtetes igapäevast rakendust ning toob kaasa muutused loomakasvatuse ettevõtete juhtimise kvaliteedis (see muutub enam teadmuspõhiseks) ja majanduslikus tulemuslikkuses. Need tegevused on seotud ka tegevussuunas 2 kavandatava ravimite kasutamise registreerimise süsteemi arendamisega loomakasvatuse. IKT lahenduste laialdasemat arendamist ja kasutuselevõttu on Eestile soovitanud ka OECD⁴⁹, rõhutades seejuures lahenduste kasutamist kogu tarneahela lõikes. Tõenäoliselt vajavad ettevõtted abi ka kohanemisel. Samas, kui teenuseid pakuvad eraettevõtted, siis võib eeldada ka piisava kasutajatoe pakkumist nagu näitab nt taimekasvatajatele suunatud rakenduse e-Agronom kogemus.

Paljundusmaterjali tagamine ja sordiaretus mõjutavad regulaarselt peaaegu kõiki taimekasvatusega tegelevaid põllumajandusettevõtteid ning on olulised Eesti elurikkuse tagamisel. Samas puudub põhjalikum analüüs, mil määral pidurdab paljundusmaterjali ja sordiaretusega seotu praegu Eesti põllumajanduse arengut⁵⁰. Tingutuna kliimamuutustest on oluline arvestada, et Eestisse jõuavad uued taimekahjustajad. Seetõttu on kohalikesse ja muutuvatesse keskkonnatingimustes sobivate sortide aretamisega ning säilitussortidega seotud tegevused olulised. Antud tegevused on olulised ka majanduslikult kasuliku tootmise printsiibi järgimisel. Tulenevalt üha suurenevast mahepõllumajandusliku maa osatähtsusest ning ühiskonna ootustest on oluline ka mahepõllumajanduslikuks tootmiseks sobivate sortide aretamine.

Maaparandusinvesteeringud ja maaparandussüsteemide korrashoid on olulised ning nendega puutub kokku suur osa põllumajandusettevõteteid. Sagedasem on kokkupuude maaparandussüsteemide hoiutöödega. Maaparandussüsteemide toimimine on oluline eeldus põllumajandusmaa sihtotstarbelisele kasutamisele ning nende toimimise korraldamiseks on vaja edendada ühistulist tegevust⁵¹. Oluline on enam soodustada kahepoolse veerežiimi reguleerimist, mis võimaldab saagipotentsiaali paremini ära kasutada ja ebasoodsate ilmaolude riski oluliselt maandada. Samas tuleb arvestada, et kahepoolne veerežiimi re-

---

⁴⁷ Statistikaamet. PM028: Kasutatav põllumajandusmaa.

⁴⁸ OECD (2018) Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Estonia, OECD Food and Agricultural Reviews, OECD Publishing, Paris. Lk 18, 34.

⁴⁹ OECD (2018) Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Estonia, OECD Food and Agricultural Reviews, OECD Publishing, Paris. Lk 18-19.

⁵⁰ PõKa 2030 eelnõus on viide, et 2011. aastal kasutati Eestis teraviljakasvatuse sertifitseeritud seemet vaid 10%.

⁵¹ OECD (2018) Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Estonia, OECD Food and Agricultural Reviews, OECD Publishing, Paris. Lk 18, 32.

guleerimine ei ole kasutatav kogu Eesti territooriumil. Kuna maaparandusel on põllumajanduse tootlikkusele pikaajaline mõju, siis on oluline riigipoolne tugi maaparandusinvesteeringuteks. Seoses kliimamuutuste eesmärkide saavutamise nähaakse ette ka sekkumised maaparandusala seadusandluse, praktika ning maaparandusinvesteeringutega seoses. Need sekkumised on olulised selleks, et vähendada äärmuslike ilmastikutingimuste (põud ja liigniiskus) mõju saakidele, aga ka selleks, et leevendada kliimamuutusi. Seega on osaliselt tegemist ka pikaajaliste riskide maandamise meetmetega. Sügavate turvasmuldadega rohumaade kuivendamata hoidmisel on majanduslikus mõttes lühiajaliselt pigem negatiivne mõju, kuna nende kasutusvõimalused vähenevad, kuid sel on positiivne mõju kliimamuutustega seotud eesmärkide saavutamisele.

Põllumajanduskeskkonna toetusmeetmetel on oluline mõju mullaviljakust ja seisundit parandavate ning avalikke hüvesid pakkuvate praktikate kasutamisel. Ilma toetusteta langetaks põllumajandusettevõtte suurema tõenäosusega lühiajalisel perspektiivis kasumlikumaid valikuid, millel võib mullaviljakusele ja seisundile ning avalike hüvede pakkumisele olla negatiivne mõju. Samas mõjutavad need sekkumised ka ettevõtete toetusi. Nii nagu ka tegevussuuna 1 puhul tuleb põllumajandustoodangu ja toidu tarneahelas otsida võimalusi selliste märgistamisviiside ja ärimudelite arendamiseks, mis võimaldaks avalikkusele pakutavat hüve ka kaubastada ning loodavat väärtust ettevõtjateni toodangu eest saadava hinna näol tagasi anda. Liblikõieliste, muude haljasväetiskultuuride ja loomakasvatuses tekkiva sõnniku oskusliku kasutamise soodustamine mullaviljakuse parendamiseks, sh optimaalse P ja K sisaldusega põllumuldade osakaalu suurendamiseks on oluline nii keskkonna kui majanduslikust aspektist. Nende tegevuste abil on põllumajandustootjatel võimalik vähendada mineraalväetiste ostmise kulu.

Kuidas suurendada positiivset mõju:

- Piirkondades, kus kaitstava väärtusliku põllumajandusmaa asukoht pakub huvi ka taristu või ehitiste rajajatele tuleks koostöös kohalike omavalitsustega aegsasti kavandada nt tööstusparkide või elamupiirkondade alaks selline maa, mis ei oleks väärtuslik põllumajandusmaa.
- Bio- ja ringmajanduse arenguga seotud tegevuste (kasutuseta põllumajandusmaale uute biomajanduslike kasutusviiside leidmine, biomajandusele sobilike kultuuride aretamine ja koostöö suurendamine meliorante tootvate ettevõtete ja põllumajandustootjate vahel) mõju avaldub pikema perioodi jooksul. Seetõttu tuleks alustada nende tegevuste elluviimisega võimalikult kiiresti.

Halduskoormus

Põllumajandusmaa kasutuspiirangute korral võib suureneda ettevõtjate kooskõlastusega seotud menelustoimingute hulk ja aeg juhul kui piirangutega maad soovetakse kasutada mittepõllumajanduslikel eesmärkidel. Võib eeldada, et antud sekkumise puhul on mõju avaldumise sagedus väike, samuti on väike sihtgrupp, keda see mõjutada võib. Samas võib sihtrühma käitumises esineda muudatusi ning kaasnev mõju halduskoormusele on pigem negatiivne.

Infoühiskonna areng

Loomakasvatuses IKT lahenduste arendamine ja kasutusele võtmine mõjutab nii lahendus pakkuvaid kui kasutavaid ettevõtteid. Suureneb infoühiskonna teenuste hulk.

Põllumajanduse, kalamajanduse ja toiduainete tööstuse areng

Tegevussuund 4 mõjutab kaudselt põllumajanduses kasutatavate taimede ja loomade tervislikku seisundit (Eesti oludesse sobivamatel liikidel esineb terviseprobleeme eeldatavasti vähem), valdkonna ettevõtete arenguvõimalusi, põllumajandusega tegelemiseks vajaliku keskkonna, eelkõige muldade, säilimist, kasutatava põllumaandusmaa kvaliteeti ja suurust, põllumajandusliku pärandkultuuri ja geneetiliste ressursside säilimist ning maaparandussüsteemide säilimist ja toimimist.

Põllumajandusmaa kasutust ja väärtusliku põllumajandusmaa säilimist mõjutavad eelkõige põllumajandusmaa ja mullastiku kaitse ja kasutuspiirangute seadmine, aga ka maaparandusinvesteeringud ja maaparandussüsteemide korrashoid. Tugevate katusorganisatsioonide kujunemine on oluline ning mõjutab valdkonna ja valdkonna ettevõtete arengut positiivselt. Loomakasvatuses IKT lahenduste arendamine

mõjutab positiivselt loomakasvatusega tegelevate ettevõtete arenguvõimalusi. Samuti võib esineda positiivne mõju loomade tervisele ja heaolule. Paljundusmaterjali tagamine ja sordiaretus mõjutavad positiivselt põllumajanduslike pärandkultuuride ja geneetiliste ressursside säilimist, taimede tervist ning ettevõtete arenguvõimalusi läbi selle, et võimalik on kasutada Eesti tingimustesse sobivaid, saagikaid ning majanduslikult tulusaid sorte. Mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna toetusmeetmed mõjutavad oluliselt kasutatavaid tootmispraktikaid ning põllumajandusressursside kasutust ja säilimist, sh mulla kvaliteeti ning maakasutust.

Mõju loodus- ja elukeskkonnale

Looduskeskkond, sh välisõhk, muld, taimestik ja loomastik

Planeeritud sekkumised on konkreetseid ja suhteliselt kõrge detailsusastmega hõlmates kõiki hetkeolukorras kirjeldatud probleemvaldkondi, mida sekkumiste läbi lahendada. Sekkumised on seotud otseselt valdkonna spetsiifiliste vajadustega ning tugisekkumistena avaldavad mõjuvaldkonda mõju ka kommunikatsiooni-, teavituse ja teadmussiirde ning teadus-, arendus- ja innovatsioonitegevused.

Mõnes piirkonnas võivad põllumajandusmaa ja mullastiku kaitse ja kasutuspiirangud osutada väga oluliseks. Mõju on mullakaitse ja keskkonna seisukohast pigem positiivne. Mõju aitab veelgi suurendada see, kui kaitstaval maal kasutatakse mullale ka keskkonnale soodsaid praktikaid ja viljelusviise.

Soovitame muuta sõnastust järgnevalt: Maadele, millele traditsioonilises põllumajanduses kasutuspotentsiaali ei ole, on oluline leida neile looduskaitse eesmärkide täitmiseks kasutus või rakendada nende puhul uusi biomajanduslikke kasutusviise. Bio- ja ringmajanduse arendamine ning põllumajandusliku kasutuse potentsiaalita maade kasutusele võtmine vähendab sellise maa hülgamise ohtu. Osa praegusi vähemväärtuslikke püsirohumaid, millele tõenäoliselt ei ole põllumajanduslikku kasutust ja mis ei oma nii suurt väärtust elurikkuse seisukohast võiks metsastada. See aitaks kaasa ka kliimamuutuste alaste eesmärkide saavutamisele. Meliorantide kasutamine suurendab mulla kvaliteeti ja hapestunud muldadega piirkondades põllumajandustootmise potentsiaali. Biomajandusele vajalike kultuuride aretamine kas energia tootmiseks või töötlevas tööstuses kasutamiseks vähendab pikemas perspektiivis survet taastumatute ressursside kasutamisele.

Maaparandusinvesteeringud ja maaparandussüsteemide korrashoid vähendab KHG heitkoguseid ning suurendab mulla kvaliteeti ning kasutuskõlbliku põllumajandusmaa pindala. Lisaks positiivsele keskkonnamõjule kaasneb ka positiivne majanduslik mõju. Maaparandusinvesteeringute osas on oluline pakuda riigipoolset tuge ning maaparandustööde planeerimisel ja ellu viimisel tuleb arvestada keskkonnan- ja kliimaalaste eesmärkidega. Et riigi poolt korrashoitavate ühiseesvoolude toimimine mõjutab väiksemate süsteemide toimimist, on oluline sekkuda maaparandushoiu küsimustes tervikliku lähenemise põhimõtet järgides.

Soovitame täpsustada sõnastust „maaparandusalane seadusandlus ja praktika peab vajadusest hoida sügavate turvasmuldadega rohumaid kuivendamata.“, et selgemalt esile tuua vajadust seni kuivendamata turvasmuldadel kuivendust mitte rajada. PõKa 2030 eelnõu mõjude hindamises osalenud ekspertide hinnangul on praegu kuivendatud turvasmuldadega rohumaadel kuivenduse kaotamise kasutegur küsitav.

Mõjusad ja tõhusad põllumajanduskeskkonna meetmed soodustavad selliste praktikate kasutamist, mis mõjutab positiivselt mulla kvaliteeti ja elurikkust ning vähendavad tuulekaera levikut.

Elukeskkond sh elutingimused ja heaolu

Põllumajandusmaa ja mullastiku kaitse ja kasutuspiirangud võivad teatud piirkondades mõjutada tööstuse paiknemist. Kõrge väärtusega põllumajandusmaa ja põllumajandusmaastike säilimine mõjutab positiivselt elukeskkonda ja võib mõjutada positiivselt ka maapiirkonda elama asumist, seejuures peamiselt just sellistesse piirkondadesse, kus elamud ja õuealad on juba varasemalt rajatud (vanad talukohad).

Bio- ja ringmajanduse arendamine mõjutab positiivselt taastuvate energiaallikate kasutamist. Pigem hoiab ära põllumajandusmaade hülgamist ja parandab seeläbi elukeskkonna kvaliteeti. Korras maaparandussüsteemid vähendavad nt liigveest tulenevat negatiivset mõju elukeskkonnale.

Mõju regionaalarengule

Tegevussuuna 4 mõju eri piirkondade regionaalsele arengule tuleneb eelkõige maaparandusinvesteeringutest ja maaparandussüsteemide korrashoiust. Maaparandusinvesteeringud toetavad piirkonniti põllumajanduse konkurentsivõimet ja jätkusuutlikkust. Maaparandusalase seadusandluse ja maaparandusinvesteeringute tegemine kooskõlas kliimamuutuste leevendamise eesmärkidega suurendab põllumajanduse jätkusuutlikkust pikemas perspektiivis.

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele

Paljundusmaterjali tagamise ja sordiaretusega on suurel määral seotud Eesti Taimekasvatuse Instituut (ETKI), mis on MeM haldusala asutus. Nimetatud sekkumise rühmas kavandatavad sekkumised suurendavad tõenäoliselt ETKI tööülesandeid.

On loomulik, et riikliku arengukava elluviimisega kaasnevad riigile kulud. Tegevussuuna 4 puhul avaldub oluline mõju avaliku sektori kuludele seoses järgmiste sekkumise rühmadega. Paljundusmaterjali tagamine ja sordiaretus suurendavad nendega seotud asutuste tööülesannete hulka ja kulusid. Kommunikatsioon, teavitust ja teadmussiire nõuavad riigi poolt rahalist panustamist, kuid on olulised meetme eesmärkide saavutamiseks. Maaparandussüsteemide korrashoid ja maaparandusinvesteeringute toetamine eeldab toetuste maksmist ning sellega kaasnevad kulud. Seadusandluse uuendamine on osa asutuste tavapärasest tööst, kuid maaparandusinvesteeringute toetamisega kaasnevad kulud. Põllumajanduskeskkonna toetusmeetmete rakendamise kaasnab kulu nii kontrollide, järelevalve kui makstavate toetuste näol. Aretuse järelevalve suurendab seotud asutuste tööülesannete hulka ja kulusid. Aretusühisute toetamisega kaasnevad kulud.

2.4.1.5. Tegevussuund 5: põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine, turustamine

Probleemid ja väljakutsed

Tegevussuund 5 hõlmab MeMi valitsemisala tegevusi, mille eesmärk on eelduste loomine toiduainesektori jätkusuutlikuks arenguks, toidutarneahela toimimiseks, turu- ja tootmisriskidega toimetulekuks, püsivaks põllumajandussaaduste ja toidukaupade väärindamiseks ning turustamiseks. Oluline osa tegevussuunast 5 on seotud EL ÜPP rakendamisega.

Tegevussuuna hetkeolukorra kirjelduses on esitatud kolm suuremat probleemide ja väljakutsete rühma – 1) toiduainesektori struktuur; 2) tarneahela sidusus ja toimimine; ning 3) põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport.

Toiduainesektori struktuuri osas on PõKa 2030 eelnõus probleemide ja väljakutsetena välja toodud:

- hinnanguliselt tekib Eestis toidujäätmeid üle 92 000 tonni aastas, millest 76% tekib kodumajapidamistes ning ülejäänud toidlustusettevõtetes, toidukauplustes ja toiduainetööstuses;
- kodumaise toidukauba eelistamine vähenes aastatel 2008-2010, aga viimastel aastatel on ¾ tarbijatest püsivalt eelistanud kodumaist;
- kogu toidukaupade jaemüügist moodustavad mahetooted hetkel veel siiski väga väikese osa;
- sarnaselt Läti ja Leeduga jääb toodangu väärtus hektari kohta oluliselt madalamaks EL keskmisest, kuna peamiselt toodetakse väiksema lisandväärtusega toodangut;
- ettevõtete juhtide vanuselises struktuuris ületab 65-aastaste juhtide osakaal noorte juhtide osakaalu, mis viitab probleemidele põlvkondade vahetuses;

- lisandväärtus hõivatute kohta on pikaajaliselt oluliselt suurenenud, kuid viimase kolme aasta suundumus on turutingimustest ja ilmastiku mõjudest tulenevalt langev, mistõttu tööjõu tootlikkus jääb alla EL keskmisele tasemele;
- tootjahindade volatiilsuse tõttu kõigub sektori sissetulek aastate lõikes oluliselt;
- brutoinvesteeringud keskkonnasäästlike ja innovaatiliste tehnoloogiate rakendamiseks kasutuses oleva maa hektari kohta on suurenenud, kuid jäävad veel alla EL keskmisele;
- toiduainetööstuse ettevõtete hõivatute arv on aastate jooksul vähenenud (2016. a umbes 15 000 hõivatut) ja järjest suuremaks probleemiks on tööjõupuudus;
- Eesti toidukaupade väliskaubanduse struktuuri põhjal ei ole Eesti toiduainetööstused maailmaturul kohanenud nii kiiresti kui põllumajandussektor. Probleemiks on väikesed tootmismahud ning sellest tulenev madal konkurentsivõime. Eesti suurimad toiduainetööstused on EL keskmisest väiksemad ja ei suuda välismaistele tootjatele konkurentsi pakkuda;
- järk-järgult on paranenud toiduainetööstuse ettevõtete poolt loodav lisandväärtus hõivatute kohta, kuid see püsib endiselt üle kahe korra madalam kui ELis keskmisel;
- seni pole toiduainetööstuste investeeringute tase olnud piisav tootlikkuse kasvuks. Investeeringud töötaja kohta jäävad Eesti toiduainetööstuse ettevõtete võrreldes ELi keskmisega tagasihoidlikuks (Eestis 75% EL keskmisest);
- mahetoodete turuosa on siiani olnud väike, selle põhjuseks on ebastabiilne toormega varustatus ning tootmisprotsessi puuduvad keerukad tehnilised nõuded;
- köögiviljade, värskete puuviljade ja marjade, kartuli ning liha toodang on väiksem kui siseturu nõudlus, kuigi piisavalt ressursse tootmiseks jagub. Taimikasvatuses on selle üheks põhjuseks mh asjaolu, et Eestist kliimaatilisel soodsamates piirkondades on suhteline tootmiseelis nende saaduste tootmiseks.

Tarneahela sidususe ja toimimise valdkonnas on eelnõus probleemide ja väljakutsetena välja toodud:

- üldiselt on Eestis turutõrgete korral kokkuostuhindade langus olnud järsem kui ELis keskmisel ehk raskused on võimendunud kiiremini, mille põhjuseks on toidutarneahela tasakaalustamatus ja vahene koostöö ahela lülide vahel;
- toidutarneahela lülidel on erinev turujõud, esineb ebaausaid kauplemistavasid ja turutõrgete mõju jaotub ahela lülide vahel ebaühtlaselt;
- põllumajandustootjad ja toiduainetööstused on toidutarneahelas jaekaubanduse kõrval nõrgemas positsioonis;
- põllumajandustootjad ei suuda ka turuolukorra muutustele põllumajandusliku tootmise eripärade tõttu reageerida nii kiiresti kui teised ahela osapooled;
- peamiste toidukaupade hinnamarginaalide jagunemisest võib näha, et nii põllumajandustootjad kui ka toiduainetööstused saavad ebaõiglaselt väiksema osa jaehindadest ning riskid kantakse üle ahelas nõrgema positsiooniga lülile. Tarneahela tasakaalustamatus võimendab turutõrgete tagajärgi ja nendega kaasnevaid riske, mis vähendab põllumajandus- ja toiduainesektori valmisolekut turutõrgetele ning hindade volatiilsusele reageerida;
- arvuliselt tegutseb enim ühistuid teraviljasektoris, kuid ühistud on killustunud ning turujõud pigem madal. Ülejäänud sektorites on ühistegevus nõrk, kuna esineb usaldamatust koostööpartnerite vahel ning puudub valmisolek investeerida ühistu arendamisse.

Põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi alal on probleemide ja väljakutsetena välja toodud:

- Eesti toidukaupade väliskaubandust iseloomustab aastaid 300–400 mln euro suurune negatiivne kaubandusbilanss, välisriikidesse väärindamiseks minevate kaupade suur osatähtsus ekspordis;
- kaubandusdefitsiit on suurim valmistoodete puhul, mis viitab toiduainetööstuste suhtelisele mahaäämusele;
- madal töötlemise võimekus avaldub selgelt tegevusalade lõikes – Eesti on teraviljade netoeksportija, aga töödeldud teraviljatoodete osas netoimportija; samuti elusloomade netoeksportija, aga liha netoimportija;
- üle kolmandiku Eesti põllumajandussaadustest eksporditakse ilma neile lisandväärtust andmata;

- mahetöötajate vähesuse tõttu müüakse suur osa Eesti mahesaadustest toiduainetööstusele tavatoodete tooraineks või eksporditakse nii mahe- kui tavatoorainena (sh elusloomadena), mistõttu jõuab mahetooraine eksporditurgudele peamiselt tavatoote koostisosana või maheda esmatootena.

Eesmärgid ja mõõdikud

Tegevussuuna 5 eesmärgid, mõõdikud, mõõdikute algtasemed ja soovitud trendid on toodud tabelis 24.

Tabel 24. Tegevussuuna 5 eesmärgid ja mõõdikud

Eesmärk	Mõõdikud	Algtase*	Trend
Eesti toiduainesektor on konkurentsivõimeline nii sise- kui ka välis- turul	Põllumajandussektori tootmisteguritulu tööjõuaastaühiku kohta võrreldes EL keskmisega (3 a liikuv keskmine)	85,3% (2017)	Kasvab EL keskmise näitajast kiiremini
	Toiduainetööstuse lisandväärtus hõivatu kohta võrreldes EL keskmisega	46,5% (2015)	Kasvab EL keskmise näitajast kiiremini
	Erinevate põllumajandussektori harude (FADN tootmistüüpide) netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta	23 137 eurot (2017)	Kasv erinevate põllumajandussektori harude lõikes
	Noorte juhtide osakaal põllumajanduslikes majapidamistes	5,2% (2016)	Püsib stabiilsena või kasvab
	Töödeldud toodete osakaal Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordis	68,6% (2017)	Kasvab
	Avatud turgude arv		Kasvab
	Uute stabiilsete ekspordi sihtturgude arv		Kasvab
	Põllumajandussaaduste ja toidukaupade kaubandusbilanss		Paraneb
	Põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi väärtus, sh mahetoodete ekspordi väärtus	1,151 mld eurot (2017)	Kasvab
Tootja positsioon turul on tugev	Kogu tarneahela poolt loodav lisandväärtus suhtena kogu ettevõtlussektori lisandväärtusesse	2,3% (2017)	Püsib stabiilsena
	Ühistu poolt teenitud müügitulu liikme kohta		Kasvab
	Ühistusse koondunud põllumajandustootjate arv (keskmine ühistu liikmete arv)		Kasvab
	Ühistute poolt loodud lisandväärtuse osakaal kogu põllumajandussektori poolt loodud lisandväärtusesse		Kasvab
Eesti tarbijad eelistavad ja tarbivad Eestis toodetud toitu	Osakaal Eesti tarbijatest, kes eelistavad osta kodumaist toitu	74% (2016)	Kasvab
	Kodumaiste toodete osakaal jaekaupluste sortimendis (sh käibemaht, tootegruppide jaotus)	58% (2017)	Kasvab
	Tarbijate osakaal, kes tarbivad mahetoitu regulaarselt (vähemalt kord nädalas)	8% (2016)	Kasvab

*Eelhindaja koostatud mõõdikute fail Exceli formaadis (lisa 3).

Allikas: PõKa 2030 eelnõu (seisuga 25.04.2019).

Sekkumised

Tegevussuunas 5 esitatud probleemidele ja väljakutsetele vastamiseks on kavandatud erinevad sekkumised ja tegevused. Sekkumised on sõnastatud PõKa 2030 eelnõu teiste meetme loogikast erinevalt, sh nähakse nelja suuremat sekkumisega seotud tegevuste komplekti: 1) toiduainesektori areng; 2) riskijuhtimine ja põllumajandusturgude tasakaal; 3) tarneahela tasakaal – ühistegevus ja koostöö ning 4) ekspordivõimekus ja Eesti toidu kuvand.

Selleks, et hinnata, kuidas kavandatavad sekkumised mõjutavad eeltoodud probleemide lahendamist ja väljakutsetele reageerimist viidi läbi mõju olulisuse hindamise analüüs, mille raames koondati analüüsi

esimeses faasis eelnõus esitatud sekkumised, võttes arvesse nende sarnasust või nende läbi sarnaste eesmärkide saavutamist, rühmadesse (tabel 25). Seejuures tuleb arvestada, et üks ja sama sekkumine või tegevus võis kuuluda ka enamasse kui ühte sekkumise rühma.

Tabel 25. Tegevussuuna 5 sekkumise rühmad

Sekkumise rühm	Detailne sekkumine
Biomajanduse arendamine	Oluline on biomajanduse arendamiseks rakendada poliitikaid, mis viivad võimalikult kõrgema lisandväärtusega toodete tootmisele, kasutades kestlikult kohalikke ressursse.
	Soodustada tuleb uute, biomajanduslike klastrite kasutusele võtmist.
	Soodustada tuleb rohelisemate ärimudelite kasutusele võtmist.
Eesti toidu kuvandi väljatöötamine	Tuleb välja töötada ühtne ja ekspordi toetav ning tõendatavatel faktidel põhinev Eesti toidu kuvand, mille järjepidev promotsioon aitab suurendada Eesti ettevõtete ja toodete tuntust nii sise- kui ka välisriigis.
	Tuleb julgustada eraalgatuste teket, mille eesmärgiks on Eesti puhta põllumajanduskeskkonna ja mahepõllumajandusmaa suure osatähtsuse kasutamine turundusargumentina.
	Keskonnatingimustest tulenevalt soodustada mahetootmise arengut.
Eesti toidu tutvustamise jätkamine	Tuleb jätkata Eesti toidu tutvustamise ja müügiesituse kava tegevustega.
	Valdkonna populaarsuse ja eestimaise toidu tarbimise suurendamiseks tuleb jätkata Eesti toidu tutvustavate avalike ürituste ja kampaaniate korraldamisega, mis aitavad läbi tarbijate teadlikkuse suurendamise parandada kodumaiste toidukaupade positiivset kuvandit ja toodete tarbimist.
Ekspordi-võimekuse suurendamine	Põllumajandus- ja toiduainesektori konkurentsivõime ja ekspordisuutlikkuse parandamiseks maailmaturul on oluline ekspordimahtude ja töötlemise võimekuse suurendamine ning eksporditurgudele sobiv toodete sortiment. Selle jaoks on olulised koostöö, tootearenduse rakendamine teadussaavutuste rakendamine ning tootmise konsolideerimine toiduainetööstustes.
	Eestis kasvatatava toidu suuremal väärdamisel ekspordi tarbeks on oluline tagada kõrge kvaliteet, tarmekindlus ning konkurentsivõime maailmaturu hinnataseme juures.
	Oluline on pakkuda ettevõtjatele tuge ekspordialase nõuandega.
	Ekspordivõimekuse parandamiseks tuleb ellu viia Toidusektori ekspordi edendamise kava tegevustega.
	Oluline on jätkata ekspordi toetavate meetmete aktiivse ja pikaajalise rakendamise.
	Tõhustama peab eksporditurgude avamiseks tehtavaid administratiivseid ettevalmistusi – uute turgude avamise järjepidevad tegevused ettevõtetele turule sisenemisele kaasa aitamiseks ning turuülevaadete tagamine sihtturgudele vajalike nõuete ja sertifikaatide kohta.
	Tuleb tagada ka poliitiline tugi juba avatud turgude avatuna püsimiseks.
Oluline on jätkata ka sihtturu seminaride ja B2B (ettevõtelt ettevõttele) ürituste järjepideva korraldamisega.	
Koostöö ja ühistulise tegevuse soodustamine	Toidutarneahela tasakaalustamiseks on oluline panustada põllumajandustootjate ja toidutöötajate positsiooni parandamisse toiduainete tarneahelas, mis tagab nende suurema läbirääkimisjõu ja kaubandusega ja seeläbi paremaid tingimused. Üheks võimaluseks on põllumajandustootjate ja toidutöötajate vertikaalse koostöö ja ühistulise tegevuse toetamine.
	Tuleb soodustada tarneahelas valdkonnaüleseid koostööprojekte, mis aitaksid suurendada lisandväärtuse loomist kogu ahelas.
	Ühistevõime edendamisel on oluline roll erasektori poolt ellu kutsutaval ühistevõime kompetentsikeskusel, mis aitab kaasa teadlikkuse suurendamisele koostöövõimalustest ja nende kasut.
	Tuleb käivitada ühistute arenguprogramm.
	Tuleb kasutada EL-s loodud võimalusi tootjaorganisatsioonidele nii oma toodangu töötlemiseks ja ühisturustamiseks kui ka hinnaläbirääkimiste pidamiseks ning tootjaid eksisteerivatest võimalustest paremini teavitada.
	Eesti võtab kokkuleppe saavutamise järgselt üle ebaausate kauplemistavade ohjamise direktiivi ja vajadusel kohandab seda Eesti oludele.
	Vertikaalsete sünergiate tõhustamisele tarneahela lülide vahel aitab kaasa ka tarneahela parema läbipaistvuse tagamine, sh hindade läbipaistvus.
Tuleb panustada kohalike turgude ja lühikeste tarneahelate arengusse.	
Kriisi- ja riskijuhtimis-instrumentide olemasolu	Oluline on paindliku, vastavalt muutuvatele oludele kasutatava kriisireservi olemasolu.
	Ekstreemseid ilmastikuolusid, liigniiskust ja põuda ning sellest tulenevat saagikao aitavad maandada erinevad riskijuhtimismeetmed ja saagikindlustus. Selleks tuleb tagada kindlustustoetuse rahastamine mahus, mis motiveerib erasektori algatustel põhinevate jätkusuutlike ja toimivate teenuste väljatöötamist.
	Vajatakse riigipoolsest toetusest enam vastavaid võimalusi õigusruumis. Üheks võimaluseks on näiteks ühise riskifondi loomine, kuhu ettevõtjad saaksid panustada.
	Kaaluda tuleb ka muude täiendavate põllumajandustootjate likviidsust parendavate ja sissetulekuid stabiliseerivate meetmete rakendamise võimalusi, nagu näiteks käibekapitalilaenu, pangalaenu refinantseerimine, garantii- ja käenduskeemid.
Oluline on riskijuhtimismeetmete rakendamise soodustamiseks teadlikkuse suurendamine riskijuhtimise vajalikkusest ja vastavate oskuste arendamine.	
Maheprogrammi väljatöötamine ja rakendamine	Ühe riigipoolse tegevusena mahetoodete osas tuleb välja töötada ja rakendada programm „Mahetoit lasteasutustes“.
Mitmekesise ettevõtlusstruktuuri säilitamine	Ühe riigipoolse tegevusena mahetoodete osas tuleb välja töötada ja rakendada programm „Mahetoit lasteasutustes“.
	Säilitada põllumajandus- ja toiduainesektori mitmekesine ettevõtlusstruktuur, kus tegutses jätkuvalt erineva suuruse ja tegevusalaga ettevõtteid.
	Panustada tuleb põlvkondade vahetusse põllumajandus- ja toiduainesektoris, läbi meetmete, mis aitaks noori sellesse valdkonda suunduda.

	<p>Lua eeldused, mille abil lisanduks põllumajandus- ja toidusektorisse uusi osalejaid ning mis lihtsustaks nende ettevõtlusega alustamist ning arengut.</p> <p>Parandada seni piiratud noorte põllumajandustootjate ligipääsu maale ja kapitalile või mikro- ja väikeste töötlemisüksuste ligipääsu kapitalile, kasutades näiteks finantsinstrumentide võimalusi.</p> <p>Toidutootmisega alustavatele ettevõtjatele on oluline luua ja arendada investeringuriskide maandamiseks pooltööstuslikus mahus tootmisbaasid, mis võimaldavad tootearenduse järgselt toota turu testimiseks vajalikke tootepartiisid.</p>
Sektori konkurentsivõime tõstmine	<p>Põllumajandus- ja toiduainesektori konkurentsivõime tagamiseks tuleb panustada turule orienteerituse suurendamisele. Oluline on ettevõtete toetamiselt liikuda ettevõtetele erinevate teenuste pakkumise suunas.</p> <p>Tõhustada ja arendada tuleb nõustamissüsteemi, mis peaks muutuma vajaduspõhisemaks.</p> <p>Tuleb panustada ettevõtete ning teadus- ja arendusasutuste vahelise koostöö parendamisse kõrgema lisandväärtusega toodete arendamiseks.</p> <p>Tuleb soodustada innovatsiooni ja teadmiste levikut kõrgema lisandväärtusega toodete arendamiseks.</p> <p>Tuleb toetada tootlikkuse kasvule suunatud, innovaatilisi ja digitaliseerimist soodustavaid investeeringuid, keskendudes valdkondadele, kus on meie eelised.</p> <p>Ettevõtted vajavad järjepidevaid koolitusi uuenduslikest meetoditest, tootearendusest, investeeringute riskide ja tasuvuse hindamisest.</p> <p>Ettevõtete kapitalile juurdepääsu parandamiseks peaks senisest rohkem kasutama finantsinstrumentide võimalusi.</p> <p>Tuleb soodustada keskkonnahoidlike tehnoloogiate kasutuselevõttu toiduainesektoris.</p> <p>Oluline on jätkata vajalike maksuerisustega, nagu erimärgistatud diislikütuse aktsiisimäära vähendamine.</p> <p>Vajalikud on koolitused keskkonnasäästlike tehnoloogiatest ja nende rakendamiseks.</p> <p>Vajalikud on toetuskeemid keskkonnanalastele investeeringutele.</p> <p>Põllumajandus- ja toiduainesektor peaks keskenduma nõudlusele põhinevatele tootmismudelitele, tootes eelkõige tarbijate soovidele ning ootustele vastavat toodangut, aga seejuures tagades ka toidujulgeoleku.</p> <p>Oluline on oskuste arendamine võimalikult kiirelt muutuvate turuoludega kohanemiseks.</p> <p>Nõudlusele paremini vastamiseks on võimalus anda põllumajandustoodangule rohkem lisandväärtust rakendades näiteks EL-i kvaliteedikavasid, taotledes toodetele geograafilisi tähiseid või kasutades mahepõllumajanduslikku tootmisviisi.</p> <p>Põllumajandus- ja toiduainesektori konkurentsivõime parandamiseks tuleb senisest enam rakendada teadussaavutusi ja innovatsiooni.</p> <p>Tuleb pöörata tähelepanu koostööle ja selle abil mahtude suurendamisele ja väiksema mahuga nišitoodetele turude leidmisele.</p> <p>Loodava lisandväärtuse suurendamiseks on väga oluline panustada tootmistehnoloogia uuendamisse, teadus-arendustegevustesse uude toodete loomiseks ning ressursitõhusate tehnoloogiate rakendamisse.</p> <p>Toiduainetööstuses tuleb soodustada põllumajandustoodete töötlemist ja väärimist, tootearendust, tootmistehnoloogia uuendamist, ressursitõhusate tehnoloogiate rakendamist.</p> <p>Valdkonna sissetulekute stabiilsus tagatakse läbi erinevate ÜPP meetmete, kus on tarvis pindalapõhiste otsetoetuste tasemete ühtlustamine liikmesriikide vahel. Oluline on aktiivne Eesti huvide kaitsmine EL tasandil ja võime tagamine ÜPP rakendamiseks siseriiklikul tasandil.</p> <p>Põllumajandusturgude avatus maailmaturul ja sellest tingitud tootjahindade volatiilsus muudab põllumajandussektori sissetulekud aastate lõikes oluliselt kõikumiseks, mistõttu tuleb tootjate jätkusuutlikuks ja elujõuliseks arenguks tagada neile stabiilsed sissetulekud.</p> <p>EL ühise turu osalistena, kus kujuneb saaduste hind, on väga oluline maksimaalselt ära kasutada ÜPP võimalusi.</p>
Toidukao ja raiskamise vältimine	<p>Toidu raiskamise vältimiseks tuleb eelkõige tegutseda lähtetasandil, vähendades toiduainete ülejäägi teket toidutarneahela (tootmine, töötlemine, turustamine ja tarbimine) igas etapis.</p> <p>Toidujäätmete ja toidukao vältimiseks ning vähendamiseks on vajalik riikliku tegevuskava ja programmide koostamine ning olemasolevate raamdokumentidega sidususe loomine.</p>

Tuvastatud mõjud

Analüüsi tulemusena kaardistunud tegevussuuna 5 mõjud on toodud tabelis 26. Tegevussuunas 5 kavandatud sekkumiste mõjud (sh olulised mõjud) avalduvad sotsiaalsete, sh demograafiliste mõjude mõjuvaldkonnas, riigi julgeoleku ja välissuhete, majanduse, loodus- ja elukeskkonna ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korralduse ning avaliku sektori kulude ja tulude mõjuvaldkondades.

Tabel 26. Tegevussuuna 5 mõjud mõjuvaldkondade kaupa

	1. Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud	2. Mõju riigijulgeolekule ja välissuhetele	3. Mõju majandusele	4. Mõju loodus- ja elukeskkonnale	5. Mõju regionaalarengule	6. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele
Bio- ja ringmajanduse arendamine						
Eesti toidu ja põllumajanduse kuvandi arendamine						
Teadus- ja arendustegevus ja innovatsioon						
Toiduainetetööstuses töötlemisvõimekuse suurendamine						
eksportivõimekuse suurendamine						
koostöö ja ühistulise tegevuse soodustamine						
tarneahela arendamine						
kriisi- ja riskijuhtimisinstrumendid						
mahepõllumajanduse arendamine						
Kommunikatsioon, teavitus ja teadmussiire						
Põllumajandustootjate sissetulekute tagamine						
Investeeringute soodustamine ja kapitalile juurdepääs						
Vabatahtlike kavade, programmide ja määrgistuse rakendamine						
toidukao ja raiskamise vältimine						
Tuvastatud mõju						
Oluline mõju						

Olulised mõjud

Järgnevalt hinnati iga sekkumise rühma, sh võttes arvesse sekkumise rühmadesse kuuluvaid sekkumisi ja tegevusi, mõju olulisust mõjuvaldkondadesse lähtuvalt etteantud kontrollküsimustest. Kas konkreetse sekkumiste rühma mõju on oluline või väheoluline, tuleneb sekkumiste rühma mõju ulatusest sihtrühma käitumisele, sekkumise kasutussagedusest sihtrühma poolt, sekkumistest puudutatud sihtrühma suuruselt ning sekkumisega kaasnevate ebasoovitavate mõjude riski tõenäosusest. Antud metoodikat rakendades jõuti analüüsi käigus tulemusele, et tegevussuuna 5 sekkumised avaldavad olulisemat mõju majanduse mõjuvaldkondadele (tabel 27).

Tabel 27. Tegevussuuna 5 olulised mõjud mõjuvaldkondade lõikes

Mõjuvaldkond	Mõju alavaldkond	Sekkumise rühm	Mõju siht-rühm	Mõju olulisus				Koond-hinnang mõju olulisusele	Mõju avaldumisega seotud ajaolude kirjeldus
				ulatus	sagedus	sihtrihma suurus	ebasoovitavate mõjude risk		
1. Sotsiaalsed, sh demograafilised mõju	- Tööturg - Haridussüsteemi ja kultuuri korraldus	- Koostöö ja ühistulise tegevuse soodustamine - Teadus- ja arendustegevus ja innovatsioon	Avalik sektor, teadus- ja arendusasutused, ettevõtted	KESK-MINE	VÄIKE	KESK-MINE	VÄIKE	OLU-LINE	- Ühistulise tegevuse edendamiseks Eestis on vaja jätkuvalt suurendada ühistegevuse alaseid teadmisi. Seda mõjutab kavandatud ühiste arenguprogramm ning ühistegevuse kompetentsikeskus. - Tootearendust soodustavad tegevused on äärmiselt olulised lisandväärtuse suurendamiseks.
2. Riigi julgeolek ja välissuhted	- Suhted välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega	- Eesti toidu ja põllumajanduse kuvandi arendamine - Ekspordivõimekuse suurendamine - Põllumajandustootjate sissetulekute tagamine	Avalik sektor, ettevõtted	KESK-MINE	KESK-MINE	VÄIKE	VÄIKE	OLU-LINE	- Eesti toidu ja põllumajanduse kuvandi arendamiseks on vaja kaasata ka Eesti välisesindused, kes saavad oma tööga kaasa aidata kuvandi rahvusvahelisele tutvustamisele. - Eesti ekspordivõimekuse suurendamiseks on vaja kaasata Eesti välisesindused, kes saavad aidata Eesti ettevõtteid ja ametkondi välisriikide kontaktide ning ametkondadega suhtlemisel. - Põllumajandustootjate sissetulekute tagamisel on äärmiselt olulised EL ÜPP toetused. Eesti põllumajandustootjate soodsamate tingimuste saamiseks on vajalik pidev lobitöö nii EL ametkondades kui teiste liikmesriikide ametkondades ning esindusorganisatsioonides.
3. Majandus	- Ettevõtluskeskkond ja ettevõtete tegevus - Põllumajanduse, kalamajanduse ja toiduainete tööstuse areng	- Bio- ja ringmajanduse arendamine - Eesti toidu ja põllumajanduse kuvandi arendamine - Teadus- ja arendustegevus ja innovatsioon - Toiduainetetööstuses töötlemisvõimekuse suurendamine - Ekspordivõimekuse suurendamine - Koostöö ja ühistulise tegevuse soodustamine - Tarneahela arendamine - Kriisi- ja riskijuhtimisinstrumendid - Mahepõllumajanduse arendamine - Kommunikatsioon, teavitust ja teadmussuure - Põllumajandustootjate sissetulekute tagamine - Investeeringute soodustamine ja kapitalile juurdepääs - Vabatahtlike kavade, programmide ja märgistuse rakendamine	Ettevõtted	KESK-MINE	KESK-MINE	SUUR	VÄIKE	OLU-LINE	- Bio- ja ringmajanduse arendamine suurendab ressursside kasutamise efektiivsust, aitab luua lisandväärtust ning toob kaasa ka uute ärimudelite kasutusele võtmise. - Eesti toidu kuvandi loomine ja arendamine aitab kaasa Eesti toiduainete tarbimisele nii eksporditurgudel kui Eesti turul. - Tootearendus ja lisandväärtuse suurendamisega seotud arendustegevus on Eesti põllumajanduse ja toidutootmise konkurentsivõime seisukohast väga olulised. - Eesti toiduainetetööstuses töötlemisvõimekuse suurendamine on oluline kohaliku põllumajandusliku toorainet väärdada ning suurendada kõrgema lisandväärtusega toodete ekspordi. - Uute turgude avamine, turgude avatuna hoidmine, ettevõtjate aitamine eksporditurgudel ja nende kompetentsi suurendamine on väga olulised, et Eesti põllumajandussaaduste ja toiduainete ekspordi edendada. - Koostöö ja ühistulise tegevuse soodustamine aitavad kaasa põllumajandustootjate positsiooni paranemisele tarneahelas. - Tarneahelate läbipaistvuse suurendamine, ebaasuste kauplemistavade vältimine ja lühikeste tarneahelate arendamine mõjutab positiivselt põllumajandustootjate ja toiduainetetööstuse positsiooni tarneahelas ning nende majanduslikku jätkusuutlikkust. - Kriisi- ja riskijuhtimismeetmed on äärmiselt olulised, et leevendada turgude volatiilsusest ja äärmuslikest ilmastikuoludest tingitud tagasilööke põllumajandustootjatele. - Mahetootmise edendamiseks on vaja suurendada nii kodumaist nõudlust kui arendada mahepõllumajandust ennast suurema tootlikkuse ja majandusliku jätkusuutlikkuse suunas. - Tadmussuure on äärmiselt oluline, et toetada Eesti põllumajanduse ja toidutootmise arengut. Konkurentsis püsimeks ja konkurentsivõime suurendamiseks on vaja üha enam teadmuspõhist lähenemist. - Põllumajandustootjate sissetulekute tagamine on oluline stabiilsuse hoidmiseks. Toetuste eelarve seadmisel tuleb leida mõistlik tasakaal sissetulekutoetuste ning arengut toetavate tegevuste rahastamise vahel. - Investeeringute soodustamine ja juurdepääs kapitalile on põllumajandussektori ja toiduainetetööstuse arengu seisukohalt väga olulised. Eelistada tuleb investeeringuid, mis samal ajal aitavad vähendada põllumajandustootmise ja toiduainetetööstuste negatiivset keskkonnamõju, kuid suurendavad ka majanduslikku tootlikkust või aitavad vähendada kulusid. Rahastamisvahendid on samuti olulised, kuid nende rakendamise puhul tuleb pidevalt analüüsida turutõrke esinemist. - Vabatahtlike kavade, programmide ja märgistuse rakendamine on oluline, et suurendada ettevõtete turule orienteeritust ning toodangule antavat lisandväärtust. Samuti aitab see suurendada läbipaistvust tarneahelas.
4. Loodus- ja elukeskkond	- Looduskeskkond, sh välisõhk, vesi, muld, taimes- tik ja loomastik	- Mahepõllumajanduse arendamine	Elanikud	KESK-MINE	KESK-MINE	KESK-MINE	KESK-MINE	OLU-LINE	- Mahepõllumajanduse edendamine suurendab elurikkust, mõjutab positiivselt veekogude seisundit, mulla kvaliteeti.

6. Riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldus ning avaliku sektori kulud ja tulud	- Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldus - Avaliku sektori rahastamine, sh kulud ja tulud	- Eesti toidu ja põllumajanduse kuvandi arendamine - Ekspordivõimekuse suurendamine - Tarneahela arendamine - Kriisi- ja riskijuhtimisinstrumentid - Mahepõllumajanduse arendamine - Kommunikatsioon, teavitus ja teadmusiire - Toidukao ja raiskamise vältimine - Eesti toidu ja põllumajanduse kuvandi arendamine - Teadus- ja arendustegevus ja innovatsioon - Toiduainetetööstuses töötlemisvõimekuse suurendamine - Ekspordivõimekuse suurendamine - Koostöö ja ühistulise tegevuse soodustamine - Põllumajandustootjate sissetulekute tagamine - Investeeringute soodustamine ja kapitalile juurdepääs	Avalik sektor	KESK-MINE	KESK-MINE	SUUR	VÄIKE	OLU-LINE	<ul style="list-style-type: none"> - Eesti toidu ja põllumajanduse kuvandi arendamiseks on vaja kaasata ka Eesti välisesindused. Eeldab asutuste vahelist koostööd ning sellega kaasnevad kulud. - Ekspordi sihtriikide seotud nõuete täitmisel ja nõuete väljaselgitamisel tuleb kaasata ka Eesti välisesindused. Ekspordi edendamiseks peavad koostööd tegema mitmed asutused. - Tarneahelate läbipaistvuse suurendamine, ebaausate kauplemistavade vältimine ja lühikeste tarneahelate arendamine eeldab asutustevahelist koostööd. - Kriisi- ja riskijuhtimismeetmete rakendamine eeldab ka uusi tööülesandeid nendega seotud asutustele. Töenäoline on, et suurem osa vahendeid kaasatakse ettevõtelt (kindlustusmaksed) või siis ÜPP toetuste eelarvest. - Maheprogrammi väljatöötamine ja rakendamine eeldab erinevate asutuste koostööd. Mahepõllumajanduse arendamine eeldab mahepõllumajandusliku tootmise toetuste maksmist. - Kommunikatsiooni ja teadmussiirde koordineeritud korraldamine tähendab sellega tegelevatele asutustele tööülesannete ja kulude suurenemist. - Toidukao ja raiskamise vähendamiseks programmi koostamine eeldab erinevate asutuste kaasamist. - Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni edendamine eeldab riigipoolset panustamist, kuna Eesti ettevõtted on väikesed ja ei ole suutlised oma vahenditest nende tegevustega tegelema. - Toiduainetetööstustes töötlemisvõimsuse suurendamine eeldab märkimisväärsed investeeringuid. Riigipoolsed toetused aitavad arengut kiirendada. - Ekspordivõimekuse suurendamiseks on vajalik mitmete ametkondade koostöö ning panustamine. Sellega kaasnevad ka kulud. - Koostöö ja ühistegevuse arendamine nõuab pikaajalist pühendumist ning eri osapoolte koostööd. See omakorda vajab riigipoolset toetamist. - Suur osa põllumajandustootuste eelarvest on seni kulunud põllumajandustootjate sissetulekute tagamisele ja investeeringutoetustele. Ka rahastamisvahendite rakendamine eeldab riigipoolset panustamist, kuid sel juhul on tegemist tagastatava abiga.
--	--	---	---------------	-----------	-----------	------	-------	----------	--

Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud

Ühistulise tegevuse edendamiseks Eestis on vaja jätkuvalt suurendada ühistegevuse alaseid teadmisi ja koostööoskusi. Seda mõjutab kavandatav ühistute arenguprogramm ning ühistegevuse kompetentsikeskus. Samuti tuleks jätkata ühistegevuse alase teadmussiidreaga. Arendada tuleb nii praeguseid ühistute liikmeid, juhtorganite liikmeid, tegevjuhte kui ka neid ettevõtjaid, kes praegu ühistutesse ei kuulu. Avalikkusele tuleb enam selgitada ühistute rolli riigi majanduses ja maamajanduses.

Tootearendust soodustavad tegevused on äärmiselt olulised lisandväärtuse suurendamiseks. Need aitavad kaasa ka vastava teadus- ja arendustegevuse ja innovatsiooni arengule Eestis. Mitmed arenduskeskused on seotud ka ülikoolide ja teiste teadus- ja arendusasutustega. Seega kaasneb kaudne positiivne mõju ka teadlaste, õppejõudude, üliõpilaste arengule.

Kuidas suurendada positiivset mõju:

- Eestis on väljakutseks ja probleemiks nii ühistulise tegevuse tagasihoidlik areng kui ka ettevõtete väiksusest tulenev vähene tegelemine tootearendusega. Seega on oluline suurendada ettevõtete arvu, kes osalevad nii ühistegevuse edendamiseks kui tootearendusega seotud tegevustes.

Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Eesti toidu ja põllumajanduse kuvandi arendamiseks on vaja kaasata ka Eesti välisesindused, kes saavad oma töös seda kuvandit rahvusvaheliselt tutvustada. Välisesinduste kaasamine on vajalik ka Eesti ekspordivõimekuse suurendamisel, et aidata Eesti ettevõtteid ja ametkondi välisriikide kontaktvõrgustike laiendamiseks ning ametkondadega suhtlemisel. Eesti toidu ja põllumajanduse kuvandi loomiseks ja tutvustamiseks on vaja teha investeeringuid. See peaks käima käsikäs Eesti üldise kuvandi loomise ja tutvustamisega. Kuna Euroopas on tuntud mahemärk, siis võiks Eesti kuvandi üks aspekt olla ka Eesti mahetoodete ja mahepõllumajanduse tutvustamine.

Põllumajandustootjate sissetulekute tagamisel on äärmiselt olulised EL ÜPP toetused. Eesti põllumajandustootjatele soodsamate tingimuste saamiseks on vajalik pidev lobitöö nii EL ametkondades kui teiste liikmesriikide ametkondades ning esindusorganisatsioonides. Sellesse tegevusse peavad oma panuse andma nii ametnikud, poliitikud, diplomaadid, eksperdid kui ettevõtlusorganisatsioonid.

Mõju majandusele

Biomajanduse arendamiseks kavandatakse rakendada poliitika, mis viiks võimalikult kõrgema lisandväärtusega toodete tootmiseni, kasutades kestlikult kohalikke ressursse. Kavandatakse uute, biomajanduslike klastrite ja roheliste ärimudelite kasutusele võtmise soodustamist. Kavandatud sekkumised on meetme kontekstis asjakohased, kuid samas ei ole biomajandust hetkeolukorra kirjelduses käsitletud, mistõttu ei tulene antud sekkumine probleemipüstitusest. Biomajanduse teemat on käsitletud tegevussuuna 6 all, kus on välja toodud, et biomajandus uue väärtusahelana on üks võtmevaldkondadest, mis läbi oskusliku rakendamise ja edendamise aitab tagada maapiirkonnas hea majanduskasvu ning on viidatud ka biomajanduse alakasutusele. Samuti käsitleb biomajandust horisontaalselt alapeatükk 2.2.3 Ootused biomajanduse vallas. Soovitame täpsustada sõnastust „soodustada tuleb uute, biomajanduslike klastrite kasutusele võtmist.“. Praeguses sõnastuses on ebaselge, mida mõeldakse biomajanduslike klastrite all. Ka klastrite kasutusele võtmine ei ole kõige õnnestunud sõnastus.

Eesti toidu kuvandi väljatöötamine tuleneb eelnõu visioonist („Eesti toit on hinnatud ...“), kus kuvandi väljatöötamise olulisust on ka põhjendatud ja selle rakendamise eeldused välja toodud. Eesti toidu kuvandi loomine ja arendamine aitab kaasa Eesti toiduainete tarbimisele nii eksporditurgudel kui Eesti turul. Kuvandi loomisel tuleks arvestada seoseid tegevussuundadega 1, 2, 3 ja 4, mis omakorda aitavad kaasa keskkonnahoiule, taime- ja loomatervisele, toiduohutusele ning kvaliteetsete sisendite kasutamisele. Nendes tegevussuundades kavandatud sekkumised loovad eeldused Eesti toidu kuvandi kujundamiseks. Väliskeskkonnast avaldab olulist mõju sekkumisega taotletud eesmärkide saavutamisse Eesti kuulumine ELi ja sellega kaasneva seadusandluse järgimine toidu- ja keskkonnavaldkonnas, mis sätestab kõrgeid toiduohutus- ning keskkonnanõudeid. Toidusektori üheks arengumootoriks on sisemaine tarbimine, mis

on Eestis tõusutrendis, vaatamata taavatoodetest kallimale hinnale eelistatakse siseturul ka järjest enam ka mahetooteid. Ka maailmatasemel on trendid tervisliku ja kvaliteetse toidu järele tõusmas, mistõttu on antud arenguid kui võimalusi oluline Eesti toiduainesektoris ära kasutada. Eesti toidu ja ettevõtete tuntuse suurendamine nii sise- kui välisturul on võtmetähtsusega, mistõttu on antud sekkumine, Eesti toidu kuvandi väljatöötamine, oluline ja asjakohane.

Tootearendus ja lisandväärtuse suurendamisega seotud arendustegevus on Eesti põllumajanduse ja toidutootmise konkurentsivõime seisukohast väga olulised. Nagu ka eelnevalt mainitud, on üheks väljakutseks tootearendusega tegelevate ettevõtete arvu suurendamine, seda eelkõige mikro-, väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete seas⁵².

Eesti toiduainetetööstuses töötlemisvõimsuse suurendamine on oluline selleks, et kohalikku põllumajanduslikku toorainet väärida ning suurendada kõrgema lisandväärtusega toodete eksporti. Selleks vajaliku tootmistehnoloogia uuendamiseks on vaja soodustada investeringute tegemist kas investeringutoetuste või rahastamisvahendi näol. Mitmed probleemid on eelnõus esitatud loodava lisandväärtuse ja tööjõu tootlikkuse võtmes, mis on küll suurenenud, kuid endiselt alla EL keskmise taseme. Tootlikkuse kasvu on soodustanud eelkõige suured, tehnoloogiliselt tõhusad, ressursimahukad ja uuenduslikud põllumajandus- ja toiduainetetööstuse ettevõtted. Antud probleemi on oluline sekkuda kuna konkureerimiseks maailmaturgudel on olulised nii kvaliteet kui hind. Probleemi lahendamiseks, sh lisandväärtuse suurendamiseks on kavandatud sekkumistena teadustulemuste ja innovatsiooni rakendamine sh uued tooted ja uute tehnoloogiate kasutuselevõtt, samuti koostöö tõhustamine, mille läbi suurendada tootmismahutusi ning nõustamisteenuse muutmine vajaduspõhiseks. Planeeritud sekkumised on olulised ja igati asjakohased, kuna tootmisprotsesside tõhustamine ja juhtimissüsteemide parendamine on tootlikkuse tõstmiseks mõõdapääsamatud. Probleemile lähenedes on soovitatav jõuliselt rakendada ka koolituse- ja teadmussiirde tegevusi läbi tegevussuuna 7, et toimivaid süsteeme arendada läbi selleks loodud tõhusate juhtimisinstrumentide (kasutades sh teadustulemusi). Samuti on oluline kavandada rahvusvahelist koostööd vastava teadmuse sh parimate praktikate jagamiseks.

Ekspordivõimekuse suurendamine läbi uute turgude avamise, turgude avatuna hoidmise, ettevõtjate aitamise eksporditurgudel ja nende kompetentsi suurendamine on väga olulised, et Eesti põllumajandussaaduste ja toiduainete eksporti edendada. See tegevus peab käima kooskõlas tootearenduse, Eesti toidu kuvandi arendamise ja tööstuste võimsuse suurendamisega. Riik võiks panustada ekspordi edendamiseks tegelevate ettevõtetes ekspertide palkamise soodustamisega. Eesti ettevõtted on sageli liiga väikesed selleks, et nad suudaksid selliseid eksperte ise palgata. Siinjuures tuleks soodustada ka väliskogemusega ekspordi müügijuhtide palkamist.

Koostöö ja ühistulise tegevuse soodustamine aitavad kaasa põllumajandustootjate positsiooni paranemisele tarneahelas. Tegemist on valdkonnaga, mis vajab pikaajalist arendamist. Tuleb õppida nii edulugudest kui läbikukkumistest, see eeldab aga Eesti ühistegevuse edulugude ja läbikukkumiste igakülgset analüüsimist ja seeläbi loodud teadmiste edasi andmist. Oluline on soodustada olemasolevate ühistute konsolideerumist ja vältida uute, väikeste ja sektorit killustavate ühistute teket vastavate toetusmeetmete kaudu.

Tarneahelate läbipaistvuse suurendamine, ebaausate kauplemistavade vältimine ja lühikeste tarneahelate arendamine mõjutab positiivselt põllumajandustootjate ja toiduainetetööstuse positsiooni tarneahelas ning nende majanduslikku jätkusuutlikkust. Tarneahelate arendamisel tuleb hoolikalt jälgida, et kui arendataks näiteks esmatootmist, siis arendataks ka sellega seotud ladustamist, logistikat ning töötlemist, või kui arendataks töötlemist, siis arendataks ka sellele eelnevaid tarneahela lülisid. See aitaks kaasa tarneahela lülide vahelise parema tasakaalu saavutamisele tarneahelates. Tarneahelate paremaks toimimiseks on oluline turuinfo kättesaadavaks tegemine kõikidele osapooltele.

---

⁵² OECD (2018) Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Estonia, OECD Food and Agricultural Reviews, OECD Publishing, Paris. Lk 184-185.

Lühikesed tarneahelad on osutunud turustuskanaliks, millesse siseneb igal aastal kümneid uusi ettevõtjaid. Osade jaoks neist on lühikesed tarneahelad olnud hüppelauaks kaubanduskettidesse. Lühikestes tarneahelates osalevad ettevõtjad on sageli valdkonnas uustulnukad, st lühikesed tarneahelad soodustavad valdkonda ja maapiirkonda uute ettevõtete sisenemist, mis omakorda panustab ka tegevussuuna 6 eesmärkide saavutamisse. Kuna lühikeste tarneahelate kaudu turustatakse sageli nišitoodangut, toimivad need omamoodi innovatsiooniplatvormidena, mille kaudu ettevõtjad toovad turule palju uusi tooteid millele saadakse kiiresti ka tarbijate poolne hinnang. Arvestades seda, et tarbijad muutuvad üha nõudlikumaks ja keerukamaks (soovitakse eetilist toitu, pakendivaba toitu, gluteenivaba toitu jne), pakuvad lühikesed tarneahelad turustuskanalit väga mitmekesisele kohalikku päritolu toidule. Kuna lühikestes tarneahelates müüvad oma toodangut sageli ka väikekäitlejad, siis tegevussuunas 3 kavandatud toiduohutuse alaste nõuete lihtsustamine väikekäitlejatele mõjub omakorda positiivselt ka lühikeste tarneahelate arengule.

Kriisi- ja riskijuhtimisinstrumendid on äärmiselt olulised, et leevendada turgude volatiilsusest ja äärmuslikest ilmastikuoludest tingitud tagasilööke põllumajandustootjatele. Need meetmed aitavad tagada põllumajandustootjate majanduslikku jätkusuutlikkust ning tehtud investeeringute tootlikku kasutamist. Probleemist tulenevalt on kavandatud sekkumisena riskijuhtimisinstrumentide kasutamine, mis kindlustaks tootjate sissetulekud turu- ja tootmisriskide vastu. Instrumentidena on kaalutud kasutada kindlustustoe rahastamist, õigusruumi korrastamist, riskifondi loomist ning muid täiendavaid põllumajandustootjate likviidsust parendavaid ja sissetulekuid stabiliseerivaid meetmeid.

Kriiside ajal on oluline anda signaal sektori strateegilisest olulisusest ka finantsasutustele. Selleks sobivad näiteks kaaslaenamise instrumendid, kus laenu annavad koos nii finantsasutus kui riik (nt MESi kaudu). Samuti tuleks kasutusele võtta riskifondid, millesse panustavad sisse maksetena nii ettevõtjad kui riik. Sellised fondid aitaksid paremini üle elada turgude volatiilsusest või heitlikest ilmaoludest tulenevaid kriise.

Riskijuhtimismeetmete rakendamine on oluline ning oluline on ka ettevõtjate teadlikkuse suurendamine riskijuhtimise vajalikkusest ja vastavate oskuste arendamine. Riskikäsitus on üles ehitatud looduskeskkonnast tulenevate riskide maandamisele, kuid otstarbekas oleks kaaluda ettevõtte riskijuhtimise temaatikas terviklikumat lähenemist⁵³ ja sekkumisi kavandada ka läbi koolituse-, nõustamise- ja teadmussirde.

Mahepõllumajandus hõlmab viiendiku Eesti põllumajandusmaast, kuid toodangu mahust annab see palju väiksema osa. Mahetootmise edendamiseks on vaja suurendada nii kodumaist nõudlust kui arendada mahepõllumajandust ennast suurema tootlikkuse ja majandusliku jätkusuutlikkuse suunas. Tarbijad ostavad mahetoitu peamiselt tervislikkuse, aga ka kodumaise päritolu ja keskkonnasõbraliku tootmise tõttu. Ühe riigipoolse tegevusena mahetoodete osas on sekkumisena kavandatud välja töötada ja rakendada programm „Mahetoit lasteasutustes“. Samas ei ole kavandatava sekkumise asjakohasust probleemiga põhjendatud. Probleemile on kaudselt viidatud tegevussuuna 3 hetkeolukorra kirjelduses läbi rahvastiku toitumisuuringu tulemuste, mille kohaselt on rasvunud ja ülekaaluliste inimeste hulk kasvanud, seda eriti laste osas, mis võib olla programmi väljatöötamise ja rakendamise eesmärgiks, või siis taotletakse sekkumisega lühikeste tarneahelate arendamist. Programm on eeldatavasti asjakohane, kuid vajab paremat seostamist tegevussuuna eesmärkide ja hetkevaates kaardistunud probleemidega. Juhime tähelepanu, et sekkumise „Keskkonnatingimustest tulenevalt soodustada mahetootmise arengut“ puhul on ebaselge, mida antud juhul keskkonnatingimuste all silmas peetakse. Soovitame sõnastust täpsustada.

Teadmussiire on äärmiselt oluline, et toetada Eesti põllumajanduse ja toidutootmise arengut. Konkurentsipüsivuseks ja konkurentsivõime suurendamiseks on vaja üha enam teadmuspõhist lähenemist.

---

⁵³ ISO 31000:2018 Risk management Guidelines.

Põllumajandustootjate sissetulekute tagamine on oluline stabiilsuse hoidmiseks. Samas on nendel meetmetel väike mõju tootlikkuse arengule. Toetuste eelarve seadmisel tuleb leida mõistlik tasakaal sissetulekutoetuste ning arengut toetavate tegevuste rahastamise vahel.

Investeeringute soodustamine ja juurdepääs kapitalile on põllumajandussektori ja toiduainetetööstuse arengu seisukohalt väga olulised. Eelistada tuleb investeeringuid, mis samal ajal aitavad vähendada põllumajandustootmise ja toiduainetetööstuste negatiivset keskkonnamõju, kuid suurendavad ka majanduslikku tootlikkust või aitavad vähendada kulusid. Rahastamisvahendid on samuti olulised, kuid nende rakendamise puhul tuleb pidevalt analüüsida turutõrke esinemist⁵⁴. Samuti tuleb arvestada, et põllumajandustootjate võlakoorumus on suur ning nende võimekus uusi (sh rahastamisvahendi tagatud) laene teenindada on väike. Laenugarantiide puhul tuleb aga arvestada sellega, et ka garantii eest tuleb maksta tasu ning garantii tasu ja laenuintress kokku võivad osutada nii kõrgeks, et põllumajandustootjate, toiduainete tootjate ning maaettevõtjate rahavood ei võimalda neid kohustusi täita, mistõttu jäävad ka investeeringud tegemata.

Maapiirkonda tehtavate ehitusinvesteeringute puhul on probleemiks, et nende turuväärtus on ehitamise maksumusest sageli kordades väiksem, kuna sellistele ehitistele puudub maapiirkonnas järelturg. Seda tuurtõrget aitab ületada ainult riigipoolne abi. Lisaks põllumajandussektorile on see väga terav probleem ka muu maaettevõtjate, aga ka maale elama asuda soovivate inimeste jaoks, mistõttu see temaatika haa- kub ka tegevussuunaga 6.

Vabatahtlike kavade, programmide ja märgistuste rakendamine on oluline, et suurendada ettevõtete turule orienteeritust ning toodangule antavat lisandväärtust. Samuti aitab see suurendada läbipaistvust tarneahelas. Eelnõus on välja toodud, et nõudlusele paremini vastamiseks on võimalus anda põllumajandustoodangule rohkem lisandväärtust rakendades näiteks ELi kvaliteedikavasid. Kvaliteedikavade rakendamise puhul on soovitatav arvestada MAK 2014–2020 põllumajandustoodete ja toiduainete kvaliteedikavade toetuse meetme rakendamise tagasisidega, kus ettevõtete poolt toodi välja, et nende atraktiivsus ei ole olnud piisav.⁵⁵

Probleemina on välja toodud, et kogu tarneahela lõikes on toidukaod suured sh 2/3 toidukadusid tekib kodumajapidamistes ning ülejäänud 1/3 toitlustusettevõtetes, toidukauplustes ja toiduainetetööstuses. Toidukadu avaldab negatiivset mõju nii ettevõtete kui majapidamiste kuludele ning mõjutab negatiivselt ka looduskeskkonda. Toidu raiskamise vältimiseks on sekkumised kavandatud lähtetasandilt ennetavate tegevustena, vähendades toiduainete ülejäägi teket toidutarneahela (tootmine, töötlemine, turustamine ja tarbimine) igas etapis ning läbi riikliku korrigeeriva tegevuse, vastava tegevuskava ja programmide koostamise ning olemasolevate raamdokumentidega sidususe loomise toel. Soovitame täpsustada kavandatava sekkumise sõnastust. Praegust sõnastust saab tõlgendada nii, et soovitakse vähendada toiduainete ülejääki (eksporti) põllumajandustootmises ja toiduainetetööstuses.

Tegevussuunas 5 kavandavad sekkumised mõjutavad märkimisväärselt valdkonna ettevõtete arengut ja konkurentsivõimet. Lisaks puhtale keskkonnale, kõrgele toiduohutuse tasemele ja heale kuvandile peavad Eesti põllumajandussektori ja toiduainetetööstuse ettevõtted olema konkurentsivõimelised nii sise- kui välisturgudel, ning seda valitsevate turuhindade juures. Seega ei tohi jätta tähelepanuta ka ettevõtete tootlikkuse, efektiivsuse, tootmisomahinna ja laiemalt konkurentsivõimega seotud tegureid, seda nii toetusmeetmete kujundamisel kui sektori jaoks rakendusühtsuste kavandamisel.

Hindamises osalenud eksperdid leidsid, et PõKa 2030 eelnõu ei too välja valdkondi, kus Eesti ettevõtjatel on võimalus näiteks impordi asendamiseks või nišše eksportturgudel, mida Eesti ettevõtjad võiksid sihiks võtta. Samuti ei puuduta PõKa 2030 eelnõu selgesõnaliselt Eesti maaressursi jm põllumajandustootmiseks vajalike ressursside maksimaalse väärindamise temaatikat.

⁵⁴ Eesti Maaülikool, Eesti Konjunktuuriinstituut (2017) Ühise põllumajanduspoliitika tulevikuanalüüs. Lõppraport.

⁵⁵ Eesti Maaülikool (2017) Eesti maaelu arengukava 2014–2020 prioriteetide 1, 2, 3, 4, 5 ja 6 hindamise lõpparuanne. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/uuring-2017-mak-2014-prioriteetid-1-6-aruanne.pdf>

Kuidas mõju suurendada:

- Erinevates põllumajanduse harudes prioriteetsete tegevuste (nt impordi asendamine või eksporttoodete arendamine, kriisis oleva sektori aitamine, kodumaise tooraine väärindamine) väljatootmises ning Eesti põllumajandustootmiseks sobilike ressursside maksimaalse väärindamise võimaluste esiletoomises on vaja leida hea sidusus PõKa 2030 eelnõu ning põllumajandussektori arengukavade vahel.

Mõju loodus- ja elukeskkonnale

Mahepõllumajanduse edendamine suurendab elurikkust, mõjutab positiivselt veekogude seisundit ja mulla kvaliteeti.

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele

Eesti toidu ja põllumajanduse kuvandi arendamiseks on vaja kaasata ka Eesti välisesindused, kes saavad oma töös seda kuvandit rahvusvaheliselt tutvustada. See eeldab asutustevahelist head koostööd. Ka ekspordi sihtriikide seotud nõuete täitmisel ja nõuete väljaselgitamisel tuleb kaasata ka Eesti välisesindused. Ekspordi edendamiseks peavad koostööd tegema mitmed asutused (nt MeM, MKM, EAS, VTA, Välisministeerium). Tarneahelate läbipaistvuse suurendamine, ebaausate kauplemistavade vältimine ja lühikeste tarneahelate arendamine eeldab asutustevahelist koostööd (nt MKM, MeM). Kriisi- ja riskijuhtimismeetmete rakendamine eeldab ka uusi tööülesandeid nendega seotud asutustele. Ka maheprogrammi väljatöötamine on uus ülesanne. Toidukao ja raiskamise vähendamiseks programmi koostamine eeldab erinevate asutuste kaasamist (nt MeM, Sotsiaalministeerium, Tervise Arengu Instituut). Kommunikatsiooni ja teadmussiirde koordineeritud korraldamine tähendab sellega tegelevatele asutustele tööülesannete suurenemist.

Eesti toidu ja põllumajanduse kuvandi arendamisega kaasnevad kulud. Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni edendamine eeldab riigipoolset panustamist, kuna Eesti ettevõtted on väikesed ja ei ole suutelised oma vahenditest nende tegevustega tegelema. Ekspordivõimekuse suurendamiseks on vajalik mitmete ametkondade koostöö ning panustamine. Sellega kaasnevad ka kulud. Koostöö ja ühistegevuse arendamine nõuab pikaajalist pühendumist ning eri osapoolte koostööd. See omakorda vajab riigipoolset toetamist. Kommunikatsiooni, teavituse ja teadmussiirde tegevuste elluviimisega kaasnevad kulud. Kriisi- ja riskijuhtimismeetmete rakendamine eeldab ka uusi tööülesandeid nendega seotud asutustele. Tõenäoline on, et suurem osa vahendeid kaasatakse ettevõtetelt (kindlustusmaksed) või siis ÜPP toetuste eelarvest. Põllumajandustootjate sissetulekute tagamisele on seni kulunud suur osa põllumajandustoe- tuste eelarvest. Mahepõllumajanduse arendamine eeldab mahepõllumajandusliku tootmise toetuste maksmist. Toiduainetetööstustes töötlemisvõimsuse suurendamine eeldab märkimisväärseid investee- ringuid. Riigipoolsed toetused aitavad arengut kiirendada. Investeeringute soodustamise toetustele on seni kulunud suur osa põllumajandustoe- tuste eelarvest. Ka rahastamisvahendite rakendamine eeldab riigipoolset panustamist, kuid sel juhul on tegemist tagastatava abiga.

2.4.1.6. Tegevussuund 6: maa- ja rannapiirkondade areng

Probleemid ja väljakutsed

Tegevussuuna 6 hetkeolukorra kirjelduses on esitatud kolm probleemide rühma – 1) sotsiaal-majandus- lik olukord, 2) kohalikud kogukonnad ning 3) uued väärtusahelad ja võimalused.

Peamised probleemid ja väljakutsed, mis on seotud sotsiaal-majandusliku olukorraga, on:

- Eesti maapiirkonnad seisavad silmitsi struktuursete probleemidega, nagu atraktiivsete töökohtade vähesus, oskuste nappus, lisatööjõu vajadus mahukate igapäeva- ja hooajaliste tööde tegemiseks ning ühenduvus- ja põhiteenuste kehv kättesaadavus;

- tööturul vanuse tõttu välja langevate inimeste arv on suurem kui sinna sisenevate noorte arv;
- kui linnapiirkonnas 20–40 aastaste elanike arvu osatähtsus sama vanusegrupi üldarvus kasvab, siis maapiirkonnas see kahaneb;
- haavatavamad on keskustest kaugemal asuvad ja madalama asustihedusega maapiirkonnad, sh asustatud väikesaared;
- elanike vähesus piirab elu- ja ettevõtluskeskkonna kestlikku edendamist ning on takistuseks täiendavate suuremahulisemate investeeringute tegemisel.

Peamine väljakutse, mis on seotud kohalike kogukondadega, on:

- tarvis on tugevdada kodanikeühenduste, ettevõtete ja kohalike omavalitsuste koostööd ja nende tegevuste koosmõju.

Peamised probleemid ja väljakutsed, mis on seotud uute väärtusahelate ja võimalustega, on:

- oluline on erinevate sektorite kombineerimine ning ressursitõhususe maksimeerimine, nt biomaanduse valdkonnas, kus Eesti suur potentsiaal on hetkel alakasutatud;
- suureks väljakutseks on jõukuse tagamine ja suurendamine ning teenuste kättesaadavuse parandamine maapiirkonnas;
- ettevõtjaid iseloomustab madal investeerimisvõime tulenevalt kapitali vähesusest ning piiratud liigipääsust kapitalile;
- maapiirkonna elanikele peab tagama parema juurdepääsu avalikele ja tervishoiuteenustele, heale interneti- ja sideteenusele, uute oskuste arendamist võimaldavatele programmidele, eriti digitaal-sektoris, ning kvaliteetsele ja vajaduspõhisele haridusele ja taristule.

Eesmärgid ja mõõdikud

Tegevussuuna 6 eesmärgid, mõõdikud, mõõdikute algtase ja soovitud trendid on toodud tabelis 28.

Tabel 28. Tegevussuuna 6 eesmärgid ja mõõdikud

Eesmärk	Mõõdikud	Algtase*	Trend
Maapiirkonna elanikkond on aktiivne ja elujõuline	Maapiirkonnas elavate noorte vanuses 21–40 osatähtsus sama vanusegrupi noorte üldarvus	30,6% (2017)	Väheneb ja tase säilib
	Suhtelise vaesuse määr maapiirkonnas	22,4% (2016)	Väheneb
	Maapiirkonna elanike vanuses 20–64 tööhõive määr	73,6% (2017)	Säilib ja pigem kasvab
Maapiirkonnas on kasvava liisandväärtusega mitmekesine ettevõtlus	Maapiirkonna SKP elaniku kohta	10 000 eurot (2016)	Kasvab
	Maapiirkonna ettevõtlusstruktuur	0,12869 (2015)	Püsib mitmekesine
	Maapiirkonnas töötavate inimeste arv ja osatähtsus koguhõives osalejates põhitöökoha asukoha alusel	51,3% (2017)	Säilib ja pigem kasvab

*Eelhindaja koostatud mõõdikute fail Exceli formaadis (lisa 3).

Allikas: PõKa 2030 eelnõu (seisuga 25.04.2019).

Sekkumised

Tegevussuuna 6 hetkeolukorra kirjelduses toodud probleemide ja väljakutsetega toimetulekuks on kavandatud hulk sekkumisi ja tegevusi. Edasise analüüsi tarbeks koondati sarnast liiki või sarnast eesmärki saavutada aitavad sekkumised ja tegevused rühmadesse (tabel 29). Seejuures võib üks sekkumine või tegevus kuuluda rohkem kui ühte sekkumise rühma.

Tabel 29. Tegevussuuna 6 sekkumiste rühmad

Sekkumise rühm	Detailne sekkumine
Elu- ja ettevõtluskeskkonna terviklik areng	Tähelepanu tuleb pöörata tõmbekeskuste terviklahenduste edendamisele, nt valdkondade ülesed digilahendused teenuste kättesaadavuse parendamiseks, „Nutikad külad“-tüüpi arendused, mille raames püütakse lahendada ühes pakettis igapäeva eluks vajalike teenuste pakkumine.
	Edendada tuleb maa- ja linnapiirkondade arengu sidustamist soodustavaid tegevusi tagamaks piirkondade terviklik areng, sh maa ja linnapiirkondade sümbioos.

	<p>Olemasolevate toetustegevuste sihistatum rakendamine ning maaelu võimalusi tutvustava teabe parema kättesaadavuse tagamine.</p> <p>Et maapiirkonnas oleks tagatud vajadustele vastavate teenuste kvaliteetne kättesaadavus on tarvis tugevdada kodanikuühenduste, ettevõtete ja kohalike omavalitsuste koostööd ja nende tegevuste koostööd.</p> <p>Senisest enam tuleb teenuste osutamisel ära kasutada toetuste abil korda tehtud küla- ja seltsimajade infrastruktuuri ning kaasata sellesse kohalikku kogukonda.</p>
Kohalike kogukondade rolli tugevdamine	<p>Senisest enam tuleb teenuste osutamisel ära kasutada toetuste abil korda tehtud küla- ja seltsimajade infrastruktuuri ning kaasata sellesse kohalikku kogukonda.</p> <p>Kohalikele kogukondadele tuleb anda lisaks maaelu- ja kalanduspoliitikale suurem otsustusõigus ka muudes poliitikates.</p> <p>Maapiirkonna sotsiaal-majandusliku olukorra ja töökohtade loomise edendamiseks, sotsiaalse kaasatuse suurendamiseks ning vaesuse vähendamiseks tuleb jätkata LEADER-tüüpi kohalikul algatusel põhineva alt üles lähenemisviisi rakendamist ja käsitleda seda laiaulatuslikumalt kogukonna juhitud kohaliku arengu (CLLD) lähenemise kaudu.</p> <p>Tagamaks kestlik maaelu areng ja elukohalähedaste lisandväärtust pakkuvate töökohtade edendamine tuleb LEADER-tüüpi kohalikul algatusel põhineva alt üles lähenemisviisi rakendamisel jätkuvalt ja aina tugevamalt tähelepanu pöörata töökohtade säilitamise tagamisele ning uute kvaliteetsete töökohtade loomisele.</p>
Maaelu kuvand, maine kujundamine	<p>Maapiirkonna elujõulisuse tagamisel on olulisel kohal põllumajanduse ja maaelu propageerimine.</p> <p>Oluline on jätkata era- ja avaliku sektori koostöös põllumajandust ja maaelu laiemale ühiskonnale tutvustavate sündmuste (nt avatud talude päev) läbiviimist ja laiendamist.</p> <p>Tuleks julgustada ja soodustada maaelu- ja ettevõtluse edendamisele suunatud ühiste ideede ja ettevõtmiste geneerimist ja nende elluviimist, sh maaeluvõrgustiku tegevusi.</p> <p>Oluline on pikaajalise strateegia seadmine maapiirkonna võimaluste esiletoomiseks ja väljapoole kommunikeerimiseks.</p>
Maaelupoliitika kui horisontaalne poliitika	<p>Kohalikele kogukondadele tuleb anda lisaks maaelu- ja kalanduspoliitikale suurem otsustusõigus ka muudes poliitikates.</p> <p>Maaelupoliitikat koordineeriv roll antakse MeMile, kes tagab kompetentsi hindamiseks erinevate poliitikate mõju maaelule – selleks kujundatakse meetodika maapiirkondadele avalduva mõju hindamiseks, et hinnata asjaomaseid poliitikameetmeid süstemaatiliselt maapiirkondade perspektiivist lähtuvalt (<i>Rural proofing</i>).</p> <p>Senisest enam tuleb integreerida põllumajandus- ja maaelupoliitika eesmärged teistesse riiklikesse valdkonnapoliitikatesse.</p> <p>EL poliitika ja rahastusmehhanismide raames tuleb lisaks ÜPP poliitikale suurendada ka teiste EL poliitikate panustamist põllumajanduse, toiduainetööstuse ja maaelu arendamisel, näiteks EL ühtekuuluvus-, kaubandus-, keskkonna- ja kliimapolitikad.</p> <p>Eelkõige peaks ühtekuuluvuspoliitika panustama senisest rohkem maaelu arengusse läbi infrastruktuuri, IKT ja avalike teenuste projektide rahastamise.</p>
Maaettevõtluse arendamine	<p>Oluline on kaasa aidata töö- ja ümberõppevõimaluste loomisele maapiirkonna kõigis vanusegruppides.</p> <p>Oluline on kohalikul tasandil rakendada meetmeid noorte ettevõtluse arendamiseks, mille kaudu on kohalikul tasandil vastavalt piirkondlikele vajadustele võimalik toetada noorte ettevõtluse alustamist, arendamist ja koolitamist.</p> <p>Tagamaks kestlik maaelu areng ja elukohalähedaste lisandväärtust pakkuvate töökohtade edendamine tuleb LEADER-tüüpi kohalikul algatusel põhineva alt üles lähenemisviisi rakendamisel jätkuvalt ja aina tugevamalt tähelepanu pöörata töökohtade säilitamise tagamisele ning uute kvaliteetsete töökohtade loomisele.</p> <p>Maaettevõtluse arendamisel on olulisteks sekkumismeetmeteks noorte ettevõtluse toetamine ja edendamine, maaettevõtluse alustamise toetamine, investeeringute elluviimise toetamine, finantsinstrumentide rakendamine ja laialdasem kasutamine.</p> <p>Maapiirkonna ettevõtjatele tuleb investeerimisvõimekuse suurendamiseks tagada täiendavate rahaliste vahendite kaasamine läbi erinevate rahastamisviiside, vältides seejuures konkurentsimoonusi ja võttes kasutusele meetmeid toetussõltuvuse vähendamiseks.</p> <p>Investeeringute elluviimise toetamist jätkatakse kooskõlas arengukava sekkumisloogika peatükis kirjeldatuga, kasutades mh kohalikul algatusel põhinevat alt üles lähenemisviisi.</p> <p>Olemasolevate töökohtade säilitamisel ning uute atraktiivsete töökohtade loomisel on oluline tagada maapiirkonna ettevõtluse mitmekesisus ning edendada lisandväärtust loovaid tegevusi ja valdkondi (nt biomajandus, ringmajandus, ökoturism, innovaatilised tootmisviisid, väärindatud toodete eksport jne).</p>
Maapiirkonda elama asumist soosivad tegevused	<p>Olemasolevate toetustegevuste sihistatum rakendamine ning maaelu võimalusi tutvustava teabe parema kättesaadavuse tagamine.</p> <p>Oluline on kohalikul tasandil rakendada meetmeid noorte elutingimuste parandamiseks, mille kaudu on kohalikul tasandil vastavalt piirkondlikele vajadustele võimalik toetada eluruumide parendamist.</p>
Noortele suunatud tegevused	<p>Oluline on kohalikul tasandil rakendada meetmeid noorte ettevõtluse arendamiseks, mille kaudu on kohalikul tasandil vastavalt piirkondlikele vajadustele võimalik toetada noorte ettevõtluse alustamist, arendamist ja koolitamist.</p> <p>Oluline on kohalikul tasandil rakendada meetmeid noorte elutingimuste parandamiseks, mille kaudu on kohalikul tasandil vastavalt piirkondlikele vajadustele võimalik toetada eluruumide parendamist.</p> <p>Maaettevõtluse arendamisel on olulisteks sekkumismeetmeteks noorte ettevõtluse toetamine ja edendamine.</p>
Piirkonnaspetsiifilised programmid	<p>Tuleb jätkata piirkonnaspetsiifiliste programmide rakendamisega ning nende edendamisega lähtudes piirkonna tugevusest ja vajadustest.</p>
Põlvkondade vahetus	<p>Toetada põlvkondade vahetust mitte üksnes põllumajanduses, vaid maaettevõtluses tervikuna ja seda nii perekondade siseselt kui ka ettevõtete juhtimise tasandil.</p> <p>Ettevõtlusest väljuda soovivatele vanemaealistele ettevõtjatele tuleb selles protsessis tagada asjakohane ja pädev nõustamine.</p>

Tuvastatud mõjud

Tegevussuuna 6 tuvastatud mõjud mõjuvaldkondade kaupa on esitatud tabelis 30. PõKa 2030 eelnõus toodud tegevussuuna 6 sekkumistel on:

- 1) sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud (mõjutades eelkõige tööturgu, rahvastiku arengut ja kodanikuühiskonna arengut);
- 2) mõju majandusele (mõju ettevõtluskeskkonnale, väikeettevõtlusele, ettevõtlusega alustamisele vms);
- 3) mõju loodus- ja elukeskkonnale (eelkõige elukeskkonnale läbi tõmbekeskuste terviklahenduste edendamise, maa- ja linnapiirkondade sümbioosi arendamise, maaettevõtluse arendamise vms);
- 4) mõju regionaalarengule, kuna sekkumised mõjutavad eri piirkondade regionaalarengut kujundavaid tegureid (mõju keskkonna, majanduse või sotsiaalsete aspektide kaudu üksikule piirkonnale, konkreetse piirkonna spetsiifilisele eripärale, teenuste kättesaadavusele, eri piirkondade koostööle vms);
- 5) mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele, täpsemalt asutuste ülesannetele ja asutuste omavahelistele töökorraldusele ning avaliku sektori rahastamisele (nt maaelupoliitika muutmine horisontaalseks poliitikaks, noortele suunatud sekkumised jne).

Tegevussuuna 6 sekkumised ei mõjuta otseselt riigi julgeolekut ja välissuhteid, kuna planeeritud sekkumised ei sisalda julgeoleku, kuritegevuse võitlemise ja välissuhtluse teemasid. Piirialade asustuse säilimine, nimetatud alade elukeskkonna arendamine, elutähtsate teenuste (sh digiteenuste) kättesaadavuse tagamine ja kogukondade sidusus on turvalisuse ja julgeoleku alateema, kuid selgesõnaliselt tegevussuuna 6 probleeme ja sekkumistes nimetatud aspekte turvalisuse ja julgeoleku võtmes ei mainita. Soovitame PõKa 2030 tekstis olevad sekkumised seostada turvalisuse ja julgeoleku mõjuvaldkonnaga või lisada uued julgeolekut või turvalisust tagavad sekkumised, millega omakorda tekib seos riigi julgeoleku tagamisega.

Tabel 30. Tegevussuuna 6 mõjud mõjuvaldkondade kaupa

Sekkumise rühm	Mõjuvaldkond					
	1. Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud	2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhtele	3. Mõju majandusele	4. Mõju loodus- ja elukeskkonnale	5. Mõju regionaalarengule	6. Mõju avaliku sektori korraldusele, kuludele ja tuludele
Elu- ja ettevõtluskeskkonna terviklik areng						
Kohalike kogukondade rolli tugevdamine						
Maaelu kuvand, maine kujundamine						
Maaelupoliitika kui horisontaalne poliitika						
Maaettevõtluse arendamine						
Maapiirkonda elama asumist soosivad tegevused						
Noortele suunatud tegevused						
Piirkonnaspetsiifilised programmid						
Põlvkondade vahetus						
Tuvastatud mõju						
Oluline mõju						

Olulised mõjud

Järgnevalt hinnati tuvastatud mõjude olulisust. Tegevussuuna 6 olulised mõjud mõjuvaldkondade lõikes on esitatud tabelis 31.

Tabel 31. Tegevussuuna 6 olulised mõjud mõjuvaldkondade lõikes

Mõjuvaldkond	Mõju alavaldkond	Sekkumise rühm	Mõju siht-rühm	Mõju olulisus				Koond-hinnang mõju olisusele	Mõju avaldumisega seotud ajaolude kirjeldus
				ulatus	sagedus	siht-rühma suurus	ebasoovi-tavate mõ-jude risk		
1. Sotsiaal-sed, sh demograafilised mõjud	- Tööturg - Kodanike võimalus osaleda ühiskondlikus elus ja seda mõjutada - Rahvastiku areng	- Maaettevõtluse arendamine - Kohalike kogukondade rolli tugevdamine - Noortele suunatud tegevused	Elanikud ja kodanikeühendused	KESK-MINE	KESK-MINE	KESK-MINE	VÄIKE	OLULINE	-Töökohtade säilitamine ja uute, elukohalähedaste töökohtade loomine. Töö- ja ümberõppevõimaluste loomine. - LEADER-tüüpi kohaliku algatuse lähenemisviisi kasutatakse senisest enam sotsiaalse kaasatuse suurendamisel. Aktiivsed kogukonnad suurendavad kohalike elanike aktiivsust ühiskondlikus elus osalemises. - Noorte ettevõtluse alustamise toetamine, ettevõtluse arendamise toetamine ja elutingimuste parandamise toetamine. Soodustavad noorte maale elama jäämist ja asumist.
3. Majandus	- Ettevõtluskeskkond ja ettevõtete tegevus - Põllumajanduse, kalamajanduse ja toiduainete tööstuse areng	- Maaettevõtluse arendamine - Maaelupoliitika kui horisontaalne poliitika - Maaelu kuvand, maine kujundamine	Ettevõtjad	KESK-MINE	KESK-MINE	KESK-MINE	VÄIKE	OLULINE	-Toetatakse ettevõtluse alustamist ja arendamist, investeringute elluviimist, finantsinstrumentide rakendamist. -Lisaks ÜPP poliitikale suurendatakse EL teiste poliitikate panustamist põllumajanduse, toiduainetööstuse ja maaelu arendamise. - Vastavalt piirkondlikele vajadustele ettevõtluse alustamise, arendamise toetamine, finantsinstrumentide rakendamine. Investeeringuvõimekuse suurendamine mõjutab oluliselt vastavate tegevusvaldkondade arengut. - Põllumajanduse ja maaelu propageerimine mõjutab otseselt arvamusi nendest sektoritest. Maaelu kuvandi eest vastutav MeM mõjutab oluliselt nimetatud tegevusalade kuvandi kujundamist.
4. Loodus- ja elukeskkond	- Looduskeskkond, sh välisõhk, vesi, muld, taimestik ja loomastik - Elukeskkond, sh elutingimused ja heaolu	- Elu- ja ettevõtluskeskkonna terviklik areng - Maaettevõtluse arendamine	Ettevõtjad ja elanikud	KESK-MINE	KESK-MINE	KESK-MINE	VÄIKE	OLULINE	-Lisaks ÜPP poliitikale suurendada ka teiste EL poliitikate (keskkonna-, kliima-) panustamist põllumajanduse, toiduainetööstuse ja maaelu arendamisel. - Põõratakse enim tähelepanu tõmbekeskuste terviklahenduste edendamisele, maa ja linnapiirkondade sümbioosile. -Edendatakse lisandväärtust loovaid tegevusi ja valdkondi (biomajandus, ringmajandus, ökotourism vms).
5. Regionaalareng	- Riigi regionaalpoliitika üldiste eesmärkide saavutamise - Eri piirkondade regionaalarengut kujundavad tegurid	- Piirkonnaspetsiifilised programmid - Maaettevõtluse arendamine - Kohalike kogukondade rolli tugevdamine - Maaelupoliitika kui horisontaalne poliitika - Elu- ja ettevõtluskeskkonna terviklik areng	Ettevõtjad, elanikud ja kodanikeühendused	KESK-MINE	KESK-MINE	KESK-MINE	VÄIKE	OLULINE	-Programmide rakendamisel lähtutakse piirkonna tugevustest ja vajadustest (piirkonna külastatavuse tõstmine, ettevõtluse elavdamine). - Taristu arendamine, piirkonnaspetsiifiline lähenemine loob võimaluse piirkonna varasemate kitsaskohtade leevendamiseks. - Regionaalsed mõjud inimeste liikumisvõimalustele, põhiteenuste kättesaadavusele, mõjutades eri piirkondade aeg-ruumilisi vahemaade muutuseid, koostööd ja sidusust. - Ettevõtlust arendatakse vastavalt piirkondlikele vajadustele, rakendatakse LEADER-tüüpi lähenemist. -Teenuste osutamisel LEADER-tüüpi lähenemisviisi rakendamine. Tugevad kogukonnad aitavad kaasa riigi regionaalpoliitika eesmärkide saavutamisele. - Maaelupoliitika horisontaalse poliitikana kujundab otseselt regionaalpoliitilisi tegevusi. - Tõmbekeskuste terviklahenduste arendamine, maa- ja linnapiirkondade sümbioos, küla- ja selt-simajade taristu kasutamine teenuste osutamisel. - Arvestatakse piirkondlike vajadusi, edendatakse lisandväärtust pakkuvate töökohtade edendamist, rakendatakse LEADER-tüüpi lähenemist. - Erinevate poliitikate mõju hindamine maaelule; arvestamine teiste riigiasutuste algatatud arengukavade ja õigusaktide koostamisel omab suurt mõju.
6. Riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldus ning avaliku sektori kulud ja tulud	- Rigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldus - Avaliku sektori rahastamine, sh kulud ja tulud	- Elu- ja ettevõtluskeskkonna terviklik areng - Maaelupoliitika kui horisontaalne poliitika	Avalik sektor	KESK-MINE	KESK-MINE	KESK-MINE	VÄIKE	OLULINE	- Tegevused suurendavad riigiasutuste ja KOVide koostööd, avalike teenuste kättesaadavust. - Maaelu puudutatavate arengukavade, õigusaktide koostööstamine MeMiga, maaelupoliitika kui horisontaalne poliitika, põllumajandus- ja maaelupoliitika eesmärkide integreerimine teistesse valdkonnapoliitikatesse jne. - Maaelupoliitikat koordineeriv roll antakse MeMile, põllumajandus- ja maaelupoliitika eesmärgid integreeritakse valdkonnapoliitikatesse, EL teiste rahastamismehhanismide panustamine põllumajanduse, toiduainetööstuse ja maaelu arendamisse.

Tegevussuuna 6 sekkumistel on oluline positiivne mõju sotsiaalsele (sh demograafilisele) mõjuvaldkonnale, majandusele, loodus- ja elukeskkonnale, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele. Alljärgnevalt on toodud sekkumiste mõjuvaldkondade kaupa.

Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud

Tegevussuuna 6 sekkumised mõjutavad tööturgu, kodanike võimalust osaleda ühiskondlikus elus ning rahvastiku arengut. Tegevussuuna 6 eesmärgi „maapiirkonna elanikkond on aktiivne ja elujõuline“ täitmiseks on planeeritud maaettevõtluse arendamise, kohalike kogukondade rolli tugevdamise ja noortele suunatud tegevuste toetamine, millega peaks maapiirkonnas elavate noorte osatähtsuse vähenemine sama vanusegrupi noorte üldarvus pidurduma või säilima, elanike vanuses 20–64 eluaastat tööhõive määr säilima või kasvama ning suhtelise vaesuse määr maapiirkonnas vähenema. Detailsemalt on nimetatud sekkumiste elluviimisega seotud sotsiaalseid ja demograafilisi mõjusid hinnatud mõju alavaldkondade kaupa.

Tööturg

Maapiirkonnas on vähe atraktiivseid töökohti, puudu on kvalifitseeritud tööjõust ning vajadus on lisatööjõu järele igapäeva- ja hooajatööde tegemiseks. Lisaks on probleemiks töötajate napid oskused. Tööturult vanuse tõttu välja langevate inimeste arv on suurem kui sinna sisenevate noorte arv. Tööturuga seotud probleemide lahendamisel rõhutatakse maapiirkonnas olemasolevate töökohtade säilitamise ning uute, atraktiivsete, kvaliteetsete ja elukohalähedaste, lisandväärtust pakkuvate töökohtade loomise (biomajanduses, ringmajanduses, ökoturismis vms) vajadust. Atraktiivne töökoht tähendab nii konkurentsivõimelise töötasu maksmist kui ka töötamise tingimusi (töökeskond, tööaeg vms) ning töötaja arenguvõimalusi.

Elukohalähedaste töökohtade säilitamisel ja uute kvaliteetsete töökohtade loomisel nähakse olulist rolli CLLD lähenemise rakendamisel ja maamajandust mitmekesistavatel tegevustel. Programmperioodil 2007–2013 loodi CLLD lähenemise rakendamisel üle 450 ja maamajanduse mitmekesistamise meetme toel üle 600 töökohta⁵⁶ ja perioodil 2014–2020 oli 2018. aasta lõpuks loodud CLLD lähenemise sihtvaldkonnas 592,5 ja maamajanduse mitmekesistamise sihtvaldkonnas 258 töökohta. CLLD lähenemise kaudu loodud töökohtade seas oli palju kõrget kvalifikatsiooni ja kogemust nõudvaid töökohti, kus töötajaga sõlmiti pikaajaline tööleping, kuid oli ka projektipõhiseid töökohti, kus töökoht loodi vaid projekti elluviimise ajaks⁵⁷. Seega CLLD lähenemise ja maamajandust mitmekesistavate tegevuste rakendamisel on mõju töökohtade tekkeks.

Sekkumistes on eraldi tähelepanu noortele suunatud. Maa-asulates elavate noorte töö- ja ettevõtlusele tähelepanu pööramise vajadust näitab mittetöötavate ja mitteõppivate noorte osakaal, mis oli 15–29-aastaste vanusegrupis kõrgeim 2016. aastal (17%)⁵⁸. Noori planeeritakse toetada kohalikul tasandil ettevõtluse alustamisel, arendamisel ja koolitamisel. Sekkumine aitab noortel tööturule siseneda.

Maa- ja linnaliste asulate võrdluses on tööjõus osalemine ja tööhõive määr alates 2010. aastast suurenenud, kuid maa-asulates on need jätkuvalt madalamad⁵⁹. Eurostati⁶⁰ andmetele tuginedes maapiirkonna vanuses 20–64 elanike tööhõive määr pidevalt kasvab. 2017. aastal oli nimetatud vanuses elanike tööhõive määr 74%, mis sama trendi arvestades kasvab ning mis ühtlasi tähendab üha suurenevat tööjõu

⁵⁶ Civitta, Eesti Maaülikool (2016) Eesti maaelu arengukava 2007–2013 järeelhindamise lõpparuanne. Lk 324–387. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/mak-2007/seire/mak-2007-jareelhindamine-aruanne.pdf>

⁵⁷ Põllumajandusuuringute Keskus (2019) MAK 2014–2020 toetust saanud projektide abiga loodud töökohtade arv 2018. aastal. 2019.

⁵⁸ Statistikaamet [LES39].

⁵⁹ Statistikaamet [TT332].

⁶⁰ Eurostat [met_lfe3emp, met_pjanaggr3], maapiirkond = *non-metropolitan regions in Estonia*.

puudust. Statistikaameti andmete alusel⁶¹ sarnaselt linnalistele asulatele maa-asulate töötute arv järjest väheneb ning hõivatute arv kasvab. Ka Eesti Töötukassa tööjõuvajaduse baromeeter⁶² näitab pigem tööjõu puudujääki kui ülejääki. Seega on olulised need sekkumised, millega säilitatakse töökoht või luuakse endale töökoht (integreeritud teenuse pakkumine puuetega inimestele, noortele, eakatele vms), sest töökohti on keeruline täita kõrge tööjõu puuduse tõttu. Lisaks aidatakse kaasa töö- ja ümberõppevõimaluste loomisele kõigis vanusegruppides. See on oluline, kuna maamajanduse üha mitmekesisemaks muutmisel erinevate oskustega kvalifitseeritud töötajate järele nõudlus aina kasvab⁶³.

Hindamises osalenud eksperdid soovitasid uurida ka seda, kui palju siirdutakse maapiirkondade omavalitsusest tööle teistesse Eesti piirkondadesse ning ka väljapoole Eestit. Piirkondlik sise- ja välisrände analüüs iseloomustab samuti piirkondade konkurentsivõimet.

PõKa 2030 eelnõus kavandatud sekkumised mõjutavad positiivselt tööhõivet, ettevõtluse alustamist (noorte sihtrühma osas on sekkumise ulatus väike) ja arendamist ning töö- ja ümberõppe kättesaadavust. Samas on sekkumised konservatiivsed, kuna kajastavad praeguste tegevuste jätkumist, kuid ei arvesta maapiirkonnas aset leidvate muutustega tööjõus (võõrtööjõu suurenev osatähtsus töötajaskonnas) kuni aastani 2030. Hooajast tingitud tööjõuprobleemi lahendamist sekkumised ei mõjuta.

Kuidas suurendada positiivset mõju:

- Sekkumiste oluline sihtrühm on maapiirkonnast Põhjamaadesse tööle läinud elanikud. Tuleks luua sihtrühmale tööhõivet stimuleerivaid meetmeid, mis tekitaks maapiirkondadesse nende tagasirände.
- Luua sekkumised, mis on suunatud hooajast tingitud tööjõuprobleemi lahendamisele (sekkumised võõrtööjõu kasutamise osas vms).
- Vähendada ülereguleeritust pereliikmete (pereliikme registreerimine Maksu- ja Tolliametis) kaasamisel pereettevõtte töödessa. Nt suvisel hooajal turismitalus pereliikmete kaasamine muru niitmisel, loomade karjatamisel, turistidele giidi teenuse pakkumisel vms lihtsustatud alustel.

Kodanike võimalus osaleda ühiskondlikus elus ja selle mõjutamine

Maapiirkondade tugevuseks on toetav kogukond ja kohalikul algatusel põhinev alt-üles lähenemisviis. Sekkumised mõjutavad nii elanike ühiskondlikku aktiivsust (vabatahtlikku tegevust) kui ka mittetulunduslike organisatsioonide aktiivsust ja arengut. Maapiirkonnas sotsiaal-majandusliku olukorra, töökohatade säilitamiseks ja uute töökohtade loomiseks, sotsiaalse kaasatuse suurendamiseks, vaesuse vähendamiseks ning vastavalt vajadustele vastavate teenuste kättesaadavuse tagamiseks jätkatakse LEADER tüüpi kohalikul algatusel põhineva alt üles lähenemisviisi rakendamist, käsitledes seda laiaulatuslikumalt CLLD lähenemise kaudu. Lisaks antakse kohalikele kogukondadele suurem otsustusõigus lisaks maaelu- ja kalanduspoliitikale ka muudes poliitikates.

Laiaulatuslik CLLD lähenemise rakendamine sai alguse Eestis 2006. aastal. Enam kui kümme aastat on peaaegu kogu Eesti maapiirkond kaetud LEADER kohalike tegevusgruppidega, kes korraldavad oma piirkonnas maaelu arengukava LEADER-meetme kaudu kohaliku arengu strateegia elluviimist. Maapiirkondades on LEADER tüüpi lähenemine orienteeritud kohaliku kogukonna aktiveerimisele ja kohalikele tasandile⁶⁴, tehakse koostööd kohalike omavalitsuste ja ettevõtjatega ning teiste kohalike tegevusgruppidega nii Eestis kui ka väljaspool Eestit. LEADER tüüpi lähenemise eeliseks on ka see, et see võimaldab maapiirkonnas arendada samaaegselt erinevaid valdkondi avaliku, era- ja kolmanda sektori

⁶¹ Statistikaamet [TT431, TT0203].

⁶² Eesti Töötukassa tööjõuvajaduse baromeeter. <https://www.tootukassa.ee/baromeeter>

⁶³ Eesti Maaülikool (2018) Eesti maaelu arengukava 2014–2020 prioriteetide 1, 2, 3, 4, 5 ja 6 hindamise lõpparuanne. Lk 176. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/uuring-2017-mak-2014-prioriteetid-1-6-aruanne.pdf>

⁶⁴ Kodanikuühiskonna Sihtkapital, Tallinna Ülikool (2014) Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis 2014. Uuringu raport. <https://www.kysk.ee/failid/Upload/files/KUAK%2014%20raport.pdf>

koostöös. Elanike, ettevõtjate ja teiste huvi- ja sidusgruppide huvi osaleda LEADER kohaliku tegevusgrupi tegevustes on olnud aastaid kõrge⁶⁵. LEADER kohalike tegevusgruppide liikmete arv näitab kasvutrendi (2016. aastal oli kokku 1869 liiget) ning LEADER-meetmest toetuse taotlemise aktiivsus on kõrge⁶⁶. Seega aktiivsed kogukonnad suurendavad kohalike elanike aktiivsust ühiskondlikus elus osalemises.

PõKa 2030 eelnõus märgitakse, et LEADER tüüpi kohalikku algatust jätkatakse maapiirkonnas vaesuse vähendamiseks, kuid konkreetseid sekkumisi ei mainita. 2016. aastal oli maapiirkonnas suhtelise vaesuse määr 22%⁶⁷, olles järjekindlalt kõrgem kui linnalistes asulates. Trendi arvestades maapiirkonnas suhtelise vaesuse määr pigem kasvab kui väheneb.

Rahvastiku areng

2017. aastal moodustas maa-asulates elavate 21–40-aastaste osakaal kõikidest 21–40-aastastest elanikest 31%⁶⁸. Arvestades valglinnastumist (ränne linna keskusest linna äärealadele või linna lähedal asuvasse maa-asulatesse, nt Tallinna, Tartu ja Pärnu lähistel), kasvab maapiirkonna noorte osatähtsus kogu Eesti sama vanusegrupi noorte osatähtsuses. Valglinnastumisest tingitud rändekäitumine on iseloomulik äsja pere loonud inimestele. Seega olukord vastab juba enne PõKa 2030 eelnõu jõustumist eesmärgile ja trendile, kuid tegelikkuses regionaalsed erisused noorte osatähtsuses elanikkonnas süvenevad.

Selle probleemi lahendusena on planeeritud noortele suunatud tegevused (noorte ettevõtluse alustamise ja arendamise, koolitamise ja elamistingimuste parandamise toetamine vastavalt piirkondlikele vajadustele). Nimetatud tegevused mõjutavad nooremaealiste maale elama jäämist ja sama vanusegrupi siserännet, kuid ei pruugi maapiirkondade demograafilisi protsesse piisavalt mõjutada (eelkõige maapiirkondade rahvastiku vanuselist struktuuri ning asustuse paiknemist, kui arvestusest jätta välja valglinnastumisega seotud piirkonnad), sest samal ajal toimub maapiirkonnast 21–40-aastaste elanike väljaränne ning rändesaldo on tervikuna negatiivne⁶⁹. Piirkondlike regionaalarengu programmide⁷⁰ rakendamine on näidanud, et sekkumise mõju suurus on otseselt seotud programmi rakendamiseks planeeritud rahalise vahendi suurusel.

Kuidas suurendada positiivset mõju:

- Tuleks defineerida noortele suunatud sekkumistes „noor“ ning viidata definitsiooni alusele. Arvestada sealjuures sellega, et näiteks 15–25-aastastele suunatud sekkumised ei täida ilmselgelt sama eesmärki (tegemist on koolinoortega), mis 25–40-aastastele suunatud sekkumised. Nendel kahel vanuserühmal on rändekäitumised (rände põhjused ja eesmärgid) erinevad.
- Maapiirkonnas ei saa eluaseme ostmiseks ja ehitamiseks laenu samadel tingimustel nagu linnapiirkonnas. Tuleks lisada sekkumine, millega toetatakse noortel kodu soetamist maapiirkonnas.
- Rahvastiku arengut mõjutavate sekkumiste planeerimisel arvestada sellega, et kogukonna tugev identiteet võib olla takistuseks uute elanike maapiirkonda elama asumisel, uue ettevõtte loomisel (turismitalu rajamisel vms) ning sulandumisel kohaliku kogukonda. Probleemi lahendamisel rakendada CLLD lähenemist, et teha teavitustööd kogukonna hulgas kogukonna oskusliku kaasamisega.

⁶⁵ Civitta, Eesti Maaülikool (2016) Eesti maaelu arengukava 2007–2013 järelhindamise lõpparuanne. Lk 379–381. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/mak-2007/seire/mak-2007-jarelhindamine-aruanne.pdf>

⁶⁶ Eesti Maaülikool (2018) Eesti maaelu arengukava 2014–2020 prioriteetide 1, 2, 3, 4, 5 ja 6 hindamise lõpparuanne. Tartu: Eesti Maaülikool. Lk 174–176. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/uuring-2017-mak-2014-prioriteetid-1-6-aruanne.pdf>

⁶⁷ Statistikaamet [LES20].

⁶⁸ Linnaline asula on linn, vallasisene linn, alev ja alev-vald ning maa-asula on alevik ja küla. SA [RV0241].

⁶⁹ SA (2017) Eesti piirkondlik areng 2016. Lk. 161. https://www.stat.ee/valjaanne-2016_eesti-piirkondlik-areng-2016

⁷⁰ Setomaa arengu programm, Peipsiveere programm jne. <https://www.rahandusministeerium.ee/et/regionaalareng-ja-poliitika>

Mõju majandusele

Tegevussuuna 6 sekkumised mõjutavad ettevõtluskeskkonda ja ettevõtete tegevust ning põllumajanduse ja toiduainete tööstuse arengut. Tegevussuuna 6 eesmärgi „maapiirkonnas on kasvava lisandväärtusega mitmekesine ettevõtlus“ täitmiseks on planeeritud maaettevõtluse arendamise, ja maaelu maine kujundamise toetamine ning maapoliitika toimimine horisontaalse poliitikana, mille tulemusel peaks maapiirkonna SKP elaniku kohta ja maapiirkonna töötavate inimeste osatähtsus koguhõives kasvama ning maapiirkonna ettevõtlusstruktuur püsima mitmekesine. Detailsemalt on nimetatud sekkumiste mõju majandusele hinnatud mõju alavaldkondade kaupa.

Ettevõtluskeskkond ja ettevõtete tegevus

Maapiirkonna ettevõtjate investeerimisvõime on väike. See tuleneb tulenevalt kapitali vähesusest ning piiratud ligipääsust kapitalile. Puudulik ligipääs kapitalile mõjutab seega ettevõtete tegevuste laiendamist, kasvamist, arenguvõimaluste realiseerimist ning võimekust kohaneda riskidega.

Ettevõtluskeskkonna ja ettevõtete tegevusega seotud probleemide lahendamisel planeeritakse kohalikul tasandil rakendada meedet ettevõtluse alustamise ja arendamise toetamiseks, rõhutades sealjuures eraldi sihtrühmana noori, ning tagada maapiirkonna ettevõtluse mitmekesisus ja edendada lisandväärtust loovaid tegevusi ja valdkondi (biomajandus, ringmajandus, ökoturism, innovaatilised tootmisviisid vms).

Programmperioodil 2007–2013 ning 2014–2020 toetati ja toetatakse noorte siirdumist põllumajandussektorisse ja põlvkondade vahetust põllumajandussektoris (eelmisel programmperioodil toetati 846 põllumajandustootjat⁷¹ ja praegusel perioodil 2016. aasta lõpu seisuga 100 tootjat⁷²) ning maamajanduse mitmekesistamist (eelmisel programmperioodil toetati 574⁷³ ja praegusel perioodil 2016. aasta lõpu seisuga 36⁷⁴ väikeettevõtjat). Oluline roll ettevõtluskeskkonna ja ettevõtete tegevuse edendamisel on ka CLLD lähenemise rakendamisel. Programmperioodil 2007–2013 maksti toetust üle 3000 isikule⁷⁵, kellest 1/3 olid ettevõtjad⁷⁶. Alates 2016. aastast hakati alustavatele maaettevõtjatele pakkuma mentorlusteenust, kuid see ei osutunud populaarseks. Põhjus võis olla selles, et teenus oli suunatud ainult väikesete põllumajandustootjatele ning teenuse kasutamiseks kaasnes palju bürokraatiat⁷⁷. EAS ja Eesti Töötukassa pakuvad samuti alustavale ettevõtjale toetust, kus alustavad maaettevõtjad peavad konkureerima alustavate ettevõtjatega igast sektorist. Seega maaelu arengukavas eelpool nimetatud meetmete jätkumine on oluline, kuna huvi ja vajadus selliste meetmete järele on olemas ning ettevõtlusega alustamise sekkumine annab võimaluse huvilistel siseneda maaettevõtlusesse ning muudab maaettevõtluse veelgi mitmekesisemaks. Ühtlasi on vajalik, et noortele ja alustavatele ettevõtjatele suunatud maaettevõtluse alustamise või arendamise toetuse saamisega kaasneb teatud mahus asjakohaste baaskoolituste läbimise (kutsekoolis, ülikoolis, teadmussiirde programmides, õpiringides vms) või nõuande saamise (mentorluse või nõuande vormis) kohustus. See suurendaks tõenäosust, et alustava ettevõtja toetust kasutavad isikud, kel on väga kindel soov maapiirkonnas ettevõtet luua ja seda arendada.

⁷¹ Civitta, Eesti Maaülikool (2016) Eesti maaelu arengukava 2007–2013 järelhindamise lõpparuanne. Lk 2. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/mak-2007/seire/mak-2007-jarelhindamine-aruanne.pdf>

⁷² Eesti Maaülikool (2018) Eesti maaelu arengukava 2014–2020 prioriteetide 1, 2, 3, 4, 5 ja 6 hindamise lõpparuanne. Lk 10. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/uuring-2017-mak-2014-prioriteetid-1-6-aruanne.pdf>

⁷³ Civitta, Eesti Maaülikool (2016) Eesti maaelu arengukava 2007–2013 järelhindamise lõpparuanne. Lk 14. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/mak-2007/seire/mak-2007-jarelhindamine-aruanne.pdf>

⁷⁴ Eesti Maaülikool (2018) Eesti maaelu arengukava 2014–2020 prioriteetide 1, 2, 3, 4, 5 ja 6 hindamise lõpparuanne. Lk 16. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/uuring-2017-mak-2014-prioriteetid-1-6-aruanne.pdf>

⁷⁵ Civitta, Eesti Maaülikool (2016) Eesti maaelu arengukava 2007–2013 järelhindamise lõpparuanne. Lk 406. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/mak-2007/seire/mak-2007-jarelhindamine-aruanne.pdf>

⁷⁶ Eesti Maaülikool (2016) Eesti maaelu arengukava 2007–2013 1., 3. ja 4. telje püsihindamise aruanne.

2015. aasta. Lk. 144. http://ms.emu.ee/userfiles/instituudid/ms/MSI%20failid/Uuringud/P%C3%BCsihindamise%20aruanne_280616.pdf

⁷⁷ Mentorlusteenus. <https://www.pikk.ee/teenused-ja-tooted/mentorlusteenus/>

Lisaks planeeritakse maapiirkonna ettevõtjate investeerimisvõimekuse suurendamiseks ja tegevuste edendamiseks rakendada erinevaid rahastamisviise, vältides seejuures konkurentsimoonusi ja võttes kasutusele meetmeid toetussõltuvuse vähendamiseks. Erinevate rahastamisvahendite kasutamine maaettevõtluses annab ettevõtjatel võimaluse turutõrgete vms puhul saada laenu, tagatist või omakapitali investeringut. Rahastamisvahendi eelis tagastamatu abi puhul on see, et sihtgrupi jaoks on rahastamisvahend paindlikum, finantstooteid pakutakse aastaringselt ning taotluse menetlemine on kiirem võrreldes investeringutoetuste taotlemisega, arvestatakse ettevõtja tegevusala spetsiifikat ja võimaldatakse ettevõtte elutsüklit arvestavate toodete pakkumist⁷⁸. Seega nimetatud sekkumiste rakendumisel püsib maapiirkonna ettevõtlusstruktuur mitmekesine ning maapiirkonnas töötavate inimeste osatähtsus koguhõives ja maapiirkonna SKP elaniku kohta kasvab ning tegevussuuna 6 eesmärk saavutatakse.

Kuidas suurendada positiivset mõju:

- Rahastamisvahendite rakendamisel tuleb monitoorida süsteemselt ja pidevalt maaettevõtjate tegelike vajadusi ja eksisteerivaid turutõrkeid sektori ja tegevusalapõhiselt, kuna ajas ettevõtjate investeerimisvajadused ja turutõrked muutuvad majandussüklite vaheldumise või turu äkiliste tõusude või languste tõttu. Turutõrkeid peaks hindama igal aastal, mille põhiküsimus on „kas teatud tegevusalades ja investeringute puhul on investeringuteks raha kättesaadavus erasektorist puudulik“?⁷⁹ Rahastamisvahendite pidev seire hoiab rahastamisvahendi kui võimaluse sihtgrupi jaoks paindlikuna, aitab parandada rahastamisvahendi rakendamise kvaliteeti, toimivust ja tõhusust.

Põllumajanduse ja toiduainete tööstuse areng

Maaettevõtlust iseloomustab piiratud ressurss maaettevõtlusega alustamiseks ja ettevõtluse arendamiseks, eksisteerib toetussõltuvus ja konkurentsi moonutused. Olulisel kohal on erinevate sektorite kombineerimine ja ressursitõhususe maksimeerimine näiteks läbi biomajanduse, mille potentsiaal on alakaasutatud. Maapiirkonna ettevõtjate investeerimisvõimekuse suurendamiseks ja tegevuste edendamiseks planeeritakse rakendada erinevaid rahastamisviise, vältides seejuures konkurentsimoonusi ja võttes kasutusele meetmeid toetussõltuvuse vähendamiseks. Lisaks on planeeritud edendada lisandväärtust loovaid tegevusi ja valdkondi (biomajandus, ringmajandus, innovaatilised tootmisviisid jne). Investeerimisvõimekuse suurendamine mõjutab vastavate tegevusvaldkondade arenguvõimalusi ja konkurentsivõimet.

Põllumajanduse ja toiduainetetööstuse arengule aitab kaasa põllumajanduse, maaelu ja nende võimaluste tutvustamine ühiskonnale läbi erinevate ürituste. Väga positiivseks näiteks võib pidada avatud talude päeva, mida on korraldatud alates 2015. aastast. Selline üritus annab võimaluse põllumajandustootjatel, väiketoiduainetöötajatel ja teistel maaettevõtjatel tutvustada oma tegemisi, pakkuda oma tooteid ja teenuseid ning huvilised saavad maaeluga ja maaettevõtlusega lähemalt tutvuda. Aasta-aastalt on avatud talude ja talude külastuste arv kasvanud. 2018. aastal oli avatud 296 talu ning külastusi 163 000⁸⁰. Selline oma toodete või teenuste tutvustamine ja otsekontaktide loomine mõjutab väikeste maaettevõtjate konkurentsivõimet ning mõjutab üldsuse arvamust sektorist ja tutvustada maaelu positiivsest küljest (meeldiv elukeskkond, toimiv teenuste võrk vms).

Põllumajanduse ja toiduainetetööstuse arengut mõjutab kindlasti positiivselt maaelupoliitika muutmiseks horisontaalseks poliitikaks, kus MeM hindab teiste riigiasutuste algatatud arengukavade ja õigusaktide eelnõude kooskõlastamisel seda, kas seal on piisavalt arvestatud maaeluga seotud mõjudega ning tagab kompetentsi hindamiseks erinevate poliitikate mõju maaelule. Selleks kujundatakse metoodika maapiir-

⁷⁸ Eesti Maaülikool, Eesti Konjunktuuriinstituut (2017) Ühise põllumajanduspoliitika tulevikuanalüüs. Lk 55–58. http://ms.emu.ee/userfiles/instituudid/ms/MSI%20failid/Uuringud/YPP%20tulevikuanalyys_2017.pdf#page=55&zoom=100,0,94

⁷⁹ Eesti Maaülikool, Eesti Konjunktuuriinstituut (2017) Ühise põllumajanduspoliitika tulevikuanalüüs. Lk 57. http://ms.emu.ee/userfiles/instituudid/ms/MSI%20failid/Uuringud/YPP%20tulevikuanalyys_2017.pdf#page=55&zoom=100,0,94

⁸⁰ Avatud talude päeva veebileht. <https://www.avatudtalud.ee/et/uudised?page=0>

kondadele avalduvate poliitikate mõju hindamiseks, et vaadata asjaomaseid poliitikameetmeid süsteemiliselt maapiirkondade perspektiivist lähtuvalt (*Rural proofing*). Hindamise käigus otsitakse vastuseid küsimustele „kuidas kohandada poliitikat maapiirkondade jaoks soovivamaks?“ ja „mis mõju on olnud poliitikal maapiirkondades ning kuidas seda poliitikat kohandada?“. Seega *Rural proofing*'u meetodika võimaldab hinnata poliitikate mõju maapiirkondadele võrreldes linnapiirkondadega ning võimaldab kohandada või luua sekkumisi, mis arvestavad maapiirkonna vajadustega kõige paremini. Positiivse mõjuga on ka see, et senisest enam integreeritakse maaelupoliitika eesmärged teistesse riiklikesse valdkonnapoliitikatesse ning lisaks ÜPPLe EL teiste poliitikate panus põllumajanduse ja toiduainetööstuse arendamisel, nt EL ühtekuuluvus- ja kaubanduspoliitikat.

Kuidas suurendada positiivset mõju:

- Maaelupoliitika muutmine horisontaalseks poliitikaks eeldab erinevate valdkondade (haridus, taristu jne) osas ühtset strateegilist alust (eesmärged, kuhu tahetakse jõuda teatud ajaks jne).

Mõju loodus- ja elukeskkonnale

Tegevussuuna 6 sekkumised mõjutavad loodus- ja elukeskkonda. Tegevussuunal 6 selle kohta eesmärk puudub, kuid sekkumistena on planeeritud elu- ja ettevõtluskeskkonna tervikliku arengu ja maaettevõtluse arendamise toetamine ning maapoliitika toimimine horisontaalse poliitikana. Detailsemalt on nimetatud sekkumiste mõju keskkonnale hinnatud mõju alavaldkondade kaupa.

Maapiirkonnas on probleemiks ühenduvus- ja põhiteenuste kvaliteet ja selle kättesaadavus. Maapiirkondade elanike järjepideva vähenemisega on maapiirkonnast välja liikunud ka teenused ning kriitiline elanike arv mõjutab oluliselt pakutava teenuse kvaliteeti. Nimetatud probleem ilmnes maapiirkonnas juba kümne aasta eest ning on muutunud üha teravamaks, kuid pikaajaliselt toimivaid lahendusi maapiirkonna elanike jaoks ei ole suudetud rakendada.

PõKa 2030 eelnõus kavandatakse teenuste paremaks kättesaadavuse tagamiseks kasutada toetuse abil korda tehtud küla- ja seltsimajade taristut, tõmbekeskuste terviklahenduste edendamist ning maa- ja linnapiirkondade arengu sidustamist soodustavate tegevuste rakendamist. Läbi teenuste arendamise muudetakse elukeskkonda ja selle kasutust.

Digitaalse taristu paranemist näitab arvuti omamise ja internetiühendusega leibkondade osakaalude vahe vähenemine maa- ja linna-asulate leibkondade võrdluses⁸¹. Eesti oli riikide hulgas, kes ei saavutatud kiire lairibaühenduse kättesaadavusele seatud eesmärki maapiirkondades ning selle leviala jäi 2016. aastal alla 40%⁸². MKM-i nõ „viimase miili“⁸³ toetusega loodetakse parandada maapiirkondades interneti kättesaadavust kõikidele sihtgruppidele.

PõKa 2030 eelnõus on välja toodud, et oluline roll on digilahendustel ja „Aruka küla“ tüüpi arendustel, millega püütakse lahendada igapäevaeluks vajalike teenuste pakkumine (uudne transpordikorraldus, mis tõstab maapiirkonna elanike mobiilsust vms) kasutades oma piirkonna olemasolevaid võimalusi parimal viisil. „Aruka küla“ tüüpi arendus on vahend kohalikele inimestele, et kuidas kasutada kohapealseid ressursse oma elukeskkonna arendamisel ja muutmisel parimal viisil positiivses suunas.

Elukeskkonda mõjutab kindlasti ka lisandväärtust loovate tegevuste ja valdkondade edendamine (biomajandus, ringmajandus, ökoturism vms), mis mõjutavad nii maaelanike kui ka linnalistes asulates elavate inimeste keskkonnateadlikkust, keskkonnaalaseid hoiakuid, käitumist, väärtusi ning samuti jäätmete taaskasutamise suurenemist.

---

⁸¹ Statistikaamet [IT20].

⁸² Euroopa Kontrollkoda (2018) Lairibaühendus ELi liikmesriikides: edusammudest hoolimata ei suudeta täita kõiki strateegia „Euroopa 2020“ eesmärged. Eriaruanne. 12/2018. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR18_12/SR_BROADBAND_ET.pdf

⁸³ Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium (2017) MKM toetab kiire interneti levikut üle-Eestilise rahasüstiga. <https://www.mkm.ee/et/uudised?subject%5B0%5D=120&source=132&page=4>

Kuidas suurendada positiivset mõju:

- Maa- ja linnapiirkondade sümbioosi arendamisel tuleks kasutada varasemalt tehtud uuringute tulemusi, et vältida sekkumiste negatiivseid mõjusid. Näiteks tasuta ühistranspordi korraldamine maa- ja linnapiirkondade vahel parandab oluliselt elanike liikumisvõimalusi, kuid võib mõjuda maapiirkonna näiteks väikepoodide konkurentsivõimele kahjustavalt.
- Digilahenduste välja töötamiseks ja edukaks rakendamiseks on vaja tähelepanu pöörata oskustele neid luua kui ka erinevate sihtgruppide (sh just väljapool valglinnastumise alade paikneva maaelanikkonna vanuselist profiili arvestades) digioskustele nende kasutuselevõtuks.
- Lisada täiendava sekkumisena elukeskkonna parandamine, st elukeskkonna korrastamine, amortiseerunud põllumajandus- ja tööstushoonete lammutamine vms.
- Lisada täiendava sekkumisena kogukonnakeskse energiamajanduse toetamine nagu näites taastuvenergia väikelahenduste (päikesepaneelid, tuulegeneraatorid vms) toetamine ning biomassi muutmise võimaluste toetamine bioenergiaks.

Mõju regionaalarengule

Tegevussuuna 6 sekkumised mõjutavad riigi regionaalpoliitika üldiste eesmärkide saavutamist ja eri piirkondade regionaalarengut kujundavaid tegureid. Tegevussuuna 6 eesmärkide „maapiirkonna elanikkond on aktiivne ja elujõuline“ ning „maapiirkonnas on kasvava lisandväärtusega mitmekesine ettevõtlus“ täitmiseks on planeeritud piirkonnaspetsiifiliste programmide⁸⁴, maaettevõtluse, kohalike kogukondade rolli tugevdamise, elu- ja ettevõtluskeskkonna tervikliku arengu toetamine ning maapolitiika toimimine horisontaalse poliitikana. Detailsemalt on nimetatud sekkumiste mõju regionaalarengule hinnatud mõju alavaldkondade kaupa.

Riigi regionaalpoliitika üldiste eesmärkide saavutamine

Tegevussuuna 6 sekkumised panustavad oluliselt Eesti regionaalpoliitika eesmärkide saavutamisse, millele aitavad kaasa maapiirkondades tegutsevad tugevad kohalikud kogukonnad. Kohalikku kogukonda kaastakse ja CLLD lähenemist rakendatakse maapiirkonna sotsiaalmajandusliku olukorra edendamiseks ja ruumiliselt tasakaalus oleva arengu saavutamiseks. CLLD lähenemist rakendatakse Eesti maapiirkonnas ning läbi kohalike strateegiate tugevdatakse piirkondade ja ettevõtluse konkurentsivõimet, ettevõtluse stimuleerimist ning inimeste põhivajaduste tagatust (st teenuste kättesaadavust).

CLLD lähenemise üks põhielementidest on koostöö, tänu millele suureneb Eesti erinevate piirkondade sidusus. Näiteks programpperioodil 2007–2013 viidi ellu 74 siseriiklikku ja rahvusvahelist projekti⁸⁵ ja koostööd tegid kõik kohalikud tegevusgrupid. Perioodil 2014–2020 oli 2018. aasta lõpuks välja makstud 72 koostööprojekti, millest 64% moodustasid siseriiklikud, 25% piiriülesed ja 11% piiriülest koostööd ettevalmistavad projektid⁸⁶. Tänaeks päevaks on LEADER kohalikel tegevusgruppidel väga hea võimekus koostöö algatamisel ja läbiviimisel.

Piirkondlike arengueelduste parem ärakasutamine ning keskuste ja tagamaade sidustatud areng on Eesti praeguse regionaalpoliitika prioriteediks⁸⁷ ja see kajastub ka PõKa 2030 eelnõus. Pööratakse tähelepanu tõmbekeskuste terviklahenduste edendamisele ning maa- ja linnapiirkondade arengu sidustamist soodustavatele tegevustele. Piirkonnaspetsiifiliste programmide rakendamisel lähtutakse piirkonna tugevustest ja vajadustest (piirkonna külastatavuse tõstmine, ettevõtluse elavdamine vms). Taristu arenda-

⁸⁴ Regionaalprogrammid (2019) <https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/maaettevotlus-ja-maaelu/regionaalprogrammid>

⁸⁵ Civitta, Eesti Maaülikool (2016) Eesti maaelu arengukava 2007–2013 järeelhindamise lõpparuanne. 15.12.2016. Lk 387. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/mak-2007/seire/mak-2007-jareelhindamine-aruanne.pdf>

⁸⁶ Põllumajandusuuringute Keskus (2019) Eesti maaelu arengukava 2014–2020 prioriteetide 1, 2, 3, 4, 5 ja 6 vahehindamise lõpparuanne. Lk 135. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/uuring-2019-mak-2014-prioriteetid-1-6-vahe.pdf>

⁸⁷ Siseministeerium (2014) Eesti regionaalarengu strateegia 2014–2020. https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/document_files/REGO/eesti_regionaalarengu_strateegia_2020_taiendatud_2018.pdf

mine mõjutab oluliselt nii ettevõtjate kui ka elanike liikumisvõimalusi, teenuste kättesaadavust, eri piirkondade aeg-ruumiliste vahemaade muutumist ja piirkonna muid arenguid (külastatavust vms). Samuti maaettevõtelse arendamisel lähtutakse piirkondlikest vajadustest ja võimalustest, tõstes seeläbi erinevate piirkondade konkurentsivõimet.

Olulise sekkumisena on planeeritud regionaalpoliitika kõrvale maaelupoliitika, mis kujundab otseselt regionaalpoliitika tegevusi. Hakatakse hindama erinevate poliitikameetmete mõju maapiirkondadele (*Rural proofing*), mis võimaldab poliitikaid suunata või muuta maapiirkondade arendamisel positiivses suunas, sh EL ühtekuuluvuspoliitika senisest suurem panustamine taristusse, IKT ja avaliku teenuste projektide rahastamisse.

Kuidas suurendada positiivset mõju:

- Uue väikeettevõtete rajamist ja arendamist väljaspool põllumajandussektorit (majutus- ja toitlustusettevõtted vms) piirab bürokraatia rohkus ja ülereguleeritud järelevalve, millega kaasnevad ettevõtjatel suured rahalised kulud või väheneb võimalus kasutada toiduga tegelevas väikeettevõttes (toitlustus- või turismiettevõttes) kohalikku toorainet. Tuleks vähendada bürokraatiat ning järelevalve regulatsioonides teha maksu-, lõivude-, erinevate kohustuste tegemise sageduse (nt veeproovide tegemise sageduse muutmine harvemaks) erisusi väikemaettevõtjatele. Samuti võiks kohaliku toidu tooraine päritolu tõendamisel teha väikemaettevõtjatele (turismitaludele, toitlustajatele vms) erisusi või lihtsustusi.

Eri piirkondade regionaalarengut kujundavad tegurid

Maaettevõtelse arendamine lähtuvalt piirkondlikest vajadustest ja võimalustest tõstab konkurentsivõime piirkondlikku võrdsust. CLLD lähenemise rakendamisel on oluline regionaalne aspekt, mõjutades oluliselt vastavalt piirkondlikule vajadusele ja võimalustele teenuseid ja selle kättesaadavust (eelkõige vaba aja teenuste kättesaadavust ja kvaliteeti), maaettevõtete konkurentsivõimet, tööhõivet ning piirkondlike väljakujunenud traditsiooniliste tegevusalade või loodusliku eripära säilimist ja selle jätkusuutlikkust⁸⁸. CLLD lähenemise rakendamine suurendab valitsemise mitmekihilisust, mis on maapiirkondade arendamisel positiivne suundumus.

Küla- ja seltsimajade taristu kasutamine teenuste osutamisel, tõmbekeskuste terviklahenduste ning maa- ja linnapiirkondade arengu sidustamist soodustavad tegevused võimaldavad arendada maapiirkonda vastavalt vajadusele, võimaldades regionaalseid arenguerisusi tasandada.

Piirkonnaspetsiifiliste programmide jätkumisel on oluline positiivne mõju regionaalarengule, mõjutades ühelt poolt piirkonnas väljakujunenud piirkondliku traditsioonilise tegevusala, kultuurilis-ajaloolise ja loodusliku eripära säilimist ja jätkusuutlikkust, elanikkonna demograafilist koostist (näiteks alates 2015. aastal käivitunud toetuskeem „Noored Setomaale“⁸⁹) ning teiselt poolt piirkonnas tekkinud kitsaskohtade leevendamiseks.

Oluline positiivne mõju on maaelupoliitika muutmisel horisontaalseks poliitikaks, mille rakendamise ja toimimise eest seisab MeM. Sellega kaasneb erinevate riigiasutuste poolt algatatud arengukavade ja õigusaktide eelnõude hindamine maapiirkondadele (*Rural proofing*).

Kokkuvõttes kavandatud sekkumised mõjutavad positiivselt erinevate aspektide kaudu üksikuid piirkondi ja piirkondade spetsiifilist eripära (traditsioonide, arengueelduste säilimist vms).

Kuidas suurendada positiivset mõju:

---

⁸⁸ Civitta, Eesti Maaülikool (2016) Eesti maaelu arengukava 2007–2013 järeelhindamise lõpparuanne. 15.12.2016. Lk 384. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/mak-2007/seire/mak-2007-jarelhindamine-aruanne.pdf> Eesti Maaülikool (2017) Eesti maaelu arengukava 2014–2020 prioriteetide 1, 2, 3, 4, 5 ja 6 hindamise lõpparuanne. Lk 173. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/uuring-2017-mak-2014-prioriteetid-1-6-aruanne.pdf>

⁸⁹ Noored Setomaale toetuskeem (2017) <https://www.setomaa.ee/kogukond/noored-setomaale-2017>

- Lisada sekkumistesse, et erinevate piirkondade arendamisel lähtutakse kohalikest arengueeldustest ja ressurssidest, suunates piirkonnaspetsiifilisi eeldusi ja ressursse paremale või tõhusamale kasutamisele.
- Negatiivsete mõjude vältimiseks teha selgeks, millist regionaalpoliitika tulemust aastaks 2030 soovitakse.
- Lisada sekkumistesse võõrtööjõu temaatika. Juba tänasel päeval moodustab osa maapiirkonna töötajaskonnast võõrtöölised. Kohalikel maaomavalitsustel on tekkinud küsimused, kuidas võõrtöölisi integreerida kohaliku ühiskonda, kas selleks on vajalikud tugivõrgustikud olemas jne.
- Lisada uue sekkumisena sotsiaalse või kaasava ettevõtluse toetamine. Sekkumine on teostatav CLLD lähenemise kaudu.

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele

Tegevussuuna 6 sekkumised mõjutavad riigi- ja kohaliku omavalitsuste asutuste korraldust ning avaliku sektori rahastamist, sh kulusid ja tulusid. Oluliselt mõjutavad nimetatud valdkondi elu- ja ettevõtluskeskkonna tervikliku arengu ja maaelupoliitika kui horisontaalse poliitika sekkumised. Detailsemalt on nimetatud sekkumiste mõju avaliku sektori korraldusele, kuludele ja tuludele hinnatud mõju alavaldkondade kaupa.

Elu- ja ettevõtluskeskkonna terviklik arendamine nõuab avaliku sektori erinevate tasandite pädevussuheteid ja koostööd, et saavutada tõmbekeskuste terviklahendused, maa- ja linnapiirkondade sümbioos ning vastavalt vajadustele vastavate teenuste kvaliteetne kättesaadavus.

Maaelupoliitika muutmine horisontaalseks poliitikaks on uudne ning soov lisaks ÜPPLe suurendada ka EL teiste poliitikate panustamist põllumajanduse, toiduainetööstuse ja maaelu arendamisse, nt EL ühtekuuluvus-, kaubandus-, keskkonna- ja kliimapolitikad, mõjutab oluliselt riigiasutuste omavahelisi pädevussuhteid ja nõuab väga palju koostööd. Kuna maaelupoliitikat koordineeriv roll antakse MeMile, suureneb olulisel määral MeMi ülesannete hulk ja iseloom, millega võib kaasneda sisemised töökorraldused, protseduurid jne. Lisaks muutuvad ka teiste riigiasutuste sisemised töökorraldused ja protseduurid. Toimub õigusaktide ja arengukavade kooskõlastamine MeMiga, maaelupoliitika eesmärkide integreerimine teistesse valdkonnapolitikatesse jne.

Maaelupoliitika muutmine horisontaalseks poliitikaks ning põllumajanduse, toiduainetööstuse ja maaelu arendamisel lisaks ÜPPLe EL teiste poliitikate kasutamine avaldab mõju riigiasutuste (eelkõige MeMi) rahastamisvajadusele ehk kulule.

2.4.1.7. Tegevussuund 7: teadus ja innovatsioon ning teadmussiire

Probleemid ja väljakutsed

Tegevussuund 7 hõlmab teaduse ja innovatsiooni ning teadmussiirde tegevusi, mis toetavad põllumajanduse ja kalanduse valdkonna eesmärkide saavutamist. Keskkel kohal on toimiv teaduse ja innovatsiooni ning teadmussiirde süsteem, samuti uute tehnoloogiate, sh digitehnoloogiate edendamine ja rakendamine, mis aitab suurendada maamajanduse atraktiivsust, luua positiivset kuvandit ning parandada ühiskonna arusaamist kaasaegse põllumajandustootmise, kalanduse ja maamajanduse olemusest.

Meetme hetkeolukorra kirjelduses on esitatud neli suurt probleemide ja väljakutsete rühma – 1) kutse- ja kõrgharidus; 2) teadus- ja arendustegevus; 3) teadmussiire ning 4) innovatsioon ja tootearendus.

Kutse- ja kõrghariduse valdkonnas on eelnõus probleemide ja väljakutsetena välja toodud järgmised aspektid:

- Tööturul on nõudlus nii kutse- kui kõrgharidusega spetsialistide järele, mida on osaliselt katnud kasvav täiskasvanud õppijate osakaal.
- Oluline on toetada elukestvat õpet, et parandada töötajate teadmisi, mis toetaksid innovatsioonivõimekust.
- Põllumajanduslikus kõrghariduses on õppijate arv viimase kümne aastaga vähenenud, ent valdkonna tudengite osakaal üliõpilaste koguarvust on säilinud. Üliõpilaste arvu vähenemine seab ohtu järelkasvu tagamise enamikus PõKa 2030 valdkondades.
- Arendamist vajab koostöö teadus- ja arendusasutuste, ettevõtete, kutse- ja üldhariduskoolide vahel, nt kutsealase eelkoolituse läbiviimisel.
- Kutse- ja kõrghariduse õppekavade integreerimisel, praktikabaaside kasutamisel ning õppejõudude ja õpetajate teadmiste kasutamisel ja arendamisel on veel arenguruumi.
- Ühiskonnas ei väärtustata piisavalt doktoriõpet ja kutseharidust.

Teadus- ja arendustegevuse valdkonnas on eelnõus probleemide ja väljakutsetena välja toodud järgmised aspektid:

- Eesti teadus- ja arendusasutuste kompetentsid ei ole paljudes valdkondades, sh bioressursi tootmise ja väärimise osas, piisavad.
- Teadusasutused ja ettevõtjad ei tunne ega kasuta piisavalt erinevate Euroopa rahastamisprogrammide võimalusi.
- Kitsaskoht valdkonna teadus- ja arendustegevuse rahastamisel on valdav projektipõhisus.
- Praegused valdkondlike ministeeriumide vahendid teadus- ja arendustegevuste rahastamiseks ei ole piisavad, et tagada valdkonna teadmispõhine areng.
- Praeguse programmi „Põllumajanduslikud rakendusuringud ja arendustegevus 2015–2021“ maht ei ole piisav, et rahastada ka pikemaajalisi ja/või mahukamaid ja/või interdistsiplinaarseid rakendusuringuid.
- Riigisisese ja rahvusvahelise teaduskoostöö arendamiseks on vajalik ministeeriumide, valitsemisala asutuste ja teadus- ja haridusasutuste parem koostöö ja süsteemsem infovahetus.
- Koostöö järelevalveasutustega ei ole piisav, et teaduslik ekspertiis jõuaks järelevalvesse, riskihindamisse ja seiresse.
- Seni on põllumajandusteaduse taristu objektid jäänud teadustaristu teekaardi põhjal tehtud rahastusotsustest välja. Valdkonna arenguks olulise rakendusuringute taristu rahastus ei ole olnud piisav. Arvestades hetkeolukorda, on eriti oluline ETKI ja PMK taristu arendus.
- Teadlaste järelkasvu ja piisava suurusega uurimisrühmade puudumine mõnes valdkonnas on ohuks teadlaskonna kestlikkusele, teaduskompetentsi säilimisele ja tõstmisele ning ülikoolides antava hariduse heale tasemele.
- Erialade õppekavade sulgemine on ohuks oskuste ja teadmiste baaskompetentsi säilimisele osades valdkondades ja erialadel, mis võib saada probleemiks valdkonna haldamisel ja arendamisel.
- Teadus- ja arendusasutustes ei ole veel hästi rakendunud teadlaste karjäärimudel, mis on seotud teaduse rahastamise stabiilsusega. Eelnevast tulenevalt ei ole teadlastel kindlustunnet oma karjääri suhtes.

Teadmussiirde valdkonnas on eelnõus probleemide ja väljakutsetena välja toodud järgmised aspektid:

- Ettevõtetes napib kvalifitseeritud tööjõudu.
- Paljud põllumajandusettevõtete juhid ja töötajad on põllumajandusliku erihariduseta, seega kogutakse teadmisi enamasti töö käigus, harva tasemeõppes, pigem koolitustel ja ühekordsetel infopäevadel.
- Tihti takistab (väike)ettevõtjaid koolitustel osalemast suur töökoormus ja võimaluste vähesus tööd koolituste ajaks ümber jaotada (asendaja puudus koolituse ajaks).
- Teadustulemuste jõudmine praktikasse on ebapiisav, teadlased ei ole alati kursis ettevõtjate vajadustega.

- Valdkondades olemasolev teave on killustunud eri allikate vahel, erinevaid tegevusvaldkondi hõlmavad uurimistulemused ja teadmised ei ole hästi koondatud. Teadustulemuste kommunikatsioon ei ole piisav.
- Järelevalveasutuste info ei ole viidud piisavalt ettevõteteni, järelevalveasutuste roll ettevõtete informeerimisel riigi nõuetest vajab arendamist.
- Nõustamisteenus ei kata hetkel kõiki vajalikke valdkondi ja olulisi spetsiifilisi suundi.
- Nõustamisteenuste kvaliteedi hoidmiseks ja tõstmiseks on vajalik pidev enesetäiendus, sh ka välismaal, mida hetkel ei pakuta.
- Koolitajate koolitusele on seni pööratud liiga vähe tähelepanu.
- Probleemiks on nõustajate järelkasvu puudus, enamus konsulentidest on vanemaealised, seega tuleb luua noortele alustamiseks võimalikult head tingimused.
- Praegune nõuandesüsteem võimaldab kaasata vaid kutselisi konsulente ja ei võimalda kaasata piisavalt teadlasi jt eksperte.

Innovatsiooni ja tootearenduse valdkonnas on eelnõus probleemide ja väljakutsetena välja toodud järgmised aspektid:

- Puudusteks on vähene teadus- ja arendustegevus ning innovatsioon ettevõtte tasandil.
- Eesti põllumajandus- ja toiduvaldkonna ettevõtted on valmis kasutama innovaatilisi lahendusi, kuid oma väiksuse tõttu ei ole neil sageli võimekust tegeleda teadus- ja arendustegevusega ega ligipääsu uudsetele lahendustele.
- Ettevõtete panus teadus- ja arendustegevuse rahastamisesse jääb alla 1% SKP-st, seejuures on Eesti kõige uuenduslikumad ettevõtted suuremate välismaiste äriühingute tütar- ja väliskapitalil põhinevad ettevõtted, kelle teadus-arendustegevus toimub reeglina välisriikides. Põllumajanduses, kus innovatsioonile aitavad kaasa seadmete ja materjalide tarnijad, domineerib pakkumispoolne innovatsioon.
- Innovatsioonioskused vajavad ekspertteadmisi, pidevat täiendamist ja tugisüsteemi. Oluline on teadlaste ja nõustajate kursisolek uusimate tehnoloogiate rakendamise võimalustega.
- Eestis puuduvad professionaalsed n-ö innovatsiooninõunikud, kes viiksid kokku teadlased, ettevõtjad, nõustajad jt osapooled.

Eesmärgid ja mõõdikud

Tegevussuuna 7 eesmärgid, mõõdikud ja mõõdikute soovitud trendid (sihtväärtused) on toodud tabelis 32.

Tabel 32. Tegevussuuna 7 eesmärgid ja mõõdikud

Eesmärk	Mõõdikud	Trend
Teadmiste loome ja teadmussiiire toetab põllumajanduse ja kalanduse valdkonna eesmärkide saavutamist	Maaeluministeriumi rahastatav valdkonna teadus- ja arendustegevuse maht (eurodes)	Kasvab
	Teadus- ja arendusasutuste ja ettevõtetega koostöös toimuvates innovatsioonitegevustes osalenud ettevõtete osakaal valdkonna ettevõtete koguarvust (%), innovatsioonitegevustesse kaasatud nõustajate osakaal nõustajate koguarvust (%)	Kasvab
	Teadmussiiirde tegevustes osalenud ettevõtete osakaal valdkonna ettevõtete koguarvust (%)	Kasvab
	Nõustamisteenuseid kasutanud ettevõtete osakaal valdkonna ettevõtete koguarvust (%)	Kasvab

Allikas: MeMi poolt parandatud eesmärk, mõõdikud ja trend seisuga 13.05.2019.

Sekkumised

Tegevussuuna 7 esitatud probleemidele ja väljakutsetele vastamiseks on kavandatud erinevad sekkumised ja tegevused. Sekkumiste mõju hindamiseks eeltoodud probleemide lahendamiseks ja väljakutsetele reageerimiseks hinnati mõju olulisust, mille raames koondati analüüsi esimeses faasis eelnõus esitatud

sekkumised, võttes arvesse nende sarnasust või nende läbi sarnaste eesmärkide saavutamist, rühmadesse (tabel 33). Seejuures tuleb arvestada, et üks ja sama sekkumine või tegevus võis kuuluda ka enamasse kui ühte sekkumise rühma.

Tabel 33. Tegevussuuna 7 sekkumiste rühmad

Sekkumise rühm	Detailne sekkumine
Kommunikatsioon, teavitus ja teadmusiire	Et tagada noorte huvi valdkonna vastu, tuleb põhi- ja gümnaasiumihariduse tasandil tagada ajakohased õppematerjalid, tuleb tutvustada õpilastele õppimisvõimalusi nii kutseõppeasutustes kui kõrgkoolides ja teha koostööd era- ja riigiettevõtetega.
	Arendatakse välja terviklik ja paindlikult reageeriv teadmussiirde- ja nõuandesüsteem, mis tagab uusima sõltumatu teadus- ja tehnoloogilise teabe jõudmise kõigis vajalikes valdkondades tootja ja töötlejani.
	Teadmussiirde sihtgruppi laiendatakse tarbijale.
	Nõustamisteenuse kvaliteeti parandatakse ja sihtgruppi laiendatakse.
	Pööratakse suuremat tähelepanu nõustamisteenuse kättesaadavuse parandamisele, sh alustavatele ettevõtjatele.
	Nõustamisteenus peab olema kättesaadav kõikides vajalikes valdkondades.
	Koostöö ja kommunikatsiooni parandamiseks tuleb koolitustesse, sh õppereisidele kaasata erinevaid osapooli, õpilastest tegevtootjateni.
	Käivitatakse keskselt koordineeritud teadmussiirde programm, kus erinevate tegevusvaldkondade alaprogrammid võimaldavad tegevuste paindlikku korraldust ja kaasavad teadmussiirde tegevuste elluviimisel paljude teadmiste levitamisega tegelevate asutuste ja erialaorganisatsioonide kompetentse.
	Teadmussiirde programmi peab iseloomustama tihe koostöö teadlaste, praktikute, tippeksperthe, õpetajate ja nõustajatega, et sektori vajadused ja uute teadmiste rakendusvõimalused oleksid selgemad.
	Valdkonna teadmussiirdes pööratakse suuremat tähelepanu koolitamise ja nõustamisega tegelevate ekspertide enesetäiendamise võimaluste loomisele, kasutades nii kohalikku kui välismaist uusimat ekspertteavet.
	Nii praegustele kui tulevastele ettevõtjatele, teadlastele, nõustajatele, koolitajatele luuakse ligipääs erinevatele enesetäiendamise võimalustele teadmussiirde valdkonnas.
Väiksemamahuliste kohaliku tasandi innovatsiooni- ja teadmussiirde tegevuste korraldamisel võiks tulevikus kasutada LEADER-tüüpi kohalike algatusrühmade põhist lähenemist.	
Olulistes valdkondades järelkasvu tagamine	Tähelepanu tuleb pöörata sellele, et kõikides olulistes valdkondades oleksid olemas asjatundlikud spetsialistid ja piisav järelkasv nii kutse- kui kõrghariduse omandatute näol.
	Valdkonna kõrghariduse kvaliteedi edendamise seisukohast on oluline, et suudetakse tagada ettevõtete vajadustest lähtuvate tippspetsialistide koolitamine.
	Riigi roll nõustamise juures on eelkõige järelkasvu tagamine, nõustajate koolitus ja spetsiifilistel teemadel nõuande piisava kompetentsi tagamine.
	Edendatakse põllumajanduse juhtimispotentsiaaliga inimeste koolitusprogrammi, nn liidrite kooli.
Kutse- ja kõrghariduse ajakohastamine	Kutsehariduses ja täiendõppes on vaja senisest enam kaasata teadlasi uue teadusinfo ning ettevõtjaid praktilise ettevõtlusvaate integreerimiseks kutsehariduse ja täiendõppe õppekavadesse (sh praktika korraldamise).
	Kutse- ja kõrghariduses tuleb senisest enam pöörata tähelepanu uute tehnoloogiate kasutamisele ja digiarengule, praktikavõimaluste parandamisele ja koostööle ettevõtetega.
	Toimub pidev uuendus- ja koolitusvajaduste hindamine ja sellest lähtuvalt parendamine.
Teadus- ja arendustegevuse tagamine ja rahastamine	Valdkonna kõrghariduse kvaliteedi edendamise seisukohast on oluline, et suudetakse tagada ülikoolide teadus- ja arendustegevus.
	Baasteaduse kõrval on vaja märkimisväärselt rohkem valdkondlikku rakendusteadust, mille rahastamisel peab panustama riik, kuna ettevõtete võimalused on piiratud.
	Kuivõrd teadus- ja arendustegevused kannavad kesket rolli teadmussiirdes ja innovatsioonis, peame oluliseks riiklikku teadusrahastust vähemalt TAI strateegias ettenähtud 1% SKP-st tasemel.
	Tuleb leida võimalusi, kuidas rahastada ka pikemaajalisi ja/või mahukamaid ja/või interdistsiplinaarseid rakendusuringuid.
	Tehakse tihedamat riigisisest koostööd rahvusvahelise teadus- ja arendustegevuse paremaks korraldamiseks, sh näiteks ministeeriumide, valitsemisala asutuste ja Eesti Teadusagentuuri huvide väljaselgitamisel rahvusvaheliste teaduskoostöövõrgustike taotlusvoorude ettevalmistamisel, teadus- ja arendusasutuste võimaliku osalemise huvi väljaselgitamisel.
	Endiselt on oluline jätkata pikaajaliste valdkondlike teadus- ja arendusprogrammidega (nt sordiaretus, põllumajanduslike geneetiliste ressursside säilitamine), mis valdkonna eripära arvestades tagavad stabiilse rahastuse.
	Oluline on jätkata ja vajadusel alustada uute pikaajaliste katsete ja seirega, mis on oluliseks sisendiks riskihindamisvõimekuse tõstmiseks, teadusuuringuteks ning innovatsiooniks.
	Senisest enam on vaja infot kliimamuutuste ja põllumajanduse vastastikusest mõjust ning maastike, elurikkuse ja ökosüsteemiteenuste toimimisest põllumajanduses.
	Paremaks osalemiseks rahvusvahelistes teadus- ja koostööprojektides pakutakse teadlastele administratiivset tuge.
	Tugevdamist vajab tugiteenuse pakkumine erinevate EL rahastamisprogrammide (nt EL teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogramm) võimaluste maksimaalseks ärakasutamiseks.
	Oluline on tagada ka pidev uute teadmiste juurdeloomine.
	Vähendamaks survet keskkonnale ja tulemaks toime karmistuvate keskkonnanõuetega, vajavad tootjad ja töötajad oluliselt enam uuringuid keskkonناسäästlike võtete ja tehnoloogiate rakendamisel.
	Laborid ning katsebaaside tehnika, seadmed ja kompetents peavad olema ajakohased ja katma kõikide vajalike valdkondade vajadused.
Tagada põllumajandus-, toidu- ja kalandusteaduse taristuobjektide esindatus Eesti teadustaristu teekaardil.	

Muuseumide arendamine	Senisest enam tuleb tõsta esile valdkonna muuseumide rolli hariduses ning põllumajanduse ajaloolise mälu hoidja ja minevikukogemuse tulevikuga sidujana. Muuseumid peaksid võtma ühiskonnas aktiivsema rolli tuleviku dialoogide algatajana.
Digiteenuste arenguks tingimuste loomine	Eestis toimivad valdkonna riiklikult kogutavad andmed muudetakse võimalusel kättesaadavaks ja praktiliselt kasutatavaks nii tootmises, nõustamises, järelevalves kui avalikkusele teaduslike analüüside tegemiseks.
	Tuleb luua lihtne ligipääs olemasolevale teabele hästistruktureeritud ja mugava keskkonna kaudu.
	Sektori konkurentsivõime parandamisel on oluline roll digilahenduste ja suurandmete kasutamisel.
	Riigi kogutavad andmed, millel on praktiline väärtus sektori osapooltele, ühildatakse ja tehakse võimalusel kergesti kättesaadavaks.
	Riik annab võimaluse kommerssrakenduste tekkimisele ja edasiarendamisele, mis teeb andmed ettevõtete majandustegevuseks praktiliselt kasutatavaks. Arendatakse andmete sujuvat liikumist riigi andmebaaside vahel ning riigi andmebaasidest ettevõtetele ja ettevõtetest riigi andmebaasidesse. See võimaldab parandada ettevõtjale tagasi jõudva info kvaliteeti ja vähendada ettevõtete ressursikulu andmete esitamisel riigile.
Riik panustab andmetele juurdepääsu tagamisega, mis toetab tark- ja riistvara arendusi ettevõtete paremaks majandamiseks.	
Laborite ja katsebaaside ajakohastamine	Laborid ning katsebaaside tehnika, seadmed ja kompetents peavad olema ajakohased ja katma kõikide vajalike valdkondade vajadused
	Tagada põllumajandus-, toidu- ja kalandusteaduse taristuobjektide esindatus Eesti teadustaristu teekaardil.
Innovatsiooni tugisüsteemi väljakujundamine	Välja kujundada innovatsiooni toetav tugisüsteem, mis hõlmab tootearendust ja innovatsiooni laiemalt nii era- kui riigisektoris.
	Innovatsioonimeetmed peavad vastama nii kogu sektori kui ka üksikettevõtete vajadustele, kaasates ka rahvusvahelist teadmist.
	Euroopa Innovatsioonipartnerlustes osalemine aitab kaasa teadus- ja teadmussiirde koostöö tugevdamisele ja teiste riikide kogemustest õppimisele.
	Avaliku sektori tugi innovatsioonile peab olema paindlik, lihtne ja tõhus.
	Innovatsioonimeetmed peavad võimaldama ka lihtsamat ja paindlikumat tuge, nt innovatsiooniosak põllumajandusvaldkonnas, samuti riigi ja eraettevõtte koostöös toimiv innovatsioonifond.
	Põllumajandusalaste teadmiste- ja innovatsioonisüsteem peab olema terviklikult korraldatud.
	Olemasoleva teaduspotsentiaali kaasamine bioloogilise ressursi komplekseks ja jäätmevabaks kasutamiseks on ettevõtete jaoks jätkuvalt aktuaalne.
	Väiksemamahuliste kohaliku tasandi innovatsiooni- ja teadmussiirde tegevuste korraldamisel võiks tulevikus kasutada LEADER-tüüpi kohalike algatusrühmade põhist lähenemist.
Rahvusvaheline koostöö	Innovatsioonimeetmed peavad vastama nii kogu sektori kui ka üksikettevõtete vajadustele, kaasates ka rahvusvahelist teadmist.
	Tehakse tihedamat riigisisest koostööd rahvusvahelise teadus- ja arendustegevuse paremaks korraldamiseks, sh näiteks ministeeriumite, valitsemisala asutuste ja Eesti Teadusagentuuri huvide väljaselgitamisel rahvusvaheliste teaduskoostöövõrgustike taotlusvoorude ettevalmistamisel, teadus- ja arendusasutuste võimaliku osalemise huvi väljaselgitamisel.
	Paremaks osalemiseks rahvusvahelistes teadus- ja koostööprojektides pakutakse teadlastele administratiivset tuge.
	Euroopa Innovatsioonipartnerlustes osalemine aitab kaasa teadus- ja teadmussiirde koostöö tugevdamisele ja teiste riikide kogemustest õppimisele.
	Tugevdamist vajab tugiteenuse pakkumine erinevate EL rahastamisprogrammide (nt EL teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogramm) võimaluste maksimaalseks ärakasutamiseks.
Koostöö ja võrgustike arendamine	Koostöö erinevate partnerite, sh rakendusteaduse ja sektori vahel vajab stabiilseid koostöömudeleid ja püsivat võrgustikku.
	Tänu süvenenud koostööle tunnevad väikesed ja keskmise suurusega ettevõtjad paremini toote väärdamisvõimalusi.
	Tänu süvenenud koostööle väikese ja keskmise suurusega ettevõtjatel on parem arusaam teadus- ja arendusasutuste võimalustest teenuse pakkumisel, samamoodi mõistavad teadlased ettevõtjate spetsiifikat ja vajadusi paremini.
	Et tagada noorte huvi valdkonna vastu, tuleb teha koostööd era- ja riigiettevõtetega.
	Tehakse tihedamat riigisisest koostööd rahvusvahelise teadus- ja arendustegevuse paremaks korraldamiseks, sh näiteks ministeeriumite, valitsemisala asutuste ja Eesti Teadusagentuuri huvide väljaselgitamisel rahvusvaheliste teaduskoostöövõrgustike taotlusvoorude ettevalmistamisel, teadus- ja arendusasutuste võimaliku osalemise huvi väljaselgitamisel.
	Ergutatakse koostööd erinevate osapoolte vahel, sh teadus- ja järelevalveasutuste, erialaste ning tarbijaid esindavate organisatsioonidega.

Tuvastatud mõjud

Tegevussuuna 7 tuvastatud mõjud mõjuvaldkondade kaupa on esitatud tabelis 34. PõKa 2030 eelnõus toodud tegevussuuna sekkumistel on:

- 1) Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud (eelkõige läbi töötajate koolitamise ja valdkonnas koolitatud järelkasvu tagamise, samuti teadus- ja arendustegevuse ning teadmussiirde);
- 2) Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele (eelkõige läbi rahvusvahelise koostöö sh Euroopa Innovatsioonipartnerlustes osalemise aga ka teadus- ja arendustegevuse tagamise ja rahastamise ning koostöö ja koostöövõrgustike arendamise);

- 3) Mõju majandusele (eelkõige läbi teadus- ja arendustegevuse valdkondliku rakendusteaduse tagamise, nõustamise- ja teadmussiirde süsteemi, sektoris tegutsevate töötajate olemasolu ja järelkasvu tagamise ning kutse- ja kõrghariduse aja- ja asjakohastamise ning innovatsiooni toetava tugisüsteemi ja digilahenduste väljakujundamise);
- 4) Mõju loodus- ja elukeskkonnale (kaudne mõju tuvastati pea kõigi sekkumiste rühmade läbi, nt läbi valdkondlike teadus- ja arendusprogrammide, laborite kaasajastamise, innovatsiooniklastrite projektide ja EIPide ning kommunikatsioonitegevuste, mis aitavad suurendada teadlikkust keskkonnanohiust);
- 5) Mõju regionaalarengule (läbi muuseumide arendamise, innovatsioonisüsteemi väljakujundamise ja rahvusvahelise koostöö).
- 6) Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele sh asutuste ülesannetele ja asutuste omavahelistele töökorraldusele ning avaliku sektori rahastamisele (mõju tuvastati läbi kõikide sekkumiste rühmade (nt digilahenduste arendamine ning laborite asjakohastamise nõuab ka kasutajate koolitamist ja arenduskulusid jne).

Tabel 34. Tegevussuuna 7 mõjud mõjuvaldkondade kaupa

	1. Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud	2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele	3. Mõju majandusele	4. Mõju loodus- ja elukeskkonnale	5. Mõju regionaalarengule	6. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele
Kommunikatsioon, teavitus ja teadmussiire						
Olulistes valdkondades järelkasvu tagamine						
Kutse- ja kõrghariduse ajakohastamine						
Teadus- ja arendustegevuse tagamine ja rahastamine						
Muuseumide arendamine						
Laborite ja katsebaaside ajakohastamine						
Digiteenuste arenguks tingimuste loomine						
Innovatsiooni tugisüsteemi väljakujundamine						
Rahvusvaheline koostöö						
Koostöö ja võrgustike arendamine						
Tuvastatud mõju						
Oluline mõju						

Olulised mõjud

Järgnevalt hinnati iga sekkumise rühma, sh võttes arvesse sekkumise rühmadesse kuuluvaid sekkumisi ja tegevusi, mõju olulisust mõjuvaldkondade kaupa lähtuvalt etteantud kontrollküsimumest. Kas konkreetse sekkumiste rühma mõju on oluline või väheoluline, tuleneb sekkumiste rühma mõju ulatusest sihtrühma käitumisele, sekkumise kasutussagedusest sihtrühma poolt, sekkumistest puudutatud sihtrühma suurusest ning sekkumisega kaasnevate ebasoovitavate mõjude riski tõenäosusest. Antud metoodikat rakendades jõuti analüüsi käigus tulemusele, et tegevussuuna 7 sekkumised avaldavad olulist mõju majanduse, sotsiaalse, sh demograafilise, riigi julgeoleku ja välissuhete ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korralduse mõjuvaldkondadele (tabel 35).

Tabel 35. Tegevussuuna 7 olulised mõjud mõjuvaldkondade lõikes

Mõjuvaldkond	Mõju alavaldkond	Sekkumise rühm	Mõju siht-rühm	Mõju olulisus				Koondhinnang mõju olulisusele	Mõju avaldumisega seotud ajaolude kirjeldus
				Ulatus	Sagedus	siht-rühma suurus	ebasoovitavate mõjude risk		
1. Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud	- Tööturg - Haridussüsteem ja kultuuri korraldus- Haridussüsteemi korraldus	- Kommunikatsioon, teavitus ja teadmussiire - Kutse- ja kõrghariduse ajakohastamine - Olulistes valdkondades järelkasvu tagamine - Teadus- ja arendustegevuse tagamine ja rahastamine - Innovatsiooni tugisüsteemi väljakujundamine - Digiteenuste arenguks tingimuste loomine - Rahvusvaheline koostöö - Koostöövõrgustike arendamine	Elanikkond, ettevõtjad ja avalik sektor	VÄIKE	KESKMINE	KESKMINE	VÄIKE	OLU-LINE	- Uusima teadus- ja tehnoloogilise teabe jõudmine kõigis vajalikes valdkondades tootja ja töötlejani eeldab töötajate pidevat koolitamist aga ka kutse- ja kõrghariduse süsteemi pidevat ajakohastamist, sh nii teadustulemuste kui ettevõttepraktika integreerimist õppekavadesse. - Ettevõtjate poolt on tööturul nõudlus valdkonna spetsialistide järele, samas õppijate arvu vähenemine seab ohtu järelkasvu tagamise nii teadus- kui arendusastuteste, nõuandjate kui ka ettevõtjate tippspetsialistide näol. Valdonna arenguvõimaluste, ettevõtlustegevuse ja innovatsiooni võimaluste tutvustamine koostöös ettevõtjate ja teadlastega mõjutab positiivselt huvi teket valdkonna vastu. - Arvestades õppeprotsessi muutumist klassikaliselt auditooriumi vormilt digitaalsesse vormi, on oluline koolituses ja teadmisiirdeks senisest enam pöörata tähelepanu uute tehnoloogiate kasutamisele ja digiarengule. - Põllumajandusalaste teadmiste- ja innovatsioonisüsteemi terviklik korraldus ning innovatsiooni toetava tugisüsteemi väljakujundamine, mis hõlmab tootearendust ja innovatsiooni laiemalt nii era- kui riigisektoris ja innovatsioonimeetmete vastavuse tagamine kogu sektori kui ka üksikettevõtete vajadustele, kaasates ka rahvusvahelist teadmist, mõjutab positiivselt teadus- ja arendustegevust ning avaldab mõju teadmusühiskonna arengule. - Nii praegustele kui tulevastele ettevõtjatele, teadlastele, nõustajatele ja koolitajatele ligipääsu loomine erinevatele enesetäiendamise võimalustele teadmussiirde valdkonnas on valdkonna arenguid silmas pidades võtmetähtsusega.
2. Riigi julgeolek ja välisuhted	- Suhted välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega	- Rahvusvaheline koostöö	Rahvusvaheline koostöö	VÄIKE	KESKMINE	KESKMI-NE	VÄIKE	OLU-LINE	- Rahvusvahelised koostöösidemed on üheks teadustöö kvaliteedi paranemise teguriks. - Olulise sekkumisena on välja toodud Euroopa Innovatsioonipartnerlustes osalemine, mis aitab kaasa teadus ja teadmussiirde koostöö tegevdamisele ja teiste riikide kogemustest õppimisele, samuti on püstitatud teaduse rahastuse küsimus nii riiklikku kui EL rahastamisprogrammide osas. - Rahvusvahelise koostöö edendamiseks on välja toodud administratiivse toe pakkumine.
3. Majandus	- Ettevõtluskeskkond ja ettevõtete tegevus - Infõühiskonna areng - Põllumajanduse, kalamajanduse ja toiduinete tööstuse areng	- Rahvusvaheline koostöö - Koostöö ja võrgustike arendamine - Kommunikatsioon, teavitus ja teadmussiire - Digiteenuste arenguks tingimuste loomine - Innovatsiooni tugisüsteemi väljakujundamine - Olulistes valdkondades järelkasvu tagamine - Kutse- ja kõrghariduse ajakohastamine - Teadus- ja arendustegevuse tagamine ja rahastamine - Laborite ja katsebaaside ajakohastamine	Ettevõtjad	KESKMINE	KESKMINE	KESKMINE	VÄIKE	OLU-LINE	- Klassikaliselt on teadus- ja arendustegevus majanduskasvu ja tootlikkuse tõusu peamiseks mootoriks. Valdonna arengu seisukohast on oluline valdkondliku rakendustegevuse tagamine, sh riigi panustamine rahastamisel, kuna ettevõtete võimalused on piiratud. - Sektoris tegutsevate töötajate olemasolu ja järelkasvu tagamine ning kutse- ja kõrghariduse aja- ja ajakohastamine sh õppekavade arendamine, aitavad kaasa sektori majanduslikule arengule. - Valdonna arengut tervikuna mõjutab nii uuringutes kui teadmusjuhtimises valdkonna terviku vajaduste kaetus. - Valdonna ettevõtete toimivuse ja konkurentsivõime parandamisele aitab kaasa nõustamisteenuste kvaliteedi parendamine ning teadmussiirde- ja nõuandesüsteemi terviklik väljaarendamine. - Valdonna arengut stimuleerib innovatsiooni toetava tugisüsteemi ja digilahenduste väljakujundamine. - Juhtimispotentsiaaliga inimeste koolituse ergutamine aitab kaasa ettevõtjate järelkasvule. - Koordineeritud teadmisiirde programm ja hästistruktureeritud teave sobiva kanali (e-keskkonna) kaudu aitab kaasa teadmiste levitamisele ja praktilisele kasutamisele tootmises ning nõuandesüsteemis.
6. Riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldus ning avaliku sektori kulud ja tulud	- Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldus - Avaliku sektori rahastamine, sh kulud ja tulud	- Koostöö ja võrgustike arendamine - Teadus- ja arendustegevuse tagamine ja rahastamine - Digiteenuste arenguks tingimuste loomine - Innovatsiooni tugisüsteemi väljakujundamine - Rahvusvaheline koostöö	Avalik sektor	KESKMINE	KESKMINE	KESKMINE	VÄIKE	OLU-LINE	- Enamiku sekkumiste rühmade sekkumiste rakendamise korral kaasneb vähemal või suuremal määral ka mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele. - Väheimal määral mõjutavad asutuste töökorraldust kutse- ja kõrghariduse ajakohastamine, teadus- ja arendustegevuse tagamine ja rahastamine ning muuseumide arendamine. Avaliku sektori rahastamist vähem mõjutavad eeldatavalt koostöö ja võrgustike arendamise sekkumiste rühma all olevate sekkumiste rakendamine.

Alljärgnevalt on toodud tegevussuuna 7 sekkumiste oluline mõju mõjuvaldkondade kaupa.

Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud

Tegevussuuna 7 sekkumised mõjutavad tööturгу ja haridussüsteemi korraldust. Kavandatud sekkumised, eeskätt läbi kommunikatsiooni, teavituse ja teadmussiirde, teadus- ja arendustegevuse tagamise ja rahastamise, innovatsiooni tugisüsteemi väljakujundamise, digiteenuste arenguks tingimuste loomise, koostöö ja võrgustike arendamise ning rahvusvahelise koostöö avaldavad positiivset mõju haridussüsteemi korraldusele.

Tegevussuuna 7 sekkumised on antud mõjuvaldkonnas mõõduka positiivse iseloomuga ning aitavad kaasa „Eesti elukestva õppe strateegia 2020“⁹⁰, „Teadmistepõhine Eesti 2020“⁹¹ ja „Haridus- ja Teadusstrateegia aastani 2035“⁹² (eelnõu) eesmärkide saavutamisele, läbi ümber- ja juurde õppimise ning teadustulemuste kättesaadavuse ja rakendamise. Tegevussuuna mõjud ilmevad töötajate koolitusvajaduses, sh koolituse kättesaadavuses erinevatele töötajate rühmadele ning täiendus- ja ümberõppe korralduses või kasutamises, aga ka tasemehariduse kättesaadavustes ja kvaliteedis. Samuti mõjutab tegevussuund 7 teadus- ja arendustegevust ning teadmistepõhise ühiskonna arengut.

Kuna majanduskasvu allikate panus on muutunud mitmete tootmistegurite lõikes, sh esmajoones tööjõu juurdekasv on piiratud ning prognooside kohaselt väheneb tööealine elanikkond ka edaspidi (ligikaudu 5000–6000 inimese võrra aastas), samal ajal kui tehnoloogiline areng võimendub, siis antud olukord esitab ettevõtetele ühtepidi väljakutse olemasoleva tööjõu ja kapitali senisest tootlikuma kasutamise ning teistpidi uute tehnoloogiate ja innovaatiliste tövõtete osas. Olulisim ressurss kaasaegses majanduses on teadmus ja sellest tulenevalt on ka kõige olulisem protsess õppimine. OECD määratluse järgi teadusmajandus baseerub otseselt teadmuse ja informatsiooni tootmisel, levitamisel ja kasutamisel⁹³. Uusima teadus- ja tehnoloogilise teabe jõudmine kõigis vajalikes valdkondades tootja ja töötlejani eeldab töötajate pidevat koolitamist aga ka kutse- ja kõrghariduse süsteemi pidevat ajakohastamist, sh nii teadustulemuste kui ettevõtte praktikate integreerimisel õppekavadesse.

Tööturg

Kavandatud sekkumised, eeskätt läbi kommunikatsiooni, teavituse ja teadmussiirde, avaldavad positiivset mõju tööturule. Teadmispõhise ühiskonna arendamise eesmärk, millesse panustab ka PõKa 2030 eelnõu, on lisaks tootlikkuse kasvule saavutada paranemine ka hariduse kättesaadavuses ja kvaliteedis. Antud tegevussuund panustab põllumajanduse, toidutootmise ja kalanduse valdkonna koolitus- ja haridusvaldkonna arendamisele. Nõustamisteenuse kvaliteedi ning teenuse kättesaadavuse parendamine mõjutab ettevõtete töötajate koolitusvajadusest tulenevalt asjakohaste ja kvaliteetsete teadmiste tagamist. Sekkumisena on planeeritud nõustamisteenuse kättesaadavuse tagamine kõikides PõKa valdkondades. Nii praegustele kui tulevastele ettevõtjatele, teadlastele, nõustajatele ja koolitajatele ligipääsu loomine erinevatele enesetäiendamise võimalustele teadmussiirde valdkonnas on valdkonna arenguid silmas pidades väga oluline.

Haridussüsteemi korraldus

Põllumajandusalaste teadmiste- ja innovatsioonisüsteemi terviklik korraldatus ning innovatsiooni toetava tugisüsteemi väljakujundamine, mis hõlmab tootearendust ja innovatsiooni laiemalt nii era- kui

⁹⁰ Eesti Elukestva õppe strateegia 2020. https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/eesti_elukestva_oppe_strateegia_2020.pdf

⁹¹ Teadmistepõhine Eesti. <https://www.riigiteataja.ee/aktiivisa/3290/1201/4002/strateegia.pdf>

⁹² Haridus- ja teadusstrateegia aastateks 2021–2035. <https://www.hm.ee/et/kaasamine-osalemine/haridus-ja-teadusstrateegia-aastateks-2021-2035>

⁹³ Varblane, U., Ukrainski, K. (2016) Teadus- ja arendustegevus ja tootlikkus rahvusvahelises võrdluses, Eesti Teadus 2016, Eesti Teadusagentuur, lk 36. https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2014/01/TA_teaduskogumik_veeb.pdf

riigisektoris ja innovatsioonimeetmete vastavuse tagamine kogu sektori kui ka üksikettevõtete vajaduste, kaasates ka rahvusvahelist teadmist, mõjutab positiivselt teadus- ja arendustegevust ning avaldab mõju teadmispõhise ühiskonna arengule.

Tervikliku ja paindlikult reageeriva teadmussiirde- ja nõuandesüsteemi väljaarendamine, tagamaks uusima teadus- ja tehnoloogilise teabe jõudmise kõigis vajalikes valdkondades tootja ja töötlejani, mõjutab teadmüühiskonna arengut. Samuti avaldab mõju sekkumisena planeeritud tihedama koostöö tagamine teadlaste, praktikute, tippeksperide, õpetajate ja nõustajatega, sektori vajaduste ja uute teadmiste rakendusvõimaluste selgema arusaama kujunemisele. Oluline, millesse sekkumised ka panustavad, on valdkonna teadmussiirdes suurema tähelepanu pööramine koolitamise ja nõustamisega tegelevate ekspertide enesetäiendamise võimaluste loomisele, kasutades nii kohalikku kui välismaist uusimat ekspertteavet.

Kutsehariduses ja täiendõppes nähakse sekkumisena ette senisest enam kaasata teadlasi uue teadusinfo ning ettevõtjaid praktilise ettevõtlusvaate integreerimiseks kutsehariduse ja täiendõppe õppekavadesse (sh praktika korraldamise), mis on sekkumisena asjakohane, tagades nii õppekavade vastavuse sektori tööturu vajadustele ja kvaliteetse teadmuse mida valdkondlikes ettevõttes rakendada. Samuti on olulised sekkumised, mille läbi pööratakse kutse- ja kõrghariduses senisest enam tähelepanu uute tehnoloogiate kasutamisele ja digiarengule.

Olulise sekkumisena on välja toodud valdkondliku rakendusteaduse tagamine. Samuti tihedam riigisisene koostöö rahvusvahelise teadus- ja arendustegevuse paremaks korraldamiseks.

Kavandatud sekkumised ja tegevused on seotud nii pikaajaliste valdkondlike teadus- ja arendusprogrammidega kui katsete ja seire jätkamisega ning vajadusel uute alustamisega. Suuremat tähelepanu kavandatakse pöörata senisest kliimamuutuste ja põllumajanduse vastastikuse mõju uurimisele ning keskkonnasäästlike võtete ja tehnoloogiate rakendamisele, mis on keskkonna- ja seadusloome trende arvestades asjakohased ja olulised.

Teadus- ja arendustegevuse tõhustamiseks on kavandatud teadlastele administratiivse toe pakkumine paremaks osalemiseks rahvusvahelistes teadus- ja koostööprojektides ning tugiteenuse pakkumise tõhustamine erinevate EL rahastamisprogrammide võimaluste maksimaalseks ärakasutamiseks. Kavandatud sekkumised on olulised, avaldades mõju teadus- ja arendustegevusele ning teadmispõhise ühiskonna arengule.

Oluline on ka sekkumisena kavandatud uute teadmiste juurde loomise tagamine, mis avaldub eeskätt mõjus teadmispõhise ühiskonna arengule ning valdkondliku teadus- ja arendustegevuse kontekstis taristuobjektide esindatuse tagamine Eesti teadustaristus, mis võib avaldada sisendina mõju ka edaspidistele rahastusotsustele. Rahastus peaks aga olema teekaardi puhul stabiilsem/järjepidevam.

Hästi toimiva innovatsioonisüsteemi tunnuseks on läbimõeldud teadmiste loomise, levitamise ja rakendamise viis, kätkekes endas baasteadust kui uue teadmuse loomise vormi, rakendusteadust, millel on praktiline eesmärk ning katse- ja arendustegevust, mille eesmärk on uute toodete või protsesside väljatöötamine ning mida on soovitatav arvestada ka tugisüsteemi väljakujundamisel, et see toetaks tervikut.

Teadmispõhise ühiskonna arengu eelduseks on ligipääs teabele (sh andmed ja uuringud), mida on eel nõus sekkumisena kavandatud arendada.

Rahvusvahelise koostöö tõhustamiseks on kavandatud sekkumised peamiselt innovatsiooni küsimustes (innovatsioonimeetmed, EIP) ning ka tugiteenuste arendamises, mis võimaldaksid erinevate EL rahastamisprogrammide võimalusi paremini ära kasutada. Olulist rolli etendab sekkumine, mis on seotud tihedama riigisisese koostöö tagamisega rahvusvahelise teadus- ja arendustegevuse paremaks korraldamiseks, kuna rahvusvaheline koostöö on üheks teadustöö kvaliteedi paranemise teguriks. Oluline on osalemine Euroopa Innovatsioonipartnerluses (EIP), mis aitab kaasa teadus ja teadmussiirde koostöö tugevdamisele ja teiste riikide kogemustest õppimisele.

Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Otseselt ei ole tegevussuuna sekkumised küll riigi julgeoleku ja välissuhete mõjuvaldkonda planeeritud, kuid sekkumistel on siiski mõõdukas positiivne mõju riigi välissuhetele ning julgeolekule toidujulgeoleku tagamise võtmes, millele on viidatud ka PõKa 2030 eelnõu peatükis 5.2.5. Rahvusvahelised koostöösidemed on üheks teadustöö kvaliteedi paranemise teguriks, samas edeneb koostöö siis, kui teadlastel on hea tase ja koostöövõrgustikud ning taseme tõus suurendab järgnevaid koostöövõimalusi. Olulise mõjuga eelnõus välja toodud sekkumised on EIP osalemine, mis aitab kaasa teadus ja teadmussirde koostöö tugevdamisele ja teiste riikide kogemustest õppimisele ning teaduse rahastus nii riiklikke kui EL rahastamisprogrammide osas. Kaudselt avaldab teadus- arendustegevusele mõju omakorda digilahendustena baseeruva tugisüsteemi väljakujundamine, kujul, mis lihtsustab andmete kättesaadavust erinevatele osapooltele.

Mõju majandusele

Tegevussuuna 7 sekkumised mõjutavad oluliselt ja positiivselt põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengut, ettevõtluskeskkonda ja ettevõtete tegevust, sh konkurentsi, turu toimivust, väikeettevõtlust ja alustavaid ettevõtteid ning investeringuid ja innovatsiooni aga ka infoühiskonna arengut ning aitavad kaasa Eesti konkurentsivõime kavas Eesti 2020⁹⁴, (eeskätt läbi elanikkonna/töötajate hariduse ja oskuste arendamisega seotud sekkumiste) Eesti ettevõtluse kasvustrateegia 2014-2020⁹⁵ (eeskätt läbi lisandväärtuse ja ettevõtjate lõimumise rahvusvahelises ärikeskkonnas seotud sekkumiste) ning Eesti 2035⁹⁶ (eeskätt läbi teadus- ja innovatsioonitegevuste sekkumiste) püstitatud eesmärkide saavutamisele.

Ettevõtluskeskkond ja ettevõtete tegevus

Teadus- ja arendustegevus ning innovatsioon ettevõtte tasandil ei ole täna piisavad. Eesti põllumajandus- ja toiduvallkonna ettevõtted on küll valmis kasutama innovaatilisi lahendusi, kuid oma väiksuse tõttu ei ole neil sageli võimekust tegeleda teadus- ja arendustegevusega. Innovatsioonioskused vajavad ekspertteadmisi, pidevat täiendamist ja tugisüsteemi. Eestis puuduvad aga professionaalsed innovatsiooninõunikud, kes viiksid kokku teadlased, ettevõtjad, nõustajad jt osapooled. Eesti teadus- ja arendusametuste kompetentsid ei ole paljudes valdkondades, sh bioressursi tootmise ja väärindamise osas, piisavad. Probleemiks on ka teadlaste järelkasvu ja piisava suurusega uurimisrühmade puudumine mõnes valdkonnas, mis omakorda seab ohtu teaduskompetentsi säilimise. Mõju olulisuse hindamise tulemustest saab järeldada, et kavandatud sekkumised, eeskätt läbi teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni ja tootearenduse tõhustamise aga ka võrgustike ja rahvusvahelise koostöö arendamise, avaldavad positiivset mõju valdkonna ettevõtluskeskkonna arengule ja ettevõtete konkurentsivõime paranemisele.

Sekkimisena on kavandatud välja kujundada innovatsiooni toetav tugisüsteem, mis hõlmaks tootearendust ja innovatsiooni laiemalt nii era- kui riigisektoris. Selleks on planeeritud sekkuda läbi innovatsioonimeetmete, mis vastaksid nii kogu sektori kui ka üksikettevõtete vajadustele, sh kaasates ka rahvusvahelist teadmist, võimaldamaks samal ajal ka lihtsamat ja paindlikumat tuge, sh innovatsiooniosak põllumajandusvaldkonnas ja riigi ning eraettevõtte koostöös toimiv innovatsioonifond. Samas tuleb sekkumise rakendamisel arvestada riskiga, et innovatsiooniosak, mille peamine eesmärk on soodustada esmakontaktide loomist ettevõtja ja innovatsiooniteenuse pakkuja vahel, ei ole ei Eesti ega rahvusvahelistele analüüsidele tuginedes toonud kaasa pikaajalise koostöö kujunemist.⁹⁷

⁹⁴ Riigikantselei. Eesti 2020 eesmärgid. <https://www.riigikantselei.ee/et/eesti-2020-eesmärgid>

⁹⁵ Riigikantselei. Konkurentsivõime kava Eesti 2020. <https://www.riigikantselei.ee/et/konkurentsivoime-kava-eesti-2020>

⁹⁶ Riigikantselei. Strateegia Eesti 2035. <https://www.riigikantselei.ee/et/Eesti2035>

⁹⁷ Pihor, K., Tammsaar, H. (2018) Ettevõtete ja teadusametuste koostöö. Eesti teadus- ja kõrgharidussüsteemi konkurentsivõime ja arengupotentsiaal. https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/organisatsioon/failid/rakkeryhmad/ta_rakkeruhma_aruteludokument_7.06.2018.pdf

Oluliseks peetakse EIP-des osalemist, mis aitab kaasa teadus ja teadmussiirde koostöö tugevdamisele ja teiste riikide kogemustest õppimisele. Sekkumine on asjakohane ja omab mõju majanduse mõjuvaldkonnale, arvestades seda, et ettevõtte innovatsioonivõime paraneb laiemal teadmiste baasi, kulude ja riski jagamisel, mis toimub koostöös teiste subjektidega.⁹⁸

Innovatsioonisüsteemi terviklik korraldamine ning innovatsiooni toetava tugisüsteemi väljakujundamine nii, et see hõlmab tootearendust ja innovatsiooni laiemalt nii era- kui riigisektoris, mõjutab positiivselt teadus- ja arendustegevust ning avaldab mõju teadmusühiskonna arengule. Innovatsiooni toetava tugisüsteemi väljakujundamisel on oluline läheneda sektori tervikvaates. Eesti toiduainetööstus vajab ühist strateegiat tarneahela osalistega ning valdkonna konkurentsivõime vajab olulist parandamist, kus üheks instrumendiks investeringud innovaatilistesse lahendustesse. Toidutööstussektor ei ole investeerinud sama palju ega kohanenud sama kiiresti nagu põllumajanduslik esmatootmine Eestis ning näeb endiselt vaeva seoses suutlikkuse ja konkurentsivõimega.⁹⁹

Koostöö teadlaste, praktikute, tippeksperide, õpetajate ja nõustajate vahel on oluline, et tagada sektori vajadustest parem ülevaade ning, et uute teadmiste rakendusvõimalused oleksid selgemad.

Ettevõtlussektori innovaatilisuse ja tootlikkuse kasv eeldab mitmekülgseid teadmusallikaid ning senisest enam koostööd teadusasutuste ja nõuandesüsteemiga, mistõttu on oluline aidata kaasa teadlaste ja ettevõtjate vahel rohkemate ühiste kokkupuutepunktide leidmisele ning soodustada teadusasutuste ja ettevõtete koostööd eri vormides (sh ettevõtete tellitud rakendusuuringud; teadlaste initsiatiivil uurimistulemustele kommertskasutuse leidmine; õppekavade ühisarendus ettevõtetega ja ühiselt läbiviidav õpetegevus jmt).¹⁰⁰ Teadustulemuste ja teadmussiirde parema kommunikeerimise ja rakendamise eesmärgil rõhutatakse eelnõus rakendusteaduse ja sektori vahel stabiilsete koostöömudelite ja püsiva võrgustiku loomise ja aredamise vajadust, mille tulemusena oleksid rakendusuuringud ja teadmus ettevõtete vajaduspõhine ning ka väike- ja keskmise suurusega ettevõtjad teadlikumad toote väärindamisvõimalustest. Antud sekkumine on oluline oodatava tulemuse saavutamiseks.

Teadmussiirde süsteemi väljaarendamisel nii, et see aitab kaasa arengukavas püstitatud põllumajanduse ja kalanduse valdkonna eesmärkide saavutamisele ja sealt tulenevalt arengukava üldeesmärgi eelduste loomisele, on soovitatav läheneda rohkem tegevus-tulemus loogilisele ja põhisele¹⁰¹, sidudes süsteemis selgemalt teadmiste loomise, levitamise, rakendamise ja selle tulemusel saavutatud sihtrühma teadmiste ja käitumise muutumise, mis viivad tootlikkuse jm püstitatud eesmärkide saavutamiseni.

Infoühiskonna areng

Eelnõus püstitatud probleemi, milleks on valdkondlike e-kompetentside ja –tegevuste vähene koordineeritus ja senine riigipoolne valdkonna digilahenduste väljatöötamise ja rakendamise fookus kontrollifunktsioonide parandamisele, lahendamiseks, on eelnõus sekkumiste tulemusena ettenähtud luua süsteem, kus valdkonna riiklikult kogutavad andmed on kättesaadavad ja praktiliselt kasutatavad nii tootmises, nõustamises, järelevalves kui avalikkusele teaduslike analüüside tegemiseks. Plaanitakse luua lihtne ligipääs olemasolevale teabele hästistruktureeritud ja mugava keskkonna kaudu, kuna sektori konkurentsivõime parandamisel on oluline roll digilahenduste ja suurandmete kasutamisel. Samuti nähakse sekkumisena ette andmete sujuva liikumise arendamist riigi andmebaaside vahel ning riigi andmebaasidest ettevõtetele ja ettevõtetest riigi andmebaasidesse, mis võimaldaks parandada ettevõtjale tagasi jõudva info kvaliteeti ja vähendada ettevõtete ressursikulu andmete esitamisel riigile. Riik näeb enda

⁹⁸ OECD (2018) Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Estonia, OECD Food and Agricultural Reviews, OECD Publishing, Paris, lk 19.

⁹⁹ OECD (2018) Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Estonia.

¹⁰⁰ Varblane, U., Ukrainski, K. (2016) Teadus- ja arendustegevus ja tootlikkus rahvusvahelises võrdluses. Eesti Teadus 2016. Eesti Teadusagentuur. https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2014/01/TA_teaduskogumik_veeb.pdf

¹⁰¹ Alex, G., Byerlee, D. Monitoring and Evaluation for AKIS Projects Framework and Options (2000). World Bank. <http://site-resources.worldbank.org/INTARD/825826-1111400636162/20431913/monitoringandeval.pdf>

rolli antud sekkumises andmetele juurdepääsu tagamisel selliselt, mis toetaks tark- ja riistvara arendusi ettevõtete paremaks majandamiseks. Planeeritud sekkumised on asjakohased ja omavad positiivset mõju.

Lisaks andmete kättesaadavusele vajab digilahendusena sekkumist ka valdkonna teadusuuringutega seotud info kogumine, süstematiseerimine ja avalikustamine, sh sihtgruppideni viimine. Nii eksperdid kui Riigikontroll viitavad probleemile, mis puudutab avaliku sektori tellitud uuringute kättesaadavust ja kasutamist.¹⁰² Antud probleemi on arengukavas arvestatud ning uuringutulemuste levitamise parendamist nähakse sekkumisena ette.

Põllumajanduse, kalamajanduse ja toiduainete tööstuse areng

Suureks probleemiks on valdkonna ettevõtetes kvalifitseeritud tööjõu puudus. Paljudel juhtidel ja töötajatel puudub erialane ettevalmistus. Nõustamisteenus ei kata kõiki vajalikke valdkondi ja olulisi spetsiifilisi suundi. Probleemiks on ka nõustajate järelkasvu puudus ning olulist parendamist vajab nii nõustamis- kui teadmussiirde süsteem. Probleemid mõjutavad valdkonna arengut negatiivselt, mistõttu on sekkumine oluline. Kavandatud sekkumised, eeskätt läbi kommunikatsiooni, teavituse ja teadmussiirde valdkonna arendamise ning kutse- ja kõrghariduse asjakohastamise aga ka teadus- ja arendustegevuste tõhustamise, avaldavad positiivset mõju põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengule.

Sekkmisena kavandatud tervikliku ja paindlikult reageeriva teadmussiirde- ja nõuandesüsteemi väljarendamine nii, et loodud süsteemiga saaks tagada teadus- ja tehnoloogilise teabe jõudmine kõigis vajalikes valdkondades tootja ja töötlejani, loob hea aluseelduse ettevõtete arengule. Kuna tööjõu juurdekasv on Eestis piiratud, siis muutub ettevõtetele järjest olulisemaks tööjõu ja kapitali senisest tootlikum kasutamine.¹⁰³ Kuna väärtusloome ja kasumi peamine allikas on nihkunud käelistelt oskustelt intellektuaalsetele oskustele ja teadmusele, on nii teadmussiire kui nõustamine ja nende sisu kvaliteet ettevõtetele muutumas järjest olulisemaks.

Selleks, et teadus toimiks ühiskonna ja riigi hüvanguks hästi töötava mootorina on oluline teadussüsteemi korralduse tõhustamine ning kõikide teadust ja ühiskonda sidustavate süsteemide koostoime kasvatamine. Oluline on siinjuures teadustulemuste sihtrühmadeni viimise süsteemsus, mida sekkumisena käsitletakse teadmussiirdesüsteemi arendamise all, sh tuues välja, et teadmussiirde sihtgruppi laiendatakse tarbijale. Üheks lahenduseks teadmussiirde arendamise valdkonnas oleks, arvestades Eesti ettevõtete arengutaset ja vähest suurettevõtete arvu, kasutada teadusasutustes tehtava teaduse ja ettevõtluse nn vahendajaid, mida praktiseeritakse maailmas laialt (näiteks Soomes, Iirimaa ja riikides) ning, mille üle diskuteeritakse ka Eesti teadus- ja kõrgharidussüsteemi konkurentsivõime ja arengupotentsiaali analüüsi aruteludokumendis.¹⁰⁴ Põllumajandus- ja toiduainetetööstuses on peamine vahendusroll nõuandesüsteemil, mille arengutrendid näitavad, et tootjad vajavad kiiret, neile kohandatud nõustamist, sh mis käsitleks nende tootmissüsteemi ja tasuvust tervikuna, samas pakuks ka spetsiifilist tehnilist tuge¹⁰⁵.

Nõustamisteenuse kvaliteedi ja kättesaadavuse, sh alustavatele ettevõtjatele, parandamine ja monitooring toetab ettevõtete arengut, andes kvaliteetse sisendteadmuse ettevõtete juhtimis- ning valdkondlike otsuste tegemiseks. Nõustamisteenuste kvaliteeti aitab omakorda parandada sekkumisena kavandatud koolitamise ja nõustamisega tegelevatele ekspertidele enesetäiendamise võimaluste loomine teadmussiirde valdkonnas, kuna nii praegustele kui tulevastele ettevõtjatele, teadlastele, nõustajatele ja koolitajatele ligipääsu loomine erinevatele enesetäiendamise võimalustele on valdkonna arenguid silmas pida-

¹⁰² Riigikontroll (2015) Riigi tegevus uuringute tellimisel. Riigikontrolli aruanne Riigikogule. <https://www.riigikontroll.ee/>

¹⁰³ Varblane, U., Ukrainski, K. (2016) Teadus- ja arendustegevus ja tootlikkus rahvusvahelises võrdluses, Eesti Teadus 2016, Eesti Teadusagentuur, lk 36. https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2014/01/TA_teaduskogumik_veeb.pdf

¹⁰⁴ Pihor, K., Tammsaar, H. (2018) Eesti teadus- ja kõrgharidussüsteemi konkurentsivõime ja arengupotentsiaal. Riigikantselei.

¹⁰⁵ SCAR. SWG SCAR-AKIS Policy Brief on the Future of Advisory Services. (2016) The Strategic Working Group of the Standing Committee of Agricultural Research, lk. 1-2. https://scar-europe.org/images/AKIS/Documents/Policy_Brief_Future_Advisory_Services.pdf

des võtmetähtsusega. Tootlikkuse kasvu võti peitub inimestes, sh nende teadmiste ja oskuste arendamises ning ettevõtetes töötavate inimeste võimekuse arendamisest algavad muutused, mis peegelduvad hiljem ettevõtete majandusnäitajates.

Kaaluda tuleks nõustamissüsteemi ajakohast reformimist või uuendamist, et teenused oleksid rohkem vajaduspõhisemad ja personaalsemad ning vähesema bürokraatiaga, et tagada ettevõtetele kõige asjakohasem ja operatiivsem nõu. Kaaluda tuleks ka võimalust nõuandesüsteemi kaasata teadlasi ja õppejõude osakoormusega, mis aitaks sekkuda konsulentide defitsiidi ja järelkasvuprobleemi. Kaaluda võiks ka nõuandesüsteemi toimimismudeli analüüsi võrdluses Euroopa trendide, turu vajaduste ja soovitud olukorraga. Samas peab tähelepanu pöörama, sellele, et noorte nõustajate järelkasvu tagamiseks, mis on praegusel hetkel probleemne, on vajalik stabiilse organisatsiooni ning rahastuse tagamine, sest heaks ja kompetentseks nõustajaks kujunemine on pikaajaline protsess, mis nõuab investeringuid. Süsteemi pidev reformimine tekitab ebakindlust elukutse tulevikuväljavaadete osas.

Riigi rolli nõustamise puhul nähakse eelkõige järelkasvu tagamises, nõustajate koolituses ja spetsiifilistel teemadel nõuande piisava kompetentsi tagamises. Antud sekkumine on positiivse mõjuga..

Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengut silmas pidades, on oluline piisava järelkasvu tagamine nii kutse- kui kõrghariduse omandatute näol. Samuti on oluline ettevõtete vajadustest lähtuvate tippspetsialistide koolitamine ning põllumajanduse juhtimispotentsiaaliga inimeste koolitusprogrammi edendamine, tagades nii vajaliku kompetentsi olemasolu sektori ettevõtetes. Sekkumised mõjutavad ühelt poolt pädevate spetsialistide olemasolu tagamist, panustamaks sektori arengusse ning teisalt, tegutsevate ettevõtete toimimise kvaliteedi tõusu pikemas perspektiivis läbi kvaliteetsete nõuannete ja ettevõtetes tehtavate juhtimisotsuste.

Uusima teadus- ja tehnoloogilise teabe jõudmine kõigis vajalikes valdkondades tootja ja töötlejani eeldab kutse- ja kõrghariduse süsteemi pidevat ajakohastamist, sh nii teadustulemuste kui ettevõtte praktikate integreerimist õppekavadesse, mida on eelnõus sekkumisena kavandatud. Valdkonna arenguks on oluline nii taseme- kui ja täiendõppes senisest enam kaasata teadlasi ja ettevõtteid uue teadusinfo ning praktilise ettevõtlusvaate integreerimiseks kutsehariduse ja täiendõppe õppekavadesse, sh praktika korraldamisse, mis on sekkumisena eelnõus ka kavandatud.

Kutse- ja kõrghariduses planeeritakse sekkumiste läbi senisest enam pöörata tähelepanu uute tehnoloogiate kasutamisele, digiarengule, praktikavõimaluste parandamisele ja koostööle ettevõtetega, mis on oma mõjult olulised, panustamaks sektori ja ettevõtete arengusse. Arvestades õpi- ja õpetamisprotsessis asetleidvate trendidega, kus klassikalistele auditoorsetele õppemeetoditele lisandub järjest enam nn digitaalne õppemeetod, on oluline koolituses ja teadmussiirdes senisest enam pöörata tähelepanu uute tehnoloogiate kasutamisele ja digiarengule õppeprotsessis, mida sekkumiste rakendamise faasis on otsustavalt arvestada.

Sekkumisena on planeeritud ka pidev uuendus- ja koolitusvajaduste hindamise tagamine ning viimasest lähtuvalt õppekavade parendamine. Antud sekkumised on asjakohased ja on eelduseks sektori majanduskasvule läbi kvalifitseeritud ja pädeva personali tagamise sektoris.

Sekkumisena nähakse ette teadus- ja arendustegevuses baasteaduse kõrval märkimisväärselt rohkema valdkondliku rakendusteaduse tegemise võimaldamist, mille rahastamise panustab riik ja mis on sekkumisena oluline, panustades sektori majandustulemustesse ning konkurentsivõime kasvu. Rakendusuringute vajadus peaks aga enam tulema ettevõtetelt.

Riiklik teadusrahastus on PõKa 2030 eelnõus ettenähtud hoida vähemalt TAI strateegias¹⁰⁶ ettenähtud 1% SKPst tasemel. Eelnõus on probleemina välja toodud ettevõtete panus teadus- ja arendustegevuse

---

¹⁰⁶ Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020. Teadmispõhine Eesti. (2014) Haridus- ja teadusministeerium. https://www.hm.ee/sites/default/files/tai_strateegia.pdf

rahastamise, mis jääb alla 1% SKP-t, samas sekkumised erasektori panust TA rahastamise ei käsitle. Teadmistepõhise Eesti strateegia kohaselt peaks aastaks 2020 Eesti TA kulutused jõudma 3%-ni SKP-st, millest 1% peaks moodustama avaliku sektori ja 2% erasektori TA kulutused.¹⁰⁷ Samas kui avaliku sektori TA kulutused on püsinud viimasel kümnendil üsna ühtlasel tasemel (2017. aastal 0,52% SKPst¹⁰⁸), siis erasektori TA kulutused on aastate arvestuses olnud väga heitlikud,¹⁰⁹ mistõttu tasuks kaaluda antud punkti ja kavandatud sekkumiste eelnõusse lülitamist.

Rahastuse tagamine on prioriteetne ka pikemaajalisteks ja/või mahukamateks ja/või interdistsiplinaarseteks rakendusuringuteks, mis sekkumisena on kavandatud. Planeeritakse jätkata ka pikaajaliste valdkondlike teadus- ja arendusprogrammidega, sh sordiaretus, põllumajanduslike geneetiliste ressursside säilitamine jmt, mis valdkonna eripära arvestades tagavad stabiilse rahastuse ning vajadusel pikaajaliste katsete ja seirega jätkamist/vajadusel uutega alustamist, mis on sisendiks riskihindamisvõimekuse tõstmiseks, teadusuuringuteks ning innovatsiooniks. Uurimisvaldkonnadena on eraldi välja toodud kliimamuutuste ja põllumajanduse vastastikuse mõju uuringud ning uuringud, mis on seotud maastike, elurikkuse ja ökosüsteemiteenuste toimimisega põllumajanduses. Samuti peetakse oluliseks keskkonnasäästlike võtete ja tehnoloogiate rakendamise alaseid uuringuid, mis oleksid abiks tootjatele ja töötlejatele vähendamaks survet keskkonnale ja tulemaks toime karmistuvate keskkonnanõuetega.

Teadus- ja arendustegevuse kvaliteedi tagamise seisukohast nähakse sekkumisena ette tihedamat riigisisest koostööd rahvusvahelise teadus- ja arendustegevuse paremaks korraldamiseks, sh ministeeriumite, valitsemisala asutuste ja Eesti Teadusagentuuri huvide väljaselgitamisel rahvusvaheliste teaduskoostöövõrgustike taotlusvoorude ettevalmistamisel, teadus- ja arendusasutuste võimaliku osalemise huvi väljaselgitamisel. Paremaks osalemiseks rahvusvahelistes teadus- ja koostööprojektides on kavandatud sekkumine teadlastele administratiivse toe pakkumise läbi. Antud sekkumine on oluline tõhustamiseks rahvusvahelisel tasemel teadustöö tegemist, arvestades ka Eesti väiksust ja mõningate teadusvaldkondade vähest kaetust teadlastega, mis on toodud välja ka eelnõu probleemipüstituses.

Planeeritud sekkumised on asjakohased ja olulised, saavutamaks nii põllumajanduse ja kalanduse valdkonnas püstitatud eesmärgi, kui panustades teistesse majandus- ja haridusvaldkonna arengukavade/strateegiade eesmärkide saavutamisse (sh Eesti ettevõtluse kasvustrateegia 2014–2020 ja Teadmistepõhine Eesti 2014–2020).

Kuidas suurendada positiivset mõju:

- Tuua selgemalt välja sekkumised sihtgrupile teadusuuringute tulemuste kättesaadavuse parendamiseks kavandatavate e-lahenduste arendamiseks.
- Pöörata enam tähelepanu kommunikatsioonisüsteemi arendamisel sihtgrupile teenuste ja võimaluste kommunikeerimise tõhususe aspektile

Kaudselt aitavad positiivset mõju suurendada järgmised tegevused:

- Võimalusel rääkida kaasa koostöös HTMiga sektori olulistest valdkondades valdkonna ettevõtte töötajate erialase haridusega spetsialistide tagamisega (sh järelkasvu tagamisega) seotud tegevuste oodatavate tulemuste (eesmärgid) küsimuses kutse- ja kõrghariduse asjakohastamisel (nt konkreetse valdkonna õppekava lõpetajate arv ja vilistlaste hõivatus erialase tööga).
- Mõõdikute seadmisel lähtuda tegevuste toimumise mõõtmise asemel või paralleelselt nendega mõju mõõtmise mõõdikutest, mille abil oleks võimalik mõõta muutust ja võrrelda seda seatud eesmärkidega, mis lihtsustaks arengukava elluviimisel sisutegevuste korrigeerimist. Sh tuleb aga arvestada, et antud tegevus nõuab eraldi seireid ning tulemused (muutused) ei pruugi olla/ei ole seotud ainult toetatud tegevustega (metoodiline aspekt).

¹⁰⁷ Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020. „Teadmistepõhine Eesti”. (2014) Haridus- ja teadusministeerium. https://www.hm.ee/sites/default/files/tai_strateegia.pdf

¹⁰⁸ Haridussilm. Statistikaamet. 10.02.19.

¹⁰⁹ Koppel, A. (2016) Kulutused teadus- ja arendustegevusele: investering tulevikku. Eesti Teadus 2016. Eesti Teadusagentuur. https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2014/01/TA_teaduskogumik_veeb.pdf

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele

Enamiku tegevussuunas 7 kavandatud sekkumiste korral kaasneb vähemal või suuremal määral ka mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele. Enim nõuavad ressursse antud tegevussuuna all kavandatud digilahenduste väljatöötamise ja rakendamise seotud tegevused kuna väljatöötatud digitaallahendused vajavad väljaõpet (nii ametkond kui ettevõtted) ning nende ülal hoidmise ja edasiarendustega kaasneb samuti ressursi vajadus. Samuti on ressursimahukas (eeskätt aja ja inimressursi osas) teadmuse loomise ja teadmussiirde süsteemi väljatöötamine, rakendamine ja arendamine, mis on oluline tegevussuuna eesmärkide saavutamiseks ning rahaliselt rakendusuringute rahastamise mahu suurendamine.

Vähemal määral mõjutavad asutuste töökorraldust kutse- ja kõrghariduse ajakohastamine, teadus- ja arendustegevuse tagamine ja rahastamine ning muuseumide arendamine. Avaliku sektori rahastamist vähem mõjutavad eeldatavalt koostöö ja võrgustike arendamise sekkumiste rühma all olevate sekkumiste rakendamine.

2.4.1.8. Tegevussuund 8: kestlik kalandus

Probleemid ja väljakutsed

Tegevussuuna 8 hetkeolukorra kirjelduses on esitatud kaks probleemide ja väljakutsete rühma – 1) kalavarud ja kalapüük ning 2) vesiviljelus ja bioloogilise ressursi töötlemine ning turustamine.

Peamised probleemid ja väljakutsed, mis on seotud kalavarude ja kalapüügiga, on:

- arvuliselt ei vasta ligi poolte meile oluliste kalavarude majandamine veel täielikult säästliku kasutuse põhimõtetele;
- koelmupaikade arv on oluliselt vähenenud seoses keskkonnamuutuste ja inimtegevusega;
- alakasutatud on tänapäevaste elektrooniliste lahenduste potentsiaal kutselise ranna- ja sisevetepüügi aruandluses (6,5% toimingutest on elektroonilised), vaatamata sellele, et võimekus on loodud;
- Keskkonnainspektsiooni toimimist survestab inimressursi nappus, samuti on korduvalt reformitud struktuuri, järelevalves tegeletakse vaid oluliste rikkumistega, mistõttu jäävad sageli paljud väiksemad rikkumised tahaplaanile;
- töömahtu suurendavad järjest karmistuvad ELi nõuded kalasaagi käitlemise ja raporteerimise osas ning kasvav harrastuspüük;
- läbi efektiivistamise on sektor muutunud elujõuliseks ja investeerimisvõimeliseks, kuid finantstoe olemasolu peetakse siiski oluliseks;
- ELi püügivõimsuse piirang pidurdab juba praegu kaugpüügi arengut, sest vanade laevade asendamine uutega (mis on veidi võimsamad), rääkimata lisalaevadest, ei ole hetkel võimalik. Meie peamiste ajalooliste krevetipüügivõimaluste taasavanemisel NAFO konventsiooni alal võib selle potentsiaali täielikul ärakasutamisel tekkida seetõttu raskusi;
- kalasadamad ja lossimiskohad vajavad investeringuid infrastruktuuri parendamiseks, seadmetega varustamiseks ja multifunktsionaalsuse edendamiseks;
- sektorit iseloomustab kohati liigne püügikoormus, mis toob kaasa hulgaliselt erinevaid piiranguid või püügi sulgemise piiratud ajavahemikul;
- püüki takistavad ka looduslikud tingimused nagu ilmastik ja jääkatte teke ning piirkonniti arvukad hülge- ja kormoraniarukonnad samuti looduskaitsest tulenevad püügipiirangud jm;
- püügist saadav keskmine tulu rannapüügis on väike ning kalapüük ei ole püügiandmete kohaselt enamikule kaluritele ainukeseks sissetulekuallikaks;

- väikesed püügikogused ja kala vähene väärindamine ei võimalda piisavaid sissetulekuid ning sektori üldine investeerimisvõimekus on seetõttu madal;
- investeerimisvajadus laevastiku uuendamise ja vajaliku infrastruktuuri ning kaasaegsete seadmete ja vahendite järele teatud piirkondades on endiselt olemas;
- suurimaks probleemiks kõikides segmentides on suur vajadus tööturult lähitulevikus lahkuvate töötajate asendamiseks enamiku kalanduse põhikutsealade puhul, kus vanemaealiste osatähtsus on ligi 40% ning sageli konkureerib sektor tööjõu osas rahvusvaheliselt;
- õigusaktidega on muuhulgas reguleeritud igapäevane ja veekogude ja kallasraja kasutamine, kuid kallasrajale juurdepääsu tagamine vajab suuremat tähelepanu;
- mitmed harrastuspüügi huviobjektiks olevad varud kattuvad ranna ja sisevete kutselise kalapüügi huviobjektidega ning sageli on seetõttu varu kaitseks lahendusi leida keeruline ja kutseliste ning harrastajate huvide võrdne kaitse on tõsine administratiivne väljakutse;
- esindus- ja katusorganisatsioonidesse kuulub võrreldes valdkonna populaarsusega väga väike arv harrastajaid. Selle tõttu on kalastusklubide kaasa rääkimise võimekus poliitika kujundamisel kesine ning majanduslik suutlikkus suhteliselt madal;
- harrastuspüügist laekunud tasudest on vahendeid suunatud harrastuskalapüügiga seonduvate projektide toetamiseks läbi SA Keskkonnainvesteeringute Keskuse (KIK). Toetatud on projekte alates uuringutest kuni kalapüügivõistluste, laagrite ja infrastruktuurini. Vajadus sellise toetuse järele on areneval sektoril suur.

Peamised probleemid ja väljakutsed, mis on seotud vesiviljeluse, bioloogilise ressursi töötlemise ning turustamisega, on:

- Eesti vesiviljelussektorit iseloomustab suur killustatus mitmete väikesemahuliste toodete ja tootmisviiside vahel, millest tulenev huvide lahknevus on osaliselt pärssinud tõhusat koostöövõimet nii erialaliitude kui ka tootjaorganisatsiooni raames;
- ranna- ja sisevetekalanduses ei ole ühistegevus tootmises ja turustamises veel väga levinud;
- kalatööstuste toorainega varustatus püütavate mageveeliste liikidega (koha, ahven) on sesoonne ja kohalikku toorainet ei jätku piisavalt, mistõttu on sellistes tootmisbaasides tootmisvõimsus alaka-
sutatud;
- avamerekasvanduste rajamist Eestis piiravad ebasoodsad kliimaatilised tingimused ja Läänemere keskkonnaseisund, hoonestuslubade protsess on aeganõudev ja keeruline;
- kuna vesiviljelussektor on väike, ei ole tekkinud piisavat turgu Eesti vesiviljelussektorile spetsialiseerunud veterinaaridele ja konsulentidele;
- rahuldamata on nõudlus oskustööjõu osas, sest sektorit iseloomustab nõudlik füüsiline töö ning madal palgatase (kalatöötlemises on see 70% Eesti keskmisest ja vesiviljeluses 44%);
- innovatsiooni ja tootearendusse on kala ja vesiviljelustoodete tootmise ja töötlemisega tegelevad ettevõtjad investeerinud suhteliselt vähe;
- suuremates Eesti kaubanduskettides on kalandustoodete sortimendis kohaliku päritoluga tooted esindatud, konkureerides sageli odavamate hindadega importtoodetega;
- kohalikku päritolu vesiviljelustoodete turustamise lühike tarneahel tagab toodangu värskuse ent toodangu kogumaht on küllaltki madal;
- Eesti kalandussektoris tegutsevatel mikro- ja väikeettevõtjatel on olnud madal omafinantseeringuvõime. Samuti on finantsvahendid olnud sihtgrupile raskesti kättesaadavad;
- kogu kalatoodete ekspordist oli külmutatud kala osakaal ca 65%, mistõttu on vajadus toodete mitmekesistamise ja tootearenduse järele;
- kalatöötajate peamiseks ekspordi mõjutajaks just viimastel aastatel on olnud Venemaa poolt 2014. aasta augustis kehtestatud embargo.

Eesmärgid ja mõõdikud

Tegevussuuna 8 eesmärgid, mõõdikud ja mõõdikute soovitud trendid (sihtväärtused) on toodud tabelis 36.

Tabel 36. Tegevussuuna 8 eesmärgid ja mõõdikud

Eesmärk	Mõõdikud	Algtase*	Trend
Läbi keskkonnateadliku ja jätkusuutliku kalavarude majandamise on kalavarud heas seisus	Heas seisus varude arv	50% (2017)	Kasvab
	Kalapüügi rikkumiste suhtarv (kutselise- ja harrastuspüügi rikkumiste arvu suhe läbi viidud kontrollidesse)	81% (2018)	Väheneb
Keskkonnateadliku harrastuspüügi kasv	Harrastajate arv (sh organisatsioonidesse kuulujate osakaal)	150 000 (2015)	Kasvab
	Majanduslik mõju (sots-maj mõju eurodes) 1 harrastaja kohta aastas	278 (2018)	Kasvab
Kalandus- ja vesiviljelussektor on jätkusuutlik ja konkurentsivõimeline	Sektoris hõivatute keskmine vanus	52,4 (2017)	Langeb
	Kalandusettevõtete töökohtade arv	2049 (2017)	Säilib
	Keskmine palk (suhe Eesti keskmisesse)	85,7% (2017)	Kasvab
	Ettevõtete müügitulu (eurodes)	62,2 mln eurot (2017)	Kasvab
Kalandus- ja vesiviljelussektori tootang on kvaliteetne, kõrge lisandväärtuse ja suure ekspordipotentsiaaliga	Kalandustoodete tarbimine Eestis (kg inimese kohta) – kui võimalik, siis eristada ka kodumaisest toormest toodete tarbimist	17 kg/in (2017)	Kasvab
	Lisandväärtus töötaja kohta (eurodes)	16 900 eurot (2017)	Kasvab
	Eksporditavate toodete koguväärtus (eurodes)	109,8 mln eurot (2017)	Kasvab

*Eelhindaja koostatud mõõdikute fail Excelli formaadis (lisa 3).

Allikas: PõKa 2030 eelnõu (seisuga 25.04.2019).

Sekumised

Tegevussuuna 8 hetkeolukorra kirjelduses toodud probleemide ja väljakutsetega toimetulekuks on kavandatud hulk sekkumisi ja tegevusi. Edasise analüüsi tarbeks koondati sarnast liiki või sarnast eesmärki saavutada aitavad sekkumised ja tegevused rühmadesse (tabel 37). Seejuures võib üks sekkumine või tegevus kuuluda rohkem kui ühte sekkumise rühma.

Tabel 37. Tegevussuuna 8 sekkumiste rühmad

Sekumise rühm	Detailne sekkumine
Harrastuskalapüügi kvaliteedi tõstmine	Kavas on jätkata võimalikult mitmekesist harrastuspüügi pakkumist ning täiustada lubade soetamiseks ja andmeesituseks vajalikku tehnilist platvormi.
	Toetada harrastuskalapüügi vajaliku infrastruktuuri rajamist (ligipääsutaristu) ning keskkonnahoidliku informatsiooni andmist, mis kõik kokku aitab tõsta harrastuskalapüügi kvaliteeti ning populaarsust ja vähendab keskkonnakasutusest tingitud mõjusid loodusele.
	Vajalik on tagada harrastuspüüdajatele ligipääs avalikele veekogudele ning vältida harrastuskalapüügi üle reguleerimist.
	Samuti on plaanis tulevikku silmas pidades kasvatada harrastajate keskkonnateadlikkust.
	Ühe tegevusena soosib riik ka vabaühenduste laienemist ja tugevdamist harrastuskalastajate hulgas täitmaks koostöös riigiga harrastuskalastuse arenguks vajalikke ülesandeid.
Kalapüügi seire ja järelevalve tõhustamine	Tuleb planeerida järelevalvet terviklikult ning seada selged eesmärgid ja tegevused nii rikkumiste vähendamiseks kui ka järelevalve tulemuslikkuse tõstmiseks.
	Kalanduse järelevalves tuleb maksimaalsel määral rakendada tänapäevaseid tehnilisi lahendusi. Esmajoones tuleb kogu kalandussektori andmevahetus (s.h kalapüügiload ja püügiandmed) muuta elektrooniliseks, parandamaks operatiivset järelevalvet.
	Tagada tuleb pidev andmekogumise ajakohastamine ja infosüsteemide areng kalavarude säästlikuks kasutamiseks.
	Tuleb jätkata kalandusreeglite lihtsustamist ning vähendada rikkumismenetluste protsessile kuluvat aega.
	Tuleb järelevalve tegevuses tõhustada koostööd sektoriga suuremahulisemate tööde planeerimisel. Seda saab teha läbi vabatahtlike kaasamise suurearvulist inimööjõudu nõudvatesse mahukatesse hoogtöödesse (nt kudejõgede valve). Tuleb taastada kalastajaskonna kaasamine kalakaitsesse läbi vihjetelefoni (naabrivalve).
Kalavarude kaitse	On vaja teostada vajalikke teadus- ja taustauringuid, mille alusel on võimalik kehtestada varudega tasakaalus olevad püügi võimalused ning asjakohased püügireeglid.
	Aktiivselt tuleb osaleda EL otsustusprotsessis, et tagada piirkondlike eripärade arvestamine ning nende integreerimine õigusloomesse ja valdkondlike EL õigusaktide rakendamine.

	<p>Varude jätkusuutliku kasutamise tagamiseks ning maksimaalse ühiskondliku ja majandusliku kasu saamiseks jätkatakse meetmeid püügikoormuse optimeerimiseks.</p> <p>Vähendamaks kalandusest tulenevat mõju ökosüsteemile tuleb toetada püügivahendite selektiivsuse suurendamist ja soovimatu kaaspüügi (sh mereimetajad ja linnud) vähendamist.</p> <p>Riik toetab ja korraldab koostöös sektoriga liigikaitse ja varude taastamise eesmärgil koelmute ja elupaikade taastamist, nende inventeerimist ja hooldamist, kalade rändeteede avamist ning kalade asustamist.</p> <p>Võõrliikide leviku tõkestamiseks jätkatakse nende asustamise keeluga ning looduses esinevate võõrliikide arvukuse piiramiseks soositakse võimalusel nende suuremat püüki ja kasutust.</p>
Keskonnasurve vähendamine	<p>Kavas on jätkata võimalikult mitmekesist harrastuspüügi pakkumist (mitmekesised püügivahendid, viisid ja püütavad liigid) ning täiustada lubade soetamiseks ja andmeesituseks vajalikku tehnilist platvormi ehk tõsta kasutajamugavust.</p> <p>Toetada harrastuskalapüügile vajaliku infrastruktuuri rajamist (ligipääsutaristu) ning keskkonnahoidliku informatsiooni andmist, mis kõik kokku aitab tõsta harrastuskalapüügi kvaliteeti ning populaarsust ja vähendab keskkonnakasutusest tingitud mõjusid loodusele.</p> <p>Vajalik on tagada harrastuspüüdajatele ligipääs avalikele veekogudele ning vältida harrastuskalapüügi üle reguleerimist.</p> <p>Samuti on plaanis tulevikku silmas pidades kasvatada harrastajate keskkonnateadlikkust.</p> <p>Lähtudes bioloogilise ressursi kestlikust kasutamisest peab riik soodustama keskkonnasäästlikku tootmist ja töötlemist, toetades tootearendusliku ja tehnoloogilise võimekuse suurendamist kohalike ja seni kasutamata vee-elusressursside (sh töötlemisjääkide) efektiivsemal kasutamisel, liikudes väärtusahelat pidi kõrgema lisandväärtusega toodete tootmise poole. Selleks riik toetab vee-elusressursi väärindamiseks uuenduslike tehnoloogiliste lahenduste (nt uusi arenguid võimaldavad tehnoloogiad, sh biotehnoloogia) väljatöötamist läbi ettevõtete koostöö teadus-arendusasutustega sh rahvusvaheliselt.</p> <p>Säästva merevesiviljeluse arendamisel peab riik vältima merekeskkonna seisundi halvenemist ning merealade planeerimise ja keskkonnanäppude lähtudes looma võimalusi koostoimeliste lahenduste tekkeks (nt multitröofne vesiviljelus, vesiviljelus koostoimes tuuleparkidega) või suletud toitainete ringlust.</p> <p>Toetades keskkonnasõbralike ja energiasäästlike tehnoloogiate kasutuselevõttu.</p> <p>Soosides ressurside efektiivsemat kasutust (nt akvapoonika) aidatakse kaasa kohustuste täitmisele, mida Eesti riik on võtnud hea keskkonnaseisundi säilimise ja toitainete äravoolu vähendamisel.</p>
Kommunikatsioon, teavitus ja teadmus-siire	<p>Valdkonna ettevõtete omavahelise parema koostöö tagamiseks ja konkurentsivõime suurendamiseks on vajalik jätkata teavitus-, koolitus- ja nõustamistegevustega Kalanduse Teabekeskuses.</p> <p>Tööjõu vananemine, erialaspetsialistide ja oskustööjõu puudus ja kalanduse valdkonna vähenenud atraktiivsus noorte jaoks vajab sektori jätkusuutlikkuse tagamisel terviklikku käsitlust.</p> <p>Tõhusam koostöö teadus- ja haridusasutuste ettevõtete ja administratsiooni vahel õppekavade kaasajastamisel ja täiendusõppe korraldamisel, vajalike erialaspetsialistide koolitamisel, konsulentide nõuande tagamisel.</p> <p>Oluline on aidata valdkonnas tegutselatel paremini kohaneda sellega, mida toovad kaasa ühiskonnas (nt digitaalsete oskuste areng) sh kalandusvaldkonnas aset leidvad muutused (nt väärtusahelas kõrgema lisandväärtuse loomisele orienteeritus).</p> <p>Võimaldada sektoris töötajatel ja sektorisse sisenejatel asetleidvatele muudatustele paindlikult reageerida.</p> <p>Tarbijateadlikkuse suurendamine kala tervislikkuse osas ning kala- ja vesiviljelustoodete tarbimise üldine propageerimine.</p> <p>Ranna- ja sisevete kalanduse ühtlase arengu paremaks tagamiseks on vajalik jätkuv koordineeriv töö Kalanduse Teabekeskuses.</p>
Maismaa vesiviljeluse arendamine	<p>Tähelepanu tuleb enim pöörata tootlikkuse tõstmisele, toodangu mahu kasvule ja uute liikide kasvatusel sh läbi teadus- ja arendustegevuse, et suuta rahuldada töötajate tooraine vajadust ning siseturu nõudlust.</p> <p>Konkurentsivõime tõstmiseks vesiviljeluses on vaja senisest enam tähelepanu pöörata toodangu väärindamisele ning kasvatustehnoloogiatele.</p> <p>Toetatakse keskkonnasõbralike ja energiasäästlike tehnoloogiate kasutuselevõttu.</p> <p>Soositakse ressurside efektiivsemat kasutust (nt akvapoonika) aidatakse kaasa kohustuste täitmisele, mida Eesti riik on võtnud hea keskkonnaseisundi säilimise ja toitainete äravoolu vähendamisel.</p> <p>Vesiviljeluse tasakaalustatud arenguks on vaja senisest enam teha koostööd MeMi ja KeMi valitsemisalade asutuste vahel.</p>
Merevesiviljeluse arendamine	<p>Säästva merevesiviljeluse arendamisel peab riik vältima merekeskkonna seisundi halvenemist ning merealade planeerimise ja keskkonnanäppude lähtudes looma võimalusi koostoimeliste lahenduste tekkeks (nt multitröofne vesiviljelus, vesiviljelus koostoimes tuuleparkidega) või suletud toitainete ringlust.</p> <p>Merevesiviljeluse terviklikuks käsitlemiseks on senisest enam vaja teha koostööd erinevate ministriumide ja nende valitsemisalade asutuste vahel saavutamaks ühine arusaam ja kokkulepe uue valdkonna arenguks.</p> <p>On vajalik temaatilise uuringuprogrammi algatamine, mis süstemaatiliselt käsitleb uusi vesiviljelusteemasi kogu selle väärtusahela ulatuses (kasvatamine, toorme väärindamine, turustamine) ning võimaldab rahvusvahelist koostööd teema arendamisel.</p>
Panustamine teadus- ja arendustegevusse	<p>On vaja teostada vajalikke teadus- ja taustauringuid, mille alusel on võimalik kehtestada varudega tasakaalus olevad püügivõimalused ning asjakohased püügireeglid.</p> <p>Vähendamaks kalandusest tulenevat mõju ökosüsteemile tuleb toetada püügivahendite selektiivsuse suurendamist ja soovimatu kaaspüügi (sh mereimetajad ja linnud) vähendamist.</p> <p>On oluline luua tingimused majanduslikult elujõulisemale ja konkurentsivõimelisemale vesiviljelus-, kalapüügi- ja kalatöötlemissektorile pöörates enim tähelepanu tootlikkuse tõstmisele ja lisandväärtuse kasvule läbi tootearenduse kaasates senisest enam teaduspotentsiaali.</p> <p>Lähtudes bioloogilise ressursi kestlikust kasutamisest peab riik soodustama keskkonnasäästlikku tootmist ja töötlemist, toetades tootearendusliku ja tehnoloogilise võimekuse suurendamist kohalike ja seni kasutamata vee-elusressursside (sh töötlemisjääkide) efektiivsemal kasutamisel, liikudes väärtusahelat pidi kõrgema lisandväärtusega toodete tootmise poole. Selleks riik toetab vee-elusressursi väärindamiseks uuenduslike tehnoloogiliste lahenduste (nt uusi arenguid võimaldavad tehnoloogiad, sh biotehnoloogia) väljatöötamist läbi ettevõtete koostöö teadus-arendusasutustega sh rahvusvaheliselt.</p>

	<p>Valdkonna ettevõtete omavahelise parema koostöö tagamiseks ja konkurentsivõime suurendamiseks ning ranna- ja sisevete kalanduse ühtlase arengu paremaks tagamiseks on vajalik jätkata teavitus-, koolitus- ja nõustamistegevustega Kalanduse Teabekeskuses.</p> <p>On vajalik temaatilise uuringuprogrammi algatamisel, mis süstemaatiliselt käsitleb uudseid vesiviljelusteemasi kogu selle väärtusahela ulatuses (kasvatamine, toorme väärindamine, turustamine) ning tegema rahvusvahelist koostööd teema arendamisel.</p> <p>Tähelepanu tuleb enim pöörata tootlikkuse tõstmisele, toodangu mahu kasvule ja uute liikide kasvatusel sh läbi teadus- ja arendustegevuse, et suuta rahuldada töötajate tooraine vajadust ning siseturu nõudlust.</p>
Püügireeglite ajakohastamine	<p>On vaja teostada vajalikke teadus- ja taustauuringuid, mille alusel on võimalik kehtestada varudega tasakaalus olevad püügivõimalused ning asjakohased püügireeglid.</p> <p>Aktiivselt tuleb osaleda EL otsustusprotsessis, et tagada piirkondlike eripäradega arvestamine ning nende integreerimine õigusloomesse ja valdkondlike EL õigusaktide rakendamine.</p> <p>Varude jätkusuutliku kasutamise tagamiseks ning maksimaalse ühiskondliku ja majandusliku kasu saamiseks jätkatakse meetmeid püügikoormuse optimeerimiseks.</p> <p>Vähendamaks kalandusest tulenevat mõju ökosüsteemile tuleb toetada püügivahendite selektiivsuse suurendamist ja soovimatut kaaspüüki (sh mereimetajad ja linnud) vähendamist.</p> <p>Võõrliikide leviku tõkestamiseks jätkatakse nende asustamise keeluga ning looduses esinevate võõrliikide arvukuse piiramiseks soositakse võimalusel nende suuremat püüki ja kasutust.</p> <p>Vajalik on tagada harrastuspüüdajatele ligipääs avalikele veekogudele ning vältida harrastuskalapüügi üle reguleerimist.</p> <p>Tuleb jätkata kalandusreeglite lihtsustamist ning vähendada rikkumismenetluste protsessile kuluvat aega.</p>
Sektori konkurentsivõime tõstmine	<p>On oluline luua tingimused majanduslikult elujõulisemale ja konkurentsivõimelisemale vesiviljelus-, kalapüügi- ja kalatöötlemissektorile pöörates enim tähelepanu tootlikkuse tõstmisele ja lisandväärtuse kasvule läbi tootearenduse kaasates senisest enam teaduspotsentsiaali.</p> <p>Lähtudes bioloogilise ressursi kestlikust kasutamisest peab riik soodustama keskkonnasäästlikku tootmist ja töötlemist, toetades tootearendusliku ja tehnoloogilise võimekuse suurendamist kohalike ja seni kasutamata vee-elusressursside (sh töötlemisjääkide) efektiivsemal kasutamisel, liikudes väärtusahelat pidi kõrgema lisandväärtusega toodete tootmise poole. Selleks riik toetab vee-elusressursi väärindamiseks uuenduslike tehnoloogiliste lahenduste (nt. uusi arenguid võimaldavad tehnoloogiad, sh biotehnoloogia) väljatöötamist läbi ettevõtete koostöö teadus-arendusastutustega sh rahvusvaheliselt.</p> <p>Toetatakse neid ühisinvesteeringuid ja algatusi, mis viivad selliste muutusteni sektoris, millega saavutatakse mastaabisääst ja konkurentsieelised.</p> <p>Ranna- ja sisevete kalanduse edendamist on oluline jätkata läbi kogukonna juhitud kohaliku arengu meetodi.</p> <p>Valdkonna ettevõtete omavahelise parema koostöö tagamiseks ja konkurentsivõime suurendamiseks ning ranna- ja sisevete kalanduse ühtlase arengu paremaks tagamiseks on vajalik jätkata teavitus-, koolitus- ja nõustamistegevustega Kalanduse Teabekeskuses.</p> <p>Tähelepanu tuleb enim pöörata tootlikkuse tõstmisele, toodangu mahu kasvule ja uute liikide kasvatusel sh läbi teadus- ja arendustegevuse, et suuta rahuldada töötajate tooraine vajadust ning siseturu nõudlust.</p> <p>Konkurentsivõime tõstmiseks vesiviljeluses on vaja senisest enam tähelepanu pöörata toodangu väärindamisele ning kasvatustehnoloogiatele.</p> <p>Riigi poolne sekkumine peab tagama võrdsed tingimused ELis turustatavatele kalapüügi- ja vesiviljelustoodetele ning soosima uute turgude leidmist, et vähendada võimalikke riske tänastel peamistel sihtturgudel ja leida toodetele uusi tarbijaid (nt Aasias ja Aafrikas).</p> <p>On oluline edendada ranna- ja sisevetepüüki nii, et püügitegevusest sõltuvad kalurid saavutavad rahuldava elatustaseme ja nende investeerimissuutlikkus kasvab.</p> <p>Tähelepanu tuleb pöörata riigi sekkumiste osas koostööle bioloogilise ressursi väärindamisel ja turustamisel.</p> <p>Sissetulekute suurendamisele aitab kaasa mitmekesistamine, mis võimaldab rannapiirkondades integratsiooni sinise majanduskasvu teiste valdkondadega (nt rannikuturism, merebiotehnoloogia, merevesiviljelus).</p> <p>Kuivõrd ranna- ja sisevetepüügis tegutsevad valdavalt mikroettevõtted on nende investeerimissuutlikkuse suurendamiseks vajalik veel sekkuda tagastamatu abi kaudu. Selleks riik jätkab ranna- ja sisevete kalurite toetamist, rakendades kogukonna poolt juhitud arengut (CLLD) kui meetodit.</p>
Sektori koostöö ja ühistegevuse suurendamine	<p>Toetatakse neid ühisinvesteeringuid ja algatusi, mis viivad selliste muutusteni sektoris millega saavutatakse mastaabisääst ja konkurentsieelised.</p> <p>Ranna- ja sisevete kalanduse edendamist on oluline jätkata läbi kogukonna juhitud kohaliku arengu meetodi.</p> <p>Valdkonna ettevõtete omavahelise parema koostöö tagamiseks ja konkurentsivõime suurendamiseks ning ranna- ja sisevete kalanduse ühtlase arengu paremaks tagamiseks on vajalik jätkata teavitus-, koolitus- ja nõustamistegevustega Kalanduse Teabekeskuses.</p> <p>Tähelepanu pööratakse riigi sekkumiste osas koostööle bioloogilise ressursi väärindamisel ja turustamisel.</p> <p>Sissetulekute suurendamisele läbi mitmekesistamise võimaldades rannapiirkondades integratsiooni sinise majanduskasvu teiste valdkondadega (nt rannikuturism, merebiotehnoloogia, merevesiviljelus).</p>
Tõhus ja läbipaistev siseturg	<p>Panustatakse kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tõhusasse ja läbipaistvasse siseturgu aidates kaasa toodete turustamisel lühikese ja tarbijale ohutu toodete tarneahela (tootjalt tarbijale) arengutele.</p> <p>Suurendatakse tarbijateadlikkust kala tervislikkuse osas ning propageerides kala- ja vesiviljelustoodete tarbimist üldiselt.</p>

Tuvastatud mõjud

Tegevussuuna 8 tuvastatud mõjud mõjuvaldkondade kaupa on esitatud tabelis 38. PõKa 2030 eelnõus toodud tegevussuuna 8 sekkumistel on mõju eldkõige:

- 1) majandusele, kuna sekkumised mõjutavad tervikuna kalandus- ja vesiviljelussektorit, selle konkurentsivõimet ja arengut;
- 2) loodus- ja elukeskkonnale, kuna sekkumised mõjutavad loodusressursside tarbimist, elurikkust, tööstushoonete paiknemist, inimeste keskkonnateadlikkust ning jäätmete teket ja selle taaskasutamist;
- 3) riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ja avaliku sektori kuludele ja tuludele, kuna sekkumised mõjutavad riigiasutuste omavahelisi pädevussuhteid ja koostööd, avaliku sektori rahastamisvajadusi ning mittetulundussektori rahastamist või finantssuhteid riigiga.

Lisaks on tegevussuuna 8 sekkumistel mõju regionaalarengule, täpsemalt eri piirkondade sotsiaalmajanduslikule olukorrale ja piirkonnaspetsiifilise eripära säilimisele. Vähesemal määral on sekkumistel sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud (mõjutades kodanikuühiskonna arengut, tööturgu ja rahvastiku arengut). Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud on tagasihoidlikud ja seda seetõttu, kuna PõKa 2030 eelnõus väljapüügimahtude kasvu ette ei nähta. Pigem kirjeldatakse püügikoormuse reguleerimise vajadust, mille all peetakse silmas püügikoormuse vähendamist. Mõju tuvastati ka riigi julgeolekule ja välissuhetele. Nimelt planeeritakse aktiivselt osaleda EL otsustusprotsessis (piirkondlike eripäradega arvestamine, nende integreerimine õigusloomesse, valdkondlike EL õigusaktide rakendamine ja võrdsed tingimused ELis turustavatele toodetele), teha rahvusvahelist koostööd vesiviljelusteema arendamisel ning toetada vee-elusressursi väärimiseks uuenduslike tehnoloogiliste lahenduste väljatöötamist läbi ettevõtete koostöö teadus-arendusasutustega, sh rahvusvaheliselt.

Tabel 38. Tegevussuuna 8 mõjud mõjuvaldkondade kaupa

Sekkumise rühm	Mõjuvaldkond					
	1. Sotsiaalsed, sh demograafilised mõjud	2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele	3. Mõju majandusele	4. Mõju loodus- ja elukeskkonnale	5. Mõju regionaalarengule	6. Mõju avaliku sektori korraldusele, kuludele ja tuludele
Harrastuskalapüügi kvaliteedi tõstmine						
Kalapüügi seire ja järelevalve tõhustamine						
Kalavarude kaitse						
Keskkonnasurve vähendamine						
Kommunikatsioon, teavitust ja teadmussuure						
Maismaa vesiviljeluse arendamine						
Merevesiviljeluse arendamine						
Panustamine teadus- ja arendustegevusse						
Püügireeglite ajakohastamine						
Sektori konkurentsivõime tõstmine						
Sektori koostöö ja ühistegevuse suurendamine						
Tõhus ja läbipaistev siseturg						
Tuvastatud mõju						
Oluline mõju						

Olulised mõjud

Järgnevalt hinnati tuvastatud mõjude olulisust. Tegevussuuna 8 olulised mõjud mõjuvaldkondade lõikes on esitatud tabelis 39.

Tabel 39. Tegevussuuna 8 olulised mõjud mõjuvaldkondade lõikes

Mõjuvaldkond	Mõju alavaldkond	Sekkumise rühm	Mõju siht-rühm	Mõju olulisus				Koondhinnang mõju olulisusele	Mõju avaldumisega seotud ajaolude kirjeldus
				ulatus	sagedus	siht-rühma suurus	ebasoovitatavate mõjude risk		
3. Majandus	<ul style="list-style-type: none"> - Ettevõtluskeskkond ja ettevõtete tegevus - Infõühiskonna areng - Põllumajanduse, kalamajanduse ja toiduainete tööstuse areng 	<ul style="list-style-type: none"> - Püügireeglite ajakohastamine - Kalavarude kaitse - Keskkonnanurve vähendamine - Sektori konkurentsivõime tõstmine - Sektori koostöö ja ühistegevuse suurendamine - Kommunikatsioon, teavitus ja teadmussiire - Merevesiviljeluse arendamine - Maismaa vesiviljeluse arendamine - Harrastuskalapüügi kvaliteedi tõstmine - Kalapüügi seire ja järelevalve tõhustamine - Panustamine teadus- ja arendustegevusse 	Ettevõtjad ja harrastuskalapüüdjad	KESK-MINE	KESK-MINE	KESK-MINE	VÄIKE	OLULINE	<ul style="list-style-type: none"> - Ühiskondliku ja majandusliku kasu saamiseks jätkatakse meetmetega püügikoormuse optimeerimiseks, püügivahendite selektiivsuse suurendamiseks, harrastuskalapüügi üle reguleerimise vältimiseks, koelmute ja elupaikade taastamiseks. - Parendatakse harrastuskalapüüdjatele teenuse kvaliteeti. - Keskkonnasäästliku tootmise ja töötlemise suurendamine, energiasäästlike tehnoloogiate kasutuselevõtt ja ressursside efektiivsem kasutus. - Tähelepanu tootlikkuse, toodangu mahu tõstmisele ja lisandväärtuse kasvule. - Ühisinvesteeringute toetamine. - Tähelepanu konkurentsivõimele ning võrdsed tingimused EL turul, uued turud väljaspool EL. - Koostöö väärindamisel ja turustamisel, rannapiirkondades majanduse mitmekesistamine. - Investeeringud merevesiviljelusse, millele oleks võimalik saavutada suuremad toodangu mahud, mida maismaa vesiviljelusega ei ole kunagi võimalik saavutada. - Andmevahetus (sh püügiloa ja -andmed) muutub elektrooniliseks, andmekogumise täiustamine, ajakohastamine, infosteemide areng. - Varudega tasakaalus püügivõimalused ja –reeglid tagamaks jätkusuutlikku majandamist. - Teadmiste kasv, tootearendus, uuenduslike tehnoloogiliste lahenduste kasutuselevõtt, vesiviljelusteemad uuringuprogramm, seni kasutamata veeressursside efektiivne kasutus. Samas sekkumised keskkonnanurve vähendamiseks võivad vesiviljelusettevõtte arengut (laienemist) piirata.
4. Loodus- ja elukeskkond	<ul style="list-style-type: none"> - Looduskeskkond, sh väliõhk, vesi, muld, taimestik ja loomastik - Elukeskkond, sh elutingimused ja heaolu 	<ul style="list-style-type: none"> - Püügireeglite ajakohastamine - Kalavarude kaitse - Keskkonnanurve vähendamine - Kalapüügi seire ja järelevalve tõhustamine - Harrastuskalapüügi kvaliteedi tõstmine - Sektori konkurentsivõime tõstmine 	Ettevõtjad ja harrastuskalapüüdjad	KESK-MINE	KESK-MINE	KESK-MINE	VÄIKE	OLULINE	<ul style="list-style-type: none"> - Varudega tasakaalus püügivõimalused ja -reeglid, püügikoormuse optimeerimine, püügivahendite selektiivsuse suurendamine, võõrliikide arvukuse piiramine. - Koelmute ja elupaikade taastamine. - Harrastuskalapüüdjatele teenuse kvaliteedi parandamine, keskkonnasäästliku tootmise ja töötlemise suurendamine, säästev merevesiviljelus. - Andmevahetus (sh püügiloa ja -andmed) muutub elektrooniliseks, andmekogumise ajakohastamine, järelevalve edendamine. - Harrastajate keskkonnateadlikkuse kasvatamine. - Ligipääs avalikele veekogudele, keskkonnateadlikkuse kasv, töötlemisjäakide efektiivsem kasutamine merevesiviljeluse arendamine, energiasäästlike tehnoloogiate kasutuselevõtt. - Vajaliku taristu rajamine, keskkonnasäästlik tootmine. - Maamajanduse mitmekesistamine.
5. Regionaalareng	<ul style="list-style-type: none"> - Rigi regionaalpoliitika üldiste eesmärkide saavutamise - Eri piirkondade regionaalarengut kujundavad tegurid - Kohaliku tasandi positsioon ja osalus riikliku ja kohaliku arengu kavandamises 	<ul style="list-style-type: none"> - Keskkonnanurve vähendamine - Sektori konkurentsivõime tõstmine - Sektori koostöö ja ühistegevuse suurendamine - Merevesiviljeluse arendamine 	Ettevõtjad ja harrastuskalapüüdjad	VÄIKE	KESK-MINE	KESK-MINE grupi suurus on 5-50%	VÄIKE	OLULINE	<ul style="list-style-type: none"> - Ligipääs avalikele veekogudele, rannikualad, sisevete ümbrus, vesiviljelus. - Rannapiirkondade majanduse mitmekesistamine. - Ühisinvesteeringud ja algatused. - Vesiviljelus merealal, koostoimelised lahendused. - Ranna- ja sisevete kalanduse arendamine läbi CLLD. - Kogukondade traditsioonide kestmise ja oskusteabe alahoid. - Tööhõive võimaluste säilimine.
6. Riigi ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldus	<ul style="list-style-type: none"> - Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldus - Avaliku sektori rahastamine, sh kulud ja tulud 	<ul style="list-style-type: none"> - Keskkonnanurve vähendamine - Kalapüügi seire ja järelevalve tõhustamine - Panustamine teadus- ja arendustegevusse - Harrastuskalapüügi kvaliteedi tõstmine - Sektori konkurentsivõime tõstmine 	Avalik sektor	KESK-MINE	VÄIKE	KESK-MINE	VÄIKE	OLULINE	<ul style="list-style-type: none"> - Harrastuskalastajatele andmeesitiseks tehnilise platvormi täiustamine. - Järelevalve edendamine, andmevahetuse elektrooniliste lahenduste kasutamine. - Teadus- ja taustauuringute tegemine, teaduspotsiaali kaasamine, temaatiliste uuringuprogrammide algatamine. - Vabühenduste laienemise soosimine, keskkonnasäästliku tootmise ja töötlemise soodustamine. - Ranna- ja sisevete kalanduse arendamine, rannapiirkondade ettevõtluse mitmekesistamise arendamine läbi CLLD lähenemise.

Tegevussuuna 8 sekkumistel on oluline positiivne mõju majandusele, loodus- ja elukeskkonnale, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori koduledele. Alljärgnevalt on toodud sekkumiste mõju valdkondade kaupa.

Mõju majandusele

Tegevussuuna 8 sekkumised mõjutavad ettevõtluskeskkonda ja ettevõtete tegevust, infoühiskonna arengut ning kalamajanduse ja toiduainete tööstuse arengut. Tegevussuuna 8 eesmärkide „keskkonnateadliku harrastuspüügi kasv“, „kalandus- ja vesiviljelussektor on jätkusuutlik ja konkurentsivõimeline“, „kalandus- ja vesiviljelussektori toodang on kvaliteetne, kõrge lisandväärtuse ja suure ekspordipotentsiaaliga“ täitmiseks on planeeritud hulgaliselt sekkumisi (sektori konkurentsivõime tõstmine, koostöö ja ühistegevuse suurendamine, merevesiviljeluse arendamine, ekspordi suurendamine jne), millega peaks aastaks 2030 harrastajate arv, majanduslik mõju ühe harrastaja kohta aastas, keskmine palk sektoris, ettevõtete müügitulu, kalandustoodete tarbimine, lisandväärtus töötaja kohta ning eksporditavate toodete koguväärtus kasvama ning töökohtade arv säilima. Detailsemalt on nimetatud sekkumiste mõju majandusele hinnatud mõju alavaldkondade kaupa.

Ettevõtluskeskkond ja ettevõtete tegevus ning kalamajanduse ja toiduainete tööstuse areng

Kalandus- ja vesiviljelussektori ettevõtluskeskkonna ja ettevõtete arenguga seotud probleemistik on lai: kalavarude mittesäästlik kasutamine, ettevõtete madal omafinantseeringuvõime ja püsiv investeerimisvajadus, koostöö ja ühistegevuse vähesus või selle puudumine (v.a traalpüügis ja tegutsevates kalanduse algatusrühmades), kalatööstuse tootmisvõimsuse alakasutatud mageveeliste liikide töötlemisel, vähene tootearendus, pääs välisturgudele jne.

Probleemistiku lahendamiseks on planeeritud sektori konkurentsivõime tõstmiseks hulgaliselt sekkumisi. Tähelepanu on eelkõige kalapüügi-, vesiviljelus- ja kalatöötlemissektori tootlikkuse suurendamisel ja lisandväärtuse kasvul, kuhu kaasatakse senisest enam teaduspotsentiaali ja tegeletakse rahvusvahelistumisega. 2017. aastal oli kalapüügis ja vesiviljeluses tööviljakus hõivatu kohta lisandväärtuse alusel 40 600 eurot (kalapüügis 45 200 eurot, vesiviljeluses 12 500 eurot) ning kalatööstuses 16 900 eurot¹¹⁰, mis peaks viimaste aastate tööviljakuse trendi arvestades (sh investeringutoetuste jätkumisel) kasvama.

Tootlikkus ei piirdu vaid tööviljakusega, vaid oluline on ka tooraine (bioloogilise ressursi) kättesaadavus, selle maht ja kvaliteet. On positiivne, et ühiskondliku ja majandusliku kasu saamiseks jätkatakse meetmetega püügikoormuse optimeerimiseks, varudega tasakaalus püügivõimaluste ja –reeglite rakendamise ja ajakohastamisega ning püügivahendite selektiivsuse suurendamisega.

Tähtis on tähelepanu pööramine uute liikide kasvatusesele, mis ühelt poolt rahuldab töötajate tooraine vajadust ja siseturu nõudlust ning teiselt poolt tõstab kogu sektori konkurentsivõimet. Kuigi aasta-aastalt on vesiviljeluse tootmismahd suurenenud, siis näiteks 2017. aastal võrreldes 2016. aastaga kasvu ei olnud (2017. aastal oli Eesti kalakasvatusest pärit toorkala müügimaht 871 tonni, 2016. aastal 868 tonni¹¹¹). Merevesiviljelusel, täpsemalt karbi ja vetika kasvatamisel meres on potentsiaal tootmise mitmekesistamisel (multitroofne vesiviljelus). Soovitame PõKa 2030 terviktekstis täpsustada, mida mõeldakse merevesiviljeluse all. Ilmselt on merevesiviljeluse arendamisel seatud prioriteediks karpide ja vetikate kasvatamine meres ning prioriteetide hulka ei kuulu merekalakasvatus.

Tootlikkus iseloomustab väljundi (toodangu) ja sisendite omavahelist suhet ning seda mõjutab teiste tegurite seas tehnika ja tehnoloogia olemasolu ning selle tase. Aastatel 2007–2013 toetati Euroopa Kalandusfondi (EKF) vahenditest Eesti kalandussektorit ligi 113 mln euroga. Aastatel 2014–2020 EL ühise kalanduspoliitika rakendamiseks loodi Euroopa Merendus- ja Kalandusfond (EMKF), mille abil Eesti

¹¹⁰ Statistikaamet [EM008].

¹¹¹ Kalanduse Teabekeskus (2018) Eesti kalamajandus 2017. Lk 85. <http://www.kalateave.ee/images/downloadplugin/a43e12a592df46fdf7957fa903c76049-Eesti-Kalamajandus-2017.pdf>

kalanduse konkurentsivõimet ja rannapiirkondade arengut toetatakse 130 mln euroga¹¹². Kalandus- ja vesiviljelussektori konkurentsivõime säilimist ja selle kasvu silmas pidades on oluline sektori jätkuv toetamine. Vesiviljeluses toetatakse keskkonnamajanduslike kasvatustehnoloogiate kasutuselevõttu ning kalanduses investeringuid taristusse, tehnikasse ja seadmetesse. Samas keskkonnamajanduslikke vähendavad sekkumised piiravad vesiviljelusettevõtete arengut (laienemist), nõudes väga suures mahus investeringuid.

Ranna- ja sisevetepüügi hooajalisusest tingitud riskide maandamiseks (Läänemere rannakalapüügist saab põhisissetuleku hinnanguliselt vaid 10% kaluritest¹¹³) on positiivne, et jätkatakse rannapiirkondades maamajanduse mitmekesistamist ja seda CLLD (kogukonna juhitud kohaliku areng) rakendamise kaudu. See võimaldab kõige paremini näha kohalikke ja seni kasutamata ressursse.

Tootlikkuse võti on tootearendus. 2016. aastal valmis Riigikontrolli analüüs EKF vesiviljelustoetuste mõju kohta¹¹⁴, kus vaadeldi aastatel 2004–2015 välja makstud toetuste kasutust ja efektiivsust. Analüüsist selgus, et vesiviljelusettevõtete majanduslikule toimetulekule pole toetused mõju avaldanud. Analüüsis võrreldi toetuse saajate majandustulemusi nende ettevõtete majandustulemustega, kes ei olnud nimetatud fondist toetust saanud. Võrdluse tulemusel ei täheldatud vaadeldud majandusnäitajate osas statistiliselt olulist erinevust mitte üheski vesiviljelusettevõttes. Analüüsis nimetati ka toetust saanud vesiviljelusettevõtete vähest tootearendust. Seega väga olulise tähtsusega on nii vesiviljelus- kui ka kalandussektoris tervikuna uuenduslike tehnoloogiliste lahenduste (sh biotehnoloogia) väljatöötamise ja rakendamise toetamine koostöös ettevõtjate ning teadus- ja arendusasutustega nii riigi siseselt kui ka rahvusvaheliselt. Planeeritakse seni kasutamata vee-ressursside efektiivset kasutust ja liikumist kõrgema lisandväärtusega toodete tootmise poole. Algatatakse vesiviljeluse uuringuprogramm (alates kala kasvatamisest ja lõpetades toodangu turustamisega), mis on sektori arengut silmas pidades vajalik.

Sektori konkurentsivõime seisukohast on oluline koostöö (sh rahvusvaheline) töötlemisel ja turustamisel ning ühistegevus ja ühisinvesteringud kalapüügis ja vesiviljeluses. Kogu traalisektori poolt püütud kala esmatöötlemine baseerub ühistegevusel, mis on kuluefektiivne ja tulemuslik. Rannapüügi- ja vesiviljelussektoris tuleb ühistegevuse arendamisega (sh teadmussiirde tasandil) veel tegeleda. Ühistegevus on eelduseks näiteks tootearendusel ning sisenemiseks sise- ja välisturgudele.

PõKa 2030 eelnõu näeb ette panustamist võrdsematesse tingimustesse ELis turustatavatele kalapüügi- ja vesiviljelustoodetele ning uute turgude leidmisele väljaspool ELi, mis on sektori arenguks vajalikud.

Jätkatakse mitmekesiste harrastuskalapüügi võimaluste pakkumist ja vajalikku taristusse investeerimist, parandatakse harrastuspüüdjatele suunatud teenuse kvaliteeti ning välditakse harrastuskalapüügi üle reguleerimist. Eesti harrastuspüügi uuringu alusel oli 2015. aastal Eestis harrastuskalastajaid ligikaudu 150 000.¹¹⁵ Organisatsioonidesse kuulumine on hea eeldus harrastajate teadlikkuse tõusule. Planeeritud sekkumistega kasvab teadlike harrastuskalapüüdjate arv, mis on olulisem harrastajate arvu üleüldisest kasvust. Harrastuskalapüüki soodustavate teenuste arendamisel on selge mõju veekoguäärsete piirkondade majandusele, kuna harrastajad tarbivad kohalikke teenuseid (majutus-, toitlustus-, transpordi vms teenust) ning on seetõttu piirkondlikule majandusele olulise tähtsusega.

Sektori konkurentsivõime tõstmisel on olulisel kohal sektorile suunatud teavitus-, koolitus- ja nõustamistegevused, millega tegeleb Kalanduse Teabekeskus ning positiivse ja atraktiivse kuvandi loomine väljaspool sektorit.

Kõik nimetatud sekkumised (investeringutoetuste jätkumine, panustamine teadus- ja arendustegevusse, tootearendusse, uute turgude leidmisesse, harrastuskalapüüdjatele suunatud teenuse kvaliteedi tõstmine

¹¹² PRIA. <http://www.pria.ee/et/toetused/valdkond/kalandus>.

¹¹³ Kalanduse Teabekeskus (2018) Eesti kalamajandus 2017. Lk 17. <http://www.kalateave.ee/images/downloadplugin/a43e12a592df46fdf7957fa903c76049-Eesti-Kalamajandus-2017.pdf>

¹¹⁴ Riigikontroll (2016) Euroopa Kalandusfondi vesiviljelustoetuste mõju. Kas kalakasvatuse investeringud on tulemuslikud? Aruanne Riigikogule. Tallinn.

¹¹⁵ Eesti Uuringukeskus OÜ (2016) Eesti Harrastuskalapüügi kvantitatiivuuringu. Lk 3. https://www.envir.ee/sites/default/files/harrastuskalastajate_uuring_2016_euk_logodega.pdf

jne) on tervikuna positiivsed ja tagavad teadlike harrastajate arvu, keskmise palga, ettevõtete müügitulu, kalandustoodete tarbimise, lisandväärtuse töötaja kohta ja eksporditavate toodete koguväärtuse kasvu ning töökohtade säilimise. Planeeritud sekkumiste majanduslikud mõjud on regionaalse iseloomuga, st piirkondlik mõju on suur ja oluline.

Kuidas suurendada positiivset mõju:

- Järelevalve on oluline kalavarude kaitse seisukohast, kuid mõistlik on järelevalve reegleid lihtsustada.
- Tootlikkuse ja lisandväärtuse suurendamiseks ning samal ajal ressursside paremaks ja jätkusuutlikumaks kasutamiseks on töötajatel ja ettevõtjatel vaja nii tehnilisi, juhtimisalaseid ja keskkonnalaaseid oskusi ja teadmisi. See tähendab nõudlust kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu järele, mistõttu on vajalik tehnikasse tehtavate investeeringute ja teaduskoostöös loodavate lahenduste kõrval tähelepanu pöörata sellele, et investeeritakse ka inimressurssi, kellest sõltub projekti või koostööjärgselt uute lahenduste tegelik rakendamine.
- Vesiviljeluse kui ettevõtluse arengut piirab bürokraatia ja sellest tulenevad tõkked (nt vajalike lubade läbivaatamise aeg on võrreldes Põhjamaadega väga pikk). Soovitus on vähendada bürokraatiat.
- Karbi ja vetika kasvatamine meres vajab lisaks keskkonnatemaatilistele uuringutele ka majanduslikke tasuvus- vms uuringuid.

Infoühiskonna areng

Selliste probleemide nagu kutselise ranna- ja sisevete püügi aruandluses digilahenduste alakasutuse ja järelevalves inimressurssi puuduse leevendamiseks planeeritakse ülddist infosüsteemide arengut: andmekogumise ajakohastamist, lubade soetamiseks ja andmeesituseks vajaliku tehnilise platvormi täiustamist ja andmevahetuse (püügiload ja -andmed) muutmist elektrooniliseks. Planeeritud sekkumised on positiivsed ja mõjutavad kogu kalandus- ja vesiviljeluse sektorit ning kõiki harrastuskalapüüdjaid.

Kuidas suurendada positiivset mõju:

- Ajakohastamise käigus on oluline analüüsida, milles seisneb elektrooniliste lahenduste alakasutuse senine probleem (kalurite vanus ja vähesed digioskused, keelebarjäär vms), kas seni loodud vahendid ja lahendused on olnud otstarbekad, kasutajasõbralikud ja arusaadavad ning kuidas praegust olukorda lahendada.

Mõju loodus- ja elukeskkonnale

Tegevussuuna 8 sekkumised mõjutavad loodus- ja elukeskkonda. Tegevussuuna 8 eesmärgi „läbi keskkonnateadliku ja jätkusuutliku kalavarude majandamise on kalavarud heas seisus“ täitmiseks on planeeritud hulgaliselt sekkumisi (kalavarude kaitse, keskkonnasurve vähendamine, seire ja järelevalve tõhustamine, harrastuskalapüügi tõstmine jne), millega peaks aastaks 2030 heas seisus varude arv kasvama ja kalapüügi rikkumiste suhtarv vähenema. Detailsemalt on nimetatud sekkumiste mõju keskkonnale hinnatud mõju avalaldkondade kaupa.

Looduskeskkond, sh välisõhk, vesi, muld, taimestik ja loomastik

Tänapäeval ei vasta Eestile oluliste kalavarude majandamine säästliku kasutamise põhimõtetele ning koelmupaikade arv on oluliselt vähenenud seoses keskkonnamuutuste ja inimtegevusega. Kalavarude lühiülevaate alusel¹¹⁶ oli 2018. aastal heas seisus näiteks kilu- ja vimmaru ning halvas seisus lesta- ja angerjavaru.

---

¹¹⁶ TÜ Eesti Mereinstituut (2018) Eesti kalandussektori riikliku töökava täitmine ja analüüs, teadusvaatlejate paigutamine Eesti lipu all sõitvatele kalalaevadele ning teadussoovituste koostamine kalavarude haldamiseks 2018–2019 aastal. Töövõtulepingu nr 4-4/17/51 2018. a. Vahearuanne. https://www.envir.ee/sites/default/files/kalavarude_luhiulevaade_02.05.2018.pdf

Nimetatud probleemide lahendamiseks planeeritakse püügireeglite ajakohastamist ja püügikoormuse optimeerimist, et püügivõimalused ja –reeglid oleksid varudega tasakaalus. Nende sekkumiste positiivne mõju looduskeskkonnale on suurem kui teistel planeeritud sekkumistel.

Lisaks planeeritakse püügivahendite selektiivsuse suurendamist ja soovimatu kaaspüügi (sh mereimetajad ja linnud) vähendamist, millel on samuti oluline positiivne mõju looduskeskkonnale looduskaitselihes mõttes. Samas soovimatu kaaspüügi vähendamist soodustavate meetmete rakendamisega võib kaasneda täiendav looduskeskkonna reostus (hülgekindlate linade, peletite vms jätmise merre), kuid vaatamata sellele saavutatakse mereimetajate ja kalapopulatsioonide säilimine.

Kalavarude kaitse osas jätkub koelmute ja elupaikade taastamine. Olemas on positiivsed kogemused siia, lõheliste¹¹⁷, harjuse, jõesilmu vms koelmute ja elupaikade taastamisest. Samas nimetatud sekkumistega võib kaasneda kõikide liikide, sh võõrliikide leviku suurenemine.

Eelnõu sekkumistega soovitakse võõrliikide arvukuse piiramist (peamiselt vähilised) läbi nende suurema püügi ja kasutuse. Planeeritud sekkumistel on positiivne mõju looduskeskkonnale, kuna võõrliigid avaldavad survet kohalikele kalavarudele ja -populatsioonidele.

Soositakse ressursside efektiivsemat kasutust (nt akvapoonika) ning merevesiviljeluse arendamisel luuakse võimalused koostoimeliste lahenduste tekkeks (multifoorne vesiviljelus, vesiviljelus koostoi- mes tuuleparkidega vms) või suletud toitainete ringlusele. Uuringu¹¹⁸ tulemused karbikasvatuse osas Läänemeres näitavad, et karbid aitavad vähendada hajureostust, vähendades oluliselt toitainete sisaldust meres (karpide eemaldamisega merest peale kasvatust tuuakse välja N ja P) ning nende kasvanduste all merepõhjas on elu rikkalikum. Merest välja toodud karbid ei sisaldanud ohtlikke aineid. Teadlaste hinnangul on Eesti merekarpe nende väiksuse tõttu otstarbekas kasutada peamiselt kala-, looma- või linnu- söödana, eelnevalt töödelduna ka inimtoiduks.

Keskkonnasurve vähendamiseks planeeritakse toetada keskkonnasõbralikku ja energiasäästlikku tootmist ja töötlemist, millega ühelt poolt toetatakse tehnoloogilise võimekuse suurendamist ning teiselt poolt seni kasutamata vee-elusressursside efektiivsemat kasutust. PõKa 2030 eelnõu näeb ette harrastuskalapüügi kvaliteedi tõstmise, et vähendada keskkonnakasutusest tingitud mõjusid loodusele.

Kõik nimetatud sekkumised on positiivse mõjuga ning nende rakendamise tulemusel saavutatakse heas seisus varude arvu kasv ja kalapüügi rikkumiste suhtarvu vähenemine. Lisaks on kavandatud sekkumised otseselt seotud merekeskkonna kaitse eesmärkide saavutamise

Kuidas suurendada positiivset mõju:

- Siduda soovimatu kaaspüük biomajandusega, st näha soovimatut kaaspüüki kui biomassi, millest valmistada biotooteid. See annaks positiivse keskkonnamõju ja vähendaks raiskamist.

Elukeskkond, elutingimused ja heaolu

Avamerekasvanduse hoonestuslubade saamine suunab tootmise ja tööstuse paiknemist Läänemerele ja selle kaldal. Ranna- ja sisevete kalanduse edendamise jätkamine läbi CLLD lähenemise mõjutab rannikualadel ja sisevete ümbruses maamajanduse mitmekesistamisega seotud kogukondade ehitisi, maastikku ja kultuuriliselt väärtuslikke alasid.

Igaüheõigus ning veekogude ja kallasradade kasutamine on reguleeritud õigusaktidega, kuid siiski vajab pääs kallasradadel suuremat tähelepanu, kuna harrastuskalapüüdjad jaoks on ligipääs veekogudele kohati raskendatud¹¹⁹. Selleks on toetatud (läbi KIKi rahastuse) ja jätkatakse harrastuskalapüügile vajaliku

¹¹⁷ TÜ Eesti Mereinstituut (2018) Eeluuringu koostamine lõheliste koelmualade ja elupaikade parandamiseks Väana jõe alam- ja keskjooksul. Tartu. https://www.keskkonnaamet.ee/sites/default/files/Kala/vaana_eeluuringu_aruanne_2018_emkf.pdf

¹¹⁸ INTERREG Läänemere piirkonna programmi projekti „Toetades Läänemere sinimajanduskasvu – suuremastaapsete jätkusuutlike karbikasvatuste rajamine reostuse eemaldamise eesmärgil (Baltic Blue Growth)“ tulemused 2019.

¹¹⁹ Eesti Uuringukeskus OÜ (2016) Eesti Harrastuskalapüügi kvantitatiivuuring. Lk 28. https://www.envir.ee/sites/default/files/harrastuskalastajate_uuring_2016_euk_logodega.pdf

taristu rajamise toetamist, et ligipääs avalikele veekogudele oleks olemas. Keskkonnakaitselises mõttes on planeeritud sekkumistel positiivne kaasmõju, st juurdepääsu kohad koondatakse teatud kindlatesse kohtadesse, ehitatakse välja ujuv- või paadisillad, luuakse prügi kogumise kohad vms.

Jäätmete tekke vähenemise ja taaskasutamise eesmärgil võetakse kasutusele biotehnoloogia ning töötlemisjääke hakatakse efektiivsemalt kasutama ja väärindama. Sellega tagatakse keskkonna ja sektori jätkusuutlikkus.

Mõju regionaalarengule

Tegevussuuna 8 sekkumised mõjutavad riigi regionaalpoliitika üldiste eesmärkide saavutamist, eri piirkondade regionaalarengut kujundavaid tegureid ning kohaliku tasandi positsiooni ja osalust nii riikliku kui ka kohaliku arengu kavandamises ja poliitikakujundamise protsessides. Tegevussuuna 8 eesmärgi „kalandus- ja vesiviljelussektor on jätkusuutlik ja konkurentsivõimeline“ täitmiseks on planeeritud hulgaliselt sekkumisi (sektori konkurentsivõime tõstmine, koostöö ja ühistegevuse suurendamine, keskkonnasurve vähendamine, merevesiviljeluse arendamine), millega peaks aastaks 2030 keskmine palk ja ettevõtete müügitulu kasvama ning kalandusettevõtete töökohtade arv säilima.

Ranna- ja sisevetekalapüük ning sellega seotud tegevused omavad olulist regionaalset mõõdet. Eelmisel programiperioodil 2007–2013 ja kehtival perioodil 2014–2020 on ELi fondide toel tehtud investeeringud suurendanud märgatavalt mereäärsel rannikul, saartel ja siseveekogude ümbruses (Peipsi-, Pihkva-, Lämmi- ja Võrtsjärve ümbruses) kalanduse potentsiaali ning parendavad elukeskkonda¹²⁰, kuid piirkondade konkurentsivõime säilitamise ja tõstmise eesmärgil on investeeringud kalapüüki, taristusse ja maamajanduse mitmekesistamisse endiselt vajalikud.

Sekkumistega, mis suurendavad kalanduse konkurentsivõimet, mõjutatakse eelkõige konkreetse piirkonna spetsiifilist eripära (kalanduse traditsioone vms), arengueelduste, elukeskkonna ja elanike oskuste säilimist. Regionaalsest aspektist rahvusvahemusi ja väikesaarte elanikke PõKa 2030 tegevussuuna 8 sekkumistes eraldi ei käsitleta.

Lisaks jätkatakse ranna- ja sisevete kalanduse edendamist ja rannaäärse maamajanduse mitmekesistamist (rannikuturism, merebiotehnoloogia, merevesiviljelus vms) CLLD lähenemise kaudu. Eestis tegutseb kaheksa kalanduse alaturühma, kattes kogu mereranniku ja suuremate järvede ümbruse. CLLD rakendatakse kohalike strateegiate kaudu, et aidata kaasa kohalikele majandusele ja sotsiaalsele arengule. Kohalike strateegiate koostamisel ja rakendamisel on põhirõhk piirkonnaspetsiifiliste arengueelduste ja eripära parimal kasutusel majandustegevuses ning piirkonnaspetsiifiliste arengueelduste (kalapüük kui traditsiooniline tegevusala saartel, Peipsi, Läänemere jne ääres) säilimisel ja jätkusuutlikkusel. Kui eelmisel programiperioodil toetati kalasadamate ja lossimiskohtade uuendamist, kala või vesiviljelustoodete töötlemist ja otseturustamist, kalandusega seotud turismi arendamist, rannakülade taaselustamist ja tegevuste mitmekesistamist, siis kehtival programiperioodil toetatakse kalapüügi- või vesiviljelustoodete väärindamist või turustamist, majandustegevuse mitmekesistamist, kalasadamate uuendamist, koelmualade loomist või taastamist ning sotsiaalse heaolu ja kultuuripärandi, sealhulgas kalanduse ja merenduse kultuuripärandi edendamist¹²¹. Rannakalapüügi traditsioonide toetamine ja säilitamine on oluline ning positiivse mõjuga regionaalarengule.

CLLD lähenemise rakendamine mõjutavad ka rannaäärsete piirkondade omavahelist ja Eesti teiste piirkondade omavahelist koostööd, mis väljendub piirkondlikus konkurentsivõime kasvus. Koostöö meetme raames antava toetuse peamine eesmärk on tagada kalanduspiirkondade majanduslik ja sotsiaalne jätku-

¹²⁰ Kalanduse Teabekeskus (2018) Eesti kalamajandus 2017. Lk 40. <http://www.kalateave.ee/images/downloadplu-gin/a43e12a592df46fdf7957fa903c76049-Eesti-Kalamajandus-2017.pdf>

¹²¹ Kalanduse Teabekeskus (2017) Kalanduspiirkondade strateegiad 2014–2020 ja head näited 2008–2013. <https://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/80991>

suutlikkus, säilitada ja luua töökohti kalanduspiirkondades, toetada kalandussektoris toimunud muudatuste tõttu sotsiaalmajanduslikesse raskustesse sattunud kalureid ja kalandussektorit laiemalt¹²². Harrastuskalapüüdjate vabaihenduste laienemise ja tugevnemise soosimine harrastuskalastuse arenguks vajalike ülesannete täitmisel ning jätkuv CLLD lähenemise rakendamine mõjutab positiivselt kodanike ja kodanikeühenduste piirkondlikku arengut puudutavas otsustusprotsessis osalemise võimalusi.

Samuti omab regionaalset sotsiaalmajanduslikki mõõdet vesiviljeluse, eriti merevesiviljeluse arendamine (investeeringutoetuste võimaldamine, teadus- ja arendustegevuste pakkumine, koostöömehhanismide loomise tekkimine vms) ning ühisinvesteeringute ja algatuste toetamine.

Tervikuna on planeeritud sekkumised positiivse mõjuga ning nendega tagatakse töökohtade, keskmise palga ja ettevõtete müügitulu säilimine või kasv.

Kuidas suurendada positiivset mõju:

- Arendada kalasadamate multifunktsionaalsust (arendada välja erinevad teenused), et tehtud investeeringud oleksid pidevas kasutuses paljude erinevate huvigruppide poolt.
- Soodustada sidusust ja suurendada kalanduspiirkondade koostööd Eesti ülejäänud maapiirkondadega.

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele ning avaliku sektori kuludele ja tuludele

Tegevussuuna 8 sekkumised mõjutavad riigi- ja kohaliku omavalitsuste asutuste korraldust ning avaliku sektori rahastamist, sh kulusid ja tulusid. Detailsemalt on nimetatud sekkumiste mõju avaliku sektori korraldusele, kuludele ja tuludele hinnatud mõju alavaldkondade kaupa.

Probleemiks on inimressursi nappus järelevalves (tegeletakse vaid olulisemate rikkumistega, töömahtu survestavad karmistuvad EL nõuded kalasaagi käitlemise ja raporteerimise osas, harrastuskalapüügi kasv jne), kutseliste kalapüüdjate ja harrastuskalapüüdjate huvide võrdne kaitse, ranna- ja sisevete püügi aruandluses digilahenduste alakasutus. Probleemide lahendamiseks planeeritakse järelevalves maksimaalsel määral rakendada digilahendusi. Kogu kalandussektori (kutselised ja harrastuskalapüüdjad) andmevahetus (püügiandmed, püügiandmed jne) muudetakse elektrooniliseks, selleks täiustatakse olemasolevat tehnilist platvormi. Jätkatakse kalandusreeglite lihtsustamisega ning rikkumismenetluse protsessile kuluvat aega lühendatakse. Sellega kaasneb asutustevaheline infovahetus (valdkondade integratsioon, andmebaaside liidestamine vms), asutuste töökorralduse muudatused (digitaliseerimine kalapüügis), lisaülesanded või ümberstruktureerimise vajadus (uued valdkonnad, uued toetuskeemid vms).

Järelevalvet tõhustatakse (laialdases kudeaegses koelmukaitstes) koostöös sektoriga. Järelevalve tõhustamine, andmevahetuse üleminek digilahendustele ning panustamine teadus- ja arendustegevusse (vesiviljelusteemalise uuringuprogrammi käivitamine, teaduspotsentiaali (sh rahvusvahelise) kaasamine tooteariividesse, tootlikkuse tõstmisele, uute liikide kasvatussele jne) mõjutab oluliselt avaliku sektori rahastamisvajadust ehk kulusid. Samuti mõjutavad sekkumised mittetulundussektori rahastamist ja finantsuhteid riigiga. Harrastuskalapüügi esindus- ja katusorganisatsioonidesse kuulub väike osakaal harrastuskalapüüdjadest, mistõttu on kodanikeühenduste majanduslik suutlikkus madal. Samas toetatakse vabaihenduste laienemist ja tugevnemist harrastuskalastajate hulgas, et täita koostöös riigiga harrastuskalastuse arenguks vajalikke ülesandeid. Samuti jätkatakse harrastuskalapüügi seonduvate projektide toetamine läbi KIKi. Ranna- ja sisevete kalanduse ja rannapiirkondade mitmekesisustamise arendamist toetatakse CLLD lähenemise kaudu. CLLD lähenemist juhivad kodanikeühendused, kelle jaoks on oluline avaliku sektori rahaline tugi.

---

¹²² Algatusrühma koostöötegevuste meede. <http://www.kalateave.ee/et/kalanduse-algatusruhmad/meetmed/koostoeoetegevused>

2.4.2. Tegevussuundade koondmõju

PõKa 2030 eelnõus toodud kaheksa tegevussuuna koosmõju analüüsimiseks kasutati Kirschke jt¹²³ lähenemist eelarvepoliitika ja -prioriteetide seadmiseks. See võimaldab samaaegselt analüüsida *n* poliitikameetme koosmõju, mis kõik omavad mõju *z* mõjuvaldkonnas, võttes arvesse eelarve- jm piiranguid, mõjuvaldkondade ja poliitikameetmete prioriteete.

Analüüsis käsitleti poliitikameetmetena PõKa 2030 eelnõu kaheksat tegevussuunda ning mõjuvaldkondadena mõjude hindamise juhendis toodud kuut mõjuvaldkonda.

Iga tegevussuuna mõju määramiseks kõikides mõjuvaldkondades kombineeriti kolme andmestikku:

- 1) Tegevussuuna tuvastatud mõjude suhe iga mõjuvaldkonna kõikidesse võimalikesse mõjudesse (mõju suhteline sagedus).
- 2) Tegevussuuna oluliste mõjude arv igas mõjuvaldkonnas (mõju olulisus).
- 3) Eelhindamisesse kaasatud ekspertide hinnangud tegevussuundade mõjule igas mõjuvaldkonnas eksperthinnang).

Kolme andmestiku tulemuste agregeerimisel omistati neile kõigile kaaluks 1/3. Tegevussuundade mõjuskoorid mõjuvaldkondade lõikes viidi skaalale 0–9. Saadud tegevussuundade mõjuskoorid mõjuvaldkondade lõikes on esitatud tabelis 40 ja joonisel 1.

Tabelist 40 nähtub, et sotsiaalsete mõjude mõjuvaldkonnale on suurim mõju tegevussuundadel 7 ning 3, st teadusel, innovatsioonil ning teadmussiirdel ning toiduohutusel. Samad tegevussuunad mõjutavad kõige enam ka julgeolekut ja rahvusvahelisi suhteid. Majanduse mõjuvaldkonda mõjutavad enam tegevussuunad 5, 8, 4 ja 7 ehk põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine ja turustamine, kestlik kalandus, kvaliteetsed sisendid põllumajanduses ning teadus ja innovatsioon ning teadmussiire. Loodus- ja elukeskkonnale avaldavad suurimat mõju tegevussuunad 1, 4 ja 8 ehk põllumajanduskeskkond, kvaliteetsed sisendid põllumajanduses ning kestlik kalandus. Regionaalarengut mõjutavad enam tegevussuunad 6 ja 8 ehk maa- ja rannapiirkondade arengu ja kestliku kalanduse tegevussuunad. Avalikku halduse mõjuvaldkonnas on suurima mõjuga tegevussuunad 5 ja 1 ehk põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine, turustamine ning põllumajanduskeskkond.

Tabel 40. Tegevussuundade mõjud mõjuvaldkondade lõikes skaalal 0 (väga väike) kuni 9 (väga suur)

	TS1: põllumajanduskeskkond	TS2: taimetervis, loomade tervis ja heaolu	TS3: toiduohutus	TS4: kvaliteetsed sisendid põllumajanduses	TS5: põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine, turustamine	TS6: maa- ja rannapiirkondade areng	TS7: teadus ja innovatsioon ning teadmussiire	TS8: kestlik kalandus
1. Sotsiaalsed mõjud	1,2	1,7	4,6	2,2	2,8	4,2	5,7	1,7
2. Julgeolek ja rahvusvahelised suhted	1,1	1,3	2,9	1,0	4,8	1,5	2,7	1,1
3. Majandus	3,8	4,6	3,6	5,2	7,2	3,3	5,1	5,3
4. Loodus- ja elukeskkond	7,9	3,2	3,1	6,5	2,7	3,1	2,8	6,4
5. Regionaalareng	1,7	0,7	0,7	1,8	1,7	7,9	2,2	6,1
6. Avalik haldus	5,2	3,5	3,9	4,2	6,1	4,2	4,8	4,5

Lähtudes tabelis 40 toodud mõjuskooridest koostati mudel, mille eesmärk on maksimeerida meetmete koosmõju, võttes arvesse eelarve- ja teisi piiranguid ja kitsendusi. Kõik mõjuvaldkonnad said mudelis võrdse kaalu (kaalusid on võimalik ka varieerida, kuid see peaks põhinema eelnevalt seatud prioriteetidel, mis omakorda saavad tugineda ekspertteadmistel ja/või poliitilistel eelistustel). Eeldati, et PõKa 2030 aastane eelarvemaht on 400 mln eurot, millest 60 mln eurot on tegevussuuna 8 eelarve. Tegevussuundade 1-7 osas eeldati, et ühegi tegevussuuna eelarve ei saa olla väiksem kui 5% kogueelarvest (20

¹²³ Dieter Kirschke Gerald Schwarz Kurt Jechlitschka (2007) Microeconomics Using Excel. Taylor&Francis Group, 258 lk.

mln eurot). Tegevussuuna 7 osas seati kitsenduseks, et selle eelarve ei saa ületada 10% kogueelarvest (40 mln eurot).

Nimetatud eelduste kohaselt on PõKa 2030 tegevussuundade kogumõju suurim kui tegevussuuna 5 (põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine ja turustamine) eelarve on 220 mln eurot, tegevussuuna 8 (kestlik kalandus) eelarve on 60 mln eurot ning kõigi teiste tegevussuundade eelarve on 20 mln eurot. Seega, kui kõikide mõjuvaldkondade suhteline olulisus on võrdne ning tegevussuuna 8 eelarve on sisuliselt eraldi fikseeritud, siis PõKa 2030 kogumõju on suurem kui tegevussuuna 5 eelarve on suurem kui teistel tegevussuundadel.

Selleks, et PõKa 2030 tegevussuundade koosmõju kirjeldatud mudelis muutuks tuleks omistada mõjuvaldkondadele erinevad olulisuse kaalud ja/või suurendada tegevussuundade mõjusid nendes mõjuvaldkondades, kus vastava tegevussuuna mõjuskoor on madal. Näiteks regionaalarengu mõjuvaldkonnale suurema kaalu (2) omistamisel tuleks kõige enam eelarvevahendeid suunata tegevussuuna 6 eelarvesse. Kui omistada suurem kaal sotsiaalsetele mõjudele, siis tuleks tegevussuuna 6 eelarveks kavandada 200 mln eurot ning tegevussuunale 7 40 mln eurot. Loodus- ja elukeskkonna mõjuvaldkonnale suurema kaalu (2) omistamisel oleks optimaalne suurendada tegevussuuna 1 eelarvet 220 mln euroni. Majanduse mõjuvaldkonnale suurema kaalu andmisega kaasneks aga tegevussuuna 5 eelarve suurenemine.

2.4.3. PõKa 2030 elluviimisega seotud strateegilised riskid

PõKa 2030 eelnõu mõjude eelhindamise käigus analüüsimisel keskenduti strateegilistele riskidele. Tuvastati, et **olulisemaks strateegiliseks riskiks PõKa 2030 eluviimisel on prioriteetide puudumine, mis suure tõenäosusega võib mõjutada arengukava eesmärkide saavutamist.** Strateegilises plaanis on prioriteetide seadmine oluline nii rakenduskava koostamisel, eelarve planeerimisel, poliitilise keskkonna muutumisel, riskijuhtimisel kui otsustamise protsessis. Seega ebasoovitavate tagajärgede maandamiseks on soovitatav planeeritud (tegevussuundade) sekkumised prioriseerida.

Lisaks on oluline on arvestada ka planeerimisriski tõenäosuse ja mõjuga. Planeerimise kvaliteedi tagamisel on oluline jälgida, et planeerimiseks kasutatavad sisendid oleksid kvaliteetsed, asja- ja ajakohased ning piisavad, planeerimisprotsessi metoodika oleks kokkulepitud ja asjakohane, kavandatavate protsesside ja tegevuste lõpptulemus oleks eesmärgistatud, vahehindamised planeeritud (sh metoodiliselt), vahehindamise tulemused analüüsitud ning korrigeerivad tegevused kavandatud. Maandamiseks riski, et arengukava programmitasandil esinevad planeerimisprotsessis vead, on arengukava elluviimisel soovitatav kasutada ka arengukava eelnõu ja eelnevate arengukavade planeerimisest ja elluviimisest saadud õppetunde. Planeerimisriski maandamiseks on oluline hinnata planeerimisprotsessi sisendite kvaliteeti ja piisavust (tõendus põhine informatsioon, andmed jms), püstitada tegevussuundade sekkumistele asjakohased eesmärgid (sh mõju mõõdikud) ning leppida kokku prioriteetides, millele keskenduda esmajärjekorras ja mida arvestada finantsressursside planeerimisel ja võimalikul korrigeerimisel. Arengukava elluviimise vahehindamise faasi on oluline planeerida arengukavas püstitatud eesmärkide saavutamise tõenäosuse hindamine sh läbi vahepealsetele tulemustele hinnangu andmise (tegevussuundade põhiselt). Kui sekkumised pole eesmärgistatud ja mõõdetavad jääb tõenäosus, et nende elluviimine on juhuslik ja mõju vähene (nt TS 7 puhul tuleks mõõdikud programmi tasandil seada kutse- ja kõrghariduse asjakohastamise ja noorte huvi valdkonna vastu tekitamisega seotud tegevustele). Planeerimisfaasis tehtud vead/ebatäpsused kanduvad edasi rakendusfaasi, sh võib tekkida vajadus lisaressursside järele, mistõttu on oluline planeerimisriski maandada.

Planeerimisriski maandamisel on oluline arvestada ka asjaolu, et kuna PõKa 2030 tasandil on sekkumised kavandatud riigi tasandil, siis tuleb tagada, et eesmärgid iga täidesaatva organisatsiooni vaates on seotud vastavate asutuste tegevustega sh on oluline, et tootjate esindus- ja erialaorganisatsioonid mõistaksid piisavalt oma ülesandeid ja vastutust või loodaks tegevusvaldkonnapõhised arengu- ja tegevuskavad. Juhul kui tegevusvaldkonnad (piimatootmine, teraviljakasvatus, seakasvatus jne) püstitavad eesmärgid, mis ei ühti PõKa 2030 eesmärkidega, siis võib PõKa 2030 üldeesmärgi täitmine olla probleemne. Antud riski maandamiseks on oluline kogu sektori koostöö.

Samuti on oluline tervikpildist lähtuvalt harmoniseerida mehhanismid ja planeerida tegevussuundade (tegevussuunad 1-8) sekkumisi komplekselt, sh arvestada, et mitmete tegevussuundade sekkumiste kompleksmõju võib olla see, mis annab tõuke eesmärkide saavutamisele.

Lisaks riskidest tingitud ebasoovitavatele mõjudele (ohtudele) on riskianalüüsis oluline tuvastada ja hinnata riske ka võimaluste kontekstis, sh millised on võtmetähtsusega võimalused, mida mitte kasutades on oht, et PõKa eesmärgid ei saavutata või positiivset mõju ei suurendata (nt võimalus osaleda rahvusvahelistes võrgustikes ja koostööprogrammides jms).

2.5. Indeksite ja baromeetrite kasutamine

PõKa 2030 eelnõu mõjude eelhindamise käigus töötati läbi hulk erinevaid indekseid ja baromeetreid, mida kasutatakse teistes riikides või organisatsioonides, ning mille sarnaste mõõdikute ja analüüsivahendite kasutusele võtmist oleks otstarbekas kaaluda ka PõKa 2030 seires ja hindamises.

2.5.1. OECD *Better Life index* ehk parema elu indeks¹²⁴

OECD parema elu indeks on iga kahe aasta tagant avaldatav statistiline aruanne, milles kirjeldatakse mõningaid elukvaliteedi aspekte, mis kujundavad inimeste heaolu OECD ja partnerriikides. Indeksil on 11 mõõdet, mis põhinevad ühel kuni kolmel näitajal (kõikidele näitajatele on antud indeksis võrdne kaal):

- eluase (kulutused eluasemele, mugavuste olemasolu eluasemes, tubade arv ühe elaniku kohta);
- leibkonna sissetulek ja jõukus (leibkonna finantsseis, leibkonna netosissetulek);
- tööhõive (risk jääda töötuks, keskmine töötasu, pikaajaline töötuse määr, tööhõive määr);
- kogukond või sotsiaalne võrgustik (võrgustiku kvaliteet);
- haridus (õpinguaastate keskmine, PISA testi keskmine tulemus, haridustase);
- keskkond (vee kvaliteet, õhu kvaliteet);
- valitsemine ja kodanikkond (sidusrühmade kaasamine õigusaktide väljatöötamises, valimisaktiivsus);
- tervis (hinnang oma tervisele, oodatav eluiga);
- Subjekttiivne heaolu (nn õnnelikkuse indeks);
- turvalisus (mõrvajuhtumite määr, julgus üksi öösel jalutada);
- töö- ja vaba aja tasakaal (puhkusele ja enesele kulutatud aeg, töötamisele kulutatud aeg).

Andmed pärinevad peamiselt ametlikest allikatest nagu OECD, ÜRO statistikaamet, riiklikud statistikaametid¹²⁵. Mõni näitaja põhineb avaliku arvamuse küsitlustel, mida viiakse regulaarselt läbi enam kui 140 riigis üle maailma. Praegusel hetkel ei võimalda indeks võrdlusi riigi tasandist madalamal tasandil.

PõKa 2030 kontekstis plussid:

- Võrreldavus teiste riikidega.
- Lihtsad ja arusaadavad näitajad.
- Antud indeksist on olemas ka NUTS3 piirkondade tasandil toimiv versioon (*OECD Regional Well-being*¹²⁶)

PõKa 2030 kontekstis miinused:

¹²⁴ <http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/estonia/>

¹²⁵ <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=BLI>

¹²⁶ <https://www.oecdregionalwellbeing.org/EE008.html>

- PõKa 2030 mõjutab vaid mõnda komponenti: otseselt keskkonda ning kaudselt leibkonna sissetulekut, tööhõivet ja rahulolu eluga.
- Maapiirkonna eristamine üldisest statistikast on keeruline (andmed on esitatud regioonide või teravikuna riigi lõikes). OECD sõnul ei võimalda enamusi indeksitest alajaotusi, st ei võimalda võrdlusi erinevuste vahel riigis või erinevate sotsiaalsete rühmade vahel (nt mehed vs naised, noored vs vanurid, linnapiirkond vs maapiirkond jne). OECD hinnangul võib see tulevikus sõltuvalt andmete kättesaadavusest muutuda.

2.5.2. Suurbritannia maapiirkondade elukvaliteedi näitajatega seotud hindamisjuhend *Rural Proofing*¹²⁷

Juhend on suunatud poliitika kujundajatele ja analüütikutele, kuidas hinnata ja võtta arvesse poliitikate mõju maapiirkondadele. Algatuseks tuleb hinnata, mida poliitika otseselt või kaudselt maapiirkonnas mõjutab (tuvastada mõjuvaldkonnad). Välja on toodud järgmised mõjuvaldkonnad:

- teenuste ja taristu kättesaadavus (eraldi teenused ja taristu);
- elu- ja töökeskkond (eraldi ettevõtlus, tööhõive ning eluase, planeerimine ja haridus);
- looduskeskkond (õhu- ja veekvaliteet);
- võrdne kohtlemine ja rahastamine.

Toodud mõjuvaldkonnad on kõige enam kasutatavad, mitte kõik mõjuvaldkonnad. Milliseid mõjuvaldkondi hinnatakse, sõltub konkreetsest poliitikast ja põhineb eelnevale tööle ja aruteludele huvigruppidega. Järgnevalt hinnatakse mõju ulatust valdkondade lõikes. Hindamisel võrreldakse, mis juhtub ilma sekkumiseta ja mis sekkumise korral. Analüüsiks kasutatakse otsuspuud, hindamist statistiliste näitajate lõikes. Näiteks elu ja töökeskkonna all on välja toodud sellised näitajad:

- Ettevõtlus: ettevõtete arv, *start-up*'ide arv, keskmine müügitulu, ettevõtluse mitmekesisus vms. Andmed pärinevad riiklikust statistikast, detailsemad andmed pärinevad äriregistrist.
- Tööhõive: tööhõive määr, töötuse määr, majanduslikult mitteaktiivsed, töötasu jne. Kui maapiirkondade tööhõive mõjud eeldatavasti erinevad linnapiirkondades toimuvast mõjudest, tuleks neid mõjusid analüüsida ja arvestada. Oluline on maapiirkondade kohta käivate andmete ja statistika kättesaadavus.
- Eluase, planeerimine ja haridus. Pikkadele vahemaade tõttu töö ja kodu vahel on maapiirkonna tööandjatel töötajate värbamisel ja töökohtade säilitamisel suuremad kulud ning neil on vähem võimalusi mastaabisäästu ja tõhususe saavutamiseks, jagades ressursse ja juhtimiskorraldust. Need suuremad püsikulud tähendavad, et nt maakoolid ei pruugi olla võimelised tegutsema ainult nende õpilaste arvuga seotud rahalise toetuse alusel. Koolid on maapiirkondades kohalike elanike arvu muutustega seoses haavatavamad (sama kehtib ka ettevõtete puhul).

Järgmine küsimus hindamises on „Kuidas kohandada poliitikat maapiirkondade jaoks sobivamaks?“ – põhiline rõhk on analüüsimisel, kas poliitikate mõju on maapiirkondades erinev võrreldes linnapiirkondadega, et oleks vajalik sekkumine ja sel juhul, kuidas kohandada neid tegevusi, et arvestada maapiirkonna vajadusi.

Viimane hindamisküsimus juhendis, „Mis mõju on olnud poliitikal maapiirkondades ning kuidas seda poliitikat kohandada?“, rõhutab andmete kogumise ning poliitikate järjepideva hindamise vajadust rakendamise ajal ja rakendamise järgselt. Kogu hindamise aluseks on:

- maapiirkondade määratlus;
- maapiirkondade majandusstatistika (ettevõtete arv, majanduslik aktiivsus, kaugtöö, innovatsioon, investeeringud, tootlikkus, brutolisandväärtus, oskused, turism vms);

¹²⁷ https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/600450/rural-proofing-guidance.pdf

- maapiirkondade elukeskkonna statistika (lairiba, kuritegevus, haridus, kulutused, energia, tervishoid, eluase, rahvastik ja ränne, vaesus, transport, reisimine ja juurdepääs vms);
- rahvaloenduse analüüsid;
- muu statistika.

Tegemist ei ole mõõdikuga. *Rural proofing* on võrdsustatav sisulise mõjude hindamise ja nõuandega, mida poliitikate kujundamisel arvesse võtta. See käsitleb poliitika mõju hindamise etappe, mitte konkreetselt indikaatorite kogumit. Indikaatorite kogum on vaja igal riigil endal vastavalt meetme eesmärgile vaja välja töötada.

2.5.3. Hea maaelu indeks

Hea maaelu indeksi väljatöötamise lähtealused on koostatud silmas pidades PõKa 2030 visiooni komponenti „... maal on hea elada!“. Maapiirkonna heaolu ja maaelu arengut käsitledes peab esmalt eristama arengu ja kasvu mõisteid. Kasv tähendab enamasti „rohkem kõike“ või „keskmiselt rohkem“ – rohkem inimesi, rohkem ressursside kasutust, rohkem toodangut, rohkem hõivet ning rohkem sissetulekut ilma, et muutuks tootmise struktuur, tehnoloogia, tootlikkus või sissetulek inimese kohta. Üks arengu käsitlus¹²⁸ viitab pigem sellele, et areng on olemasolevate ressursside kasutamine uuel moel nii, et tulemuseks on uued väljundid. Nii mõeldes viitab maaelu areng just mitmekesisitatud põllumajanduslikele ja mittepõllumajanduslikele tegevustele ning maakasutusele, uutele maamajanduslikele töökohtadele ja kõrgemale sissetulekule inimese kohta.

Inimeste paiknemine ruumis – regionaalökonomika raames tuuakse tihti välja kolm olulist lähte kohta, mis määravad inimeste paiknemise ruumis: (i) eelis loodusvarade osas, (ii) kontsentratsiooni efekt ning (iii) transpordi- ja kommunikatsioonikulud. Teistmoodi ütleksime selle kohta (i) tootmistegurite mittetäielik liikumine, (ii) jagatavuse mittetäielikkus ning (iii) kaupade ja teenuste mittetäielik liikumine¹²⁹. Seega on olulisteks teguriteks ressursside olemasolu, majandussubjektide vaheline kaugus ning selle kauguse vähendamise hind ja info liikumise kiirus.

Regionaalsed erisused on paljudes riikides oluliseks probleemiks ning poliitiliste väitluste allikaks. Regionaalne heaolutasemete erinevus ning suurem ebavõrdus on iseloomulik eelkõige arengumaadele ja siirderiikidele. Eesti on väike avatud majandusega riik, kus juba pea kolme kümnendi jooksul on ellu viidud mitmeid olulisi reforme, mille tulemusena on liigutud üha enam demokraatliku turumajandusliku ühiskonna suunas. Siirdeprotsesside paratamatuks tulemuseks on olnud ka regionaalse heaolu probleemide esile kerkimine.

Koondnäitajaid, mis mõõdavad heaolu (nii majanduslikku kasvu, inimeste heaolu kui jätkusuutlikkust), on erinevad institutsioonid loonud ka varem (nt *OECD Better Life Index*). Selliste koondnäitajate vajalikkuse tingib asjaolu, et regiooni heaolu hindamisel peab vaatama kaugemale sisemajanduse koguproduktist kui sisemajanduses lõpptarbimiseks loodud kaupade ja teenuste mõõdust. Vajalik on lisaks SKPle, mis on käsitletav pigem jooksva sissetulekuna, käsitleda heaolu laiemalt, võttes arvesse ka sotsiaalse heaolu ning looduskeskkonnaga seonduva. Tüüpiliselt jagatakse majandusarengu mõõtmisel indikaatorid majanduslikeks, sotsiaalkultuurilisteks ja demograafilisteks ning poliitilisteks.

Regionaalset arengut ja heaolu käsitlevas kirjanduses on näha kasvavat huvi just selliste poliitikate ja tegevuste vastu, mis omavad positiivset mõju pigem heaolule kui majanduskasvule (SKP kasvu tähenduses). SKPd kui indikaatorit on kritiseeritud palju, tuues esile, et sellised vahetussuhetel rajanevad näitajad nagu sissetulek, rikkus ja tarbimine ei ole piisavad kirjeldamiseks inimese heaolu. Täiendavalt on vajalik käsitleda mittemonetaarseid elukvaliteeti kirjeldavaid näitajaid. Elukvaliteet ja heaolu on

¹²⁸ Schumpeter, J. A. (1961 [1911]) *A Theory of Economic Development*. Oxford: Oxford University Press.

¹²⁹ Hoover, E. M., Giarratani, F. (1984) *An Introduction to Regional Economics*. The Web Book of Regional Science. Regional Research Institute, West Virginia University. <http://www.rri.wvu.edu/WebBook/Giarratani/main.htm>

seega lähedased mõisted, mis iseloomustavad nii ühiskonna kui terviku kui ka inimese kui indiviidi toimimist, sisaldades lisaks majanduslikule mõõtmele ka arusaama sotsiaalsetest võrgustikest, tervise- seisundist, hariduse omandamise ja eneseteostuse võimalustest ning ümbritsevast looduskeskkonnast ning hinnangut neile.

Seega on maaelu arengu selgitamisel tähtis lähtuda nii nendest teguritest, mis selgitavad soovi elada maal kui ka nendest teguritest, mis selgitavad võimalust elada maal. Soov elada maal tuleneb seal kättesaadavatest teenustest, looduskeskkonna kvaliteedist ja sotsiaalsetest võrgustikest, mis muudavad maapiirkonna meeldivaks elukeskkonnaks. Võimalus elada maal tuleneb eelkõige sissetuleku loomise võimalustest. Maapiirkonnas elamise põhjusteks on sageli sealse keskkonna vähem pragmaatilised omadused nagu privaatsus, hubasus, vaikus, looduslähedus ja avarus, aga ka kohalik kogukond. Sealjuures ei ole oluline olla lihtsalt eemal linnalisest keskkonnast, vaid tähtis on ka maastik. Eelistatakse veekogu ja metsa lähedust, vähem hinnatakse aga põllumaad. Seega tuleks maapiirkonna eeliste hindamisel võtta arvesse ka pigem tajutavaid tegureid ja piirkonna potentsiaali nn ökosüsteemsete kultuuriliste teenuste pakujana.

Kavandatava hea maaelu indeksi üheks olulisemaks tunnuseks on territoriaalsus ehk maa ja linna eristamine ja võrdlemine. Koondnäitaja eesmärk on iseloomustada läbi mitmete majanduslike ja sotsiaalsete nähtuste maaelu heaolu ajalisi muutusi.

Lähtuvalt kättesaadavast andmestikust tuleks maapiirkonna heaolu indeksi koostamisel kavandada mitme alamindeksi kasutamist. Heaolu iseloomustav indeks peaks lähtuma regionaalsusest eelkõige linna ja maa erinevuse kontekstis. Muus osas regionaalsete erinevuste esiletoomine ei ole seatud keskseks eesmärgiks.

Koondnäitaja võiks koosneda alljärgnevatest komponentidest, milles toimivate muutuste hindamiseks on võimalik kasutada viidatud Statistikaameti tabeleid. Neid andmeid on võimalik kasutada indeksi väärtuste määramiseks.

- Hea tervis. Lähtutakse demograafilistest üldnäitajatest. Eesmärk on iseloomustada muutusi nii tervisekäitumises kui tervise profiilis.
  - o RV0241: rahvastik soo, vanuse ja haldusüksuse või asustusüksuse liigi järgi, 1. jaanuar
  - o RV49U: surnud soo ja haldusüksuse või asustuspiirkonna liigi järgi, haldusjaotus seisuga 01.01.2018
  - o RV112U: elussündinud soo ja haldusüksuse või asustuspiirkonna liigi järgi, haldusjaotus seisuga 01.01.2018
- Hea haridus. Käsitletakse nii hariduse kättesaadavust kui inimkapitali kvaliteeti. Eesmärk on selgitada nii haridusteenuse olulisust kui kvaliteetse hariduse rolli heaolu kujunemisel.
  - o HT51U: õpilased ja klassikoplektid üldhariduse statsionaarses õppes klassi ja haldusüksuse järgi, haldusjaotus seisuga 01.01.2018
  - o HT52U: üldhariduse statsionaarse õppevormiga koolid koolitüübi, õppekeele ja haldusüksuse järgi, haldusjaotus seisuga 01.01.2018
- Elamisväärtus sissetulek. Lähtutakse nii sissetulekute taseme võrdlusest kui sissetulekute muutustest. Eesmärk on selgitada välja kasutatava sissetuleku muutuse mõju heaolule.
  - o ST005: palgatöötaja kuukeskmise brutotulu ja brutotulu saajad piirkonna/haldusüksuse, soo ja vanuserühma järgi
  - o SK410: toimetulekutoetused piirkonna/haldusüksuse järgi, haldusjaotus seisuga 01.01.2018
  - o SK430: toimetulekutoetust saanud perekondade arv piirkonna/haldusüksuse järgi, haldusjaotus seisuga 01.01.2018
  - o SK440: toimetulekutoetust saanud perekondade taotlused piirkonna/haldusüksuse järgi, haldusjaotus seisuga 01.01.2018
  - o SK45: toimetulekutoetusest eluasemekulude kompenseerimine piirkonna/haldusüksuse järgi

- Kvaliteetne eluase. Analüüsitakse muutusi eluaseme kvaliteedis. Eesmärk on läbi suhteliste muutuste eluaseme kvaliteedis iseloomustada heaolu muutust.
  - o EH44U: kasutusse lubatud eluruumid tubade arvu ja 2017. aasta haldusreformi järgse piirkonna/haldusüksuse järgi (uusehitus)
  - o EH46U: kasutusse lubatud eluruumid elamu tüübi ja 2017. aasta haldusreformi järgse piirkonna/haldusüksuse järgi (uusehitus)
- Sotsiaalsed võrgustikud ja osalemine. Analüüsitakse osalemist sotsiaalsetes võrgustikes ning nende kvaliteeti. Eesmärk on selgitada indiviidide ühiskonnas osalemise muutuseid.
  - o KU016: üldkasutatavad rahvaraamatukogud piirkonna/haldusüksuse järgi
  - o Valimistel osalemise määr haldusüksuse järgi
- Toimiv tööturg. Analüüsitakse ettevõtluse aktiivsust ja töökohtade loomist. Samuti töökohtade kvaliteeti. Eesmärk on hinnata, kuidas muutused tööturul on mõjutanud heaolu.
  - o ER071: majanduslikult aktiivsed ettevõtted haldusüksuse järgi
  - o ER074: ettevõtete sünnimäär haldusüksuse järgi
  - o ER075: ettevõtete surmamäär haldusüksuse järgi
  - o ER032: statistilisse profiili kuuluvad ettevõtted töötajate arvu ja haldusüksuse järgi, haldusjaotus seisuga 01.01.2018
  - o TT065: registreeritud töötud piirkonna/haldusüksuse, soo ja vanuserühma järgi, haldusjaotus seisuga 01.01.2018 (kuud)
  - o RV06U: demograafiline tööturusurveindeks piirkonna/haldusüksuse järgi, 1. jaanuar, haldusjaotus seisuga 01.01.2018
  - o RV063U: ülalpeetavate määr piirkonna/haldusüksuse järgi, 1. jaanuar, haldusjaotus seisuga 01.01.2018
- Kvaliteetne keskkond. Analüüsitakse muutusi looduskeskkonnas. Eesmärk on hinnata keskkonna kvaliteedi muutuse võimalikku mõju heaolule.
  - o KK073: maakatastrisse kantud maa piirkonna/haldusüksuse järgi, 31. detsember, haldusjaotus seisuga 01.01.2018
- Ränne. Analüüsitakse elanike liikumist, mis iseloomustab eelistusi elukoha valikul ja piirkondade arenguperspektiivi. Eesmärk on hinnata piirkondade atraktiivsust ja jätkusuutlikkust elukohana.
  - o RL101: faktiline ja alaline rahvastik haldusüksustes
  - o RV0291: rahvaarv, pindala ja asustustihedus haldusüksuse või asustusüksuse liigi järgi, 1. jaanuar
  - o RVR02: ränne haldusüksuse või asustuspiirkonna liigi, soo ja rände liigi järgi, haldusjaotus seisuga 01.01.2018

Heaolu ja elukvaliteet on seega just need mõõtmed, mis lisaks majanduslikule heaolule loovad arusaama arengust. Arengut on võimalik analüüsida mitmeti ent sellegipoolest puudub seni ühene ja tunnustatud meetod arengu mõõtmiseks. Vajalik on käsitleda suurt hulka näitajaid, mille koondamine üheks koondnäitajaks ei pruugi alati lihtsalt teostatav olla. Nii näiteks võivad majanduskasv ja looduskeskkond arengu raames konflikti sattuda.

Kaalumaks erinevate komponentide olulisust ja koosmõju heaolu kontekstis on võimalik kasutada kaht lähenemist: 1) teha täiendav uuring mille tulemusena püütakse leida vastust küsimusele, et mis on just Eestis oluline kui küsida küsimus, et kas maal on hea elada, 2) eri näitajatele omistatakse kaalud ekspertide paneeli poolt.

2.5.4. Muud regionaalsed indeksid

OECD on eraldi loonud regionaalse heaolu tööriista – OECD *Regional Wellbeing toolkit*¹³⁰, mis on parema elu indeksi puhul regionaalsel tasandil kättesaadavad. St 11 valdkonna 24 alamõdikust 12 näitajat; regionaalsel tasandil pole mõõdetud töö- ja vaba aja tasakaalu valdkonda; lisatud on teenuste kättesaadavuse valdkond; mida on mõõdetud lairibainterneti kättesaadavusega. Eesti puhul on võimalik saada infot NUTS3 viie regiooni tasandil (Põhja-, Kesk-, Kirde-, Lääne- ja Lõuna- Eesti).

Maailmapank on kasutanud arengumaade jaoks *Rural Accessibility Index*'it (kaugus teenustest). See ei ole antud kontekstis piisav.

EL tasandil regionaalse konkurentsivõime indeks *Reginal Competitiveness Index*¹³¹ Eesti tasandil regioone ei eristata ja seega pole Eesti-siseseks kasutamiseks sellest indeksist kasu.

Teaduskirjandusest leiab elukvaliteeti hindavate indeksite näited, kuid valdavalt on need projektipõhised (arvestades projekti eripära) ja ei ole jätkusuutlikud (arvestades projekti kestust) ning seetõttu ei ole Eesti kontekstis kasutatavad.

2.5.5. Tarbija kindlustunde baromeeter

PõKa 2030 eelnõu eelhindamise üks ülesannetest oli välja töötada meetodika ja kontrollküsimused tarbija teadlikkuse baromeetri koostamiseks, mis baseeruks regulaarsel kahe- kuni nelja-aastase intervalliga tarbija küsitlusel. Vajatakse tarbijate usalduse näitajat Eestis tarbitava toidu ohutuse osas. De Jonge jt¹³² kasutavad oma mõistet tarbija kindlustunne või tarbija usaldus (*consumer confidence*). Tarbija kindlustunde all mõistavad nad tarbija usku, et toiduainete tarbimine ei põhjusta negatiivseid tervisemõjusid.

Tarbija kindlustunde baromeetri meetodika väljatöötamisel lähtuti teaduskirjandusest. De Jonge jt toovad välja, et tarbija toiduohutuse alase kindlustunde ajas muutumise uurimine on oluline selleks, et hinnata toiduohutuse tagamisega tegelevate organisatsioonide tegevust riskianalüüsi parendamisel ja elanikkonna toiduriskide eest kaitsmisel. De Jonge jt välja töötatud tarbija kindlustunde seire meetod tugineb de Jonge jt¹³³ poolt varasemalt välja töötatud raamistikul, milles üldist kindlustunnet mõjutavad neli tegurit:

- 1) tarbijate usaldus erinevate osapoolte (õigusloome- ja järelevalveorganisatsioonid, tootjad, hulgi- ja jaekaubandus ja logistika) suhtes, mis vastutavad tarbijate kaitsmise eest;
- 2) erinevate tooterühmade (toidu kategooriate) tunnetatud ohutus;
- 3) tarbijate võime meenutada toiduohutuse juhtumeid¹³⁴ ning;
- 4) tarbijate individuaalsed erinevused (vastaja vanus, sugu, haridus, elukoht jne).

Tarbija kindlustunde uurimisel tuleb otsustada, kas lihtsalt võrreldakse samadele küsimustele antud vastuste jaotust või keskmisi erinevatel aastatel, või on eesmärgiks ka vastustes toimunud muutuste põhjuste selgitamine. Viimasel juhul on tegemist keerukama ülesandega. Lisaks tuleb arvestada, et erinevaid ajaperioode puudutavaid võrdlusi saab kindlustundega tõlgendada vaid siis kui aluseks olev mudel ja

¹³⁰ <https://www.oecdregionalwellbeing.org/>

¹³¹ http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/maps/regional_competitiveness/#3

¹³² De Jonge, J., Van Trijp, H., Renes, R.J., Frewer, L.J. (2010) Consumer Confidence in the Safety of Food and Newspaper Coverage of Food Safety Issues: A Longitudinal Perspective. *Risk Analysis*, Vol. 30, No. 1, 2010, 125–142.

¹³³ De Jonge J., Van Trijp H., Renes R.J., Frewer L.J. (2007) Understanding consumer confidence in the safety of food: Its two-dimensional structure and determinants. *Risk Analysis*, 2007; 27(3):729–740.

¹³⁴ Eeldatakse, et nende tarbijate, kes mäletavad toiduohutusega seotud juhtumeid, kindlustunne toiduohutuse osas on madalam.

mõõtmistulemused on usaldusväärsed. Vastasel juhul ei ole võimalik kindlalt väita, kas mõõtmise tulemustes toimunud muutused on tegelikud ja põhjuslikud või tulenevad mõõtmisveast.

Uuringu regulaarne läbiviimine pikema perioodi jooksul võimaldab kindlaks teha algtaseme, mille suhtes edaspidi tarbijate hinnangutes toimuvaid muutusi analüüsitakse. Eristada saab kaht liiki muutusi. Esiteks võivad muutuda mudelisse (uuringusse) kaasatud näitajate omavahelised seosed. Teiseks, võimalik on kindlaks teha, kuidas nende näitajate väärtused muutuvad ajas. Samas tuleb rõhutada, et ajas toimuvate muutuste hindamine on õigustatud vaid siis kui kasutatavate näitajate tähendus ja sisu ajas ei muutu. Selliste võrdluste tegemiseks saab kasutada näiteks mitme rühma struktuurivõrrandite mudeleid (*multi group structural equation modeling*).

De Jonge jt viisid tarbija kindlustunde uuringu läbi neljal järjestikusel aastal (2003-2006). Andmete kogumiseks kulus igal aastal kolm nädalat ning andmeid korjati igal aastal samal ajal (novembris ja detsembris). Küsitluse viis läbi professionaalne turu-uuringutega tegelev ettevõtte. Valim koostati kvoodivalimi (*quota sampling*) põhimõttel nii et see oleks esinduslik nii vastajate soo, vanuse, haridustaseme, leibkonna suuruse kui elukoha asukoha (piirkonna) suhtes. Küsitlus viidi läbi internetikeskkonnas. Küsitluse läbiviimine internetikeskkonnas oli põhjendatud, kuna Hollandis kasutas internetti tol ajal 83% leibkondadest ja ka madalama haridustasemega leibkondadest kasutas internetti 73%. Valimi koosseis muutus igal aastal, st ei küsitletud samu vastajaid uuesti. Kokku kutsuti uuringus osalema 4458 inimest ning vastamise määr oli 56,8%¹³⁵.

Nende vastajate täidetud küsimustikud, kes jätsid küsimustikus vastamata enam kui neljale küsimusele (kokku oli küsimustikus 45 küsimust), jäeti analüüsist välja. Nende vastajate puhul, kes jätsid vastuseta kuni neli küsimust, täideti vastamata jäänud küsimused hinnanguliste (tõenäoliste) vastustega. Nii saadi analüüsikõlbulikke vastused 2003. aastal 515, 2004. aastal 616, 2005. aastal 577 ja 2006. aastal 614 vastaja kohta.

Nelja perioodi andmete analüüsimiseks kasutati mitme rühma struktuurivõrrandite mudelit. Iga aasta andmeid käsitleti erineva rühmana. Mudeli parameetrite samaaegsel hindamisel nelja aasta (rühma) andmete alusel oli võimalik kindlaks teha, kas tarbija kindlustunde mudel on ajas stabiilne ja usaldusväärne, kas erinevate konstruktsioonide (nt optimism toiduohutuse suhtes) keskmised muutused ajas ja kas tarbija kindlustunnet mõjutavate tegurite suhteline olulisus muutus ajas.

Iga konstruktsiooni puhul oli üks näitaja markeriks (ankeedis tähistatud tärniga *). Markeriteks valiti need näitajad, mille osas oli vastuste varieeruvus väike. See tähendab, et iga konstruktsiooni puhul küsiti vastaja hinnanguid sarnastele väidetele ning tagantjärele selgitati välja, milliste väidete puhul olid tulemused kõige stabiilsemad.

Analüüsistrateegia oli kolmeastmeline. Esiteks hinnati tarbija kindlustunde mõõtmise mudeleid ja mõõtmise ühetaolisust (*measurement equivalence*). Mõõtmise mudel koosnes nii sõltuvatest muutujatest (tarbija optimism ja pessimism toiduohutuse suhtes) kui sõltumatutest muutujatest ehk nende mõjuteguritest (nt usaldus osapoolte suhtes, tooterühmade tunnetatud ohutus, toiduohutuse intsidentide meenumine, sotsiaaldemograafilised näitajad jne). Teiseks analüüsiti struktuurivõrrandi parameetrite (regressioonikordajate) muutumist ajas. Selleks kasutati kaht viisi: esiteks eeldati, et struktuursed seosed võivad ajas muutuda ja teisel juhul kasutati kitsendavat eeldust, et need on ajas fikseeritud. Kolmandaks analüüsiti (latentsete) sõltuvate muutujate keskmiste väärtuste muutumist ajas.

De Jonge jt tulemused näitasid, et vastajate optimismi toiduohutuse suhtes suurendasid¹³⁶ **usaldus valitsuse (riigi institutsioonide) suhtes**, põllumajandustootjate, jaekaubandusettevõtete ja **toiduainete tootmisega tegelevate ettevõtjate usaldamine**. **Liha- ja kalatoodete tunnetatud ohutus** suurendas samuti optimismi üldise toiduohutuse suhtes. Vastajad, kes suutsid meenutada toiduohutuse juhtumeid,

¹³⁵ EMÜ majandus- ja sotsiaalinstituudi kogemus on, et enamasti vastab internetiküsitlustele 20–30% valimisse kuuluvatest isikutest.

¹³⁶ Kõige olulisemad tegurid on esitatud paksu kirjaga.

olid üldise toiduohutuse osas pessimistlikumad. Kõrgema haridustasemega tarbijad olid üldise toiduohutuse osas optimistlikumad ning vanemad vastajad olid üldise toiduohutuse osas pessimistlikumad.

Oma analüüsi tulemusena jõudsid de Jonge jt järeldusele, et nende kasutatav uurimisraamistik on tarbija toiduohutuse alase kindlustunde uurimiseks piisavalt stabiilne ja usaldusväärne. Näiteks oli tarbija kindlustunde näitaja 2003. aastal madalam. Sel aastal oli Hollandis linnugripi H7N7 puhang.

Kuna toiduohutus on nn nähtamatu omadus (*credence attribute*), siis on meedial suur mõju sellele, kuidas tarbijad toiduohutust tajuvad. De Jonge jt uurimisraamistikus kajastas seda aspekti küsimus toiduohutuse juhtumite meenumise kohta. Nende tulemused näitavad, et paljudele vastajatele meenus toiduohutuse juhtumeid ja need vastajad, kellele selliseid juhtumeid meenus, olid toiduohutuse suhtes pessimistlikumalt meelestatud. Samas, nii kaudse näitaja kasutamine ei võimalda meedia mõju täpsemalt analüüsida. Meedia mõju uurimiseks viisid nad läbi eraldi uuringu, milles koguti kokku tarbijauuringule eelneva aasta toiduohutuse juhtumite meediakajastused. Täiendav analüüs kinnitas, et eelneva aasta jooksul meedias kajastatud toiduohutuse juhtumid mõjutasid oluliselt seda, kas vastajatele meenus toiduohutuse juhtumeid või mitte. Kõige tugevama mõjuga olid kõige hiljutisemad meediakajastused. Meediakajastustel oli suurem mõju konkreetse tooterühmaga seotud ohtude tunnetamisele. Üldist toiduohutuse alast kindlustunnet mõjutasid need vähem.

De Jonge jt kasutatud küsitlusanneedis esitatud küsimused ja väited on toodud tabelis 41.

Tabel 41. Tarbija kindlustunde uuringu küsitlusanneedis esitatud küsimused ja väited

Tarbija kindlustunne toiduohutuse suhtes: sõltuvad muutujad
<p><i>Optimism</i> (vastuste skaala: nõustun igati ... üldse ei nõustu)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Olen toiduainete ohutuse suhtes optimistlik - Olen kindel, et toiduained on ohutud* - Olen toiduainete ohutusega rahul - Üldiselt on toiduained ohutud
<p><i>Pessimism</i> (vastuste skaala: nõustun igati ... üldse ei nõustu)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Olen toiduohutuse pärast mures* - Tunnen toiduohutuse tõttu ebakindlust - Toiduohutuse juhtumite tõttu olen teatud toiduainete suhtes kahtlustav
Tarbija toiduohutuse alast kindlustunnet mõjutavad tegurid
<p><i>Usaldus^a</i> (vastuste skaala: nõustun igati ... üldse ei nõustu)</p> <ul style="list-style-type: none"> - [osapool] on kompetentne toiduohutuse kontrollimiseks - [osapool] on piisavalt teadmisi toiduainete ohutuse garanteerimiseks - [osapool] on toiduohutuse osas aus - [osapool] on toiduohutuse osas piisavalt avatud - [osapool] hoolitseb meie toiduohutuse eest piisaval määral - [osapool] pöörab toiduohutusele erilist tähelepanu*
<p><i>Meenumine</i> (vastused: jah/ei [esimene vastus]; avatud küsimus [teine vastus])</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kas Teile meenub viimase kuue kuu jooksul mõni konkreetne juhtum kui toiduohutust kompromiteeriti või ohus-tati? - Millised juhtumid Teile meenuvad?
<p><i>Tooterühmade ohutus</i> (vastuste skaala: kindlustunne puudub täielikult ... kindlustunne on täielik)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Milline on Teie üldine kindlustunne järgmiste tooterühmade osas? <ul style="list-style-type: none"> - Veiseliha [tooterühm liha ja kala] - Sealihha [liha ja kala]* - Linnuliha [liha ja kala] - Kala [liha ja kala] - Värsked köögi- ja puuviljad [värsked tooted] - Piimatooted [värsked tooted] - Juust [värsked tooted]* - Leivatooted [värsked tooted] - Plekkpurkides tooted [konservid] - Klaaspurkides tooted [konservid] - Külmutatud tooted [konservid]* - Eelnevalt lõigatud ja pestud värsked köögiviljad [töödeldud tooted] - Valmistoit [töödeldud tooted]* - Toidulisandid (vitamiinid) (<i>vitamin supplements</i>) [töödeldud tooted]

^a Paluti hinnata usaldust nelja osapoole suhtes: valitsus, põllumajandustootjad, jaekaubandusettevõtted ja toiduainete tootmisega tegelevad ettevõtted

* Markeriks olev näitaja

Märkus: kasutati 5-pallist hinnanguskaalat, millele lisaks oli vastajatel oli võimalik märkida vastuseks „ei oska öelda“.

Kokkuvõtvalt on tarbija kindlustunde baromeetri loomise meetodiline lähenemine järgnev:

- Töötada välja küsitlusankeet. De Jonge jt kasutatud ankeet on asjakohane, kuid kuna seda uuringut alustati 2004. aastal ning see viidi läbi Hollandis, siis tuleks Eesti pädevate toiduohutuse ja sotsiaalteenuste uuringute ekspertide abil küsitlusankeeti kohendada ja Eesti oludesse kohendada.
- Töötada välja küsitlemise meetodika. Tagada esinduslik valim, st realiseerunud valimi suurus peaks olema ca 1000 vastajat. Küsitluse võib läbi viia uuringufirma.
- Küsitlus tuleks läbi viia igal aastal, alati samal perioodil. Kuna tarbija kindlustunne toiduohutuse suhtes võib järsku või kardinaalselt muutuda, siis 2- või 4-aastase intervalliga uuring ei võimalda saada adekvaatset ja usaldusväärset infot tarbija kindlustunde muutumise kohta.
- Töötada välja andmete analüüsi meetodika. Küsitlustulemuste analüüsimisel tuleb kasutada pädevaid sotsiaalteenustes kasutatavaid statistilise analüüsi meetodeid ja protseduure, mis tagavad, et tehtavad järeldused on statistiliselt usaldusväärsed. Kuna statistilised meetodid arenevad kiiresti, siis tuleks uuringu tegijal välja selgitada praegu kõige sobivam ja usaldatavam meetod.
- Analüüsi tegija peaks olema mitmeaastase uuringutsükli jooksul üks ja sama organisatsioon või asutus. Iga-aastane analüüsi tegija hankimine viib suure tõenäosusega selleni, et ei ole võimalik piisava statistilise usaldusväärsusega anda hinnanguid tarbija kindlustunde muutustele ajas ning seda mõjutavatele teguritele.

Soovitame uurida tarbija teadlikkust toiduohutuse põhimõtetest ja toiduteadlike valikute (sh pakendilugemise oskus) tegemise oskust eraldi uuringuga, mitte koos tarbija kindlustunde uuringuga. Tarbija teadlikkus ei muutu suure tõenäosusega nii sageli kui tarbija kindlustunne toiduohutuse osas, seetõttu ei ole vajalik seda igal aastal uurida. Kuna selgema fookusega, lühema ja konkreetsema küsitlusankeediga uuringutes osaleb suurem protsent valimisse kuuluvatest vastajatest, siis kahe uuringu ühitamisel on oht, et vastamise määr ja vastuste kvaliteet kannatavad.

2.5.6. Tarbija teadlikkuse baromeeter

Tarbija teadlikkuse baromeetri eesmärk on näidata tarbija teadlikkust toiduohutuse põhimõtetest ja toiduteadlike valikute (sh pakendilugemise oskus) tegemise oskust. Tarbija toiduohutuse alase teadlikkuse baromeetri tarbeks kogutakse info ankeetküsitlusega. Küsitlusankeedi väljatöötamisel lähtuti MeMi koostatud ankeedist, millele andsid tagasiside eelhindamise projektimeeskond ja EMÜ toiduohutuse valdkonna eksperdid. Küsitlusankeedi teine versiooni vaadati üle 05.06.2019 MeMis toimunud toiduohutuse valdkonna ekspertide paneeli poolt. Sama paneelarutelu käigus anti ekspertide poolt ka kaalud ankeedis olevatele küsimustele. Kaalude andmiseks kasutati nn Las Vegase meetodit, kus 12 küsimusele kaalude omistamiseks sai iga ekspert üheksa žetooni (kleepsu) ning vaba skaalaga kaalude andmist, kus kõik eksperdid said kasutada just sellist hindedkaalat, mida nad otstarbekaks pidasid. Vabal skaalal antud punktid normaliseeriti. Lõplik küsimuste olulisuse kaalumise toimus samu eksperte kaasates e-kirja vahendusel seisuga 01.10.2019, kus eksperdid said kaheksa küsimuse vahel jagada viis punkti (žetoon). Tabelis 42 on toodud tarbija teadlikkuse baromeetri ankeetküsitluse küsimused ning küsimustele ekspertide poolt antud kaalud.

Tabel 42. Tarbija teadlikkuse baromeetri ankeetküsitluse küsimused ning küsimuste kaalud

Tarbija teadlikkuse baromeeter		
Küsimus ja vastusevariandid	Mõõdik	Olulisus/kaal
1. Mis peaks olema külmkapi temperatuur teie arvates?	%, kes vastas a)	0,85
a) 2° C kuni 6° C		
b) 6° C kuni 10° C		
c) Üle 10° C		
d) Muu (täpsustage)		
e) Ei tea		
2. Kas te kontrollite toidu säilimisega enne toidu tarbimist?	%, kes vastas a) ja/või b)	1,22
a) Jah, alati		
b) Jah, kuid oleneb toidust		
c) Mõnikord		
d) Mitte kunagi		
3. Kas te pesete käsi enne toidu valmistamist?	%, kes vastas d)	1,41
a) Mitte kunagi		
b) Mõnikord		
c) Enamasti		
d) Alati		
4. Kas te kasutate toore liha/kala jaoks eraldi lõikelaudu?	%, kes vastas c) või d)	1,22
a) Mitte kunagi		
b) Mõnikord		
c) Alati		
d) Ei kasuta, sest vahepeal pesen lõikelauda		
d) Ei oska öelda		
5. Kui sageli Te loete toidu- ja joogikaupu ostes pakendil esitatud märgistust?	%, kes vastas a) ja/või b) ja/või e)	0,66
a) alati loen		
b) sageli loen		
c) harva loen		
d) mitte kunagi ei loe		
e) loen vaid toote esmakordsel ostmisel		
f) ei oska öelda		
6. Kas “kõlblik kuni” väljend koos kuupäevaga tähendab Teie arvates, et ...?	%, kes vastas a)	1,13
a) toode on kõlblik nimetatud kuupäevani ja hiljem seda poes müüa pole lubatud ning süüa ei tohi		
b) toode on kindlasti kõlblik nimetatud kuupäevani, kuid seda võib süüa ka hiljem		
c) ei oska öelda		
7. Kas “parim enne” väljend koos kuupäevaga tähendab Teie meelest, et ...?	%, kes vastas b)	0,66
a) toode on kõlblik nimetatud kuupäevani ja hiljem seda süüa ei tohi		
b) toode on kindlasti kõlblik nimetatud kuupäevani, kuid seda võib süüa ka hiljem		
c) ei oska öelda		
8. Kas vaatate toote kasutustingimusi (nt sobivus mikrolaineahjus kasutamiseks, kuuma toidu hoidmiseks) kui ostate uut plastist toidunõud sh säilituskarpi, toidukilet?	%, kes vastas a)	0,85
a) Alati		
b) Mõnikord		
c) Mitte kunagi		

2.5.7. Loomatervise baromeeter

Loomatervise baromeetri Eestis rakendamise võimalusi arutati EMÜ loomatervise valdkonna ekspertidega, mille käigus anti hinnang Belgias kasutatavas loomatervise baromeetris olevate mõõdikute rakendatavusele Eesti kontekstis (tabel 43). Lisaks pakuti välja neli mõõdikut, mille võiks Eesti kontekstis loomatervise baromeetrile lisada.

Tabel 43. Hinnang Belgia loomatervise baromeetris kasutatavate mõõdikute rakendatavusele Eestis

Indikaator Belgias		Kaal Belgias	Hinnang rakendatavusele Eestis
AHI1:	<i>The duty to mandatory report notifiable animal diseases</i>	1,87	On Eestis rakendatav. Kõik asjassepuutuvad isikud on kohustatud loomahaigustest teatama.
AHI2:	<i>Self-checking for the primary animal production sector</i>	1,11	Ei ole rakendatav, kuna Eestis vastav süsteem puudub.
AHI3:	<i>Inspections of infrastructure, facilities and hygiene</i>	1,57	On Eestis rakendatav. Kasutada saaks karjakontrollide tulemusi.
AHI4:	<i>Traceability inspections</i>	1,19	On Eestis rakendatav. Kasutada saaks kõrvanumbri kontrollide tulemusi.
AHI5:	<i>Animal welfare inspections</i>	0,61	On Eestis rakendatav. Kasutada saaks karjakontrollide tulemusi. Transpordikontrolli tehakse. Loomade esmata-sandi heaolu tapamajas ei kontrollita. Tapmise heaolu kontrollitakse.
AHI6:	<i>The duty to report bovine abortions</i>	1,22	On Eestis rakendatav, kuna vastav kohustus kehtib ka Eestis.
AHI7:	<i>Number of somatic cells in milk</i>	0,80	On Eestis rakendatav. Proovid võetakse tankipiimast.
AHI8:	<i>Parasitic liver damage in pigs</i>	0,42	Võiks olla Eestis rakendatav, kuid selle kättesaadavus on küsitav.
AHI9:	<i>Antibiotic resistance in E. coli indicator bacteria</i>	1,49	On Eestis rakendatav. VTAI võiks AMR monitooringu programmi andmed olemas olla.
AHI10:	<i>Mortality in slaughter pigs</i>	0,84	On Eestis rakendatav. Suhtarvu saab leida kui jagada "Viireeni saadetud" sigade arv tapasigade arvuga.
AHI11:	<i>Mortality of small ruminants</i>	0,54	On Eestis rakendatav. Andmed peaks olemas olema.
AHI12:	<i>Poultry carcasses declared non-compliant</i>	0,65	On Eestis rakendatav juhul kui neid andmeid registreeritakse.
AHI13:	<i>Mortality of veal calves</i>	0,69	On võimalik Eestis rakendada ja seejuures on võimalik eristada liha- ja piimaveiseid.
			Lisaks Belgias kasutatavatele andmetele võiks kaaluda järgmiste näitajate kasutamist
			Veiste suremus igas vanuses veiste puhul.
			Tunnustatud karjaterviseprogrammides osalevate loomade arv
			Seire käigus avastatud haiguspuhangute arv
			Teatamiskohustuslike haiguspuhangute arv

Mõõdikud tuleb defineerida nii, et nende paremus suunas liikumist oleks võimalik mõõta protsendilise muutusena. Protsendilised muutused kaalutakse ja agregeeritakse ning nii saadakse loomatervise üldindeksi muutus võrreldes eelmise perioodiga. Esimesel perioodil tuleks indeksi väärtuseks võtta kas 1 või 100. Eri mõõdikutele kaalude omistamiseks võib kasutada sarnast meetodit nagu Belgias¹³⁷, kus kaalud saadi nn Las Vegase meetodi järgi. Ekspertidele anti 30 indikaatori jaoks 20 žetooni, mida nad pidid tuginedes oma ekspertarvamusele jagama indikaatorite vahel ehk prioriseerima riske. Kokkuvõttes said suurema kaalu laiema ulatusega mõõdikud ja kitsama ulatusega mõõdikud said väiksema kaalu.

Teine viis mõõdikute kaalude leidmiseks on AHP (*analytic hierarchy process*). See põhineb mõõdikute paariviisilisel võrdlemisel teatud kriteeriumite järgi. Iga kriteeriumi alusel võrreldakse igat võimalikku mõõdikute paari, andes kahe mõõdiku olulisuse erinevusele hinnang skaalal 1–9. Selle tulemuseks on üks mõõdikute maatriks iga kriteeriumi kohta. Paariviisiline võrdlus teostatakse ka kriteeriumite kohta ja nii saadakse kriteeriumite kaalude maatriks. Teatud algoritmi ja maatriksalgebrat kasutades agregeeritakse kõik mõõdikute maatriksid üheks ning tulemus korrutatakse läbi vektoriga, mis saadakse kaalude maatriksi agregeerimisel. Tulemuseks on skoor (kaal) iga mõõdiku jaoks.

¹³⁷ MEMi memo 19.02.2019.

2.5.8. Toiduohutuse baromeeter

Toiduohutuse baromeetri Eestis rakendamise võimalusi arutati EMÜ toiduohutuse valdkonna ekspertidega, mille käigus anti hinnang Belgias kasutatavas toiduohutuse baromeetris olevate mõõdikute rakendatavusele Eesti kontekstis. Lisaks pakuti välja mõõdikud, mille võiks Eesti kontekstis toiduohutuse baromeetritele lisada. Mõõdikud tuleb defineerida nii, et nende paremuse suunas liikumist oleks võimalik mõõta protsendilise muutusena. Protsendilised muutused kaalutakse ja agregeeritakse ning nii saadakse toiduohutuse üldindeksi muutus võrreldes eelmise perioodiga. Esimesel perioodil tuleks indeksi väärtuseks võtta kas 1 või 100. Eri mõõdikutele kaalude omistamiseks võib kasutada sarnast meetodit nagu Belgias¹³⁸, kus kaalud saadi nn Las Vegase meetodi järgi. Ekspertidele anti 30 indikaatori jaoks 20 žetooni, mida nad pidid tuginedes oma ekspertarvamusele jagama indikaatorite vahel ehk prioriseerima riske. Kokkuvõttes said suurema kaalu laiema ulatusega mõõdikud ja kitsama ulatusega mõõdikud said väiksema kaalu.

05.06.2019 toimus MeMis toiduohutuse valdkonna ekspertide paneeli arutelu, mille käigus kaaluti toiduohutuse baromeetri mõõdikute olulisust. Kaalude andmiseks kasutati nn Las Vegase meetodit, kus 25 mõõdikule kaalude omistamiseks sai iga ekspert 20 žetooni (klepsu) ning vaba skaalaga kaalude andmist, kus kõik eksperdid said kasutada just sellist hindekskaalat, mida nad otstarbekaks pidasid. Vabal skaalal antud punktid normaliseeriti. Lõplik küsimuste olulisuse kaalumise toimus samu eksperte kaasates e-kirja vahendusel seisuga 01.10.2019, kus eksperdid said 22 küsimuse vahel jagada 14 punkti (žetoon). Toiduohutuse baromeetri mõõdikud ja neile omistatud kaalud on esitatud tabelis 44.

Tabel 44. Toiduohutuse baromeetri mõõdikud ja neile omistatud kaalud

Jkn	Indikaator Eesti baromeetris	Proovide/kontrollide/haigusjuhtude arv kokku/haigestumus 100 tuh elaniku kohta		Võrdlusväärtuste/nõuetele mitte vastavaks tunnistatud proovide/kontrollide arv		Kirjeldus	Märkused	Andmed 2017	Andmed 2018	Kaal
		2017	2018	2017	2018					
1	Pestitsiidide jäägid toidus (Eesti)	90+214	89+180	0+1	0+1	Loomsest toidust ja põllumajandusloomadelt uuritavate saasteainete seire (VTA) + Taimekaitsevahendite kontrollprogramm (VTA ja PMA andmed)		99,7%	99,6%	1,02
2	Pestitsiidide jäägid toidus (kolmandad riigid ja teised EL riigid)	120	134	2	4	Taimekaitsevahendite kontrollprogramm (VTA andmed)		98,3%	97,0%	1,39
3	Raskmetallid toidus	132+64	115+65	1+4	0+3	Loomsest toidust ja põllumajandusloomadelt ning imporditavast loomsest toidust uuritavate saasteainete seire + Saasteainete kontrollprogramm		97,4%	98,3%	0,46
4	Toiduga kokku puutuvad materjalid	39	39	0	4	VTA TKM järelevalveproovid	Proovide arvu tuleks suurendada, seda eriti väikekäitlejate arvu suurenemisega seonduvalt.	100,0%	89,7%	1,11
5	Akrüülamiid	80	0	9*	0	2017. a lahtris on aastate 2015–2017 proovide arvud sh 2015. a tehtud RUPi uuring. 2018. a ühtegi uuringut akrüülamiidi osas ei tehtud. *Võrdlusväärtusele mittevastavad proovid	Vajab iga-aastast uuringut ja ei tohiks olla projektipõhine. Eelkõige väikelaste-toitudes.	88,8%	88,8%	0,65
6	Lisaained toidus	32	48	1	2	VTA lisaainete proovid		96,9%	95,8%	0,83

¹³⁸ MEMi memo 19.02.2019.

7a	PAH-id suitsutatud lihatoodetes	26	33	11	11	Saasteainete kontrollprogramm	Proovide arvu tuleb suurendada. Miinimum peaks olema 50 proovi aastas.	57,7%	66,7%	1,76
7b	PAH-id suitsutatud kalatoodetes	16	12	0	1	Saasteainete kontrollprogramm	Proovide arvu tuleb suurendada. Miinimum peaks olema 50 proovi aastas.	100,0%	91,7%	1,02
8	Anaboolse toimega ainete, lubamatud/keelatud ainete ja veterinaaravimite jäägid	1750	1493	5	2	Loomsest toidust ja põllumajandusloomadelt ning imporditavast loomsest toidust uuritavate saasteainete seire		99,7%	99,9%	0,46
9	<i>Salmonella</i> spp. toidus	1508	1584	17	29			98,9%	98,2%	1,20
10	<i>Listeria monocytogenes</i> toidus	451	444	7	3	Nõuetele mittevastavate proovide arv.		98,4%	99,3%	1,48
11	<i>Salmonella</i> spp sigadel	345 looma (26 karja)	291 looma (21 karja)	pos 18 looma	pos 31 looma			94,8%	89,3%	0,55
12	<i>Salmonella</i> spp. Tootmiskarjadel (munakanad, broilerikanad)	570 karja	447 karja	pos 2 karja	pos 14 karja			99,5%	96,9%	1,02
13	<i>Campylobacter jejuni</i> sigadel ja broileritel	160	153	1 <i>C.jejuni</i>	3 <i>C.jejuni</i>	2017. a lahtris: 2015. a + 2016. a andmed; 2018. a lahtris: 2017. a +2018. a andmed	Sead tuleks maha võtta. Eestis on oluline ainult broileriliha. Näitaja peaks olema liha, mitte lindude kohta. Tuleks võtta ühe aasta andmed korraga kui proove tehakse igal aastal. Näitaja peaks arvestama ka importtoodangut. <i>Jejuni</i> asemel <i>Campylobacter</i> spp.	99,4%	98,0%	0,55
14	<i>Staphylococcus aureus</i> toorpiimas üle kehtestatud piirmäära	33	28	0	1	Kohustuslik uuring toorpiima otseturustuse korral		100,0%	96,4%	0,18
15	HACCP	12000	12000	1012	674			91,6%	94,4%	2,03
16	Eeltingimuste programm	59363	58810	6717	4666	Toit - KKP-de seire, korregeerivad tegevused, kahjuritõrje, kasutatav vesi sh. toidujää, jäätmekäitlus; loomsed kõrvalsaadused, personali hügieen sh kaitseriietus, personali koolitus, personali tervisekontroll, puhastamine ja desinfitseerimine, temperatuurinõuded, toiduga kokku puutuvad materjalid ja esemed, üldnõuded toidukäitlemisettevõttele, sisseade, seadmed, toidukäitlemise ruumid		88,7%	92,1%	1,85
17	Loa menetlus	12286	12113	130	56	Teavitamata tegevus, tegevusloa taotlemisel valitsenud tingimusi muutvatest ümberkorraldustest teavitamata jätmise, tegevusloata tegevus		98,9%	99,5%	0,46
18	Jälgitavus	8315	8348	1225	842			85,3%	89,9%	1,02
19	Toidualase teabe esitamine	5391	5572	1594	852	Toit - toidu toidualane teave, toidu toitumis- ja tervisealane väide, toidulisandi toitumis- ja tervisealane väide, toidulisandi toidualane teave, veiseliha jälgitavus, kohustuslik märgistus		70,4%	84,7%	1,02

20	Toidutekkelistesse nakkushaigustesse haigestumus	195,2*	189,9	N/A	N/A	Andmete allikas: Terviseameti statistika. *2017. a lahtris 3 eelmise aasta keskmine. Arvutatakse muutust võrdluses 3 eelmise aasta keskmisega. Andmed 100 000 elaniku kohta	2015–2017: $194,6+195,2+195,9=585,7$; keskmine: $585,7/3=195,2$. Indikaator toidutekkelistesse nakkushaigustesse haigestumise kohta 2018. a: $(189,9-195,2)/195,2=-2,7\%$ (s.o vähenenud!)	195,2	189,9	0,92
21	Toidutekkeliste nakkushaiguste puhangute arv	7*	15	N/A	N/A	Andmete allikas: Terviseameti statistika. *2017. a lahtris 3 eelmise aasta keskmine. Arvutatakse muutust võrdluses 3 eelmise aasta keskmisega.	VTA veebilehel avaldatud zoonooside aruannete põhjal 2015–2017 puhanguid: $6+6+9=21$; keskmine $21/3=7$. Terviseamet esitab andmed eelmise aasta haigestumiste, puhangute jm kohta märtsi lõpus VTAl. Indikaator toidutekkeliste puhangute arvu kohta 2018. a: $(15-7)/7=114,3\%$	7	15	1,02

2.6. Võrdlus EL teiste liikmesriikide sarnaste arengukavadega

Käesolevas peatükis antakse ülevaade valitud ELi liikmesriikides kehtivatest arengukavadest (tabel 45), mis on seotud PõKa 2030 valdkondadega. Esitatakse arengukavade eesmärgid ning võimalusel ka hindamise kirjeldus.

Tabel 45. Käsitletavad arengukavad.

Riik	Arengukava kuni aastani 2020	Arengukava alates aastast 2020
Läti	<i>National Development Plan of Latvia for 2014–2020</i> ¹³⁹	<i>Latvija2030</i> ¹⁴⁰
Soome	<i>Rural Development Programme for Mainland Finland 2014–2020</i> ¹⁴¹	<i>Food2030</i> ¹⁴²
Rootsi		<i>Food Strategy</i> ¹⁴³
Tšehhi		<i>Strategy of the Ministry of Agriculture of the Czech Republic with outlook up to 2030</i> ¹⁴⁴
Holland		<i>Dutch National strategy on agriculture, nature and foodsystems</i> ¹⁴⁵
Iirimaa	<i>Food Harvest 2020</i> ¹⁴⁶	<i>Food Wise 2025</i> ¹⁴⁷

Eesmärgid

Eesmärgid on arengukavades esitatud sageli tegevustena ja pigem üldiselt sõnastatud. **Läti** riikliku arengukava 2014–2020 juhtmõtteks on „majanduslik läbimurre“. Eesmärgid on jagatud kolmeks prioriteediks, mille hulgas PõKa 2030ga seostub kõige paremini piirkondade kasvu puudutav prioriteet, mille all on omakorda piirkondade majandustegevust edendav strateegiline eesmärk. Sellel on kolm eesmärki:

- 1) luua piirkondades eeltingimused majandustegevuse arenguks ja töökohtade loomiseks töötlevas tööstuses ja teenindussektoris,
- 2) luua eeltingimused paremaks majandustegevuseks idapiiriga piirnevates piirkondades ning
- 3) seada sisse kohalike omavalitsuste halduskorraldus nii, et nende iseseisvate tegevuste finantsvõimekuse näitaja kasvaks 2020. aastaks vähemalt 45%.

Nende eesmärkide saavutamiseks muuhulgas edendatakse ühistegevust, lühendatakse tarneahelaid, arendatakse sisseveetavaid kaupu asendavate toodete tootmist, tekitatakse välisinvestorite jaoks ahvatlevaid investeringuvõimalusi ning arendatakse rannikutaristut ja väikesadamaid.

Arengukavas Läti 2030 on välja toodud riiklike huvide ruumidena maaelu arengu ruum ja Läänemere rannik. Selle all on esitatud viis maaelu puuduvat arengusuunda:

- 1) tõhus ja jätkusuutlik metsavarude kasutamine,
- 2) traditsiooniliste põllumajandustegevuste tõhusus ja konkurentsivõime,
- 3) mitmekesine maamajandus,
- 4) kalanduse areng ning

¹³⁹ http://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/images-legacy/NAP2020%20dokumenti/NDP2020_English_Final.pdf

¹⁴⁰ <https://www.pkc.gov.lv/lv/valsts-attistibas-planosana/latvijas-ilgtspejigas-attistibas-strategija>

¹⁴¹ https://www.maaseutu.fi/globalassets/rural_fi/rural-program/rural_development_programme_2014-2020.pdf

¹⁴² <https://mmm.fi/en/food-and-agriculture/policy/food-policy>

¹⁴³ <https://www.government.se/information-material/2017/04/a-national-food-strategy-for-sweden--more-jobs-and-sustainable-growth-throughout-the-country.-short-version-of-government-bill-201617104/>

¹⁴⁴ <https://vufind.mzk.cz/Record/MZK01-001626954>

¹⁴⁵ <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-agriculture-nature-and-food-quality/vision-anf>

¹⁴⁶ <https://www.agriculture.gov.ie/media/migration/foodindustrydevelopmenttrademarks/agri-foodandtheeconomy/foodharvest2020/2020FoodHarvestEng240810.pdf>

¹⁴⁷ <https://www.agriculture.gov.ie/foodwise2025/>

5) taastuenergia varude tootmine ja kasutamine.

Lisaks on välja toodud neli arengusuunda Läänemere rannikuga seoses:

- 1) luua kogu rannikul majandustegevus ja tööhõive tagav ettevõtluskeskkond, ühendades traditsioonilised ja uuemad kalandustegevused (nt turism) ning keskkonnahoid,
- 2) ranniku looduslike maastike ja loodusliku mitmekesisuse säilimine üheaegselt asustatud piirkonnades elukeskkonna tagamisega,
- 3) koostöö kohalike omavalitsuste, riigi ja ühiskonna vahel rannikupiirkonna haldamises ning
- 4) Läänemere riikide koostöö kooskõlastatud tegutsemise tagamiseks.

Soome maismaad hõlmava maaelu arengukavas 2014–2020 on lisaks kuuetele prioriteedile esitatud kolm strateegilist prioriteeti:

- 1) biomajanduse edendamine, sh majanduslikult, ühiskondlikult, ökoloogiliselt jätkusuulik ja eetiliselt vastuvõetav põllumajandus,
- 2) tööstuse mitmekesistamine ja töökohtade loomine maapiirkonnas läbi ettevõtete konkurentsivõime ja võrgustumise ning uute ettevõtete loomise ning
- 3) kohaliku algatuse tugevdamise kaudu maapiirkondade elujõulisuse ja seal elukvaliteedi parendamine.

Arengukavas on kuus teemavaldkonda, millega on seotud konkreetsemad eesmärgid:

- 1) hästitoimiv kohalik demokraatia,
- 2) mitmekesised eluruumid ja elukeskkond maapiirkonnas,
- 3) sujuvat elu- ja ettevõtlustegevust võimaldav maapiirkonna taristu,
- 4) konkurentsivõimeline ettevõtlus ja oskuslik töäjõud maapiirkonnas,
- 5) kaitstud looduslik mitmekesisus ja
- 6) jätkusuutlik looduskeskkonna vahendite kasutamine.

Soome Toit 2030 arengukava juhtmõte on „parim toit maailmas“ ja visiooniks, et soome tarbijad söövad jätkusuutlikult ja eetiliselt toodetud maitsvat, tervislikku ja ohutut soome toitu ning omavad toitu valides selle kohta piisavalt teavet ja oskavad seda teavet kasutada. Lisaks on toidutootmine läbipaistev, pandlik ja oskuslik, seda toetab kõrgetasemeline teadus-, arendus ja õppetöö ning turundustegevus ning Soomest saab oluline kvaliteetse toidu, ent ka vastavate oskuste eksportija.

Rootsi Toidustrateegia aastani 2030 näeb ette rahvusvaheliselt konkurentsivõimelist, uuenduslikku, jätkusuutlikku ja kõrge mainega toidutarneahelat. Üldine eesmärk on nõudlusele vastav toodangu kasv toidutootmises, mis ei takistaks keskkonnaeesmärkide saavutamist, looks tingimused majanduse kasvuks, töökohtade loomiseks ja jätkusuutlikuks arenguks kogu riigis. Toodangu kasv aitab kaasa kõrgema isevarustatuse taseme saavutamisele ja seeläbi toidujulgeoleku kasvule. Esitatud on eesmärgid ka kolmes strateegilises valdkonnas:

- 1) reeglid ja seadused, mis vähendaksid halduskoormust ja sätestaksid sobivad maksud ja trahvid, et tugevdada konkurentsivõimet ja tulusust,
- 2) tarbijad saavad olla toidu suhtes kindlad ja omavad selle kohta piisavat teavet ning turul toimib tõhus konkurents,
- 3) teadmiste- ja innovatsioonisüsteem panustab tootlikkuse kasvu ja uudsusesse toidutarneahelas ning jätkusuutlikku tootmisse ja tarbimisse.

Tšehhis on koostatud Põllumajandusministeeriumi strateegia aastani 2030. Põllumajanduse arengu osas on neli prioriteeti: toidujulgeolek ja piisav isevarustus; põllumajanduse konkurentsivõime; loodusressursside jätkusuutlik majandamine ja kliimamuutustega tegelemine; maamajanduse ja –kogukondade territoriaalselt tasakaalustatud areng, sh töökohtade loomine ja hoidmine. Prioriteetid on paika pandud ka toidusektori arenguks: toidujulgeolek ja piisav isevarustus; Tšehhi toidusektori konkurentsivõime ja tõhusus; toiduohutus ja tarbijakaitse. Lisaks põllumajandusele ja toidusektorile on strateegias käsitletud veel kaheksat valdkonda: muld; põllumajandustoodete väliskaubandus; metsandus; kalandus; meesindus; ulukimajandus; veemajandus; teadus, haridus ja nõuanne. Nende puhul ei ole paika pandud

eraldi prioriteete, aga selle asemel on määratud kõikide nimetatud valdkondade jaoks strateegilised eesmärgid ja tegevused.

Hollandis on loomisel riiklik strateegia, mis käsitleb põllumajandust, loodust ja toitu. Veel ei ole kindlaks määratud konkreetseid meetmeid ega mõõdikuid, kuid on seatud eesmärgid:

- 1) kliimaga seotud lepete täitmine,
- 2) piiratud vahendite arukas kasutamine,
- 3) toidukao vähendamine,
- 4) tootjate soodsam paiknemine väärtusahelas,
- 5) lühemad tarneahelad ning
- 6) loodusliku väärtuse rakendamine põllumajanduses.

Neid aitab saavutada ringmajanduse põhimõtte rakendamine põllumajanduses, kõrgema lisandväärtusega toodete tuvastamine ja põllumajanduse parem sidumine ümbritseva keskkonnaga.

Arengukavas *Food Harvest 2020* on määratud visioon toidu ning põllumajanduse ja kalanduse arenguks **Iirimaal**. See visioon on jaotatud kolmeks: targalt tegutsemine, roheliselt mõtlemine ja kasvu saavutamine:

- 1) Targalt tegutsemine hõlmab suuremat rõhku teadus- ja arendustegevusele, oskuste arendamist, parimate praktikate rakendamist, ettevõtluse arendamist, koostööd tööstuses, tarbijate eelistustega arvestamist ning reeglite üle vaatamist.
- 2) Roheliselt mõtlemine tähendab rõhuasetust keskkonnakaitsele, looduslike eeliste ja varude kasutamist, keskkonnapädevuste arendamist, kaubamärgi välja töötamist, tarbijavajaduste rahuldamist, loodusliku mitmekesisuse säilitamist ning jätkusuutlikkuse tagamist tarneahelas.
- 3) Kasvu saavutamise puhul on põllumajanduse ja kalanduse jaoks esitatud konkreetsed sihttasemed aastaks 2020: toodangu kasv 1,5 mlrd euro võrra, lisandväärtuse kasv 3 mlrd euro võrra ja ekspordimaht 12 mlrd eurot.

Ka arengukavas *Food Wise 2025* on esitatud Iirimaa toidutootmise jaoks potentsiaalselt saavutatavad kasvuprognosid, mida võib käsitleda eesmärkidena. Neid eesmärke on neli:

- 1) ekspordi kasv 85% võrra 19 mlrd euron,
- 2) lisandväärtuse kasv toidu- ja puittoodete tootmises 70% võrra enam kui 13 mlrd euron,
- 3) primaarsektori toodangu kasv 65% võrra peaaegu 10 mlrd euron ning
- 4) 23 tuhande töökoha loomine toidutootmises ja –töötlemises.

Hindamine

Enamik uuritud arengukavadest, v.a Iirimaa omad, ei sisalda teavet selle kohta, kuidas eesmärkide saavutamist hinnatakse ja puuduvad konkreetseid mõõdikuid, alg- ja sihttasemeid. Rootsi Toidustrateegias aastani 2030 on mainitud, et pädev asutus loob strateegia jälgimiseks ja hindamiseks mõõdikud. Ka Hollandi riikliku strateegia puhul on teada, et mõõdikud määratakse millalgi tulevikus.

Läti riikliku arengukava 2014–2020 piirkondade majandustegevust edendava strateegilise eesmärgi kolmele eelnevalt nimetatud alaeesmärgi hindamiseks on esitatud mõõdikud koos tasemetega aastate kaupa. Majandustegevuse arengu ja töökohtade loomise hindamise aluseks on tööotsijate osakaal väljaspool Riit ja majanduslikult aktiivsete kaubandussektori üksuste arv 1000 elaniku kohta. Idapiiriga piirnevate piirkondade majandustegevust hinnatakse selle järgi, milline on vastavate piirkondade keskmise eraisiku tulumaksu osakaal kogu riigi keskmisest eraisiku tulumaksust. Kohalike omavalitsuste halduskorralduse eesmärgi hindamise aluseks on hinnang nende iseseisvate tegevuste finantsvõimekuse osakaalule ja keskmine eraisiku tulumaksu maht kohalike omavalitsuste eelarves.

Tõehhis kasutatakse põllumajandusega seotud tegevuste hindamiseks maaelu arengukavade indikaatorite süsteemi. Riiklike toetuste jaoks on koostatud eraldi mõõdikud. Näiteks veevarustuse ja reoveesüsteemi hindamiseks kasutatakse järgmisi näitajaid: veevarustusse ühendatud inimeste arv, oodatav aastane veevarustus, kasutatava vee hulk ja veejuhtmete kogupikkus.

Iirimaa arengukavade *Food Harvest 2020* ja *Food Wise 2025* kohta on kättesaadavad iga-aastaseid ülevaateid^{148, 149}. Need hõlmavad muuhulgas hinnanguid eelnevalt nimetatud eesmärkide saavutamise kohta. Need eesmärgid (toodang, lisandväärtus, eksport) on seega ühtlasi ka mõõdikud. Toodangu kasv erinevates tegevusalades esitatakse nii väärtuse kui ka mahu kohta. Ülevaated sisaldavad erinevate valdkonnaga seotud tegevuste kirjeldusi ja hinnangut sellele, mil määral on plaanitud tegevused ellu viidud.

Vastus hindamisküsimustele

- Kuidas on otstarbekas kohandada teistes EL riikides ja rahvusvahelistes organisatsioonides kasutatavaid indekseid, baromeetreid jm PõKa 2030 mõõdikute süsteemi jaoks, püüdes ühelt poolt hoida Eesti kui EL ja OECD liikmesriigi poliitikate mõjude analüüsi mõõdikute rahvusvahelist võrreldavust ja teisalt tagada kasulikkust MeMi tulemusjuhtimise süsteemile?

Indeksi ja baromeetri kasutamisel on vajalik esimeses etapis hinnata mõõdikute sobivust sekkumisloogika ulatusele (sh sihtgruppide ulatus). Seejärel on vajalik hinnata sobivaid mõõdikuid, koostada andmebaas ja teha testarvutused ning tasakaalustada indeks.

- Milliste teiste EL riikide strateegiliste eesmärkide, mõõdikute ning alg- ja sihttasemetega on Eesti oma arengu huvides otstarbekas võrdlusvõimalused tagada?

PõKa 2030 eesmärkide kontekstis on võimalik kasutada teiste riikide näitel järgmisi mõõdikuid:

- Kõige sagedasemate taimekultuuride või kasvatatavate loomaliikide osakaal kõikidest kultuuridest või liikidest.
  - Mõõdik iseloomustab, kui võrd on tootmine keskendunud teatud üksikutele saadustele.
  - Eesmärk: Põllumajandusmaa võimaldab mitmekesisest põllumajandustootmist (tegevussuund 4).
- Mahepõllumajanduseks kasutatava maa osakaal kogu põllumajandusmaast
  - Mõõdik võimaldab kaudselt hinnata, kui suur osa taimsest toidust toodetakse ilma mineraalväetisi ja sünteetilisi taimekaitsevahendeid kasutamata ning on seega ohutum kui tavatoodang. Puuduseks, et mõõdik ei ole konkreetne.
  - Eesmärk: Väetiste ja taimekaitsevahendite kasutamise negatiivne mõju keskkonnale on vähene (tegevussuund 1); Põllumajandustootmise negatiivne mõju kliimamuutustele ja õhukvaliteedile on vähenenud ning positiivne mõju on suurenenud (tegevussuund 1); Eestis toodetud ja tarbitav toit on ohutu (tegevussuund 3).
- Põllumajandustootmise osa KHG heitest¹⁵⁰
  - Mõõdik näitab, milline on põllumajandustootmise tähtsus KHG heites. Strateegiline mõõdik.
  - Eesmärk: Põllumajandustootmise negatiivne mõju kliimamuutustele ja õhukvaliteedile on vähenenud ning positiivne mõju on suurenenud (tegevussuund 1).
- Põllumajanduse valdkonnas teadus- ja arendustegevuse rahastuse osakaal SKPst
  - Mõõdik iseloomustab põllumajanduse valdkonnas toimuva teadus- ja arendustegevuse olulisust ja potentsiaali.

¹⁴⁸ <https://www.agriculture.gov.ie/media/migration/foodindustrydevelopmenttrademarkets/agri-foodandtheeconomy/foodharvest2020/Milestones201415ArtFINALLayout1170914.pdf>

¹⁴⁹ <https://www.agriculture.gov.ie/foodwise2025/foodwise2025-stepstosuccess2018/>

¹⁵⁰ Eesti puhul ei ole sobiv, kuna põllumajanduse osakaal kindlasti kasvab. Lisaks lõõb proportsioonid paigast ära põlevkivi kasutuse suur osakaal ning selle kliimamõju oluline vähenemine 2030 perspektiivis.

- Eesmärk: Teadmiste loome ja teadmussiire toetab põllumajanduse ja kalanduse valdkonna eesmärkide saavutamist (tegevussuund 7).

PõKa 2030 eelnõu ja teiste riikide sarnaste valdkondade arengukavade võrdlusest saab välja tuua järgnevad aspektid, mida võiks ka PõKa 2030 eelnõu täiendamisel kaaluda:

- Enamasti on valdkondlikes arengukavades välja toodud prioriteedid, PõKa 2030 eelnõus selgesõnalisi prioriteete esitatud ei ole.
- Soome maaelu arengukavas on ühe prioriteedina esitatud biomajanduse edendamine, PõKa 2030 eelnõu küll puudutab ka biomajandusega seotud aspekte, kuid biomajanduse arendamise osas on PõKa 2030 eelnõu ambitsioonikus tagasihoidlik.
- Enamikus vaadeldud riikide arengukavades on olulisel kohal toidujulgeolek, isevarustatuse tagamine ja impordi asendamise edendamine. Ka PõKa 2030 eelnõus on neid aspekte mainitud, kuid need tuleks tugevamalt esile tuua.
- Iirimaa arengukavad seavad väga konkreetseid mõõdetavaid majanduslikke eesmärke, mis on seotud lisandväärtusega, ekspordiga ja töökohtade loomisega. PõKa 2030 eelnõus on eesmärgid esitatud pigem suundadena, mitte konkreetsete sihttasemetena.

2.7. PõKa 2030 tegevussuundade vahe- ja järelhindamise metoodika

PõKa 2030 vahe- ja järelhindamise käigus selgitatakse mitmesuguste mõõdikute alusel kui tõhusalt, tulemuslikult ja aegsasti on PõKa 2030 sekkumisi rakendatud. Hinnangu andmine erinevatest vaadetest pakub arengukava rakendamise ja selle mõjust mitmekülgsema arusaamise. Vastavalt jaguneb hindamine kolme hindamisviisi vahel: kulutõhusus, mõju ja edenemine. Kulutõhususe puhul arvutatakse saavutatud tulemus kasutatud rahaliste vahendite kohta. Mõju leidmisel arvutatakse muutus, mille PõKa 2030 tegevused on kaasa toonud. Edenemise hindamine tähendab arengukavas esitatud mõõdikute sihttasemetega saavutamise võrdlemist kasutatud aja ja eelarvega. Kuivõrd sekkumised on nii sisuliselt, mõjult kui ka nende kohta saadaolevate andmete poolest erinevad, siis sõltub hindamisviiside rakendatavus konkreetsetest sekkumistest.

Mõõdikud

Kõikide hindamisviiside puhul antakse hinnangud lähtudes mõõdikute väärtustest. Kuna PõKa 2030 tulemused on seotud sekkumistega, siis määratakse ka mõõdikud selliselt, et need mõõdaksid sekkumiste tulemusi. Sekkumiste suure hulga tõttu võetakse mõõdikute määramisel aluseks meetmete kaupa sekkumiste rühmad. Vastavalt sellele, millise tegevuse rakendamise etapiga mõõdikud seotud on, saab neid jagada erinevate tüüpide vahel (joonis 4). Erinevate hindamisviiside puhul kasutatakse erinevatesse tüüpidesse kuuluvaid mõõdikuid. Kulutõhususe hindamisel kasutatakse sisend- ja väljund- või tulemusmõõdikuid, mõju selgitamisel mõjumõõdikuid ning edenemise puhul sisend- ja eesmärkmõõdikuid.

Joonis 4. Mõõdikute tüübid.

Konkreetsed mõõdikud saab üle võtta ÜPP ja Ühise Kalanduspoliitika (ÜKP) hindamise raamistikest programmiperioodi 2014–2020 kohta. ÜPP puhul on selleks CMEF, mis sisaldab I samba tulemusmõõdikuid¹⁵¹, II samba tulemus- ja eesmärkmõõdikuid¹⁵² ja üldisi ÜPP mõjumõõdikuid¹⁵³. ÜKP hindamiseks on loodud FAME raamistik¹⁵⁴ ja vastavad mõõdikud¹⁵⁵. Konkretsed mõõdikud sekkumise rühmade kohta määrab hindaja, kuna see eeldab teadmist PõKa 2030 raames teostatavate tegevuste kohta.

Meetodid

Kuivõrd hindamisviisid on sisult väga erinevad, siis esitatakse alljärgnevalt igaühe kohta ka kasutatavad meetodid eraldi.

¹⁵¹ Euroopa Komisjon. *Pillar I Result indicator fiches*. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/result-indicator-fiches-pillar-i_en.pdf (11.02.19)

¹⁵² Euroopa Komisjon. *Target indicator fiches for Pillar II (Priorities 1 to 6)*. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/target-and-result-indicator-fiches-pillar-ii_en.pdf (11.02.19)

¹⁵³ Euroopa Komisjon. *Impact indicator fiches*. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/impact-indicator-fiches_en.pdf (11.02.19)

¹⁵⁴ Euroopa Komisjon. *FAME – Fisheries and Aquaculture Monitoring and Evaluation under the European Maritime and Fisheries Fund (EMFF)*. https://ec.europa.eu/fisheries/cfp/emff/fame_en (11.02.19)

¹⁵⁵ Euroopa Komisjon. *Definitions of Common Indicators* (2016). https://ec.europa.eu/fisheries/sites/fisheries/files/fame-working-paper-definitions-of-common-indicators_en.pdf (11.02.19)

Edenemine

Edenemist saab hinnata eelkõige selliste näitajate puhul, millele on seatud sihttasemed. Sellisteks näitajateks on PõKa 2030 arengukavas määratud eesmärkide mõõdikud, st eesmärknäitajad. Edenemise hindamise mõte on selgitada, mil määral on seatud eesmärgid mingiks ajahetkeks saavutatud ja millised on saavutustasemed võrreldes kulutatud aja ja rahaga. Eesmärgi edenemise määra kvantifitseerimiseks arvatatakse eesmärknäitaja väärtuses toimunud muutuse osakaal oodatavast muutusest. Ajalise edenemise (st kulutatud aja) määr on eesmärknäitaja algtaseme hetkest kulunud aja osakaal kogu sihttaseme saavutamiseks ette nähtud ajast. See võib olla aasta täpsusega. Raha kasutamise määr on eesmärknäitajaga seotud meetme raames kasutatud summa osakaal meetme kogu eelarvest. Kui kõik kirjeldatud määrad on leitud, siis saab hinnata eesmärgi saavutamise edenemist iseseisvalt ning võrrelda seda ka ajalise ja rahalise kuluga. Konkreetsemalt saab võrdluse esitada protsendipunktides, kui lahutada sihttaseme saavutamise määrast aja ja raha kasutamise määr. Saadud protsendipunktid võimaldavad hinnata, kas saavutatud mõõdiku tase on piisav või mitte. Edenemise hinnangute puhul on oluline arvestada, et nii eelarve kasutamine kui ka mõõdikute sihttasemete saavutamine ei pruugi olla ajaliselt ühtlane. Mõõdikute sihttasemete saavutamisel võib olla ajaline viide ning ka eelarve kasutamine võib viibida või olla teatud ajahetkedel intensiivsem.

Kulutõhusus

Kulutõhususe hindamise puhul arvatatakse, milline tulemus on saavutatud kulutatud euro kohta. Kulutõhususe hindamisel PõKa 2030 puhul on oluline silmas pidada, et kulutatud summad ei ole enamasti suunatud ainult sellele nähtusele, mida kirjeldab mõõdik. Kuna summad on tõenäoliselt teada vaid meetme kohta kokku, siis tuleb arvutused teostada selliselt, et mitme erineva sekkumise puhul hinnatakse tegelikult sama raha tulemuslikkust. Seetõttu on tõenäoline, et vastavad hinnangud ülehindavad kulutõhusust. Samuti on oluline, et tulu iseloomustav näitaja oleks võimalikult vahetu ja seotud ainult tehtud kuludega, sest vastasel juhul ei saa välja arvata teiste tegurite mõju, mis samuti saadavat tulu mõjutavad. Kulutõhusust on seega kõige sobivam arvutada väljundmõõdiku alusel. Sõltuvalt oodatava tulu iseloomust on olemas kaks erinevat kulutõhususe käsitlust.

Kulu-tulu hindamine ehk CBA (cost-benefit analysis)

CBA-d rakendatakse juhul, kui oodatavad või saavutatud tulud on sarnaselt kuludele väljendatavad rahaliselt. Kui tulud on esitatud muudes ühikutes, siis on vajalik need teisendada rahalisse vääringusse. Selliselt saab hinnata tegevuse käigus loodud eurosid ühe kulutatud euro kohta. Lisaks saab võrrelda absoluutarve ja leida tegevuse rahaline netotulem, st tulu, millest on lahutatud kulud. CBA-d tuleks rakendada juhul, kui oluline on hinnata tegevuste rahalist tõhusust, nt tootlike investeeringute puhul. Näiteks saab hinnata, kui mitme euro võrra kasvas kalandus- ja vesiviljelussektori ettevõtete müügitulu iga vastaval eesmärgil tegevussuuna 8 raames kulutatud euro kohta.

Kuluefektiivsuse hindamine ehk CEA (cost-effectiveness analysis)

Juhul kui tulu ei ole hinnatav samas ühikus nagu kulud, siis saab rakendada CEA-d selgitamiseks efekti saavutamise tõhusus kulutatud eurode kohta. Kuna ühikud on erinevad, siis ei ole võimalik leida netotulemit, kuid CEA puhul saab arvutada tulude ja kulude suhte, st leida saavutatud efekt ühe euro kohta. Seda on sobilik rakendada tegevuste puhul, mille eesmärk ei ole luua rahalist, vaid muud tüüpi tulu, sh investeeringud keskkonnahoidu või heaolusse. Näiteks võib arvutada, kui mitu hektarit korrastati riigi eesvoole iga vastaval eesmärgil tegevussuuna 4 raames kulutatud euro kohta.

Mõju

Mõju hindamiseks kasutatavad meetodid erinevad keerukuse ja kasutatavate andmete hulga poolest. Seetõttu ei saa alati rakendada kõige täpsemat meetodit, vaid tuleb teha valik sõltuvalt võimalustest. PõKa 2030 mõjude vahe- ja järelhindamiseks sobilikke meetodeid kirjeldatakse alljärgnevalt¹⁵⁶.

Enne-pärast

Tegemist on tõenäoliselt kõige sagedamini kasutatava meetodiga mõju hindamiseks. Selle puhul hinnatakse tegevuse mõju mingi näitaja aegrea alusel või võrreldakse näitaja väärtust enne ja pärast tegevuse rakendamist. Lähtutakse sellest, et ilma tegevust rakendamata oleks näitaja väärtus jäänud samaks, mis tegevuse rakendamise alguses või vahetult enne seda. Aegrea alusel saab arvutada aasta (sh nn jooksva) keskmist või muutust alates tegevuse rakendamisest. Sobilikum on aga arvutada muutus mingiks ajahetkeks, mil on alust oodata, et tegevuse mõju on avaldunud. Sellisel juhul saab leida tegevuse absoluutse või suhtelise mõju, võrreldes mõju iseloomustava näitaja väärtust enne ja pärast tegevuse rakendamist. Meetodi eelis on see, et hinnangu leidmiseks piisab ainult ühest näitaja väärtusest kahel ajahetkel. Seda meetodit saab rakendada iga mõõdiku puhul, mille puhul on väärtused teada vähemalt kahe ajahetke kohta. Näiteks saab leida vahe kasutuses oleva põllmajandusmaa pindala vahel enne ja pärast PõKa 2030 rakendamist.

Koos-ilma

Selle meetodi puhul võrreldakse tegevuses osalenud objekte (nt ettevõtted, piirkonnad) sellistega, mis tegevuses ei osalenud. Eelduseks on, et tegevuses mitte osalenud objektid iseloomustavad olukorda, kus tegevust ei oleks rakendatud. Nii tuleneb tegevuses osalenud ja mitte osalenud objektide mingi näitaja erinevus vaid tegevuses osalemisest ja see erinevus ongi tegevuse mõju. Mõju arvutamiseks tuleb seega võrrelda kahe grupi objektide mingi näitaja väärtust. Nende väärtuste vahe iseloomustab tegevuse absoluutset mõju. Kuna nimetatud eeldus ei pea enamasti paika, siis on kasulik määrata võrreldavad objektid sobitamise teel (kasutades nt PSM (*propensity score matching*) meetodit). Selle käigus selgitatakse, millised objektid on kõige sarnasemad kõikide muude tunnuste alusel peale tegevuses osalemise, mis võimaldab mõju täpsemalt hinnata. Antud meetodi rakendamiseks piisab ainult näitaja väärtusest ühel ajahetkel pärast tegevuse rakendamist, kuid sobitamise puhul on vaja palju andmed objektide kohta. Seda meetodit saab rakendada iga mõõdiku korral, mille puhul on väärtused teada meetme poolt mõjutatud ja mitte mõjutatud objektide kohta. Näiteks saab võrrelda töökohtade arvu kalandusettevõtetes, mis osalesid vastavates PõKa 2030 tegevustes, nende kalandusettevõtetega, mis ei osalenud. Samuti saab võrrelda suhtelise vaesuse määra piirkondade vahel, eristades piirkondi, mida PõKa 2030 vahenditest olulisel määral toetati sellistest piirkondadest, kuhu olulisel määral toetusi ei jõudnud.

Erinevuste erinevus ehk DiD (differences-in-differences)

See meetod on enne-pärast ja koos-ilma meetodite kombinatsioon, kus võetakse arvesse erinevus ajas ning uuritavate objektide vahel. Selle leidmiseks arvutatakse võrreldavate gruppide näitaja väärtuse muutused ajas ja siis võrreldakse saadud muutusi või vastupidi. Meetodi eeliseks on suhteliselt suur täpsus, kui objektid on sobitatud. Näiteks saab koos-ilma meetodi all esitatud näidetes võtta ettevõtete ja piirkondade võrdlemisel arvesse ka näitajate väärtusi erinevatel aegadel.

Instrumentaalmuutuja ehk IV (instrumental variable)

Erinevalt eelnevatest meetoditest on instrumentaalmuutuja meetod mitte-eksperimentaalne ja ei eelda väärtuse leidmist nn kontrafaktilise olukorra puhul. Selle asemel leitakse nn instrument ehk selline muutuja, mis seletab hästi tegevuses osalemist, aga ei ole iseseisvalt seotud tegevuse tulemusega. Sellisena

---

¹⁵⁶ Täielik ülevaade võimalikest mõjude hindamise meetoditest on esitatud programmiperioodi 2007–2013 maaelu arengukavade hindamise juhendis “*Guidelines for the ex post evaluation of 2007–2013 RDPs*” https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/evaluation/guidelines/2007-2013-ex-post_en.pdf (12.02.19). Eesti keeles on kirjeldatud mõju hindamise meetodeid uuringus “Maapiirkonna majandustegevuse mitmekesistamise meetme investeringute mõjususe analüüs” <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/2016/uuring-2016-mitmekesistamine.pdf> (12.02.19)

aitab instrumentaalmuutuja eristada tegevuses osalemise mõju teistest teguritest, millest mõju iseloomustav näitaja samuti sõltub. Nn puhas mõju leitakse, kui hinnatakse regressioonivõrrandi parameetrid, milles tegevuse tulemus on sõltuv muutuja ning tegevuses osalemine ja instrumentaalmuutuja sõltumatud muutujad. Leitud tegevuses osalemise regressioonikoefitsent kirjeldab mõju. Selle meetodi rakendamise muudab keeruliseks sobiva instrumentaalmuutuja leidmine. PõKa 2030 hindamise puhul on ilmselt keeruline leida tegureid, mis seletaksid ettevõtete, piirkondade või muude üksuste osalemist PõKa 2030 meetmetes, aga ei oleks seotud hinnatavate tulemustega. Siiski tasub antud meetodi kasutamist võimalusel kaaluda. Näiteks võib instrumentaalmuutujaks olla ettevõtte suurus, tegevusaeg või muud omadused, kui need on sätestatud toetuse saamise kriteeriumites.

Kirjeldatud mõju hindamise meetodid on esitatud kõige vähem täpsetest täpsemateni. Esimesed kaks meetodit lihtsamal kujul on pigem „naïvsed“, kuna ei võimalda PõKa 2030 meetmete tegevusest eristada teisi tegureid, mis muutuse kaasa toovad. Seega tuleb võimalusel kasutada DiD meetodit koos sobitamise või IV meetodit. Kõikide näitajate puhul ei ole aga nii põhjalik mõju hindamine võimalik andmete puudumise tõttu või siis on ebaotstarbekas töömahukuse tõttu. Tõenäoliselt on suurema osa näitajate kohta väärtused olemas vaid ühe nähtuse kohta erinevatel ajahetkedel, mistõttu saabki kasutada ainult enne-pärast meetodit. Sellistel juhtudel tuleb arvestada, et hinnangud ei pruugi olla täpsed. Asjakohasemate näitajate puhul tuleks seega kasutada täpsemaid meetodeid.

MAPP meetod programmide mõju hindamiseks

Tegemist on kvalitatiivse meetodiga, mis on loodud programmide ja projektide mõju hindamiseks. See põhineb aruteludel, kus osalevad programmi tegevustega vahetult kokku puutuvad isikud. Üheskoos selgitatakse, millised positiivsed ja negatiivsed muutused on toimunud alates teatud ajahetkest. Sealjuures iseloomustab MAPP meetodit süsteemne lähenemine, kuna hinnangud esitatakse ette antud kriteeriumitest ja kategooriatest lähtudes. Tulemused vormistatakse muuhulgas ka trendi- ja mõjumaatriksina ning nende põhjal saab visualiseerida ka elukõvera.

PõKa 2030 raames on meetodit sobilik rakendada juhul, kui mõnda mõõdikut ei ole võimalik kvantitatiivselt esitada või kui puuduvad selleks sobivad andmed. Näiteks on keeruline kvantitatiivselt hinnata maapiirkonna kuvandit ning kohalike kogukondade rolli ja kaasatust. Sellistel juhtudel saabki anda süsteemse hinnangu PõKa 2030 mõjule arutelude käigus sobivate sihtgruppidega.

Tabelis 46 on toodud PõKa 2030 eelnõus esitatud tegevussuundade eesmärgid, mõõdikud ja hinnang andmete olemasolu kohta. Tabelis 47 on toodud ülevaade sellest, milliseid mõju hindamise meetodeid on sobilik PõKa 2030 eelnõus toodud eesmärkide ja mõõdikute hindamiseks kasutada.

Tabel 46. PõKa 2030 mõõdikute väärtuste olemasolu seisuga 18.02.2019

	Eesmärk	Mõõdikud	Väärtuste olemasolu	
Tegevussuund 1: põllumajanduskeskkond	Väetiste ja taimekaitsevahendite kasutamise negatiivne mõju keskkonnale on vähene	Lämmastiku ja fosfori üldbilanss ja kasutamise tõhusus	Andmed puuduvad	
		Piirnormati ületavate taimekaitsevahendite jääkidega proovide osakaal Eesti päritolu toidus	Olemas	
		Lämmastikku sisaldavate mineraalväetiste kasutamine	Andmed puuduvad	
		Põhjavee seirepunktide osakaal, mille nitraadisaldus ületab 50 mg/l	Andmed puuduvad	
		Piirnormati ületavate taimekaitsevahendite jääkidega proovide osakaal põhjavees nitraaditundlikul alal	Päritav	
		Taimekaitsevahendite jääkide sisaldus mullas (taimekaitsevahendi sisaldus ühes proovis)	Olemas	
	Põllumajandusmaal kasutatud taimekaitsevahendite kogused	Põllumajandusmaal kasutatud taimekaitsevahendite kogused	Olemas	
		KHG heide põllumajandustoodangu ühiku kohta	Põllumajandusmaa orgaanilise süsiniku varu muutus	Päritav
			Põllumajandussektori ammoniaagi heitkogus	Olemas
	Säilinud on põllumajandusmaa elurikkus ja maastiku mitmekesisus	Maastikuindeks	Metoodika puudub	
		Põllulindude indeks	Olemas	
		Kimalaste/tolmeldajate mitmekesisuse indeks	Päritav	
		Mulla (mikro- ja makro)elustik	Metoodika puudub	

	ning tagatud on ökosüsteemi teenuste toimimine		
Tegevussuund 2: taimetervis, loomade tervis ja heaolu	Eesti on vaba ohtlikest taimekahjustajatest	Puhangute arv	Päritav
		Taimetervisise nõuetele mittevastavusest tingitud rahvusvaheliste teatiste (notifikatsioonid) arv	Päritav
		Ohtlike taimekahjustajate seirete arv	Päritav
	Loomade tervise ja heaolu tase riigis on kõrge: Eesti on vaba eriti ohtlikest loomataudidest ning likvideeritud loomataudide vaba olukord püsib; üldine karjatervise tase ja loomade heaolu paraneb	Taudide arv, millest tulenevad rahvusvahelised kaubanduspiirangud	Olemas
		Kohustuslikult (EL) teavitamisele kuuluvate taudide esinemise arv	Päritav
Antibiootikumide kasutamise tase		Andmed puuduvad	
Tegevussuund 3: toiduohutus	Eestis toodetud ja tarbitav toit on ohutu	Toiduohutuse baromeeter	Olemas
	Tarbija teadlikkus toiduohutusest on kõrge ja tehtud valikud on tervist toetavad	Tarbija teadlikkuse baromeeter	Andmed tuleb koguda ankeetküsitlusega
Tegevussuund 4: kvaliteetsed siendid põllumajanduses	Põllumajandusmaa võimaldab mitmekesist põllumajandustootmist	Kasutuses oleva põllumajandusmaa pindala (ha)	Olemas
		Toimivad riigi poolt korraldatavad ühiseesvoolud võimaldavad kasutada põllumajandusmaad sihtotstarbeliselt	Olemas
	Põllu- ja aiakultuuride sortide ning taimse paljundusmaterjali valik on mitmekesine, kvaliteetne ja kohalikesse oludesse sobiv	Sordilehte võetud sortide arv, sh Eestis aretatud sortide arv	Olemas
		Eestis toodetud sertifitseeritud seemne kogus (t)	Olemas
	Tõuaretusega on tagatud Eesti oludesse sobivad tõud ja geneetiline mitmekesisus	Eestis sertifitseeritud seemnega sortide arv	Olemas
		Puhtatõuliste tõuraamatu põhiosas olevate loomade arv	Päritav
Jõudluskontrollis osalevate loomade arvu osakaal loomade arvust kokku (liigiti, %)	Päritav		
Kohalike ohustatud tõugu(del) loomade arv (tõuti)	Olemas		
Tegevussuund 5: põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine, turustamine	Eesti toiduainesektor on konkurentsivõimeline nii sise- kui ka välisriigis	Põllumajandussektori tootmisteguritulu tööjõuaastaühiku kohta võrreldes EL keskmisega (3 a liikuv keskmine)	Olemas
		Toiduainetööstuse lisandväärtus hõivatud kohta võrreldes EL keskmisega	Olemas
		Erinevate põllumajandussektori harude (FADN tootmistüüpide) netolisandväärtus tööjõuühiku kohta	Olemas
		Noorte juhtide osakaal põllumajanduslikes majapidamistes	Olemas
		Töödeldud toodete osakaal Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordis	Olemas
		Avatud turgude arv	Päritav
		Uute stabiilsete ekspordi sihtturgude arv	Arvutatav
		Põllumajandussaaduste ja toidukaupade kaubandusbilanss	Arvutatav
		Põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi väärtus, sh mahetoodete ekspordi väärtus	Olemas
	Tootja positsioon turul on tugev	Kogu tarneahela poolt loodav lisandväärtus suhtena kogu ettevõtlussektori lisandväärtusesse	Olemas
		Ühistu poolt teenitud müügitulu liikme kohta	Andmed puuduvad
		Ühistusse koondunud põllumajandustootjate arv (keskmine ühistu liikmete arv)	Andmed puuduvad
		Ühistute poolt loodud lisandväärtuse osakaal kogu põllumajandussektori poolt loodud lisandväärtusesse	Andmed puuduvad
	Eesti tarbijad eelistavad ja tarbivad Eestis toodetud toitu	Peamiste toidukaupade hinnamarginaalide jagunemine tootja-töötaja-jaekaubanduse vahel	Arvutatav
		Osakaal Eesti tarbijatest, kes eelistavad osta kodumaist toitu	Olemas
Kodumaiste toodete osakaal jaekaupluste sortimendis (sh käibemaht, tootegruppide jaotus)		Olemas	
Tegevussuund 6: maapiirkonna areng	Maapiirkonna elanikkond on aktiivne ja elujõuline	Tarbijate osakaal, kes tarbivad mahetoitu regulaarselt (vähemalt kord nädalas)	Olemas
		Maapiirkonnas elavate noorte vanuses 21–40 osatähtsus sama vanusegrupi noorte üldarvus	Olemas
		Suhtelise vaesuse määr maapiirkonnas	Olemas
	Maapiirkonnas on kasvava lisandväärtusega mitmekesine ettevõtlus	Maapiirkonna elanike vanuses 20–64 tööhõive määr	Olemas
		Maapiirkonna SKP elaniku kohta	Olemas
Maapiirkonna ettevõtlusstruktuur	Olemas		
Maapiirkonnas töötavate inimeste arv ja osatähtsus koguhõives osalejates põhitöökoha asukoha alusel	Olemas		
Tegevussuund 7: teadus- ja innovatsioon	Teadmiste loome ja teadmussiire toetab põllumajanduse ja kalanduse valdkonna eesmärkide saavutamist	Maaeluministeriumi rahastatav valdkonna teadus- ja arendustegevuse maht (EUR/aastas)	Päritav
		Teadus- ja arendusastutuse ja ettevõtetega koostöös toimuvates innovatsioonitegevustes osalenud ettevõtete osakaal valdkonna ettevõtete koguarvust (%), innovatsioonitegevustesse kaasatud nõustajate osakaal nõustajate koguarvust (%)	Päritav

		Teadmussirde tegevustes osalenud ettevõtete osakaal valdkonna ettevõtete koguarvust (%)	Päritav
		Nõustamisteenuseid kasutanud ettevõtete osakaal valdkonna ettevõtete koguarvust (%)	Päritav
Tegevussuund 8: kestlik kalandus	Läbi keskkonnateadliku ja jätkusuutliku kalavarude majandamise on kalavarud heas seisus	Heas seisus varude arv	Päritav
		Kalapüügi rikkumiste suhtarv (kutselise- ja harrastuspüügi rikkumiste arvu suhe läbi viidud kontrollidesse)	Olemas
	Keskkonnateadliku harrastuspüügi kasv	Harrastajate arv (sh organisatsioonidesse kuulujate osakaal)	Olemas
		Majanduslik mõju (sots-maj mõju eurodes) 1 harrastaja kohta aastas	Arvutatav
	Kalandus- ja vesiviljelussektor on jätkusuutlik ja konkurentsivõimeline	Sektoris hõivatute keskmine vanus	Päritav
		Kalandusettevõtete töökohtade arv	Olemas
		Keskmine palk (suhe Eesti keskmisesse)	Päritav
		Ettevõtete müügitulu (eurodes)	Olemas
	Kalandus- ja vesiviljelussektori toodang on kvaliteetne, kõrge lisandväärtuse ja suure ekspordipotentsiaaliga	Kalandustoodete tarbimine Eestis (kg inimese kohta) – kui võimalik, siis eristada ka kodumaisest toormest toodete tarbimist	Olemas
		Lisandväärtus töötaja kohta (eurodes)	Olemas
Eksporditavate toodete koguväärtus (eurodes)		Olemas	

Tabel 47. PõKa 2030 mõõdikud ja mõju hindamise meetodid

Mõõdikud	Edenemine		Kulutõhusus Kuluefektiivsus	Mõju			
	Ajaline	Rahaline		Enne- päras	Koos- ilma	Erine- vuste eri- nevus	MAPP
Tegevussuund 1: põllumajanduskeskkond							
<i>Väetiste ja taimekaitsevahendite kasutamise negatiivne mõju keskkonnale on vähene</i>							
Lämmastiku ja fosfori üldbilanss ja kasutamise tõhusus	X	X	X	X			X
Piirnõrmi ületavate taimekaitsevahendite jääkidega proovide osakaal Eesti päritolu toidus	X	X	X	X			X
Lämmastikku sisaldavate mineraalväetiste kasutamine	X	X	X	X			X
Põhjavee seirepunktide osakaal, mille nitraadisaldus ületab 50 mg/l	X	X	X	X	X	X	X
Pestitsiidide kvaliteedi piirväärtust ületavate põhjaveeseirejaamade osakaal NTA-1 (%)	X	X	X	X	X	X	X
Taimekaitsevahendite jääkide sisaldus mullas (taimekaitsevahendi sisaldus ühes proovis)	X	X	X	X	X	X	X
Põllumajandusmaal kasutatud taimekaitsevahendite kogused põllumajandusmaa hektari kohta	X	X	X	X	X	X	X
<i>Põllumajandustootmise negatiivne mõju kliimamuutustele ja õhukvaliteedile on vähenenud ning positiivne mõju on suurenenud</i>							
Kasvuhoonegaaside (KHG) heide põllumajandustoodangu ühiku kohta	X	X	X	X			X
Põllumajandusmaa orgaanilise süsiniku varu muutus	X	X	X	X			X
Põllumajandussektori ammoniaagi heitkogus	X	X	X	X			X
<i>Säilinud on põllumajandusmaa elurikkus ja maastiku mitmekesisus ning tagatud on ökosüsteemi teenuste toimimine</i>							
Maastikuindeks	X	X	X	X	X	X	X
Põllulindude indeks	X	X	X	X	X	X	X
Kimalaste/tolmeldajate mitmekesisuse indeks	X	X	X	X	X	X	X
Mulla (mikro- ja makro)elustik	X	X	X	X	X	X	X
Tegevussuund 2: taimetervis, loomade tervis ja heaolu							
<i>Eesti on vaba ohtlikest taimekahjustajatest</i>							
Puhangute arv	X	X	X	X			X
Taimetervise nõuetele mittevastavusest tingitud rahvusvaheliste teatiste (notifikatsioonid) arv	X	X	X	X			X
Ohtlike taimekahjustajate seirete arv	X	X	X	X	X	X	X
<i>Loomade tervise ja heaolu tase riigis on kõrge: Eesti on vaba eriti ohtlikest loomataudidest ning likvideeritud loomataudide vaba olukord püsib; üldine karjatervise tase ja loomade heaolu paraneb</i>							
Taudide arv, millest tulenevad rahvusvahelised kaubanduspiirangud	X	X	X	X			X
Kohustuslikult (EL) teavitamisele kuuluvate taudijuhtumite arv	X	X	X	X			X
Antibiootikumide kasutamise tase	X	X	X	X	X	X	X
Tegevussuund 3: toiduohutus							
<i>Eestis toodetud ja tarbitav toit on ohutu</i>							
Toiduohutuse baromeeter	X	X	X	X			X
<i>Tarbija teadlikkus toiduohutusest on kõrge ja tehtud valikud on tervist toetavad</i>							
Tarbija teadlikkuse baromeeter	X	X	X	X			X
Tegevussuund 4: kvaliteetsed sisendid põllumajanduses							

<i>Põllumajandusmaa võimaldab mitmekesist põllumajandustootmist</i>							
Kasutuses oleva põllumajandusmaa pindala (ha)	X	X	X	X			X
Toimivad riigi poolt korrashoitavad ühiseesvoolud, mis võimaldavad kasutada põllumajandusmaad sihtotstarbeliselt	X	X	X	X	X	X	X
<i>Põllu- ja aiakultuuride sortide ning taimse paljundusmaterjali valik on mitmekesine, kvaliteetne ja kohalikesse oludesse sobiv</i>							
Sordilehte võetud sortide arv, sh Eestis aretatud sortide arv	X	X	X	X			X
Eestis toodetud sertifitseeritud seemne kogus (t)	X	X	X	X			X
Eestis sertifitseeritud seemne sortide arv	X	X	X	X			X
<i>Tõuaretusega on tagatud Eesti oludesse sobivad tõud ja geneetiline mitmekesisus</i>							
Puhtatõuliste tõuraamatu põhiosas olevate loomade arv	X	X	X	X			X
Jõudluskontrollis osalevate loomade arvu osakaal loomade arvust kokku (liigiti, %)	X	X	X	X			X
Kohalike ohustatud tõugu(de) loomade arv (tõuti)	X	X	X	X			X
Tegevussuund 5: põllumajandussaaduste tootmine, väärimine, turustamine							
<i>Eesti toiduainesektor on konkurentsivõimeline nii sise- kui ka välisurul</i>							
Põllumajandussektori tootmisteguritulu tööjõuaastaühiku kohta võrreldes EL keskmisega (3 a liikuv keskmine)	X	X	X	X			X
Toiduainetööstuse lisandväärtus hõivatu kohta võrreldes EL keskmisega	X	X	X	X			X
Erinevate põllumajandussektori harude (FADN tootmistüüpide) netolisandväärtus tööjõuühiku kohta	X	X	X	X			X
Noorte juhtide osakaal põllumajanduslikes majapidamistes	X	X	X	X	X	X	X
Töödeldud toodete osakaal Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordis	X	X	X	X			X
Avatud turgude arv	X	X	X	X			X
Uute stabiilsete ekspordi sihtturgude arv	X	X	X	X			X
Põllumajandussaaduste ja toidukaupade kaubandusbilanss	X	X	X	X			X
Põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi väärtus, sh mahetoodete ekspordi väärtus	X	X	X	X			X
<i>Tootja positsioon turul on tugev</i>							
Kogu tarneahela poolt loodav lisandväärtus suhtena kogu ettevõtlussektori lisandväärtusesse	X	X	X	X			X
Ühistu poolt teenitud müügitulu liikme kohta	X	X	X	X	X	X	X
Ühistusse koondunud põllumajandustootjate arv (keskmine ühistu liikmete arv)	X	X	X	X	X	X	X
Ühistute poolt loodud lisandväärtuse osakaal kogu põllumajandussektori poolt loodud lisandväärtusesse	X	X	X	X	X	X	X
Peamiste toidukaupade hinnamarginaalide jagunemine tootja-töötleva-jaekaubanduse vahel	X	X	X	X			X
<i>Eesti tarbijad eelistavad ja tarbivad Eestis toodetud toitu</i>							
Osakaal Eesti tarbijatest, kes eelistavad osta kodumaist toitu	X	X	X	X			X
Kodumaiste toodete osakaal jaekaupluste sortimendis (sh käibemaht, tootegruppide jaotus)	X	X	X	X			X
Regulaarselt (vähemalt kord nädalas) mahetoitu tarbivate inimeste osakaal	X	X	X	X			X
Tegevussuund 6: maa- ja rannapiirkonna areng							
<i>Maapiirkonna elanikkond on aktiivne ja elujõuline</i>							
Maapiirkonnas elavate noorte vanuses 21–40 osatähtsus sama vanusegrupi noorte üldarvus	X	X	X	X	X	X	X
Suhtelise vaesuse määr maapiirkonnas (ÜPP mõddik)	X	X	X	X	X	X	X
Maapiirkonna elanike vanuses 20–64 tööhõive määr	X	X	X	X	X	X	X
Maapiirkonnas on kasvava lisandväärtusega mitmekesine ettevõtlus			X	X			X
Maapiirkonna SKP elaniku kohta	X	X	X	X	X	X	X
Maapiirkonna ettevõtlusstruktuur	X	X	X	X	X	X	X
Maapiirkonnas töötavate inimeste arv ja osatähtsus koguhõives osalejates põhitöökoha asukoha alusel	X	X	X	X	X	X	X
Tegevussuund 7: teadus ja innovatsioon ning teadmussiire							
<i>Teadmiste loome ja teadmussiire toetab põllumajanduse ja kalanduse valdkonna eesmärkide saavutamist</i>							
Maaeluministeeriumi rahastatav valdkonna teadus- ja arendustegevuse maht (eurodes)	X	X	X	X			X

Teadus- ja arendusasutustuste ja ettevõtete koostöös toimivates innovatsioonitegevustes osalenud ettevõtete osakaal valdkonna ettevõtete koguarvust (%), innovatsioonitegevustesse kaasatud nõustajate osakaal nõustajate koguarvust (%)	X	X	X	X			X
Teadmussirde tegevustes osalenud ettevõtete osakaal valdkonna ettevõtete koguarvust (%)	X	X	X	X			X
Nõustamisteenuseid kasutanud ettevõtete osakaal valdkonna ettevõtete koguarvust (%)	X	X	X	X			X
Tegevussuund 8: kestlik kalandus							
<i>Läbi keskkonnateadliku ja jätkusuutliku kalavarude majandamise on kalavarud heas seisus</i>							
Heas seisus varude arv	X	X	X	X	X	X	X
Kalapüügi rikkumiste arv (kutselise- ja harrastuspüügi rikkumiste arvu suhe läbi viidud kontrollidesse)	X	X	X	X	X	X	X
<i>Keskkonnateadliku harrastuspüügi kasv</i>							
Harrastajate arv	X	X	X	X			X
Majanduslik mõju (sots-maj mõju eurodes) 1 harrastaja kohta aastas	X	X	X	X			X
<i>Kalandus- ja vesiviljelussektor on jätkusuutlik ja konkurentsivõimeline</i>							
Sektoris hõivatute keskmine vanus	X	X	X	X	X	X	X
Kalandusettevõtete töökohtade arv	X	X	X	X	X	X	X
Keskmine palk (suhe Eesti keskmisesse)	X	X	X	X	X	X	X
Ettevõtete müügitulu (eurodes)	X	X	X	X	X	X	X
<i>Kalandus- ja vesiviljelussektori toodang on kvaliteetne, kõrge lisandväärtuse ja suure ekspordipotentsiaaliga</i>							
Kalandustoodete tarbimine Eestis (kg inimese kohta) – kui võimalik, siis eristada ka kodumaisest toormest toodete tarbimist	X	X	X	X			X
Lisandväärtus töötaja kohta (EUR)	X	X	X	X	X	X	X
Eksporditavate toodete koguväärtus (EUR)	X	X	X	X	X	X	X

Kõikide PõKa 2030 eelnõu tegevussuundade puhul on võimalik hinnata edenemist ja kulutõhusust. Samuti on võimalik hinnata kõikide tegevussuundade puhul mõju, kuid mõju tuvastamisel tuleb kasutada vastavalt mõõdiku tüübile erinevat meetodit.

Tegevussuund 1

Taimkaitsevahendite kasutamise senine trend on olnud suurenev. PõKa 2030 eelnõu eeldab, et praegu põllumajandustootmises kasutatav taimekaitsevahendite kogus võib jääda ka samaks. Antud eelduse paikapidavuse suhtes esinevad kaks peamist riskitegurit – 1) kliimamuutustega seoses võib Eestisse levida uusi kahjureid ja taimehaigusi, mille tõrjeks on vaja kasutada senisest enam taimekaitsevahendeid; 2) otsekülvi ja minimeeritud mullaharimise tehnoloogiate osatähtsuse suurenemisel suureneb tõenäoliselt ka herbitsiidide kasutamine.

Põllumajandussektori ammoniaagi heitkogus on samuti olnud tõusva trendiga. See on põhjustatud põllumajandusloomade arvu suurenemisest. Ammoniaagi heitkoguse kontrollimiseks ning soovitud suunas (vähenemine) mõjutamiseks on esmalt vaja kaardistada praegu põllumajanduses kasutatavad tehnoloogiad, millest osad vähendavad ammoniaagi heitkoguseid, kuid praegu nende mõjuga inventuuri koostamisel ei arvestata. Kui põllumajandusloomade arv suureneb, siis on vaja kasutusele võtta ammoniaagi heitkoguseid vähendavaid tehnoloogiaid ja praktikaid, mille kohta on PõKa 2030 eelnõus kavandatud ka sekkumised.

Põllulindude indeksi osas eeldatakse suurenemist, kuid senine põllulindude indeksi trend on olnud langev. Põllulindude indeks on langustrendis ka teistes Euroopa riikides. Seda võiks näiteks suurendada ekstensiivselt kasutatavate rohumaade osatähtsuse suurenemine¹⁵⁷. Samas, erinevates Eesti piirkondades on aluseeldused põllulindude indeksi suurenemiseks väga erinevad. Vahehindamise käigus tuleks põhjalikumalt analüüsida põllulindude indeksi mõjutegureid, sh nt võttes arvesse ka kährkute, rebaste ja teiste väikekiskjate arvukuse ning maaharimisvõtete (nt äestamine) mõju põllulindudele ning PõKa 2030 keskkonnamõjude strateegilise hindamise aruandes toodud soovitusi.

¹⁵⁷ OECD (2018) Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Estonia, OECD Food and Agricultural Reviews, OECD Publishing, Paris, lk 62.

Tegevussuund 2

Tegevussuunal 2 on palju olulisi mõjusid majanduse mõjuvaldkonnas, kuid ei ole kavandatud mõõdikuid, mille kaudu seda mõju seirata ja hinnata. PõKa 2030 mõjude vahe- ja järelhindamise käigus tuleb seega tegevussuuna 2 majanduslikke mõjusid põhjalikumalt hinnata.

Tegevussuund 3

Kuna tegevussuunal on ka mitmeid majanduslikke mõjusid, mis võiks avalduda kvaliteetsema ja kõrgema toiduohutuse tasemega toidu müümisega nii Eesti turul kui eksporditurgudel, siis selliste mõjude avaldumist tuleks hinnata PõKa 2030 vahe- ja järelhindamise käigus.

Samuti tuleks teadmussiirde sekkumiste rühmas ette näha sekkumised, mis aitaksid ettevõtjatel ohutuma ja kvaliteetsema toiduga liikuda kallimatesse hinnaklassidesse. Eesti siseturul on selleks võimalused piiratud, kuid eksporditurgudel on selliseid piiranguid vähem.

Tegevussuund 4

Tegevussuuna 4 majanduslikke mõjusid tuleks põhjalikumalt hinnata PõKa 2030 vahe- ja järelhindamise käigus

Tegevussuund 5

Eksporditurgude analüüsimisel tuleks silmas pidada ka kaup-turg seoseid. Põhjalikumad eksporditurgude ja Eesti eksportivate ettevõtete konkurentsivõime uuringud tuleks läbi viia PõKa 2030 vahehindamise käigus.

Tegevussuund 6

Kõikide mõõdikute puhul on võimalik kasutada enne-pärast meetodit. Analüüsitava mõõdiku väärtus kogutakse enne programmi rakendumist (2019. aasta seisuga), vahehindamisel programmi rakendumise ajal ja lõpphindamisel programmi rakendumise järgselt. Samuti on kõikide mõõdikute puhul võimalik rakendada koos-ilm ja erinevuste erinevuse meetodit. Enamus mõõdikute võrreldavateks üksusteks on maakonnad, välja arvatud tööhõive määra mõõdik, kus võrreldavaks üksuseks on piirkond (põhjuseks andmete kättesaadavus). Maakondade ja piirkondade eristamise kriteeriumiks on toetuse määr, st eristatakse maakondi ja piirkondi, mida PõKa 2030 vahenditest olulisel määral toetati sellisest piirkondadest, kuhu olulisel määral toetusi ei jõudnud. Tegevussuuna 6 tervikhindamisel on võimalik kasutada MAPP meetodit. Algatuseks hinnatakse, kuidas maa- ja rannapiirkondade areng on ajas (enne programmi rakendumist vahe- ja järelhindamise ajaks) muutunud ja mis on kontekst või muutuste põhjused. Seejärel hinnatakse tegevussuuna 6 eesmärkide lõikes maa- ja rannapiirkondades toimunud trende ning seejärel sekkumisi. Järgnevalt koostatakse mõjumaatriks ning lõpetuseks arengu ja mõju profiil. MAPP meetod põhineb fookusgrupil osalejate hinnangutel, mille võtab kokku hindaja MAPP meetodi viimases etapis ehk arengu ja mõju profiili kirjelduses.

Lisaks vahe- ja järelhindamisele soovitame regionaalsest aspekti silmas pidades hinnata PõKa 2030 mõju ulatust ja suunda keskusest kaugemal asuvate ja madalama asustustihedusega maapiirkondadele, sh asustatud väikesaartele.

Tegevussuund 7

Mõõdikute alusel saab hinnata eelkõige tegevuste toimumist. Nii innovatsioonitegevustes osalenud ettevõtete ja nõustajate osakaal valdkonna ettevõtete ja nõustajate koguarvust kui ka rahastuse maht ei iseloomusta sisulisel innovatsioonitegevuste mõju. Pigem peab see väljenduma mõju toetust saanud ettevõtete majandusnäitajates (võrrelduna võrdlusteetvõtetega), sh müügitulus, ekspordikäibes ja lisandväärtuses, sh lisandväärtus töötaja kohta. Kaaluda võiks innovatsioonitegevuste mõju mõõtmist vahehindamise käigus näiteks innovatsioonitegevustes osalenud ettevõtete käibe muutumisele kahe/enama aasta pärast. Seega võiks hindamiseks kasutada koos-ilm ja erinevuste erinevuse meetodit. Samuti on soovitatav kaasata valdkonna ettevõtteid CIS innovatsiooniuringusse.

Tegevussuund 8

Kõikide mõõdikute puhul on võimalik kasutada enne-pärast meetodit. Analüüsitava mõõdiku väärtus kogutakse enne programmi rakendumist (2019. aasta seisuga), vahehindamisel programmi rakendumise ajal ja lõpphindamisel programmi rakendumise järgselt. Enamiku mõõdikute puhul on võimalik rakendada koos-ilma ja erinevuste erinevuse meetodit. Erandiks on sellised mõõdikud nagu kalapüügi rikkumiste arv, harrastajate arv, majanduslik mõju 1 harrastaja kohta aastas ja kalandustoodete tarbimine Eestis. Koos-ilma ja erinevuste erinevuse meetodite kasutamisel on heas seisus varude arvu mõõdiku võrreldavateks üksusteks piirkonnad ning ülejäänud mõõdikute puhul ettevõtted. Piirkondade eristamise kriteeriumiks on toetuse määr, st eristatakse piirkondi, mida PõKa 2030 vahenditest olulisel määral toetati sellisest piirkondadest, kuhu olulisel määral toetusi ei jõudnud. Ettevõtete puhul eristatakse ettevõtteid, kes osalesid PõKa 2030 tegevustes ettevõtetest, kes ei osalenud. Tegevussuuna 8 tervikhindamisel on võimalik kasutada MAPP meetodit. Algatuseks hinnatakse, kuidas kalanduse olukord on ajas (enne programmi rakendumist vahe- ja järelhindamise ajaks) muutunud ja mis on kontekst või muutuste põhjused, seejärel hinnatakse tegevussuuna eesmärkide lõikes kalanduses toimunud trende ning seejärel sekkumisi. Järgnevalt koostatakse mõjumaatriks ning lõpetuseks arengu ja mõju profiil. MAPP meetod põhineb fookusgrupil osalejate hinnangutel, mille võtab kokku hindaja MAPP meetodi viimases etapis ehk arengu ja mõju profiili kirjelduses.

Lisad

Lisa 1. Intervjuudes osalenute nimekiri

Jrk nr	Nimi	Asutus
Ametnike intervjuu		
1.	Martin Kukk	Maaeluministeerium, tegevussuuna 1 koordinaator, keskkonnavaldkonna koordinaator
2.	Pille Tammemägi	Maaeluministeerium, tegevussuuna 2 koordinaator
3.	Katrin Lõhmus	Maaeluministeerium, tegevussuuna 3 koordinaator
4.	Reelika Päädam	Maaeluministeerium, tegevussuuna 4 koordinaator
5.	Katre Kirt	Maaeluministeerium, tegevussuuna 5 koordinaator
6.	Kai Kalmann	Maaeluministeerium, tegevussuuna 6 koordinaator
7.	Merje Frey	Maaeluministeerium, tegevussuuna 8 koordinaator
8.	Herki Tuus	Keskkonnaministeerium, tegevussuund 8
9.	Eduard Koitmaa	Maaeluministeerium, tegevussuuna 8 koordinaator
10.	Eve Külmallik	Maaeluministeerium, tegevussuuna 8 koordinaator
11.	Maarja Malm	Maaeluministeerium, tegevussuuna 7 ning hariduse ja teaduse koordinaator
12.	Marie Allikmaa	Maaeluministeerium, ekspordi koordinaator
Haridus- ja teadusasutuste esindajad (fookusgrupp toimus 31.10.2018)		
1.	Jaan Liira	TÜ Ökoloogia ja maateaduste instituut
2.	Aret Vooremäe	Eesti Maaülikool
3.	Piia Pääso	Polli Aiandusuuringute Keskus
4.	Rein Oselin	Järvamaa Kutsehariduskeskus
Kodanikuühenduste esindajad (fookusgrupp toimus 30.10.2018)		
1.	Helen Siska	Noorteühing Eesti 4H (Eesti Noorteühenduste Liit)
2.	Valdek Haugas	Eesti Leader Liit
3.	Erko Veltson	Kalanduse Teabekeskus
4.	Tiit Niilo	MTÜ Tule Maale
5.	Marina Kaas	Eesti Väike- ja Keskmiste Ettevõtjate Assotsiatsioon
Põllumajanduse erialaorganisatsioonide esindajad (fookusgrupp toimus 8.11.2018)		
1.	Sirje Potisepp	Eesti Toiduainetööstuste Liit
2.	Kerli Ats	Eestimaa Talupidajate Keskliit
3.	Raimond Strastin	Eesti Aiandusliit
4.	Urmas Aava	Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit
Kohalike omavalitsuste esindajad (fookusgrupp toimus 15.11.2018)		
1.	Leie Nõmmiste	Väike-Maarja Vallavalitsus
2.	Kertu Vuks	Elva Vallavalitsus
3.	Loreida Küppas	Põltsamaa Vallavalitsus
4.	Tiina Sergo	Anija Vallavalitsus/Ida-Harju Koostöökoda
5.	Merike Järv	Peipsiääre Vallavalitsus
Kalandusorganisatsioonide esindajad (fookusgrupp toimus 16.11.2018)		
1.	Margus Medell	MTÜ Läänemaa Rannakalanduse Selts
2.	Urmas Pirk	Peipsi Kalanduspiirkonna Arendajate Kogu
3.	Esta Tamm	Liivi Lahe Kalanduskogu
4.	Tarmo Luks	Liivi Lahe Kalanduskogu/rannakalur
5.	Erki Tammeleht	Eesti Kalakasvatajate Selts
6.	Martin Liiv	Eesti Kala- ja Vähikasvatajate Liit
7.	Aldrenee Baum	Eesti Kutseliste Kalurite Ühistu
Ettevõtjate telefoniintervjuu (toimus 16.–18.10.2018)		
1.	Aru Põllumajanduse OÜ	Taimekasvatus (teravilja- ja õlikultuuride kasvatus)
2.	OÜ Põlde Mahetalu	Taimekasvatus (teravilja- ja õlikultuuride kasvatus)
3.	Jaagumäe Agro OÜ	Taimekasvatus (köögivilid)
4.	OÜ Kartuliait	Taimekasvatus (kartulik kasvatus)
5.	OÜ Hummulu Agro	Piimatootmine
6.	OÜ Anikoorma	Piimatootmine
7.	OÜ Sentafarm	Loomakasvatus (veisekasvatus)
8.	Kivisaare Lihaveis OÜ	Loomakasvatus (veisekasvatus)
9.	Kopra Karjamõis OÜ	Loomakasvatus (lambakasvatus)
10.	Latika Talu OÜ	Loomakasvatus (lambakasvatus)
11.	OÜ SF Pandivere	Seakasvatus
12.	Paju Sigala OÜ	Seakasvatus
13.	Fiirels OÜ	Aiandus (marjakasvatus)
14.	OÜ Mündi Talu	Aiandus (marjakasvatus)
15.	OÜ Kanepi Aiand	Aiandus (puukool, ilutaimed)
16.	OÜ Meemeistrid	Mesindus
17.	OÜ Latikas	Kalandus (sisevetekalur)

18.	Lapivara OÜ	Kalandus (vesiviljeleja)
19.	AS Est-Agar	Kalandus (vesiviljeleja)
20.	Freshfish OÜ	Kalandus (rannakalur)
21.	OÜ Morobell	Kalandus (merepüük)
22.	OÜ Estover Piimatööstus	Piimatööstus
23.	Nopri Talumeierei OÜ	Piimatööstus
24.	OÜ Saaremaa Lihätööstus	Lihätööstus
25.	AS Linnamäe Lihätööstus	Lihätööstus
26.	AS Japs	Kalatööstus
27.	Kõrvetküla Kalatööstuse AS	Kalatööstus
28.	Estonian Malt OÜ	Teraviljatöötlemine
29.	AS Salvest	Segatöötlemine
30.	Endrik Tõnsberg	Harrastuskalapüük

Lisa 2. Mõjude avaldumisega seotud asjaolude kirjeldamisse kaasatud eksperdid

Jrk nr	Nimi	Asutus	Teema
Mõjude tuvastamisel ja mõjude avaldumisega seotud asjaolude kirjeldamisel kaasatud eksperdid			
1.	Arvo Viltrop	Eesti Maaülikool	Loomatervis
2.	Kerli Mõtus	Eesti Maaülikool	Loomatervis
3.	Mati Roasto	Eesti Maaülikool	Toiduohutus
4.	Katrin Laikoja	Eesti Maaülikool	Toiduohutus
5.	Tõnu Püssa	Eesti Maaülikool	Toiduohutus
6.	Jelena Ariva	Eesti Maaülikool	Põllumajanduskeskkond
Kalanduse teemaline fookusgrupp (toimus 05.03.2019)			
1.	Kalle Olli	Eesti Maaülikool	
2.	Ain Järvalt	Eesti Maaülikool	
3.	Risto Kalda	Kalanduse Teabekeskus	
4.	Aleksei Lotman	Eestimaa Looduse Fond	
Regionaalarengu, maaettevõtluse, kodanikeühenduste ja rahvastiku arengu teemaline fookusgrupp (toimus 06.03.2019)			
1.	Ivar Tedremaa	Eesti Maaomavalitsuste Liit	
2.	Veiko Sepp	Tartu Ülikool RAKE	
3.	Tea Treufeldt	Rahandusministeerium	
4.	Signe Sarah Arro	Eesti Väike- ja Keskliste Ettevõtjate Assotsiatsioon	
5.	Kristiina Tammets	Tartumaa Arendusselts	
Haridussüsteemi korralduse, töötajate koolitusvajaduse ja koolituse kättesaadavuse teemaline fookusgrupp (toimus 11.03.2019)			
1.	Andi Pärn	Eesti Maaülikool	
2.	Endla Reintam	Eesti Maaülikool	
3.	Liisi Veske	Eesti Maaülikool	
4.	Arnold Pastak	Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool	
5.	Jane Väli	Eesti Töötukassa	
6.	Leho Verk	Maaelu Edendamise Sihtasutus	
7.	Heidi Paju	Haridus- ja Teadusministeerium	
Avaliku sektori, julgeoleku ja väliskoostöö teemaline fookusgrupp (toimus 22.03.2019)			
1.	Marten-Ingmar Merivee	Maaeluministeerium	
2.	Inda Vaht	Maaeluministeerium	
3.	Aare Kasemets	Maaeluministeerium	
Loodus- ja elukeskkonna teemaline fookusgrupp (toimus 25.03.2019)			
1.	Aleksei Lotman	Eestimaa Looduse Fond	
2.	Ann Riisenberg	Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda	
3.	Kati-Liis Kensap	Keskonnaministeerium	
4.	Riina Maruštšak	Keskonnaministeerium	
5.	Karli Sepp	Põllumajandusuuringute Keskus	
6.	Eneli Viik	Põllumajandusuuringute Keskus	
Majanduslike mõjude (põllumajandus ja toiduainete tootmine) teemaline fookusgrupp (toimus 27.03.2019)			
1.	Rando Värnik	Eesti Maaülikool	
2.	Urmas Varblane	Tartu Ülikool	
3.	Merle Vall	TuÜ Taluturg	
4.	Mati Mõtte	Põllumajandusuuringute Keskus	
5.	Brit Padjus	Swedbank	
6.	Liina Joller-Vahter	Tartu Ülikool	
7.	Marje Josing	Eesti Konjunktuuriinstituut (intervjuu 26.03.2019)	

Lisa 3. Eelhindaja koostatud mõõdikute fail Exceli formaadis (eraldi failina)

Lisa 4. PõKa 2030 mõjude eelhindamise meetodika

PõKa 2030 eelnõu mõjude eelhindamisel lähtuti pakkumuskutse alapeatükist 2.1 Mõjuanalüüsi eesmärk. Selle kohaselt on PõKa 2030 eelnõu mõjude eelhindamise eesmärk uurida süsteemselt PõKa 2030 tegevussuundade sotsiaalseid, demograafilisi, majanduslikke (sh põllumajandus, kalandus, vesiviljelus, toidutööstus), keskkonna-, regionaal- ning maaelu-, julgeoleku-, administratiiv- ja eelarvemõjusid ning pakkuda Maaeluministeeriumile ning kaasatud partneritele rakenduslikku teavet PõKa 2030-ga seotud otsuste kvaliteedi tõstmiseks.

Vastavalt pakkumuskutse alapeatüki 2.1 punktile e) on mõjuanalüüsi eesmärgi saavutamiseks vaja analüüsida PõKa 2030 eelnõu tegevussuundade lõikes põhjalikult olulisi mõjusid sotsiaal-demograafiliste, majanduslike, regionaalsete, riigiasutuste töökorralduse ja riigieelarveliste mõjude kategooriates; ja üldisemalt keskkonnaalaste, julgeolekualaste ning rahvusvaheliste suhete alaste mõjude kategooriates. Samuti tuleb prognoosida PõKa eelnõus esitatud sekkumiste puhul mõõdikute sihttasemed ja võimalusel teha ettepanekud, kuidas sekkumiste mõju oleks veelgi positiivsem.

Tulenevalt PõKa 2030 eelnõu suhteliselt pikast ajahorisondist (2030. aasta), mineviku andmete ebaühtlasest kättesaadavusest, PõKa eelnõus kasutatavate mõõdikute olemuse suurest varieeruvusest, komplekssete ja usaldusväärsete prognooside koostamist võimaldavate mudelite puudumisest ning PõKa 2030 eelnõu tegevussuundades toodud sekkumiste (valikute) osas kvantitatiivse info puudumisest, ei ole võimalik mõõdikute sihttasemeid prognoosida. Selle asemel analüüsiti mõõdikute seniseid trende ja anti hinnang, kuidas PõKa 2030 eelnõu tegevussuundades toodud sekkumised võivad mõõdikute tasemeid tulevikus mõjutada.

PõKa 2030 eelnõu mõjude eelhindamise meetodika koostamisel lähtuti Justiitsministeeriumi ja Riigikantselei (2012) koostatud mõjude hindamise meetodikast¹⁵⁸. Vastavalt mõjude hindamise meetodika alapeatükile 3.4. Erinevate vahendite mõjude analüüs, toimub mõjude analüüs kolmes etapis:

1. mõjude tuvastamine,
2. mõjude olulisuse väljaselgitamine,
3. mõjude avaldumisega seotud asjaolude kirjeldamine (analüüsimine).

Järgnevalt on toodud PõKa 2030 eelnõu mõjude eelhindamise kolme etapi meetodika kirjeldus.

Mõjude tuvastamine

Vastavalt mõjude hindamise meetodikale on mõjude tuvastamise eesmärk selgitada välja poliitikainstrumentide eeldatavad mõjud. Eestis on Hea õigusloome ja normitehnika eeskirjaga¹⁵⁹ määratud kuus peamist mõjuvaldkonda, millel omakorda on alavaldkonnad:

1. Sotsiaalsed, sealhulgas demograafilised mõjud
  - tervishoiukorraldus ja inimeste tervis
  - tööturg
  - töösuhe
  - töötervishoid ja tööohutus
  - sugudevahelised suhted
  - riskirühma kuuluvate inimeste õigused
  - osalemine ühiskondlikus elus
  - haridussüsteem ja kultuur
  - rahvastiku areng
2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele
  - sisejulgeolek ja võitlus kuritegevusega

¹⁵⁸ https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/mojude_hindamise_meetodika.pdf

¹⁵⁹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/129122011228>

- üldine julgeolek
  - suhted välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega
3. Mõju majandusele
    - leibkondade toimetulek ja majanduslikud otsused
    - ettevõtluskeskkond ja ettevõtete tegevus
    - halduskoormus
    - infoühiskonna areng
    - põllumajanduse, kalamajanduse ja toiduainete tööstuse areng
  4. Mõju loodus- ja elukeskkonnale
    - looduskeskkond
    - elukeskkond
  5. Mõjud regionaalarengule
    - regionaalpoliitika üldised eesmärgid
    - piirkondade regionaalareng
    - kohaliku tasandi positsioon ja osalus poliitikakujundamise protsessides
  6. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele, kuludele ja tuludele
    - asutuste korraldus
    - avaliku sektori rahastamine, sh kulud ja tulud

Kõikide mõjude avaldumise analüüsimisel mõjude alavaldkonna tasemel kasutati kontrollküsimusi ja muid abimaterjale (riiklik statistika, uuringud vms), mille abil hinnati, kas kavandatav poliitika mõjutab konkreetset alavaldkonda või mitte.

Vastavalt pakkumuskutse alapeatüki 2.2. Analüüsiküsimused punktile e) lähtusid PõKa eelnõu mõjude hindamisel peamised uurimisküsimused Mõjude hindamise metoodika lisas 3 esitatud mõjuvaldkondade neist alaküsimustest, mis seostuvad PõKa 2030 otseste ja oluliste mõjudega. Vastavate mõjude hindamise kategooriate raames on olulised näiteks mõjud rahva tervisele, põllumajanduse, kalanduse, vesiviljeluse ja toiduainetööstuse ettevõtete konkurentsivõimele (sh eksport), otseselt ja kaudselt hõivatud elanikkonna toimetulekule, tööjõuvajadusele, seotud teenuste turule, maa- ja rannapiirkondades elavate inimeste sotsiaalmajanduslikule heaolule ning samuti loodus- ja elukeskkonna kvaliteedi näitajatele.

Kuna PõKa 2030 eelnõus toodud tegevussuundades on kavandatud erineva mõjumehhanismiga sekkumised, siis viidi mõjude tuvastamine esmalt läbi sekkumise rühmade tasandil. Sekkumise rühmade tasandil tuvastatud mõjud üldistatakse tegevussuuna tasandile. Selleks:

1. toodi PõKa 2030 eelnõust välja iga tegevussuuna puhul välja kavandatavad riigi sekkumised tulevikus eesmärkide täitmiseks;
2. iga tegevussuuna sarnased sekkumised koondati sekkumise liigi ja/või teemade alusel nn sekkumise rühmadesse (nt järelevalve, elurikkus jne);
3. mõjude tuvastamiseks vastati kõikide sekkumise rühmade puhul mõjude hindamise metoodika lisas 3 toodud esimese taseme kontrollküsimustele (ning vajadusel ka teise taseme kontrollküsimustele). Kuna kontrollküsimused esitati „kas“-küsimustena, siis neile vastamiseks kasuti ainult vastusevariante jah/ei;
4. mõjude tuvastamisel lähtuti eelhindamise I etapis MEM-i ametnikega läbiviidud intervjuude põhjal koostatud töölehtedest ning EMÜ hindamismeeskonna ekspertide hinnangutest. Vajadusel ja võimalusel viidati asjakohaste uuringute ja analüüside tulemustele.
5. Punktis 3 sekkumise rühmadele antud hinnangud mõju esinemise kohta üldistati mõjuvaldkondade lõikes tegevussuundade tasandile.

Mõjude olulisuse selgitamine

Vastavalt mõjude hindamise metoodikale tuleb enne arengukava rakendamise mõjude põhjalikumat analüüsimist hinnata, kas mõjud on olulised või mitte. Olulisi mõjusid analüüsiti põhjalikult mõjude eelhindamise järgmises etapis. Mõjude olulisuse hindamiseks kasutati nelja kriteeriumi:

1. mõju ulatus;
2. mõju avaldumise sagedus;
3. mõjutatud sihtrühma suurus ja
4. ebasoovitavate mõjude kaasnemise risk.

Mõjude olulisuse hindamiseks kasutati mõjude hindamise metoodika lisas 2 toodud tabeli vormi.

Vastavalt mõjude hindamise metoodikale on:

1. mõju ulatus suur, kui sihtrühma (inimene, ettevõtte, keskkond) senine toimimine võib muutuda märkimisväärselt võrreldes varasemaga ning eeldab sihiteadlikku kohanemist, sh muutuste elluviimine on seotud erinevate sihtrühmade koostööga;
2. mõju ulatus keskmine, kui sihtrühma käitumises võivad kaasneda muudatused, kuid nendega ei kaasne eeldatavalt kohanemiskulusi;
3. mõju ulatus väike, kui objekti kui terviku käitumises erilisi muutusi ei toimu ning puudub tarvidus muutustega kohanemisele suunatud tegevusteks.

Mõju avaldumise sageduse määramisel tuleb arvestada mõju avaldumise regulaarsust ja tihedust. Mõju avaldumise sagedus on:

1. suur, kui mõjutatud adressaat (inimene, ettevõtte, keskkond) puutub muudatuste tagajärgedega kokku regulaarselt või reeglipäraselt ja tihti (nt iga päev või iga nädal);
2. keskmine, kui kokkupuude on regulaarne või reeglipärane, aga mitte igapäevane, ning;
3. väike, kui kokkupuude on ebaregulaarne, juhuslik ja harv (näiteks ettevõtte pankrot, kohtuvaidlus).

Mõjutatud sihtrühma suurus hinnates tuleb esmalt määrata erinevad sihtrühmad, kellele mõju avaldub. Vastavalt pakkumuskutse alapeatükile 2.3. Mõjude analüüsi sihtrühmad on PõKa 2030 eelnõu mõjude analüüsi neljaks suureks sihtrühmaks (sh PõKa 2030 kasusaajad):

1. Eesti elanikud (küsimused toidu, toiduohutuse, põllumajanduse, kalanduse, maa- ja rannapiirkondade, keskkonnanohiu, elukeskkonna jm PõKa 2030 poliitikavalikute kohta);
2. põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ettevõtete tegevusalade ettevõtjad (erinevad ettevõtjate grupid/paneelid, sh ettevõtete omanikud, juhatuse liikmed, tegevjuhid jne);
3. avaliku sektori sihtrühma moodustavad MeM-i ja KeM-i valitsemisalade asutused töötajad/ekspertid (sh juhid), omavalitsusliitude esindajad ja PõKa 2030 rakendamise seotud haridus- ja teadusarendus-asutuste teadlased/õppejõud, sh doktorandid ja konsulendid;
4. avalikku huvi esindavad kodanikuühendused (sh keskkonnaühendused, Eesti Külaliikumine Kodukant, Eesti Leader Liit, rahvatervise ja toidukäitlemisega seotud kodanikuühendused jt).

Vastavalt mõjude hindamise metoodikale analüüsiti mõju olulisuse hindamisel sihtrühma suhtelist suurus, võrreldes seda kõigi samasse gruppi kuuluvate objektidega Eestis. Näiteks, kui mõjutatud on teatud osa elanikkonnast, ettevõtetest või territooriumist, siis hinnati selle suurus võrreldes vastavalt kogu Eesti elanikkonnaga, ettevõtete arvuga või territooriumiga:

1. sihtrühma saab pidada suureks, kui mõjutatud on üle poole Eesti elanikkonnast, ettevõtete arvust või territooriumist (nt perekonnaseaduse muudatused, mis puudutavad kõiki eestimaalasi);
2. sihtrühma suurus on keskmine, kui mõjutatud objektide hulk võrreldes kogu grupi suurusega on 5–50%, ja
3. sihtrühm on väike, kui mõjutatud on alla 5% grupist.

Vahel võib mõju hinnata oluliseks ka siis, kui sihtrühma suurus on keskmine või väike, kuid tegemist on ühiskonna jaoks väga olulise sihtrühma (nt ühe vanemaga pered – ligi 600 000 leibkonnast vaid ca 20 000 leibkonda) või tundliku küsimusega (nt karistusseadustiku muudatused, mis puudutavad karistusest tingimisi vabastatuid ning seeläbi kogu ühiskonda).

PõKa 2030 eelnõu puhul on oluline ka see, et ka „väikesed ja olulised tegijad“ oleksid sihtrühmana kajastatud. Näiteks mõnes PõKa sektoris, eriti uues, võib kolm uut ettevõtet olla olulisem kui 30 ettevõtet mõnes teises.

Ebasoovitavate mõjude kaasnemise riski juures hinnati kaasnevate mõjude toimet sihtrühmadele – kas tegemist on negatiivse (koormav, piirav jne) või positiivse (kergendav, vabastav jne) toimega mõjudega. Eesmärk oli tagada negatiivse iseloomuga mõjude põhjalikum analüüs, kuna koormavate regulatsioonide loomise õigustamiseks peavad olema kaalukad argumendid:

1. ebasoovitavate mõjude kaasnemise risk on suur, kui mõjuvaldkonnas sihtrühmadele kaasnevad mõjud on selge negatiivse iseloomuga;
2. risk on keskmine, kui kaasnevad mõjud on pigem negatiivse iseloomuga;
3. risk on väike, kui negatiivse iseloomuga mõjud puuduvad või on vähesed.

Hinnates iga kriteeriumi paikapidavust konkreetse sekkumise rühma puhul kolme palli süsteemis (suur, keskmine, väike), on võimalik hinnata, kas konkreetne mõju on oluline või mitte. Kui neljast kriteeriumist vähemalt üks sai hinnangu „suur“ või vähemalt kaks kriteeriumi sai hinnangu „keskmine“, kvalifitseerus mõju oluliseks. Mõjude ja nende olulisuse määramise kirjeldamisel tehti vahet olulistel mõjudel, mida on vajalik täiendavalt analüüsida, ja ebaolulistel mõjudel, mida täiendavalt ei analüüsitud.

Esmased hinnangud mõjude olulisusele andsid EMÜ hindamismeeskonna eksperdid. Seejärel viidi läbi fookusgrupi arutelud, millesse kaasatakse vastavate mõjuvaldkondade eksperdid (arvestades sealhulgas mõjude hindamise metoodika lisa 1 toodud nimekirjaga), kes omakorda annavad hinnangu mõjude olulisusele. Fookusgrupid jagunesid mõjuvaldkonniti järgnevalt:

1. sotsiaal-demograafilised mõjud;
2. majanduslikud mõjud;
3. regionaalsed mõjud;
4. mõjude riigiasutuste töökorraldusele, riigieelarvele, julgeolekule, rahvusvahelistele suhetele;
5. keskkonnavalased mõjud.

Fookusgrupi arutelude käigus kaardistatakse ka mõjuvaldkonna ekspertide hinnangud mõju avaldumisega seotud asjaolude kohta.

Mõjude avaldumisega seotud asjaolude kirjeldamine ja põhjalikuma mõjude analüüsi tegemine

Oluliseks hinnatud mõjusid analüüsiti põhjalikumalt. Arvestades mõjude analüüsi protsessi järjepidevust ja etappide omavahelist tugevat seotust, analüüsiti mõjusid PõKa 2030 eelnõus väljatoodud probleemide ning eesmärkide ja nende saavutamiseks rakendatavate sekkumiste või sekkumise rühmade kaupa.

Mõjude analüüsimisel võeti aluseks mõjude hindamise metoodika lisa 6 toodud mitmekriteeriumi analüüsi läbiviimise juhend, mis võimaldab arvesse võtta nii kvalitatiivse kui kvantitatiivse analüüsi tulemusi. Kui oluline mõju tuvastati, kirjeldati selle täpsemat avaldumist, sh seda, mis põhjustab mõju avaldumise (ehk tagajärje) ja analüüsiti, kuidas mõju sihtrühmadele avaldub.

Mõjusid analüüsiti kvalitatiivsete meetoditega. Kvalitatiivse mõjude analüüsi käigus koguti valitud (st oluliste) kaasnevate mõjude kohta kokku nii kvalitatiivseid kui ka kvantitatiivseid andmeid ning neid analüüsiti kvalitatiivselt.

Mõjude analüüsimisel võeti arvesse ka PõKa 2030 eelnõus esitatud mõõdikute sihttasemetele antud hinnangud. Mõõdikute sihttasemetele hinnangu andmisel lähtuti nende senisest aegreast, st viidi läbi trendi-joone analüüs¹⁶⁰, mida valideeriti ja korrigeeriti eksperthinnangute alusel.

Lisaks analüüsiti PõKa 2030 eelnõus toodud tegevussuundade koosmõju ning tehti ettepanekuid majanduslike, sotsiaalsete, keskkonnavalaste ja regionaalsete eesmärkide tasakaalustatud saavutamiseks.

Analüüsi põhjal tehti ettepanekuid PõKa 2030 eelnõus toodud tegevussuundade tulemuslikkuse, kulu- tõhususe ja kestliku mõjususe suurendamiseks (sotsiaalsete, majanduslike, keskkonnavalaste ja regionaalsete mõjude kooskõla lähtudes PõKa 2030 eelnõu visioonist).

---

¹⁶⁰ Mõõdikute sihttasemete statistilisel kasutatakse Exceli funktsiooni FORECAST (eksponentsiaalne silumine).

Analüüsi tulemused võimaldavad hinnata, kas, kuidas ja mil määral aitavad PõKa 2030 eelnõus kavandatud eesmärgid, tegevussuunad ja mõõdikud kaasa tulemuslikule ja mõjusale PõKa 2030 eelnõu rakendamisele.